

Sociálne zabezpečenie v systéme verejnej správy na Slovensku

Publikácia vyšla s podporou Katolíckej univerzity v Ružomberku,
Pedagogickej fakulty, Katedry verejnej správy a sociálnych služieb.

Zuzana Gejdošová

**Sociálne zabezpečenie
v systéme verejnej správy na Slovensku**

Ružomberok 2012

© Ing. Zuzana Gejdošová, PhD.
© VERBUM – vydavateľstvo KU

Edičná rada

Predseda (poverený vedením): prof. PhDr. Anna Žilová, PhD.

Členovia:

prof. ThDr. ICDr. PaedDr. František Dlugoš, PhD.

prof. ThDr. JCDr. Anton Fabian, CSc.

prof. dr hab. Sławomir Mazur

prof. ThDr. Lubomír Pekarčík, PhD.

doc. PhDr. Ing. Emília Janigová, PhD.

doc. ThDr. PhDr. Stanislav Košč, PhD.

doc. PhDr. Markéta Rusnáková, PhD.

doc. PhDr. Eva Žiaková, PhD.

ThDr. PhDr. Ján Buc, PhD.

ThDr. Vladimír Dzurenda, PhD.

Recenzenti

prof. PaedDr. Milan Schavel, PhD.

doc. PaedDr. Peter Jusko, PhD.

JUDr. Róbert Jáger, PhD.

Sadzba

Jakub Krška

Stanislav Štrba

Obálka

Stanislav Štrba

Jazyková úprava

Jakub Krška

Táto publikácia bola schválená Edičnou radou VERBUM – vydavateľstva KU
dňa 1. 12. 2011 pod evidenčným číslom 113/12 ako monografia.

VERBUM – vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku
Námestie Andreja Hlinku 60, 034 01 Ružomberok
<http://ku.sk>, verbum@ku.sk, tel. +421444304693 kl. 308

ISBN 978-80-8084-894-1

OBSAH

ÚVOD	8
1 SYSTÉM SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA.....	9
1.1 Sociálne zabezpečenie	9
1.2 Princípy sociálneho zabezpečenia	11
1.3 Faktory sociálneho zabezpečenia.....	17
1.4 Sociálne udalosti	21
1.5 Transformácia systému sociálneho zabezpečenia v SR	25
1.6 Aktuálny systém sociálneho zabezpečenia v SR.....	29
1.6.1 Sústavy sociálneho zabezpečenia podľa povinnosti	29
1.6.1.1 Starobné dôchodkové sporenie.....	31
1.6.1.2 Doplnkové dôchodkové sporenie.....	33
1.6.2 Sústavy sociálneho zabezpečenia podľa nárokovosti.....	36
1.6.2.1 Sociálne poistenie.....	37
1.6.2.2 Štátna sociálna podpora.....	38
1.6.2.3 Sociálna pomoc	40
1.7 Sociálna ochrana	43
2 SOCIÁLNE POISTENIE	49
2.1 Nemocenské poistenie	53
2.1.1 Nemocenské.....	54
2.1.2 Materské.....	56
2.1.3 Ošetrovné	57
2.1.4 Vyrovnávací dávka	58
2.2 Dôchodkové poistenie.....	60
2.2.1 Starobný dôchodok	60
2.2.2 Predčasný starobný dôchodok	62
2.2.3 Invalidný dôchodok	63
2.2.4 Vdovský a vdovecký dôchodok.....	66
2.2.5 Sirotský dôchodok	68

2.3 Poistenie v nezamestnanosti	71
2.3.1 Dávka v nezamestnanosti.....	72
2.4 Úrazové poistenie.....	75
2.4.1 Úrazové dávky	76
2.5 Garančné poistenie.....	83
2.5.1 Dávka garančného poistenia	84
3 ŠTÁTNA SOCIÁLNA PODPORA.....	86
3.1 Jednorazové štátne sociálne dávky	87
3.1.1 Príspevok pri narodení dieťaťa	88
3.1.2 Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá.....	89
3.1.3 Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa.....	90
3.1.4 Príspevok na pohreb.....	91
3.2 Opakované štátne sociálne dávky	91
3.2.1 Prídavok na dieťa	92
3.2.2 Príplatok k prídavku na dieťa	94
3.2.3 Rodičovský príspevok.....	95
3.2.4 Príspevok na starostlivosť o dieťa	97
3.3 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa	97
3.3.1 Jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti.....	99
3.3.2 Jednorazový príspevok dieťaťu pri zániku náhradnej starostlivosti.....	99
3.3.3 Opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti.....	99
3.3.4 Opakovaný príspevok náhradnému rodičovi.....	100
3.3.5 Osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi	101
4 SOCIÁLNA POMOC	103
4.1 Pomoc v hmotnej núdzi	103
4.1.1 Dávka a príspevky v hmotnej núdzi	104
4.1.2 Dotácie pre deti.....	111

4.1.3 Náhradné výživné	113
4.1.4 Program distribúcie potravín	116
4.2 Pomoc v sociálnej núdzi	118
4.2.1 Peňažné príspevky na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia	119
4.2.2 Sociálne služby	136
4.2.3 Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela	155
5 SYSTÉM VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU	170
5.1 Štátna správa	172
5.1.1 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR	175
5.1.2 Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny	177
5.1.3 Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny	179
5.2 Samospráva	182
5.2.1 Obec	186
5.2.2 Vyšší územný celok	188
5.3 Verejnoprávne inštitúcie	194
5.3.1 Sociálna poisťovňa	195
6 ZÁVER	199
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	200

ÚVOD

Sociálne zabezpečenie predstavuje jednu z najvýznamnejších oblastí sociálnej politiky. Je kľúčovým nástrojom na realizáciu jej cieľov. Od sociálnej politiky v modernej spoločnosti sa právom očakáva, že prostredníctvom sociálneho zabezpečenia poskytne predpoklady, podmienky, impulzy a motiváciu pre rozvoj každého jedinca a tým i pre prosperitu celej spoločnosti.

Význam a postavenie sociálneho zabezpečenia v súčasnosti stále vzrastá v dôsledku hospodárskej krízy, čo so sebou prináša potrebu riešiť mnohé javy a problémy sociálneho charakteru. Aktuálnosť monografie podporuje aj fakt, že napriek existujúcej legislatíve a organizácii verejnej správy s pridelenými kompetenciami, nastáva pri riešení sociálnych udalostí veľa nejasností. Rastie tiež potreba znalostí v predmetnej oblasti, lebo poznanie rozsahu a fungovania jednotlivých nástrojov sociálneho zabezpečenia, poznanie jednotlivých organizácií, subjektov a inštitúcií v sociálnej oblasti je základným predpokladom pre orientáciu sa v danej problematike, či úspešné postupy orientované v prospech klienta.

Uvedené skutočnosti boli hlavným dôvodom, prečo sme sa rozhodli pre vedecké spracovanie problematiky sociálneho zabezpečenia vo verejnej správe aj napriek tomu, že si uvedomujeme neustále legislatívne zmeny súvisiace s touto oblasťou a dynamickosť spoločensko-politickej situácie v neustále sa meniacich ekonomických podmienkach.

Predkladaná publikácia je určená nielen sociálnym pracovníkom a študentom vysokých škôl, ktorí si zvolili sociálnu prácu alebo verejnú správu za predmet svojho študijného záujmu. Celková koncepcia textu umožňuje jeho využitie aj v iných študijných odboroch nielen z oblasti sociálnych vied. Budeme radi, keď posluží odborníkom, ktorí sa v rámci svojej profesie zameriavajú na problematiku sociálneho zabezpečenia a v neposlednom rade širokej verejnosti, pretože sociálne zabezpečenie sa dotýka nás všetkých.

Cieľom monografie nie je podať vyčerpávajúci výklad práva sociálneho zabezpečenia, ale zorientovať čitateľa v predmetnej oblasti, poskytnúť súbor prehľadne usporiadaných informácií o systéme a súvislostiach sociálneho zabezpečenia, jeho jednotlivých nástrojov sociálneho poistenia, štátnej sociálnej podpory a sociálnej pomoci s prepojením na organizáciu verejnej správy v podmienkach Slovenskej republiky v aktuálnej legislatívnej, inštitucionálnej i štatisticko-analytickej rovine.

1 SYSTÉM SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA

„Sociálne zabezpečenie treba dosiahnuť spoluprácou medzi štátom a jednotlivcom. Štát má poskytovať zabezpečenie za výkon a príspevok. Tým, že organizuje zabezpečenie, však štát nemá brzdiť podnety pre súkromnú iniciatívu, obmedzovať možnosti a zodpovednosť; pri zavedení národného minima má umožniť a podporovať dobrovoľnú aktivitu jednotlivcov, smerujúcu k dosiahnutiu niečoho viac, ako je toto minimum.“

William Henry Beveridge
Report on Social Insurance and Allied Services, 1942

1.1 Sociálne zabezpečenie

Sociálne zabezpečenie (social security) môžeme považovať za základný inštitút sociálnej politiky. Výraz zabezpečenie súvisí s pojmami bezpečnosť a istota. Na vyjadrenie tohto pojmu sa používajú aj iné, obsahovo širšie pojmy, ako napr. sociálna bezpečnosť, sociálna ochrana, sociálna starostlivosť, sociálne právo.

Pojem sociálne zabezpečenie vznikol v 20. storočí a jeho historickým predchodcom bol pojem starostlivosť o chudobných, ktorá bola dlhou dobou záležitosťou predovšetkým súkromných dobrovoľných iniciatív (cirkvi, spolkov, obcí), neskôr prevzal starostlivosť o chudobných na seba štát. Spojenie „sociálne zabezpečenie“, presnejšie sociálna bezpečnosť, prvýkrát použil generál Bolívar y Ponte v rámci reforiem uskutočňovaných v Mexiku v 1. polovici 19. storočia. Ako ďalej Kahoun a kol. (2009) uvádza, vývoj pojmu sociálne zabezpečenie významne ovplyvnila teória sociálneho štátu, ktorého ekonomické základy sformuloval lord John Maynard Keynes, na ktoré v nasledujúcich rokoch, už v období II. svetovej vojny i po nej, nadviazalo mnoho ďalších ekonómov. V roku 1942 sir William Beveridge predstavil svoj model národného poistenia, ktorý prebralo i vtedajšie československé zákonodarstvo v podobe zákona o národnom poistení.

Sústava sociálneho zabezpečenia je podľa Potúčka (1995, s.69) „súborom právnych, finančných a organizačných nástrojov a opatrení, ktorých cieľom je kompenzovať nepriaznivé finančné a sociálne dôsledky rôznych životných okolností a udalostí, ohrozujúcich uznané sociálne práva, alebo takýmto životným situáciám predchádzať.“ Podobne chápe sociálne zabezpečenie aj Arnoldová (2004), teda ako prostriedok predchádzania, zmierňovania a odstraňovania následkov sociálnych udalostí.

Medzinárodná organizácia práce (ILO) definuje sociálne zabezpečenie ako súhrn zákonných opatrení, ktoré chránia jednotlivca a jeho rodinu pred následkami dočasnej alebo trvalej nezamestnanosti, alebo podstatného zníženia

reálnych príjmov, za účelom udržania sociálne primeranej životnej úrovne. Najrozšírenejším chápaním v súčasnosti je sociálne zabezpečenie ako súhrnné označenie pre všetky sociálne inštitúcie poskytujúce občanom poradenstvo, ochranu, materiálne a peňažné plnenie, služby a azyl na uspokojenie ich sociálnych (spoločnosťou uznaných) potrieb. (Rievajová, 2008)

Podľa Matláka a kol. (2004) pojem sociálne zabezpečenie najčastejšie zahŕňa vzťahy a prostriedky, ktorými spoločnosť zaručuje a poskytuje hmotné zabezpečenie jednotlivým občanom, ak nemôžu pracovať z dôvodov uznaných spoločnosťou alebo sa ocitli v situácii, že ich pracovný príjem nestačí na krytie zvýšených životných nákladov. Sociálne zabezpečenie môžeme vnímať i ako súbor opatrení formujúcich solidaritu s ľuďmi, ktorí čelia (hrozbe) nedostatku príjmu, alebo sa nachádzajú v situácii, ktorá vyžaduje mimoriadne výdaje.

Sociálne zabezpečenie ako súčasť sociálnej politiky predstavuje súbor právnych, finančných a organizačných nástrojov, ktorých cieľom je predchádzať, zmierňovať a odstraňovať následky uznaných sociálnych udalostí občanov.

Krebs a kol.(2007) považuje sociálne zabezpečenie za systém náhradných zdrojov, ktoré zabezpečujú relatívnu stabilitu a primeranú minimálnu úroveň sociálneho zabezpečenia a sociálnej suverenity formami, ako sú:

- sociálne príjmy (princíp poistenia a dávok),
- sociálne služby (informačné, poradenské, sprostredkovateľské siete),
- sociálny azyl (pri zlyhaní prirodzených zdrojov sociálnej suverenity).

Podľa súčasného modelu sociálnej politiky na Slovensku sa realizuje sociálna ochrana, a teda riešenie a prevencia sociálnych udalostí, najmä prostredníctvom systému sociálneho zabezpečenia. Sociálne zabezpečenie je základným nástrojom sociálnej politiky v oblasti zabezpečenia každého občana pre prípad životných udalostí, ktorých následky najmä v sociálno-ekonomickej oblasti nedokáže prekonať vlastnými silami, a teda môže uplatniť nárok na pomoc zo strany štátu. Týmto systémom štát vytvára tzv. (záchrannú) sociálnu sieť, ktorá je dočasným poskytnutím pomoci až po prekonanie nepriaznivej situácie a obnovenie vlastnej schopnosti situáciu a jej dôsledky riešiť.

Hlavnými cieľmi sociálneho zabezpečenia je dosiahnuť:

- efektívnosť, kde optimálna časť hrubého domáceho produktu by mala byť venovaná sociálnej politike a jeho rozdelenie by nemalo negatívne vplyvať na ponuku práce a zamestnanosť,
- podporu životnej úrovne jednotlivca, ktorá zahŕňa pomoc v chudobe, ochranu obvyklého životného štandardu, vyrovnanie príjmov,
- redukciu nerovnosti, zahrňujúcu prerozdelenie v prospech ľudí s nižšími príjmami ale aj redukciu nerovnosti podmienenú veľkosťou rodiny, vekom, výživou nezaopatrených detí,

- sociálnu integráciu - tu je zdôrazňovaný príspevkový systém, ktorý neznižuje individuálnu sebaúctu, ale vzniknuté nároky sú vnímané ako práva a sociálna solidarita,
- administratívnu uskutočniteľnosť – jednoduchý a lacný systém, ktorý je čo najmenej prístupný zneužitiu.

V súčasnosti má sociálne zabezpečenie širšie ciele a podľa Staneka (2002) je odpoveďou moderných spoločností na otázku zabezpečenia v najširšom zmysle. Znamená to nielen uspokojovanie potrieb, ale predovšetkým prevenciu rizika a pomoc jednotlivcom a rodinám v situáciách, ktorým nebolo možné zabrániť. Za základný cieľ sociálneho zabezpečenia považuje poskytnutie rodinám a jednotlivcom istotu, že úroveň a kvalita ich života sa nezníži v žiadnej rizikovej sociálnej či ekonomickej situácii.

Pojem sociálne zabezpečenie súhrnne označuje právne rôznorodé systémy sociálnych dávok. Vo väčšine krajín sociálne zabezpečenie pozná dva alebo tri základné systémy. Ako súčasť sociálnej politiky má interdisciplinárny charakter. Ako ďalej Macková (2001) uvádza, sociálne zabezpečenie je vo svojej podstate v úzkom spojení s realizáciou sociálnej politiky príslušného štátu a predstavuje jadro sociálnej politiky.

1.2 Princípy sociálneho zabezpečenia

Podobne ako sociálna politika, aj sociálne zabezpečenie je postavené na základných princípoch. Alebo inak povedané, aj princípy sociálnej politiky môžeme aplikovať na systém sociálneho zabezpečenia.

Princíp sociálnej spravodlivosti

Spravodlivosť v právnom ale i sociálnom slova zmysle je súhrn právnych noriem a zásad. Sociálnu spravodlivosť môžeme vymedziť pravidlami, podľa ktorých sú v spoločnosti rozdeľované príjmy a bohatstvo. Sociálna spravodlivosť je pojem, ktorý sa nedá absolútne kategoricky vymedziť. Neexistuje všeobecne platná definícia toho, čo je alebo nie je spravodlivé. K jeho charakteristike je potrebné pristupovať z rôznych hľadísk. Sociálnu spravodlivosť nám pomáhajú vnímať jej čiastkové princípy: výkonový, rovnosti, súladu medzi vstupmi a výstupmi, rovnakých príležitostí a potriebnosti. Závisí od konkrétnej sociálnej situácie, ktorý z uvedených čiastkových princípov uprednostníme. (Stanek a kol., 2008)

Problém sociálnej spravodlivosti vidíme ako problém relevantný. Predstava sociálnej spravodlivosti na základe subjektívneho vnímania (to, čo sa zdá spravodlivé jednému, nie je spravodlivé pre druhého) vyjadruje predovšetkým smerovanie spoločnosti k určitým sociálnym ideálom. Krebs a kol.(2007) vyslovuje presvedčenie, že pri tomto princípe je vhodná kombinácia rôznych

čiasťkových princípov v rôznych odboroch sociálnej politiky. Podľa konkrétnej situácie sa môže s istým časovým obmedzením uprednostňovať niektorý čiastkový princíp.

Prikláňame sa k názoru, že sociálna spravodlivosť by mala byť založená na kombinácii troch hľadísk, pričom by sa malo dosiahnuť „najväčšie šťastie najväčšieho počtu“. Tri hľadiská sú postavené na princípoch: každému rovnako, každému podľa zásluh a každému podľa potrieb. Každé uvedené hľadisko sa uplatňuje v jednom z nástrojov sociálneho zabezpečenia. Hľadisko „**každému rovnako**“ sa uplatňuje v systéme štátnej sociálnej podpory, kde každý občan s nezaopatreným dieťaťom má nárok na štátne dávky bez ohľadu na príjem, majetok či odpracované roky. Platí tu zásada univerzality, rovnosti (viac v kapitole štátna sociálna podpora). Druhé hľadisko „**každému podľa zásluh**“ platí v systéme sociálneho poistenia. Celý tento systém je založený na zásluhovosti, t.j. nárok má len ten, kto si predplatil za presne zákonom stanovených podmienok na budúcu dávku (viac v kapitole sociálne poistenie). Tretie hľadisko „**každému podľa potrieb**“ sa uplatňuje v systéme sociálnej pomoci. Pri nároku na jednotlivé dávky v hmotnej alebo sociálnej núdzi sa skúma potrebnosť, teda príjem a majetok, (paradoxne môže vzniknúť situácia, že občan nemusí celý život prispievať do sociálneho systému, ale zároveň z neho môže celý život čerpať, lebo to preukázateľne potrebuje). Princíp sociálnej spravodlivosti teda existuje v kombinácii týchto troch hľadísk, v správnej a spravodlivej kombinácii troch systémov sociálneho zabezpečenia a ich nastavenia cez dávky a služby. Dávky sociálneho zabezpečenia odrážajú celkovú kvalitu a úroveň existujúceho systému sociálneho zabezpečenia, pretože tvoria podstatnú obsahovú súčasť sociálnej bezpečnosti občanov.

Princíp solidarity

Sociálna solidarita sa spája predovšetkým s vytváraním životných podmienok a rozdeľovaním prostriedkov jedincov a sociálnych skupín v záujme napĺňania idey sociálnej spravodlivosti. Princíp solidarity považujeme za najdôležitejší a najvýznamnejší, vychádzajúc z tézy, že človek je vo svojej existencii v určitej miere spätý s ostatnými, je závislý na spoločnosti ako celku, človek je spoločenská bytosť. Na solidarite je systém sociálneho zabezpečenia založený, bez nej by nemohol fungovať, aj z dôvodu financovania rozpočtovou technikou. Zdroje plynúce len z filantropie a dobročinnosti by negenerovali dostatok finančných prostriedkov na pokrytie legitímnych nárokov. Na solidaritu sa podľa Krebsa a kol.(2007) môžeme pozeráť z rôznych hľadísk. Predovšetkým môžeme hovoriť o solidarite jednotlivcov a rodín (vnútorrodinná solidarita), miestnej či regionálnej (v rámci určitých užších sociálnych skupín, napr. firiem, podnikov, obcí, spolkov, charít a pod.), celoštátnej (širšia celospoločenská solidarita

organizovaná štátom) a medzinárodnej solidarite (aktivity svetových organizácií ako ES, WHO, ILO, Rada Európy a pod.).

Dřízová (2001) predstavuje solidaritu medzi zdravými a chorými, ktorú akceptuje nemocenské poistenie. Podpora v nezamestnanosti je solidaritou medzi tými, ktorí pracujú a tými, ktorí prácu stratili, hľadajú ju, vzdelávajú a pripravujú sa pre trh práce. Daňový systém predstavuje solidaritu medzi bohatými a chudobnými. Solidarita bezdetných rodín s rodinami s deťmi nachádza svoju podobu v rodinných prídavkoch a ostatných dávkach štátnej sociálnej podpory. Solidarita mladých so staršími (tzv. medzigeneračná solidarita) je základom dôchodkového poistenia.

V sociálnom zabezpečení sa princíp solidarity realizuje a napĺňa prostredníctvom redistribučnej a transferovej politiky štátu. Princíp sociálnej solidarity je tak vymedzený v dvoch rovinách: občania s vyššími príjmami by sa mali podieľať na zabezpečení občanov s nižšími príjmami; a ekonomicky aktívna časť obyvateľstva by mala svojimi príspevkami prispievať k úhrade dávok občanom nachádzajúcim sa v spoločensky uznaných sociálnych udalostiach. Ako však Krebs a kol. (2007) uvádza, vždy je treba zvažovať mieru celospoločenskej solidarity, aby prílišná solidarita štátu nevedla k útlmu aktivity jednotlivcova a ich zodpovednosti za vlastné životné podmienky.

Princíp subsidiarity

Vychádzajúc z princípu subsidiarity, k základným cieľom súčasného sociálneho zabezpečenia patrí:

- regulácia zodpovednosti osôb za ich budúcnosť,
- stanovenie miery a foriem sociálnej solidarity,
- presadzovanie a ochrana sociálnych práv.

Princíp subsidiarity zvyrazňuje zodpovednosť človeka za svoje postavenie. To, čo môžu jednotliví občania uskutočniť sami na vlastnú zodpovednosť a svojim vlastným pričinením, nemá sa im brať z rúk a prenášať na spoločnosť. Tento princíp tiež predpokladá, že všetky spoločenské útvary jednotlivcovi nielen umožnia, aby prevzal zodpovednosť sám za seba, ale ho aj do toho povzbudia, motivujú. (Stanek, 2008)

Podobne chápe princíp subsidiarity aj Krebs a kol. (2007), podľa ktorého je každý povinný najskôr si pomôcť sám, ak nemá túto možnosť, musí mu pomôcť rodina. Ak si rodina nedokáže pomôcť svojimi silami, žiada o pomoc iné spoločenstvá, komunitu, obec. Ak na poslednom mieste je k pomoci vyzývaný štát. Jeho povinnosťou je vytvárať k tomu podmienky. Predpokladom je výchova obyvateľstva k prevzatíu vlastnej zodpovednosti a vytváranie priestoru pre samostatné zodpovedné sociálne správanie. Ide tak o ochotu i možnosť zodpovednosť prevziať.

Tento princíp je založený na pomoci k svojpomoci. Organizačne vyššie spoločenstvo nemá zasahovať do kompetencií nižšieho spoločenstva, ale má mu umožniť naplnenie svojich kompetencií. V prípade zlyhania má mu vypomôcť, avšak len dovedy a do tej miery, kým príslušné spoločenstvo nebude schopné danú kompetenciu realizovať. Na druhej strane, jednotlivec alebo organizačne nižšie spoločenstvo nemá prenášať kompetencie, ktoré mu prislúchajú, na vyššie spoločenstvo, ale v plnej zodpovednosti za ne ich má realizovať vlastnými silami. Ako ďalej uvádza Košč (2007), ak štát by nemal preberať úlohy napr. rodiny, rovnako platí, aby rodina neprenášala riešenie svojich úloh na štát, ktoré zo svojej prirodzenosti má uskutočniť sama vo svojej kompetencii. V sociálnom zabezpečení princíp subsidiarity silnie s decentralizačnými tendenciami, ako i s posilňovaním občianskej zodpovednosti a spoluzodpovednosti prostredníctvom neštátnych subjektov.

Princíp participácie

Je založený na spoluúčasti a spolurozhodovaní. Znamená zodpovednú účasť všetkých členov spoločnosti na spravodlivom poriadku a vedení spoločnosti. Základnou ideou participácie je, že na život ľudí pôsobia určité opatrenia a rozhodnutia a práve preto by ľudia mali mať možnosť podieľať sa na tom, čo bezprostredne ovplyvňuje ich život (najmä zdravie, vzdelanie, zabezpečenie v starobe a chorobe atď.). Bez tejto spoluúčasti, t.j. participácie, bez stotožnenia sa ľudí so sociálnopolitickými opatreniami, je efekt týchto opatrení obmedzený. Tento princíp vychádza z princípu slobody na všetkých úrovniach spoločnosti. Možno povedať, že niet prosperujúceho štátu bez participujúceho občana (Macková, 2001).

Napĺňanie tohto princípu je dlhodobým procesom, prechodu od človeka ako objektu sociálnej politiky k človeku subjektu, ktorý je zodpovedný, plnoprávny a rešpektovaný.

Podľa Tomeša (2010) môže byť participácia ekonomická alebo právna. Ekonomická účasť znamená "zaplatenie" si budúcej dávky, alebo "priplatenie" si na lepšiu dávku, teda účasti na financovaní základných štátom zaručených dávok a služieb. Právna účasť môže mať povahu účasti na riadení alebo na kontrole. Na základe princípu participácie štát stanovuje každému občanovi autoritatívne obligatórnu mieru zodpovednosti za svoju budúcnosť. Zárobkovo činným osobám je legislatívne uložená povinnosť odložiť časť svojej aktuálnej spotreby vo forme povinného odvodu časti zárobku na sociálne a zdravotné poistenie. (Kahoun a kol., 2009) Princíp participácie sa napĺňa za predpokladu, že občan participuje či už dobrovoľne alebo povinne na sociálnom zabezpečení, formou darov, príspevkov, odvodov; je teda nielen subjektom ale aktívnym objektom sociálnej politiky.

Pri budovaní koncepcie sociálneho zabezpečenia je nutné vychádzať aj z ďalších nasledovných princípov, ako napr. princíp univerzality, uniformity,

komplexnosti, adekvátnosti, garancie, adresnosti, spoločenského dobra, trvalého rozvoja a pod. Ďalej sa budeme venovať hlavným z nich tak, ako ich teoreticky rozpracovali viacerí autori, ako napr. Tomeš (2001) a Krebs (2007).

Princíp univerzality

Univerzalita ako zásada všeobecnosti predpokladá rozšírenie základnej sústavy na všetky osoby žijúce na území štátu a zaručiť im jednotnú základnú dávku pri splnení zákonom stanovených podmienok pre vznik relevantnej sociálnej udalosti (preukázaná invalidita, dosiahnutie predpísaného veku). Požaduje len univerzálne právo občanov na štátom garantované základné nároky. Univerzálna základná sústava však nevyklučuje doplnkové formy ani možnosť "vystúpenia" zo základnej sústavy.

Sociálna sústava má byť prístupná všetkým občanom bez akejkoľvek diskriminácie. Jediným kritériom sú zákonom stanovené podmienky pre nároky na dávky a služby. Podľa Tomeša (2010) sa ukazuje sa, že „všetkým rovnaký systém“ je necitlivý k oprávneným rozdielom v postavení na slobodnom trhu. Vlastne poškodzuje poistencov tým, že v porovnaní k dávkam, ktoré od sústavy očakávajú, zaplatia vysoké poistné. V Európe je preto tendencia meniť obsah princípu univerzality tak, že všetci majú mať prístup k sociálnej ochrane rovnakej kvality, i keď v rôznych diverzifikovaných sústavách. Napr. rôzne sústavy pre zamestnancov, samostatne zárobkovo činné osoby, roľníkov a pod. Tieto snahy nemajú všeobecnú podporu.

Princíp uniformity

Uniformita ako zásada rovnosti je založená na úsilí zabezpečiť všetky oprávnené osoby podľa rovnakých jednotných pravidiel, nie však podľa zásady "všetkým rovnako". Uplatnením zásady rovnosti právna sústava nerobí rozdiely medzi občanmi. Rozdiely robia ľudia svojim rozdielnym pričinením, alebo naopak ľahostajnosťou a rôznym plnením rovných pravidiel (napr. rozdiel vo výške dávky alebo dôchodku podľa zásluhovosti - ale výpočet podľa rovnakých pravidiel).

Znamená, že sústavy sociálnej ochrany poskytujú dávky alebo služby v rovnakej výške alebo rozsahu pre všetkých účastníkov. Týka sa rovnosti ľudí v slobodnom svete, systém s rovnakými šancami pre všetkých. Pri porušení tohto princípu hovoríme o diskriminácii. Typickým porušením princípu jednotnosti je podľa Tomeša (2010) rôznych dôchodkový vek pre ženy.

Princíp komplexnosti

Komplexnosť ako zásada úplnosti predpokladá, že vhodnou kombináciou vecných a peňažných dávok majú byť komplexne (úplne) pokryté všetky sociálne udalosti, ktoré možno očakávať. Znamená, že sociálna sústava poskytuje dávky a služby ku všetkým známym a uznaným sociálnym

udalostiam. Týka sa teda úplnosti vecného rozsahu sociálnej ochrany – kvalitatívnej stránky. Podľa Tomeša (2010) sa ukazuje, že ponímanie komplexnosti sa musí meniť podľa meniacich sa sociálnych potrieb ľudí. Sociálne vylúčenie (exklúzia) sa stáva zatiaľ poslednou sociálnou udalosťou.

Princíp adekvátnosti

Adekvátnosť je založená na primeranosti dávok a služieb sociálnym potrebám a individuálnemu pričineniu. Znamená, že sociálna ochrana, dávky a služby, ktoré sú poskytované, sú primerané sociálnej potrebe, ktorú majú uspokojiť. Týka sa teda veľkosti dávok a služieb, teda kvantitatívnej stránky sociálnej ochrany. Sociálne zabezpečenie by malo byť prijateľné cenou (výška poistného a daní) a primerané potrebou – skrátka únosné.

Pokiaľ ide o primeranosť dávok a služieb potrebám, podľa Tomeša (2010) platí, že sociálna ochrana má ošetrovať priemerného občana. Vlády sa bránia rastúcim nákladom sprísňovaním podmienok nároku, ako napr. zvyšovaním dôchodkového veku, odstraňovaním nižšieho dôchodkového veku pre ženy, prísnejšími kritériami pre priznávanie invalidných dôchodkov, sprísňovaním kontroly a bojom proti zneužívaniu – napr. zapojenie zamestnávateľov do kontroly nemoci. Najväčším problémom je však astronomický rast nákladov na zdravotnú starostlivosť či poistenie. Obmedzovanie hornej hranice miezd pre platenie poistného na povinné poistenie a rozvíjanie doplnkových sociálnych systémov je trendom pre 21. storočie.

Princíp garancie

Garancia ako zásada záruky má podľa Tomeša (2001) charakter právny a ekonomický. Právnou zárukou je miera a spôsob realizácie občianskych práv (sociálna istota) a tiež možnosť súdneho preskúmania rozhodnutí správnych orgánov. K právnym zárukám patrí právny nárok na dávky pri vzniku zákonom stanovených sociálnych udalostí, neprípustnosť odňatia nadobudnutých práv, ako i zásada, že žiadna reforma nesmie ohroziť už poskytnuté sociálne práva. Ekonomické záruky sú dané zárukami solventnosti sústavy.

Krebs a kol. (2007) vidí napĺňanie princípu sociálnej garancie v povinnosti vytvoriť spoľahlivú regionálne diferencovanú záchrannú sociálnu sieť, ktorá by všetkým občanom zabezpečovala spoločensky uznanú minimálnu životnú úroveň (existenčné minimum).

Princíp adresnosti

Úsilie o adresnosť – cielenosť znamená viazať dávky a služby na preukázateľnú potrebu. Porušením tohto princípu je napr. plošné poskytovanie dávok bez ohľadu na potrebnosť preukázanú príjmovým alebo majetkovým testom. Vývoj preukázal, že príliš mnoho plošného

sociálneho zabezpečenia vytvára sociálnu pascu – stav, keď je skoro výhodnejšie nechať sa živiť, ako byť zárobkovo činný.

Adresnosť v systémoch sociálneho poistenia sa dosahuje sprísňovaním podmienok, ako napr. obmedzenie súbehu starobného dôchodku s príjmami zo zárobkovej činnosti, odchod do dôchodku ako podmienka pre vznik nároku na starobný dôchodok.

Najvýraznejšieho cielenia dávok sa dosahuje v systémoch sociálnej pomoci. Na Slovensku sú toho príkladom najmä dotačné programy pre deti v hmotnej núdzi - dotácie na stravu, školské potreby, ako i potravinové programy pre seniorov s nízkymi dôchodkami alebo občanov v hmotnej núdzi.

1.3 Faktory sociálneho zabezpečenia

Plnenie cieľov sociálneho zabezpečenia a samotná úroveň sociálneho zabezpečenia sú ovplyvňované historickými, demografickými, ekonomickými, sociálnymi a politickými faktormi. Tieto faktory nepôsobia izolovane, spolu vzájomne súvisia a majú svojim spôsobom rozhodujúci vplyv a do určitej miery predurčujú formovanie sústavy sociálneho zabezpečenia.

Demografický faktor

Vývoj demografických charakteristík významným spôsobom ovplyvňuje sústavu sociálneho zabezpečenia, lebo do značnej miery predurčuje výšku jednotlivých dávok, ktoré sú vždy určené pre konkrétnu skupinu obyvateľstva. (Krebs a kol., 2007)

Základným demografickým faktorom je štruktúra obyvateľstva (pohlavie, vek, rodinný stav, národnosť) a významné sú nasledovné demografické procesy: sobášnosť, rozvodovosť, pôrodnosť a plodnosť, potratovosť, úmrtnosť a migrácia obyvateľstva. Ako uvádza Botek (2009), zmeny v jednotlivých oblastiach výrazne ovplyvňujú sociálnu politiku, nakoľko často vyvolávajú napätie. Napr. znižovanie pôrodnosti môže byť chápané ako negatívne a vyvoláva zmeny v sociálnom zabezpečení smerujúce k nárastu pôrodnosti, ako napr. zlepšenie podmienok pre rodičov, vyššia štátna sociálna podpora pre rodiny s deťmi a pod.

Demografické starnutie obyvateľstva je ďalším závažným procesom, ktorý prebieha v súčasnosti v mnohých krajinách a núti krajiny prehodnocovať svoje dôchodkové systém. Zrýchľujúci sa proces starnutia obyvateľstva je závažný. Na Slovensku sa priemerný vek obyvateľstva do roku 2030 zvýši o viac ako 7 rokov. Kým v roku 2006 pripadalo na 100 detí do 15 rokov 71 obyvateľov vo veku 65 a viac rokov, zhruba od roku 2020 budú prevažovať na Slovensku seniori nad detskou zložkou obyvateľstva. V roku 2030 už bude táto prevaha

výrazná, na 100 obyvateľov vo veku do 15 rokov pripadne 161 obyvateľov vo veku nad 64 rokov. (Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2006). Počet obyvateľov vo veku nad 60 rokov rastie v súčasnosti dvakrát rýchlejšie ako v období pred rokom 2007 – približne o dva milióny ročne v porovnaní s jedným miliónom v minulosti. Kombinácia menšieho podielu pracujúceho obyvateľstva a vyššieho podielu ľudí v dôchodkovom veku bude predstavovať ďalšie zaťaženie systémov sociálneho zabezpečenia. <http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF>

Tretie Európske demografické fórum, s mottom „*Demografická dimenzia Stratégie Európa 2020*“, však zdôraznilo, že stratégia bude úspešná iba ak bude rešpektovať rýchlo sa meniace demografické okolnosti a nájde spôsoby maximálneho využitia potenciálu starnúcej a stále viac rôznorodejšej európskej populácie.¹

Ukazovateľ	Pohlavie	Rok									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
priemerný vek	muži	34,6	34,9	35,2	35,5	35,8	36,1	36,3	36,6	36,8	37,1
	ženy	37,7	38,0	38,4	38,7	39,0	39,3	39,5	39,8	40,1	40,3
	spolu	36,2	36,5	36,8	37,1	37,4	37,7	38,0	38,3	38,5	38,7
index starnutia *	muži	44,9	46,5	48,1	49,7	51,6	53,5	55,2	56,9	58,2	59,0
	ženy	77,5	80,8	84,2	87,5	90,8	94,5	97,8	100,7	102,9	104,1
	spolu	60,8	63,2	65,7	68,1	70,7	73,5	76,0	78,25	80,0	81,0
index ekonomického zaťaženia **	spolu	43,1	42,0	41,0	40,2	39,5	38,9	38,4	38,0	38,1	38,2

* počet osôb vo veku 65 rokov a viac na 100 detí vo veku 0-14 rokov

** počet detí vo veku 0-14 rokov a osôb vo veku 65 rokov a viac na 100 osôb vo veku 15-64 rokov

Obrázok č.1: Index starnutia v SR 2001-2010

Zdroj: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=25370>

¹Úhrnná miera plodnosti klesla v krajinách EÚ pod hodnotu dve promile, čo je symbolickou hranicou jednoduchej reprodukcie. Pomyselnú čiaru dosahuje iba Írsko (2,1 ‰). Ak je úroveň plodnosti pod hodnotou 1,3 ‰, hovorí sa o veľmi nízkej plodnosti. Najnižšiu hladinu úhrnnej plodnosti vykazuje Rumunsko, Portugalsko a Maďarsko (po 1,3 ‰). Slovensko (1,4 ‰). Vek dožitia u nás sa postupne zvyšuje, napriek tomu, SR s priemerným vekom dožitia u mužov 71,6 roka a u žien 78,8 roka, mierne zaostáva za priemernými hodnotami EÚ. V únii je priemerný vek dožitia u mužov 76,6 roka a u žien 82,6 roka.

Pre medzinárodné porovnanie vekovej štruktúry sa používa index starnutia definovaný ako pomer osôb vo veku viac ako 65 rokov k počtu detí vo veku 0 až 14 rokov. Podľa takto tohto indexu je v EÚ najmladšou populáciou Írsko (necelých 53 bodov, teda 53 osôb starších ako 65 rokov na 100 detí). Opačným extrémom je Nemecko (viac ako 150 bodov), Taliansko (143 bodov), Grécko (131 bodov), kde počet osôb vo veku nad 65 rokov vysoko prevyšuje počet detskej populácie do 14 rokov. Slovensko so svojimi 81 staršími obyvateľmi na 100 detí sa radí pred priemer EÚ takmer 111 bodov. Viac in: <http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/nczi-demograficke-udaje-slovenska-a-eu-su-podobne>

Politický faktor

Spoločensko-politická situácia v krajine determinuje formovanie konkrétnej sústavy sociálneho zabezpečenia. Programové východiská vládnuvich strán, ich proklamované ideály znamenali vždy značné zásahy do tejto sústavy. Prostredníctvom sústavy sociálneho zabezpečenia dochádzalo i k presadzovaniu politických zámerov. Otázky sociálneho zabezpečenia patria vždy ku kľúčovým v programoch politických strán a stávajú sa často základnými vo volebnom boji. (Krebs a kol., 2007)

Otázka sociálnej ochrany v každej spoločnosti je predovšetkým otázkou politickou. Vo svete sú takmer všetky programy sociálneho zabezpečenia založené na princípe solidarity občanov a rozpočtovej technike financovania. S rozvojom spoločnosti sa prejavuje čoraz väčší vplyv nielen politických strán, ale aj rôznych nátlakových skupín – profesijných komôr, občianskych združení, odborov a zväzov zamestnávateľov. Ako ďalej Macková (2001) uvádza, pôsobenie politického faktoru ovplyvňuje správanie všetkých subjektov, ktoré sú zapojené do sociálneho systému, ako je úloha a správanie štátu, občanov, zamestnávateľov, neštátnych organizácií, cirkví.

Podľa Boteka (2009) sú jedným z najdôležitejších politických faktorov voľby. Víťazné politické zoskupenie predstavuje programové vyhlásenie, súčasťou ktorého je i sociálny program. Ak dôjde po voľbách k zmene vlády, často to ovplyvní sociálnu politiku krajiny.

Veľmi významným politickým faktorom je typ a stabilita politického režimu a vplyvné politické ideológie. Rozhodujúca je politická orientácia víťazných strán², nakoľko zatiaľ čo liberálne strany (pravica) budú klásať väčší dôraz na jednotlivca, súkromné vlastníctvo, na čo najmenešie zásahy do trhového hospodárstva, budú presadzovať nižšie dane a minimalizovať ekonomické prerozdelenie, naproti tomu sociálnodemokratické strany (ľavica) budú klásať dôraz na solidaritu, ekonomické prerozdelenie v sociálnej sfére, v podpore školstva, kultúry a pod. Tomu budú prispôsobovať aj sociálne zabezpečenie (jeho ciele, obsah, rozsah, predmet, nástroje a pod.).

Ekonomický faktor

Ekonomický faktor sa prejavuje v solventnosti sústavy. Významnými ekonomickými faktormi sú napr. hrubý domáci produkt (HDP), jeho tempo rastu, inflácia, deficit štátneho rozpočtu (ŠR), vývoj nezamestnanosti, minimálna mzda, životné minimum, cenová a mzdová dynamika a pod.

Veľkosť a dynamika vytvorených zdrojov v ekonomike významne ovplyvňuje i systém sociálneho zabezpečenia. Pokles alebo spomalenie ekonomického rastu má často dopady v nezamestnanosti, vzrastu chudoby a životných nákladov a

² Viac k politickým stranám a ich klasifikácii: In Almašiová (2012)

iných negatívnych sociálnych javov, čo naopak vyvoláva potrebu rastu sociálnych výdavkov. Ako ďalej Krebs a kol. (2007) uvádza, rast nezamestnanosti vedie k zvyšovaniu nákladov zo systému poistenia v nezamestnanosti (čerpanie dávok v nezamestnanosti), k deficitom v dôchodkovom poistení (znižujú sa príjmy do systému; z dôvodu väčšieho počtu predčasných dôchodkov rastú výdavky), k deficitom v nemocenskom poistení (nezamestnaní využívajú inštitút ochrannej doby a čerpajú nemocenské dávky), má výrazné dopady v systéme sociálnej pomoci (čerpanie dávok v hmotnej núdzi, ak je príjem nižší ako životné minimum).

Rievajová a kol. (2006) uvádza ďalšie makroekonomické a mikroekonomické faktory. Pri makroekonomických vychádza z úrovne tvorby a využitia hrubého domáceho produktu. Mikroekonomickými hľadiskami v sústave sociálneho zabezpečenia rozumie tie skutočnosti, ktoré sa zaoberajú vnútornou štruktúrou a ekonomickými súvislosťami. Základom je nielen efektívne rozdeľovanie prostriedkov, ale tiež také štruktúrovanie výdavkov, aby bola podporovaná motivácia k rastu spoločenskej produkcie.

K ekonomickým garanciam podľa Tomeša (2010) v sociálnom zabezpečení patrí zachovanie alebo zvýšenie reálneho obsahu dávok, predovšetkým indexácia (zachovanie reálnej hodnoty v súvislosti s infláciou) a valorizácia (pridanie reálnej hodnoty).

Medzinárodný faktor

Medzinárodný faktor je považovaný za exogénny (vonkajší) faktor sociálneho zabezpečenia, uplatňuje sa v kontexte medzinárodných vzťahov. Podľa Boteka (2009) účasť krajiny v medzinárodných štruktúrach (EÚ, OSN, NATO) je podmienené plnením podmienok, ktoré výrazne ovplyvňujú tvorbu i realizáciu sociálnej politiky. Povinnosť dodržiavať záväzná nariadenia súvisia s povinnosťou upravovať národnú sociálnu politiku v súlade s medzinárodnými dohodami.

Vstup Slovenska do Európskej únie znamená otvorenie európskej dimenzie v oblasti sociálneho zabezpečenia. Táto dimenzia je spojená s konkrétnymi opatreniami v oblasti koordinácie sociálneho zabezpečenia, voľného pohybu pracovných síl, pracovných vzťahov, bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a rovnosti príležitostí. V každej tejto oblasti priniesla integrácia SR do EÚ mnoho legislatívnych, inštitucionálnych či finančných dôsledkov so zreteľom k napĺňaniu množstva medzinárodných dohôd a zmlúv.

Európske štáty, ktoré pristúpili k aplikácii európskeho práva sociálneho zabezpečenia, sa pre oblasť sociálneho zabezpečenia považujú za členské štáty. Právne predpisy EÚ súvisia so systémom sociálneho zabezpečenia a jeho harmonizáciou či koordináciou. Harmonizácia je súbor medzinárodných ustanovení, zameraných na členské štáty, ktorých cieľom, alebo povinnosťou je zabezpečiť, aby tieto členské štáty prispôbovali svoje národné právne systémy

požiadavkám harmonizačných ustanovení. Koordinácia ponecháva národné systémy nedotknuté, z čoho vyplýva, že rozdiely medzi národnými systémami zostávajú. Cieľom koordinačných nariadení EÚ je zabezpečiť, aby uplatňovanie rôznych vnútroštátnych systémov sociálneho zabezpečenia negatívne nepostihlo osoby, ktoré si uplatňujú svoje právo na voľný pohyb. Z toho dôvodu tieto koordinačné nariadenia ustanovujú určité spoločné pravidlá a zásady, ktorými sú: zásada rovnakého zaobchádzania, zásada spočítavania období, zásada exportovateľnosti dávok, zásada uplatniteľnosti jednej legislatívy.³

Vonkajšie faktory ovplyvňujú vývoj sociálneho zabezpečenia, zahraničné skúsenosti a poznatky však nemôžu nahradiť samostatnú koncepciu nášho sociálneho zabezpečenia. Ako ďalej Matlák a kol. (2004) uvádza, každá krajina, vychádzajúc z vlastnej histórie a tradícií, si musí vytvárať systém, ktorý by čo najlepšie vyhovoval potrebám jej občanov.

Okrem uvedených faktorov pôsobia aj iné ďalšie faktory, ako historický faktor, migrácia obyvateľstva, platný právny poriadok, ako aj tradície v danej spoločnosti.

Jusko – Vavrinčíková (2006) napríklad medzi endogénne (vnútorné) determinanty sociálneho zabezpečenia zahŕňajú aj faktor životného prostredia a zdôvodňujú, prečo ekologický faktor zohráva dôležitú úlohu aj vo vzťahu k sociálnemu zabezpečeniu.

1.4 Sociálne udalosti

Význam sociálneho zabezpečenia nemožno poprieť, lebo sa dotýka každého človeka od narodenia až po smrť. Človek prežíva rôzne životné situácie (prirodzené aj neprirodzené; predvídateľné aj nepredvídateľné), ktoré vyvolávajú určité potreby. Ak ich človek nevie a nemôže uspokojiť vlastnými silami, hovoríme o riziku. Ak je riziko všeobecne (spoločensky) uznané za objektívne a zasluhujúce si pozornosť sociálneho subjektu a jeho sociálnej politiky, hovoríme o sociálnom riziku. Ak je sociálne riziko predmetom záujmu štátu alebo verejnoprávneho systému, hovoríme o sociálnej udalosti. Pojem sociálna udalosť teda označuje riziko, ktoré je spoločensky uznané za závažné

³Koordinačné predpisy sú pravidlá medzinárodného práva sociálneho zabezpečenia, ktoré majú v úmysle zosúladiť vzájomné vzťahy systémov sociálneho zabezpečenia z dôvodu regulovania nadnárodných otázok, s cieľom ochraňovať pozície sociálneho zabezpečenia občanov. Od 1. mája 2010 sa začali v rámci členských štátov EÚ uplatňovať nové koordinačné predpisy v oblasti sociálneho zabezpečenia. Týmito predpismi sú **Nariadenie EP a Rady ES č. 883/2004** o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia a **Nariadenie EP a Rady ES č. 987/2009**, ktorým sa stanovuje postup vykonávania nariadenia (ES) č. 883/2004 o koordinácii systémov sociálneho zabezpečenia. Viac in: <http://www.socpoist.sk/zahranicie-aeu/553s>

a vyžaduje si spoločenskú ochranu, pretože postihnutý objekt nie je schopný jeho dôsledky odvrátiť. (Tomeš, 2001)

Predmetom verejného záujmu sú predovšetkým životné situácie, ktoré môžu vyvolávať sociálne napätie. Štát má záujem o sociálny pokoj a stabilitu ako predpoklad ekonomického rozvoja. Sociálne zabezpečenie pri jednotlivých sociálnych udalostiach spravidla poskytuje v rámci právnych pomerov, založených:

- zo zákona (napr. dávky štátnej sociálnej podpory),
- úradným výkonom (napr. rozhodnutím o poskytnutí dávky v hmotnej núdzi alebo peňažného príspevku na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia),
- zmluvne (napr. pracovnou zmluvou, poisťovnou zmluvou).

Podľa Striežena (1996) je sociálna udalosť spoločnosťou uznaná životná udalosť, na prekonanie ktorej je potrebná sociálna pomoc. Môže spôsobiť krízu, haváriu až kolaps, a tým mať za následok odkázanosť občana na pomoc iného subjektu v rôznej intenzite. Rozpoznanie príčin vzniku a charakteru jej prejavu je indikátorom pre posúdenie naliehavosti poskytnutia sociálnej pomoci. Matoušek (2008) definuje sociálnu udalosť v rámci štátnej sociálnej politiky a príslušnej legislatívy ako riziko, ktoré jednotlivec alebo rodina nemusia byť schopní zvládnuť vlastnými silami.

Každá spoločnosť má svoj systém sociálnej ochrany uznaných sociálnych udalostí a všade vo svete existujú iné prístupy k riešeniu sociálnych udalostí. Ako prvý definoval pojem sociálna udalosť Beveridge v Anglicku. Za sociálne udalosti hodné intervencie a sociálnej ochrany uznal chorobu, nevzdelanosť, chudobu a nezamestnanosť. (Sociálna politika má bojovať proti „štyrom obrom“: nemoc, nevedomosť, špina a bieda, záhaľka. In Tokárová a kol., 2007) Systém sociálneho zabezpečenia najčastejšie pokrýva šesť sociálnych udalostí súvisiacich:

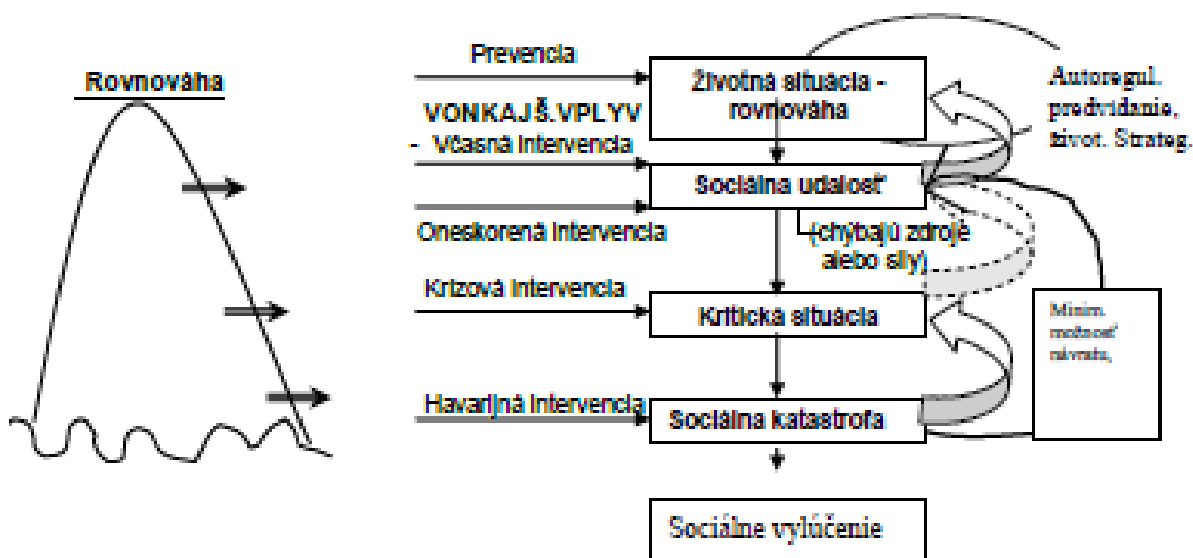
- so zdravotným stavom (choroba, postihnutie, úraz, invalidita),
- so starobou,
- s rodinou (materstvo, výchova detí, strata živiteľa rodiny a pod.),
- s nezamestnanosťou,
- s chudobou (núdzou),
- s dezintegráciou (sociálnou neprispôbenosťou).

Na Slovensku sú v súčasnosti štátom uznané tieto sociálne udalosti: **choroba, staroba, nezamestnanosť, materstvo a rodičovstvo, chudoba, sociálna dezintegrácia.**

Zatiaľ čo Tomeš považuje za sociálnu udalosť len udalosť uznanú štátom ako jediným subjektom, Konečný (2005) ponúka iný pohľad, kde subjektom nemusí byť výlučne štát. Podľa Konečného je sociálnou udalosťou bežná životná situácia jednotlivca, rodiny alebo skupiny, ktorá znamená alebo môže znamenať

obmedzený, chýbajúci, nepredvídateľný prístup k uspokojovaniu sociálnych potrieb, môže znamenať narušenie rovnováhy (vždy ide o obmedzenie potrieb). Potreby musia byť spoločensky uznané, pričom je potrebné nasadzovanie nástrojov intervencie. Hranicu toho, čo je uznané za nedostatočné uspokojovanie potrieb, stanovujú subjekty, a to formou zákonov, zmlúv alebo je uznaná dobrovoľne s možnosťou intervencie. Ako ďalej autor uvádza, každá sociálna udalosť má svojho nositeľa - **objekt** sociálnej politiky, t.j. ten, ku komu smerujú rôzne formy intervencie prostredníctvom **nástrojov** sociálneho zabezpečenia od rôznych **subjektov** sociálnej politiky verejnej i súkromnej správy. Viac v nasledovnom obrázku.

Objekt SP	Nástroj SP	Subjekt SP	Sociálna udalosť
človek po úraze	spontánna pomoc náhodného chodca	občan	úraz
praceneschopný	Dávky nemocenského poistenia	Sociálna poisťovňa	pracovná neschopnosť
občan s postihnutím	Peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny	ťažké zdravotné postihnutie
občan v dôchodkovom veku	Starobný dôchodok	Sociálna poisťovňa	staroba
občan bez zamestnania	Dávka v hmotnej núdzi	Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny	nezamestnanosť
občan bez prístrešia	Sociálna služba - útulok	Mesto, obec, neštátne zariadenie, cirkev	Chudoba, núdza

Obrázok č. 2: Vývoj sociálnej udalosti podľa Konečného

Sociálna udalosť podľa Konečného (2005) musí spĺňať tri kritériá:

1. sťažený alebo chýbajúci prístup k uspokojovaniu potrieb
2. sociálna udalosť musí byť uznaná subjektom (nielen štátom)
3. je ako dôvod a možnosť intervencie – nástroja sociálnej politiky.

Sociálna udalosť je podľa Tomeša(2010) aj právnou udalosťou, ktorá je všeobecnou právnou podmienkou vzniku alebo trvania nároku na dávky či služby v rámci niektorého základného právneho pomeru sociálnej ochrany. Je právnou kategóriou, ktorá obsahuje právne kritériá, ktoré sú nástrojom kvalifikácie a klasifikácie umožňujúce plné uplatnenie funkcie jednotlivých dávok. Podobne aj Tkáč (2007) definuje sociálnu udalosť, ako objektívnu právnú skutočnosť, s ktorou právo spája ako právny dôsledok vznik, zmeny alebo skončenie sociálnozabezpečovacích právnych vzťahov. Je to vyjadrenie právne krytej životnej situácie a jej príčinnej súvislosti so sociálnymi dôsledkami.

Sociálne udalosti sa stali rozhodujúcim kritériom a stimuláciou k potrebe tvorby a rozdeľovania sociálnych zdrojov pri konštituovaní práva sociálneho zabezpečenia. Samostatným odvetvím právneho poriadku, ktoré v právnej forme realizuje sociálne a hospodárske práva občanov je právo sociálneho zabezpečenia. Ako ďalej Macková (2001) uvádza, tvorí ho súhrn právnych predpisov upravujúcich spoločenské vzťahy pri zabezpečení občana v jednotlivých sociálnych udalostiach. Podľa Kahouna a kol. (2009) má právo sociálneho zabezpečenia charakter verejného práva, s určitými súkromnoprávnymi prvkami. Pre verejnoprávne odbory je typické, že jeden zo subjektov právnych vzťahov – štát – má silnejšie postavenie ako druhý subjekt – fyzická či právnická osoba. Dôvodom nadradenosti postavenia štátu je potreba zabezpečiť určitý verejný záujem, často i proti vôli súkromných subjektov – nositeľov práv či povinností.

Kahoun a kol. (2009) charakterizuje právne vzťahy v sociálnom zabezpečení ako vzťahy, ktorých vznik, zmena a zánik sú závislé od existencie sociálnych udalostí. Delia sa na právne vzťahy založené na zabezpečovacom princípe a právne vzťahy založené na poistnom princípe. Rozdiel medzi nimi spočíva v uplatňovaní sociálnej solidarity – pri vzťahoch sociálneho poistenia je nastavená väčšia miera participácie účastníka (formou platenia poistného), pri vzťahoch založených na zabezpečovacom princípe do popredia vystupuje sociálna úloha štátu.

1.5 Transformácia systému sociálneho zabezpečenia v SR

V tejto kapitole sa nebudeme podrobne zaoberať celou históriou zmien systému sociálneho zabezpečenia, a rovnako sa nebudeme do detailov zaoberať vývojom sociálnej politiky a verejnej správy.⁴ Cieľom je ponúknuť prehľad najdôležitejších medzníkov v dynamickom vývoji sociálneho zabezpečenia a upriamiť pozornosť na poslednú transformáciu sociálneho zabezpečenia na Slovensku od roku 2004.

Transformácia sociálnej sféry je obsahová a inštitucionálna zmena postavenia občana v štruktúre spoločenských vzťahov, ktoré sa zakladajú na trhovej ekonomike a pluralitnej občianskej spoločnosti. (Stanek, 2002) Je relatívne nezávislá súčasť celkovej transformácie spoločnosti, ale súčasne je výrazne závislá najmä v prvých fázach, na ekonomickej transformácii a na hospodárskej politike, od ktorej závisí jej konkrétne tempo i formy, atmosféra napätia či politického konsenzu. Transformácia sociálnej sféry je súčasťou historického manévru, pre ktorý neexistujú ani praktické skúsenosti ani potrebná teoretická výbava.

Cieľom transformácie sociálnej sféry je vytvoriť nové sociálne vzťahy a mechanizmus sociálne spravodlivej spoločnosti, ktorá funguje v podmienkach trhovej ekonomiky. Transformácia sociálnej sféry v zmysle predpokladanej koncepcie a jej princípov by mala pridať trhovej ekonomike sociálny rozmer. Slovensko podobne ako veľa krajín v Európe muselo pristúpiť k transformácii sociálnej sféry. Zmena politického režimu a ekonomického systému s prechodom k trhovej ekonomike túto potrebu len zdôraznili a urýchlili.

Nutnosť transformácie sociálnej sféry, ktorá sa vytvorila v predchádzajúcom období, je nepopierateľná. Tá predchádzajúca vznikla v iných ekonomických a politicko-ideologických podmienkach. V určitých sociálnych situáciách bola sociálna politika veľmi štedrá, bez stanovenia opodstatnených podmienok na vznik nárokov na niektoré benefity. V iných situáciách sa snažila substituovať iné politiky, ktoré mali byť viac prepojené na ekonomickú aktivitu občana v priebehu života – napr. bytová politika (štátne či podnikové byty uprednostnené v tzv. silových rezortoch), služby pre deti zamestnancov v určitých rezortoch.

Stručne povedané: *„Zdedené systémy sociálneho zabezpečenia nezodpovedali potrebám prechodu k trhovej ekonomike. Všetci ľudia by chceli reformovať ekonomiku, ale zároveň by si chceli zachovať zdedené veľkorysé sociálne podpory. Postoj k štátu ako k „dojnej krave“ vedie*

⁴ Ide o veľmi rozsiahlu problematiku, téma histórie a vývoja sociálnej politiky a v rámci nej sociálneho zabezpečenia je vhodná na samostatnú publikáciu. Viac k tejto téme: In Potúček (1995), Tomeš (2001), Tomeš (2010), Botek (2009), Schavel a kol. (2008), Tokárová a kol. (2007), Krebs a kol. (2007), Stanek (2006) a pod.

k zvyšovaniu sociálnych nákladov, a pretože sa všetky kryjú zo štátneho rozpočtu, znamená tlak na verejné výdaje a v podmienkach trhovej ekonomiky i na dane. Zdedené systémy nepočítajú s občianskou zodpovednosťou občanov za vlastnú budúcnosť a budúcnosť rodín. Keďže sú financované priebežne, vyvíjajú tlak na ekonomicky činné obyvateľstvo. Masu sociálnych výhod financovaných zamestnávateľom v štátom riadenej ekonomike nemožno preniesť na súkromnú trhovú ekonomiku bez významného dopadu na jej ekonomickú výkonnosť. Je preto nepochybné nutné reformovať systémy sociálnych dávok tak, aby sa znížili náklady.“ (Tomeš, 2001, s. 205)

Pri reforme sociálneho zabezpečenia mali postkomunistické európske štáty v zásade podobné problémy spojené s prechodom od:

- centrálne riadenej plánovanej ekonomiky k slobodnému trhovému hospodárstvu,
- štátneho vlastníctva majetku k pluralite vlastníckych vzťahov cestou privatizácie,
- totalitnej k demokratickej spoločnosti.

Proces ekonomickej a sociálnej transformácie spoločnosti na Slovensku začal v roku 1990 a orientoval sa najmä na zrušenie systému územnej verejnej správy, reprezentovanej sústavou národných výborov, prestavbu územného členenia, utváranie právnych a ekonomických predpokladov na vznik reálnej územnej samosprávy na obecnej a rozpočtovej úrovni. (Schavel a kol., 2008)

Vývoj sociálnej politiky na Slovensku pokračoval v zmysle viacerých koncepčných dokumentov, predovšetkým *Scenáru sociálnej reformy 1990*, *Záchrannej sociálnej siete 1990* a *Koncepcie transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky 1996*.

Transformácia sociálnej sféry sa z dlhodobého hľadiska spájala s reformou v dvoch rozsiahlych oblastiach. Prvá sa dotýkala ekonomických (pracovných) aktivít občanov a znamenala rozsiahlu reformu pracovného práva v takom smere, aby občania získali prostriedky na uspokojovanie svojich potrieb, predovšetkým z pracovnej činnosti. Druhá časť *Koncepcie* sa zaoberala transformáciou sociálneho zabezpečenia. Jej podstatu tvoril trojpilierový dizajn sociálnej ochrany obyvateľstva.

Pod spoločným názvom reforma verejnej správy sa na Slovensku v roku 1999 ("*Stratégia reformy verejnej správy*"; *Koncepcia politiky zamestnanosti*) a v roku 2002 ("*Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy*") pripravovali a od roku 2002 realizovali štyri reformy: územnosprávna reforma, administratívna reforma, decentralizácia štátu a modernizácia verejnej správy. Samozrejme tieto reformy ovplyvnili aj ďalšie zmeny v jednotlivých oblastiach

spoločenského života (napr. zdravotnícka reforma a dôchodková reforma, daňová reforma, atď.).

Základným rámcom pre ďalšie uplatňovanie decentralizácie verejnej správy bola práve *Koncepcia decentralizácie a modernizácie verejnej správy*, ktorú vláda Slovenskej republiky schválila uznesením č. 230/2000 Z. z. Jej hlavným cieľom bolo posilnenie ústavného práva občanov vplývať na štátnu moc a posilnenie postavenia volených zástupcov občanov na všetkých úrovniach verejnej správy.

Decentralizácia správy vecí verejných má ďalej podľa Schavela a kol. (2008) tri dimenzie:

- decentralizáciu kompetencií,
- decentralizáciu financií,
- decentralizáciu politickej moci, teda odovzdanie zodpovednosti, právomocí a financií pre zabezpečovanie jasne vymedzených verejných úloh územnej samosprávy.

Reforma verejnej správy priniesla so sebou prechod kompetencií prvýkrát aj v sociálnej oblasti. Bol to zákon NR SR č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky, ktorý ustanovil pokračovanie decentralizácie v oblasti poskytovania sociálnych služieb posilnením pôsobnosti, právomoci a zodpovednosti obcí a vyšších územných celkov pri poskytovaní opatrovateľskej služby.

V roku 2002, začalo Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky naplňať reformy a systémové zmeny. Reforma sociálneho systému bola odštartovaná na základe "*Stratégie podpory rastu zamestnanosti prostredníctvom zmien sociálneho systému a trhu práce*", ktorú vláda schválila uznesením č.319/2003 Z. z. Ako uvádza Schavel a kol. (2008), v stratégii bolo konštatované, že sociálny systém bol po viacerých čiastkových zmenách bez filozofie, častým javom bolo zneužívanie sociálneho systému bez postihov. Aktívna politika trhu práce voči nezamestnaným bola nákladná a málo efektívna. Verejná správa v oblasti sociálnych vecí a zamestnanosti bola štruktúrovaná podľa potrieb administratívy, nie podľa potrieb občanov. Prehlbovala sa diferenciácia regiónov a vysoká nezamestnanosť.

Celková postupná zmena charakteru sociálneho systému sa uskutočnila na základe presvedčenia, že jedine komplexná reforma odstráni principiálne nedostatky sociálneho systému a pomôže sa posunúť aj v tejto oblasti medzi moderné a dynamické spoločnosti.

Keďže sociálny systém zohľadňoval celý rad nových reformných krokov, dostal názov Nová sociálna politika, ktorá mala tri výrazné, vzájomne previazané oblasti: sociálnu pomoc a rodinnú politiku, trh práce a politiku zamestnanosti, systém dôchodkového zabezpečenia a sociálneho poistenia. Každá z týchto oblastí bola postavená na troch základných princípoch: motivácia občana, aktivita občana a odmena pre občana. Zmyslom týchto reforiem bolo spružniť

trh práce, zaviesť sociálny systém, ktorý sa nedá zneužívať, motivovať k aktivite a účinne podporiť zamestnanosť.

Rok 2004 môžeme teda považovať za rok zatiaľ poslednej transformácie sociálnej sféry na Slovensku, nakoľko od 1.1.2004 bolo zákonom NR SR č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov zmenené a upravené zriadenie a postavenie orgánov štátnej správy, ale bolo prijaté i množstvo nových kľúčových legislatívnych noriem a opatrení.

Kľúčové kroky poslednej sociálnej reformy smerovali:

- k odstráneniu kultúry závislosti na pasívnom poberaní sociálnej pomoci (zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v platnom znení)
- k podpore aktívnych rodín s deťmi (zavedenie daňového bonusu, zníženie odvodov pracujúcich rodičov atď.)
- k zvýšeniu zamestnanosti a k zníženiu nezamestnanosti (zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti v platnom znení)
- k flexibilným pracovnoprávnym vzťahom
- k podpore aktivity a samozamestnávania
- k vyšším dôchodkom a stabilnému penzijnému systému (zákon NR SR č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v platnom znení)
- k prehľadnému a jednoduchému systému služieb práce a sociálnych vecí. (www.employment.gov.sk)

Až čas však ukázal, že reforma bola síce potrebná, ale v SR, kde dve tretiny domácností majú príjem nižší ako je priemerný, s prehlbujúcimi sa regionálnymi rozdielmi, nie je šanca regulovať sociálne prepady iba centrálnou vládou politikou. Ako ďalej uvádza Radičová (2004, s. 48), „sociálna reforma je asymetrická. Ráznu aktivizáciu občana nesprievádza rovnako rázna, motivujúca aktivizácia zamestnávateľov, otváranie trhu práce. Alebo inak: zákony reformujúce nástroje hmotnej a sociálnej núdze sú empiriou, zatiaľ čo zákon o službách zamestnanosti, jeho efekty, zatiaľ skôr teóriou.“

Súhrnná správa o stave spoločnosti Slovensko 2005 reagovala na vtedajšiu situáciu podobne: *„Je síce pozitívne, že sa reforma uskutočnila vo všetkých subsystémoch sociálnej politiky, za nedostatočné sú považované opatrenia, ktoré boli prijaté v rámci zmien služieb zamestnanosti, nakoľko neriešia situáciu dlhodobo nezamestnaných osôb, u ktorých zmena dávok prehĺbila chudobu. Menej pozitívne je, že sa o realizácii reforiem málo diskutovalo s odbornou alebo akademickou verejnosťou. Viazla tiež komunikácia so širokou verejnosťou, čoho výsledkom je skutočnosť, že veľká časť verejnosti vníma dôsledky reformy skôr negatívne“.* (Bodnárová, 2006)

Prax ukázala, že aj najlepšie formulované ciele stroskotávajú pri výbere a definovaní nevhodných, neadekvátnych, nedostatočných konkrétnych nástrojov ich napĺňania.

1.6 Aktuálny systém sociálneho zabezpečenia v SR

Systém sociálneho zabezpečenia je obrazom sociálnej politiky danej krajiny a je jej významným nástrojom. Je výsledkom politického a spoločenského konsenzu. V Slovenskej republike je základným právnym rámcom zaručujúcim sociálne práva občanov Ústava SR, ktorá zakotvuje celý rad sociálnych práv a sociálnu pomoc. Každý občan v sociálne znevýhodnenej situácii má právo na takú pomoc, ktorá je nevyhnutná na zabezpečenie základných životných podmienok.

Sústavy sociálneho zabezpečenia delí Tomeš (2010):

1. **podľa nárokovosti** na sústavy:

- a) sociálneho poistenia (sústavy nárokové a príspevkové)
- b) sociálneho zaopatrenia alebo podpory (sústavy nárokové a nepríspevkové)
- c) sociálnej pomoci (sústavy nenárokové a nepríspevkové)

2. **podľa povinnosti** na sústavy:

- a) povinné (obligatórne) - základné sústavy
- b) dobrovoľné (fakultatívne) - spravidla doplnkové sústavy

1.6.1 Sústavy sociálneho zabezpečenia podľa povinnosti

Sústava sociálneho poistenia je v systéme sociálnej politiky SR **povinná**, a je teda základnou sústavou sociálneho zabezpečenia. Okrem povinnej (obligatórnej) sústavy je zavedená aj dobrovoľná (fakultatívna), nazývaná aj doplnková sústava sociálneho zabezpečenia. **Doplnkové sústavy** podľa Tomeša (2010) predstavujú v sociálnom zabezpečení nadstavbu, v rámci ktorej je možné poskytovať dávky či služby zabezpečujúce vyššiu úroveň, ako môže poskytnúť základná sústava. Fungujú na princípe dobrovoľnosti, neziskovosti a nezávislosti. Cieľom je znižovanie nákladov na základnú sústavu, sporenie a tvorba kapitálu a v neposlednom rade zvyšovanie úrovne príjmov občanov pri vzniku sociálnej udalosti zabezpečovaných sústavou.

Vzhľadom k tomu, že súčasný poisťný systém je priebežne financovaný, jeho krízu prehĺbuje nepriaznivý demografický vývoj a to, že ekonomika nie je schopná zabezpečiť primeranú zamestnanosť. Už *Koncepcia reformy dôchodkového zabezpečenia v SR* v roku 2003 za hlavný problém slovenského dôchodkového systému označila rozsah priebežného financovania dôchodkov, ktorý vzhľadom na demografický i ekonomický vývoj označila za neudržateľný. Presadzuje trojpilierový dôchodkový systém, pričom jednotlivé piliere majú plniť rozdielne funkcie. Prvý pilier je solidárny a je založený na sociálnom poistení, druhý pilier sa zakladá na tvorbe vlastných úspor a súvisí s uplatňovaním vlastníckych práv, tretí pilier je individuálny a je založený na princípe dobrovoľnosti. /viac v *Koncepcii...*, 2003/

Tento model má podľa Bodnárovej (2006) silné aj slabé stránky. Silnou je, že rozdelil riziko tvorby zdrojov na starobu tým, že zabezpečuje viaczdrojovosť príjmu. Vhodnejšie reaguje na vznikajúcu situáciu starnúcej spoločnosti a pomáha predchádzať zadlžovaniu budúcich generácií a zabezpečuje tak väčšiu medzigeneračnú spravodlivosť. Tá slabá spočíva v neukončení reformy a signalizácii neustálych povolebných zmien.

Dôchodkový systém	1. pilier POVINNÝ	2. pilier DOBROVOLNÝ	3. pilier DOBROVOLNÝ
Spôsob FINANCOVANIA	PRIEBEŽNÝ rozpočtový	FONDOVÝ kapitalizácia	FONDOVÝ kapitalizácia
SPRÁVA dôchodkov	VEREJNÁ Sociálna poisťovňa (SP)	SÚKROMNÁ Dôchodková správcovská spoločnosť (DSS)	SÚKROMNÁ Doplňková dôchodková spoločnosť (DDS)
NÁSTROJ (mechanizmus)	PREROZDEĽOVANIE (redistribúcia)	AKUMULÁCIA ÚSPOR (výber fondov)	AKUMULÁCIA ÚSPOR
VÝŠKA dôchodku	závisí od doby poistenia a výšky vymeriavacieho základu	závisí od sumy nasporenej na osobnom dôchodkovom účte	závisí od naakumulovaných úspor
LEGISLATÍVA	Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov	Zákon č. 43/2004Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení v platnom znení	Zákon č. 557/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 650/2004 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom sporení v p.z.

Obrázok č. 3: Prehľad pilierov dôchodkového systému

Systém povinného sociálneho poistenia ponúkame v samostatnej kapitole. V nasledovných podkapitolách si rozoberieme 2. a 3. pilier dôchodkového systému.

1.6.1.1 Starobné dôchodkové sporenie

System starobného dôchodkového sporenia bol založený od 1. januára 2005. Účelom starobného dôchodkového sporenia je spolu so starobným poistením (prvý pilier) zabezpečiť občana pre prípad staroby alebo zabezpečiť príjem pozostalým pre prípad jeho úmrtia.

Základom kapitalizačného systému starobného dôchodkového sporenia je zákon č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení v znení neskorších predpisov. Podľa tohto zákona je starobné dôchodkové sporenie sporením na osobný účet sporiteľa. Jeho účelom je spolu so starobným poistením z prvého dôchodkového piliera zaistiť príjem v starobe a pozostalým v prípade úmrtia sporiteľa. Zákon prináša celkom novú filozofiu systému dôchodkového zabezpečenia tým, že vytvára kapitalizačný, príspevkovo definovaný pilier, ktorý nazývame aj druhý dôchodkový pilier. (Fusek, 2004).

Kapitalizačný systém znamená, že povinné odvody obyvateľstva na dôchodkové sporenie, ktoré sa do piliera odvedú, sa nevyplácajú obratom dôchodcom, ale sú investované na kapitálových trhoch a môžu prinášať výnosy.

Sporitelia, ktorí podpísali Zmluvu o starobnom dôchodkovom sporení s jednou z dôchodkových správcovských spoločností odvádzajú do Sociálnej poisťovne 18 % z hrubej mzdy. Polovicu Sociálna poisťovňa posieľa na ich vlastný dôchodkový účet, ktorý spravuje a zhodnocuje dôchodková správcovská spoločnosť.

Podľa zákona č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení je dôchodková správcovská spoločnosť akciová spoločnosť so sídlom na území Slovenskej republiky, ktorej predmetom činnosti je vytváranie a správa dôchodkových fondov na vykonávanie starobného dôchodkového sporenia a to na základe povolenia na vznik a činnosť dôchodkovej správcovskej spoločnosti udeleného Úradom pre finančný trh. Dôchodková správcovská spoločnosť na základe povolenia povinne vytvára dôchodkové fondy, ktoré jej povolila Národná banka Slovenska, a vykonáva ich správu, čo znamená zabezpečenie riadenia investícií.⁵

⁵ Každá DSS vytvorila pri vzniku starobného dôchodkového sporenia v roku 2005 tri dôchodkové fondy na dobu neurčitú - jeden rastový, jeden konzervatívny a jeden vyvážený. Od apríla 2012 sa zmenia názvy fondov aj s garanciou štátu a to:

- konzervatívny fond (počet sporiteľov k 30. septembru 2011 – 81 571) - dlhopisový,
- vyvážený fond (počet sporiteľov k 30. septembru 2011 – 390 000) - zmiešaný,
- rastový fond (počet sporiteľov k 30. septembru 2011 – 976 555) - akciový,
- vzniká nový, indexový fond.

Od 1. apríla 2012 si sporiteľ môže v dôchodkovej správcovskej spoločnosti zvoliť dva dôchodkové fondy, pričom jeden z nich musí byť dlhopisový. Pri výbere zohráva dôležitú úlohu vek, predpokladaná dĺžka sporenia, výška príspevku a jej možný vývoj a rizikový profil sporiteľa. Garancie štátu sa končia vo všetkých fondoch okrem dluhopisového. Minimálne obdobie sporenia na dôchodok sa zníži na 10 rokov. V súčasnosti si sporitelia musia v druhom

Druhý pilier je síce dobrovoľný, ale od 1. apríla 2012 je zavedený povinný vstup mladých ľudí do druhého piliera pri vstupe na pracovný trh. Sporiteľ, ktorý bol automaticky zaradený do II. piliera, bude mať možnosť rozhodnúť sa vystúpiť zo systému do 730 dní (t.j. do 2 rokov) od jeho zaradenia do II. piliera.⁶

V súčasnosti na území SR pôsobí 6 dôchodkových správcovských spoločností. Nasledujúce obrázky ukazujú čistú hodnotu majetku spravovaného jednotlivými dôchodkovými správcovskými spoločnosťami podľa druhu fondu a rozdelenie sporiteľov podľa fondov a dôchodkových správcovských spoločností.

Dôchodková správcovská spoločnosť	konzervatívny dôchodkový fond	vyvážený dôchodkový fond	rastový dôchodkový fond	Spolu k 31.12.2010	Percentuálny podiel majetku
AEGON, d.s.s., a.s.	18,63	93,87	268,35	380,85	10,2 %
Allianz - Slovenská d.s.s., a.s.	57,37	368,24	750,31	1 175,92	31,6 %
AXA d.s.s., a.s.	34,98	255,94	712,68	1 003,60	27,0 %
ČSOB, d.s.s., a.s.	10,33	60,68	136,66	207,67	5,6 %
ING d.s.s., a.s.	15,26	125,75	270,20	411,21	11,1 %
VÚB Generali d.s.s., a.s.	32,45	197,66	308,48	538,59	14,5 %
Spolu	169,02	1 102,14	2 446,68	3 717,84	100,0 %
Percentuálny podiel majetku	4,5 %	29,6 %	65,8 %	100,0 %	

Obrázok č. 4: Rozdelenie majetku v dôchodkových fondoch starobného dôchodkového sporenia k 31.12.2010

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

pilieru šetriť minimálne 15 rokov. Viac in: <http://www.employment.gov.sk/zmeny-od-1.-aprila-2012-posledna-novela.html>

⁶ Od 1. apríla 2012 má povinný vstup do starobného dôchodkového sporenia fyzická osoba narodená od 1.januára 1971 vrátane, ktorej po 31. marci 2012 vzniklo prvé dôchodkové poistenie v zmysle platnej legislatívy. Od 1.apríla 2013 zaradenie prvopoistencov do II. piliera bude automatické (čím sa stávajú sporiteľmi). Sporiteľ bude mať možnosť rozhodnúť sa vystúpiť zo systému do 730 dní (t.j. do 2 rokov) od jeho zaradenia do II. piliera. Počas prvých 180 dní tejto 730-dňovej lehoty si môže sporiteľ vybrať DSS a fond podľa vlastného uváženia. Pokiaľ tak neurobí, bude mu DSS pridelená Sociálnou poisťovňou podľa vopred daného kľúča (priradovanie DSS podľa abecedného zoznamu), pričom ho zaradí do zmiešaného dôchodkového fondu. Viac in: <http://www.employment.gov.sk/zmeny-od-1.-aprila-2012-posledna-novela.html>

Dôchodková správcovská spoločnosť	konzervatívny dôchodkový fond	vyvážený dôchodkový fond	rastový dôchodkový fond	Spolu k 31.12.2010	Percentuálny podiel majetku
AEGON, d.s.s., a.s.	12 875	38 398	134 030	185 303	12,8 %
Allianz - Slovenská d.s.s., a.s.	21 912	127 697	294 303	443 912	30,8 %
AXA d.s.s., a.s.	12 737	84 627	276 886	374 250	26,0 %
ČSOB, d.s.s., a.s.	8 407	22 072	63 523	94 002	6,5 %
ING d.s.s., a.s.	7 276	38 905	101 501	147 682	10,2 %
VÚB Generali d.s.s., a.s.	14 213	66 167	116 529	196 909	13,7 %
Spolu	77 420	377 866	986 772	1 442 058	100,0 %
Percentuálny podiel majetku	5,4 %	26,2 %	68,4 %	100,0 %	

Obrázok č. 5: Počet sporiteľov v dôchodkových fondoch starobného dôchodkového sporenia k 31.12.2010

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

Počet sporiteľov starobného dôchodkového sporenia k 31.12.2010 bol 1442058. Medziročný nízky nárast o približne 7 tisíc sporiteľov bol pravdepodobne dôsledkom pasivity mladých ľudí pri rozhodovaní sa o zapojení do systému starobného dôchodkového sporenia. Z hľadiska vekovej štruktúry sporiteľov v systéme starobného dôchodkového sporenia najväčšie zastúpenie majú sporitelia vo veku od 31 do 40 rokov, a to 42,77 % z celkového počtu sporiteľov, oproti roku 2009 sa veková štruktúra zásadne nezmenila.

1.6.1.2 Doplnkové dôchodkové sporenie

Doplnkové dôchodkové sporenie predstavuje tzv. tretí pilier zabezpečenia dôchodku, ktorý je definovaný ako dobrovoľný systém dôchodkového zabezpečenia. Štát ho zvyhodňuje so zámerom motivovať obyvateľstvo v aktívnom veku k tomu, aby si odkladali časť svojich úspor na účely zlepšenia svojej finančnej situácie v čase, keď odídu do dôchodku. Často je označované aj ako penzijné poistenie.

Národná rada Slovenskej republiky prijala 26. októbra 2004 zákon č. 650/2004 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom sporení, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2005. Týmto zákonom spustila transformáciu Doplnkových dôchodkových poisťovní na akciové spoločnosti, ktoré budú mať v názve označenie doplnková dôchodková spoločnosť a tým transformáciu doplnkového dôchodkového poistenia v Slovenskej republike na doplnkové dôchodkové sporenie.

Doplnkové dôchodkové sporenie je dobrovoľná forma dlhodobého sporenia s možnosťou prispievania zamestnávateľa, kde klient (fyzická osoba po dovŕšení 18 rokov veku) uzatvára zmluvu s doplnkovou dôchodkovou sporiteľňou

a zaväzuje sa pravidelne prispievať na svoj individuálny účet v doplnkovej dôchodkovej sporiteľni. Účastníkom sporenia môže byť aj zamestnávateľ, ktorý platí príspevky svojim zamestnancom (či už povinne v zmysle platnej legislatívy alebo dobrovoľne v zmysle kolektívnej zmluvy ako benefit) v lehote splatnosti a spôsobom uvedeným v zamestnávateľskej zmluve, najmenej však vo výške 2% z vymeriavacieho základu zamestnanca. Podľa zákona č. 650/2004 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom sporení v platnom znení je účelom doplnkového dôchodkového sporenia umožniť účastníkovi získať doplnkový dôchodkový príjem v starobe.

Z doplnkového dôchodkového sporenia sa za podmienok ustanovených týmto zákonom vyplácajú tieto dávky:

- doplnkový starobný dôchodok⁷, a to vo forme doživotného doplnkového starobného dôchodku alebo dočasného doplnkového starobného dôchodku,
- doplnkový výsluhový dôchodok, a to vo forme doživotného doplnkového výsluhového dôchodku alebo dočasného doplnkového výsluhového dôchodku,
- jednorazové vyrovnanie,
- odstupné.

Doplnkové dôchodkové fondy vytvára a spravuje doplnková dôchodková spoločnosť. Doplnkový dôchodkový fond nemá právnu subjektivitu. Každý dôchodkový fond musí mať Štatút dôchodkového fondu a Informačný prospekt. Dôchodkové fondy v DDS sú: príspevkový doplnkový dôchodkový fond (do tohto fondu sa pripisujú príspevky účastníkov), výplatný doplnkový dôchodkový fond (slúži na výplatu dávok).

Doplnková dôchodková spoločnosť (DDS) je akciová spoločnosť so sídlom na území Slovenskej republiky. Každá DDS je povinná vytvoriť a spravovať jeden alebo viac príspevkových doplnkových dôchodkových fondov s rizikovým profilom stanoveným DDS v súlade so zákonom.

V súčasnosti pôsobí na území Slovenskej republiky 5 doplnkových dôchodkových spoločností.

⁷ Účastníkovi sa vypláca doplnkový starobný dôchodok, ak získa minimálne obdobie doplnkového dôchodkového sporenia a dovŕši potrebný vek, ktoré určí dávkový plán. Minimálne obdobie doplnkového dôchodkového sporenia nesmie byť kratšie ako 10 rokov a potrebný vek nesmie byť nižší ako 55 rokov.

Spoločnosť	Čistá hodnota majetku v doplnkových dôchodkových fondoch			Výnosnosť príspevkových doplnkových dôchodkových fondov	Počet účastníkov
	Príspevkové doplnkové dôchodkové fondy (mil. €)	Výpltné doplnkové dôchodkové fondy (mil. €)	Spolu doplnkové dôchodkové fondy (mil. €)		
Aegon d.d.s., a.s.	3,27	0,02	3,3	0,22 %	3 746
Axa d.d.s., a.s.	148,00	0,12	148,1	2,31 %	130 272
DDS Tatra banky, a.s.	334,16	9,40	343,6	2,39 %	183 838
ING Tatry - Sympatia, d.d.s., a.s.	420,88	11,54	432,4	0,72 %	292 686
Stabilita, d.d.s., a.s.	189,74	27,88	217,6	3,21 %	110 074
Spolu	1 096,06	48,96	1 145,0	1,88 %	720 616

Obrazok č. 6: Prehľad údajov o doplnkových dôchodkových fondoch k 31.12.2010

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 príspevkové doplnkové dôchodkové fondy zaznamenali v roku 2010 len pomerne nízke priemerné zhodnotenie, čo je dôsledkom počítania priemernej výnosnosti z viacerých typov dôchodkových fondov. Výnosy jednotlivých príspevkových doplnkových dôchodkových fondov dosiahli ročný výnos vo výške od 0,22 % do 5,37 %.

Druh dávky	Suma (mil. €)	Počet poberateľov
Doplnkový starobný dôchodok	39,48 €	45 316
Doplnkový výsluhový dôchodok	1,21 €	6 307
Odstupné	29,84 €	30 664
Jednorazové vyrovnanie	58,77 €	28 780

Obrazok č. 7: Prehľad dávok z doplnkového dôchodkového sporenia k 31.12.2010

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

Počet účastníkov vo fondoch doplnkového dôchodkového sporenia s nenulovým dôchodkovým účtom bol k 31.12.2010 približne 721 tisíc, čo predstavuje oproti roku 2009 pokles takmer o 10 %. Z dôvodu finančnej a hospodárskej krízy, zvýšenej miery nezamestnanosti účastníci ukončovali zmluvy o doplnkovom dôchodkovom sporení najmä formou odstupného a jednorazového vyrovnania. Formu odstupného využili účastníci napriek skutočnosti, že si takouto formou mohli vybrať iba 80 % nasporeného majetku.

Napriek poklesu počtu účastníkov v doplnkových dôchodkových fondoch čistá hodnota majetku uvedených fondov vzrástla oproti roku 2009 na 1,145 mld. € k 31.12.2010, čo predstavuje nárast približne o 9 %. Jedným z dôvodov atraktivity

účasti na doplnkovom dôchodkovom sporení bola a je participácia zamestnávateľov na príspevkoch svojich zamestnancov. K 31. decembru 2010 prispievali zamestnávatelia na doplnkové dôchodkové sporenie až 554 tisícov účastníkov oproti 166 tisícov účastníkov, ktorí si príspevky platili sami. (Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010)

Novelou č. 557/2009 zákona o doplnkovom dôchodkovom sporení došlo k viacerým úpravám. Medzi najdôležitejšie zmeny patrí zníženie odplaty za správu doplnkových dôchodkových fondov, zníženie odplaty za prestup do inej doplnkovej dôchodkovej spoločnosti a zníženie odplaty za odstupné.

Novela zákona podľa Marsinu (2009) má za cieľ vybudovať z tzv. tretieho piliera atraktívnu a plnohodnotnú súčasť dôchodkového systému. V budúcnosti sa totiž bude podieľať nezanedbateľnou sumou na zvyšovaní miery náhrady, čiže pomeru starobného dôchodku k priemernému mesačnému zárobku. Novela zákona sa preto sústredila na optimalizáciu odplát, ktoré uhrádzajú účastníci doplnkového dôchodkového sporenia.

1.6.2 Systavy sociálneho zabezpečenia podľa nárokovosti

Systém sociálneho zabezpečenia v SR tvorí: **sociálne poistenie, štátna sociálna podpora a sociálna pomoc**. Tieto tri subsystemy sa navzájom líšia princípmi, na ktorých sú postavené, druhom krytých sociálnych udalostí, spôsobom financovania a správou.

Obrázok č. 8: Systém sociálneho zabezpečenia v SR

1.6.2.1 Sociálne poistenie

Pojem sociálne poistenie označuje inštitucionálny systém, ktorým sa občan sám, svojou činnosťou, alebo niekto iný občana povinne zaistuje pre prípad budúcej poistnej udalosti. (Tomeš, 2001) Finančne teda zabezpečuje občana v prípade vzniku sociálnych udalostí, proti ktorým je poistený.

Podľa Kahouna (2009) má sociálne poistenie tieto základné znaky:

- ide o povinné, zákonom uložené poistenie,
- zákon stanoví osobný rozsah (okruh povinne poistených osôb, okruh povinných platcov poistného),
- zákon stanoví vecný rozsah (poistené sociálne udalosti, podmienky vzniku a trvania nárokov a výšku nárokov),
- zákon stanoví i spôsob správy a financovania.

Ide spravidla o povinné verejnoprávne poistenie, založené na platení odvodov a poberaní dávok. Jeho úlohou je ochrániť veľkú časť obyvateľstva pred rizikami v živote a zabezpečiť prerozdelenie dôchodkov v národnom hospodárstve. (Oláh, Schavel, 2006) Stanek a kol. (2008) uvádza, že systém sociálneho poistenia núti občanov, aby sa postarali o samých seba prostredníctvom odloženej spotreby a nie na úkor verejných daní.

Cieľom sociálneho poistenia je finančne zabezpečiť ekonomicky činné obyvateľstvo v produktívnom a poproduktívnom veku ako aj ich rodiny pri strate príjmu z ekonomickej činnosti a tiež v prípade vzniku sociálnych udalostí, ktoré vznikli z dôvodu staroby, choroby, invalidity, pracovného úrazu, choroby z povolania či nezamestnanosti. Systém povinného sociálneho poistenia zabezpečuje občana počas sociálnych udalostí, ktorých výška priamo súvisí s predchádzajúcou pracovnou aktivitou jednotlivca a dosahovaného príjmu. Ide o primerané hmotné zabezpečenie napríklad počas pracovnej neschopnosti, keď nemožno získať finančné prostriedky z príjmu zo zamestnania, ako aj o prejav základných princípov sociálneho poistného systému, a to sociálnej spravodlivosti a solidarity. (Stanek, 2006)

Základnými znakmi sociálneho poistenia sú podľa Mackovej (2009):

- všeobecná povaha systému: základný všeobecný systém sociálneho poistenia existuje spoločne pre všetky ekonomicky aktívne skupiny osôb bez zreteľa na formu a druh pracovnej aktivity,
- obligatórnosť vzniku poistenia (povinnosť),
- osobná participácia,
- nárokovosť bez zreteľa na existenciu sociálnej potrebnosti,
- sociálna solidarita,
- priebežné financovanie, ktorému zodpovedá systém priebežnej realizácie jednotlivých plnení,
- štátna garancia solventnosti nositeľa poistenia,
- neziskový princíp.

Sústava sociálneho poistenia je sústava **nároková** a **príspevková**. Jej základným princípom je nárokovateľnosť na základe poistného vzťahu. Poistný systém vychádza z predchádzajúcej ekonomickej aktivity občana a jeho príjmov, ktoré si občan odkladá formou poistenia pre prípad budúcej sociálnej udalosti. Ide teda o zásluhový systém, t.j. že výška poskytovanej dávky bude primeraná odvedeným prostriedkom do systému.

V praxi teda môže nastať situácia, že občan síce uznaný invalidným v zmysle platnej legislatívy nebude mať nárok na invalidný dôchodok, nakoľko nespĺňa podmienku doby poistenia. Podobne pri splnení podmienky dovŕšenia dôchodkového veku nemusí byť občanovi priznaný starobný dôchodok práve z dôvodu neprispievania si do systému dôchodkového poistenia.

Od 1.1.2004 nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v platnom znení, ktorý vymedzuje sociálne poistenie, upravuje jeho rozsah, právne vzťahy pri vykonávaní sociálneho poistenia, jeho organizáciu, financovanie, dozor štátu nad výkonom poistenia a konanie vo veciach sociálneho zabezpečenia. Sociálne poistenie vykonáva verejnoprávna inštitúcia - sociálna poisťovňa. */Viac v samostatnej kapitole/.*

1.6.2.2 Štátna sociálna podpora

Štátnou sociálnou podporou rozumieme štátne zaopatrenie, ktoré zabezpečuje občanov pre prípad štátom uznaných sociálnych udalostí. Poslaním štátnej sociálnej podpory je cielene poskytovať podporu jednotlivcovi alebo rodine spravidla s nezaopatrenými deťmi, ktoré sa nachádzajú v takých životných situáciách, ktoré štát uznáva za odôvodnené podporovať, a ktorých zvládnutie sa v konečnom dôsledku odrazí aj na kvalite ich života – úrovni zdravia, vzdelania a na celkovom osobnostnom rozvoji. (Polonský, Pillárová, 2002)

V systéme štátnej sociálnej podpory štát akceptuje niektoré vybrané sociálne situácie, na ktorých riešení sa chce podieľať s cieľom predchádzať nežiaducemu poklesu životnej úrovne rodín, ktoré sa starajú o nezaopatrené deti. Ide o rozdeľovanie prostriedkov štátu na základe princípu solidarity medzi rodinami s deťmi a občanmi bez detí a medzi rodinami s vyššou a nižšou úrovňou príjmov.

Štátna sociálna podpora je v SR zameraná hlavne na **rodiny s deťmi**⁸ a ide v nej predovšetkým o priame finančné dávky jednotlivcom ale najmä rodinám v týchto špecifických životných situáciách:

- príchod dieťaťa do rodiny, starostlivosť o dieťa,
- nezaopatrenosť dieťaťa a jeho sústavná príprava na povolanie,
- prítomnosť dieťaťa s ťažkým zdravotným postihnutím v rodine,
- prechodná alebo dlhodobá prítomnosť len jedného žiteľa v rodine,

⁸ Rodine v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce sa venuje Rusnáková (2007)

- nezaopatrené dieťa v náhradnej rodinnej starostlivosti,
- strata člena rodiny úmrtím.

Na riešenie uvedených udalostí štát prispieva formou jednorazových alebo opakovaných finančných príspevkov. Štátna sociálna podpora spadá do pôsobnosti štátnej správy Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a vypláca sa cez úrady práce, sociálnych vecí a rodiny.

Na rozdiel od sústavy sociálneho poistenia, je sústava sociálnej podpory **nároková** a **nepríspevková**. To znamená, že nárok nie je viazaný platením cielených príspevkov či mieru participácie na tomto systéme alebo splnením stanovených hraníc potrebnosti. V Slovenskej republike je v súčasnosti štátna sociálna podpora postavená na univerzálnom občianskom princípe, t.j. každý občan, ktorý sa do príslušnej životnej situácie dostane, má nárok na podporu štátu. V praxi je poberateľom každý rodič, ktorý sa stará o nezaopatrené dieťa, bez skúmania odpracovaných rokov, bez skúmania potrebnosti, bez skúmania príjmu alebo majetku.

Za posledné roky sa v oblasti štátnej sociálnej podpory udiali podľa Gejdošovej (2009) veľmi pozitívne kroky v prospech rodín s deťmi:

- zvyšovaním jednotlivých príspevkov,
- rozšírením poskytovania príspevkov na širšie vrstvy obyvateľstva bez ohľadu na príjem a majetok, teda bez zisťovania potrebnosti.

Na základe rozmanitosti a šírky existujúcich príspevkov by sa mohlo zdať, že podpora rodinného príjmu je dostatočná a obyvatelia Slovenska môžu byť spokojní. Výsledky z prieskumov verejnej mienky sú však iné. Verejnosť opakovane vyjadruje vysoké očakávania finančnej podpory rodín zo strany štátu a v názoroch prevažuje hodnotenie podpory ako nízkej alebo nedostatočnej. Podobné výsledky priniesli všetky prieskumy realizované v rámci výskumnej úlohy *Transformácia sociálneho systému na Slovensku*, či kvalitatívne rozhovory o rodinnej a sociálnej situácii vybraných domácností SR (Bodnárová, Džambazovič, Filadelfiová, Gerbery, Kvapilová, Porubánová, 2005) Aké sú očakávania od štátu konkrétne u rodičov malých detí zisťoval Prieskum potrieb mladých rodín (Bodnárová, Džambazovič, Filadelfiová, Gerbery, Paľková, Porubánová 2004). Výsledky viac-menej kopírovali reprezentatívne výskumy – očakávania zo strany štátu sú pomerne vysoké.

Uvedenými výskumami sa jednoznačne preukázalo, že diskrepancie sa neprejavujú ani tak z hľadiska druhov intervencií a opatrení, ako skôr z hľadiska výšky či dostatočnosti príspevkov a dávok. Ide tu teda o značný rozpor medzi očakávaniami verejnosti na sumy jednotlivých druhov podpory a reálne poskytovanou výškou dávok. (Filadelfiová, 2006)

Opačný názor majú autori Súhrnnej správy o stave spoločnosti Gonda a Dostál (2004, s.669), ktorí naopak kritizujú plošnosť štátnej sociálnej podpory. *„Financovať z daní (napríklad bezdetného nízkoprijmového pracovníka) rodičov*

s deťmi (napríklad bohatého rodiča) považujú autori za morálne a ekonomicky nesprávne, až absurdné. Takýmto prístupom sa navyše ide proti deklarovanému zámeru vyššej adresnosti v sociálnej politike.“

Odborníci HESO (hodnotiacej komisie ekonomických a sociálnych opatrení) celkovo vnímajú nové opatrenia v systéme štátnej sociálnej podpory pozitívne, ale tiež poukázali na skutočnosť, že prerozdeľovaním zdrojov má spoločnosť vykrývať potreby ľudí len v odôvodnených prípadoch a nie rozširovať pomoc na tých, ktorí takéto zdroje nepotrebujú. Ide o zbytočné vynakladanie verejných financií na podporu solventných rodín. (Zachar, 2005)

V článku 41 ods. 1 Ústava SR zakotvuje síce právo rodičov pri starostlivosti o deti na pomoc štátu, je však otázne, do akej miery sú tieto práva v súlade s reálnymi možnosťami štátu. Ako z *Koncepcie štátnej rodinnej politiky* vyplýva, formy a rozsah podpory a pomoci sú závislé od disponibilných zdrojov štátu. */Viac o štátnej sociálnej podpore v samostatnej kapitole/.*

1.6.2.3 Sociálna pomoc

Sociálna pomoc sa uplatňuje v situáciách, kedy ostatné zdroje, ktoré by mohli pomôcť jednotlivcovi alebo rodine prekonať ohrozujúcu životnú situáciu, nie sú k dispozícii a občan nie je schopný túto nepriaznivú situáciu vlastnými silami prekonať. Strieženec (1996, s.155) definuje sociálnu pomoc ako „súbor činností, ktoré občanovi pomáhajú zabezpečiť základné životné podmienky, nadobudnúť sociálnu stabilitu a obnoviť sociálnu nezávislosť a sociálnu suverenitu.“

Podľa Tomeša (2001) ide o najstaršiu formu prerozdeľovania, ktorou štát pomáha tým, ktorí to preukázateľne potrebujú. Ide teda o pomoc štátu poskytovanú občanovi v stave núdze k uspokojovaniu jeho potrieb v nevyhnutnom či primeranom rozsahu, aby občan znovu získal schopnosť zabezpečovať svoje potreby vlastným pričinením, poprípade mu pomáhať po dobu, po ktorú toho nie je schopný. Sociálna pomoc má teda smerovať k vlastnej aktivite občana.

Obdobne sociálnu pomoc vníma aj Dudová (1999), ktorá tiež vyzdvihuje potrebu aktívneho prístupu občana k riešeniu vlastnej sociálnej situácie, rešpektovanie svojprávosti občana a jeho zodpovednosť za svoj život, budúcnosť. Ďalej poukazuje na uplatňovanie jednotlivých foriem sociálnej práce tak, aby motivovali občana k prekonaniu nepriaznivej životnej situácie vlastnými silami, prípadne za pomoci rodiny, a aby nezotrval dlhodobo v situácii, keď je odkázaný na pomoc iných. Majú prispieť k obnove pozitívnych vlastností jeho osobnosti a zamedziť jeho dezintegrácii.

Z uvedených definícií vyplýva, že cieľom sociálnej pomoci je „pomáhať občanovi za jeho aktívnej účasti prekonať alebo zmierňovať sociálnu alebo hmotnú núdzu, prípadne obidve, v ktorých sa ocitol v dôsledku sociálnej udalosti. Jej cieľom je tiež obnovovať prirodzené zdroje uspokojovania potrieb

občana a využívať tieto zdroje v jeho prospech v meniacich sa životných podmienkach.“ (Žilová, 2003, s.529)

S názormi uvedených autorov sa stotožňujeme, vyjadrujú nie starostlivosť, ale pomoc štátu za určitých podmienok s výrazným príspevom a záujmom, aktivitou samotného občana riešiť svoju nepriaznivú sociálnu situáciu a byť zodpovedný. Uvedené tiež korešponduje s prioritami smerovania súčasnej sociálnej politiky Slovenskej republiky.

Cieľom sociálnej pomoci je dosiahnuť spôsobilosť príjemcu na sebestačný život. Výnimku však predstavujú ťažké životné situácie občanov, ktoré vyžadujú trvalé poskytovanie sociálnej pomoci bez možnosti návratu k sebestačnosti alebo k zmierneniu stavu núdze z dôvodu vysokého veku či ťažkého zdravotného postihnutia. (Matlák a kol., 2004). Filozofia poskytovania sociálnej pomoci je aj podľa Juska (2002) postavená ako doplnkový, náhradný a dočasný zdroj, a preto nastupuje až po uplatnení nárokov z predchádzajúcich subsystémov sociálneho zabezpečenia, teda sociálneho poistenia a štátnej sociálnej podpory.

Opačný názor vyjadruje Levická (2006), ktorá tvrdí, že sociálna pomoc v minulosti označovaná ako „terciárna“, v súčasnosti presúva ťažisko svojho pôsobenia do sekundárnej a primárnej oblasti. Včasná a adresná sociálna pomoc šetrí spoločnosti ekonomické prostriedky, ktoré by následne museli byť aj tak vynaložené, ale aj vytvára pozitívny prístup spoločnosti k riešeniu sociálnych problémov. Poukazuje tiež na význam primárnej pomoci ako prevencie.

Myslíme si, že názory oboch autorov majú svoje opodstatnenie a diskrepancie vznikli rozdielnym poňatím sociálnej pomoci, nakoľko ide o veľmi široký pojem s rozmanitými formami jeho riešenia. Nespochybňujeme dôležitosť primárnej prevencie, ale vychádzajúc z princípu subsidiarity sú určité formy riešenia núdze naozaj len dočasné, náhradné a doplnkové.

Medzi koncepcné materiály týkajúce sa systému sociálnej pomoci neodmysliteľne patrí *Koncepcia transformácie sociálnej sféry z roku 1996*. Podľa nej mala sociálna pomoc dotvoriť systém náhradných zdrojov sociálnej svojbytnosti a bezpečnosti občana. Jej cieľom mala byť aktivizácia občanov, motivácia k osobnej zodpovednosti za riešenie životných situácií. Právnu úpravu sociálnej pomoci ako jedného zo subsystémov systému sociálneho zabezpečenia možno považovať za významný krok realizácie Koncepcie transformácie sociálnej sféry Slovenskej republiky. „Koncepcia priniesla aj zmenu v ponímaní úlohy štátu. Paternalistický prístup bez adresnej pomoci nahradila funkcia štátu ako garanta pomoci pri zabezpečovaní minimálnej úrovne základných životných podmienok. Oslabenie úlohy štátu malo byť podnetom pre pluralizáciu subjektov poskytujúcich sociálnu pomoc v prospech obcí a neštátnych subjektov.“ (Gerbery, – Džambazovič, 2006, s.112)

Základný kameň systému sociálnej pomoci vytvoril zákon NR SR č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci. Nie všetky tézy deklarované v Konceptii sa podarilo týmto zákonom naplniť. Napriek tomu priniesol celý rad zmien, už len napríklad nahradenie pojmu sociálna starostlivosť výrazom sociálna pomoc, vyjadrovalo zmenu prístupu štátu k občanovi. Po parlamentných voľbách 2002 sa začali realizovať ohlasované reformy sociálneho systému pre jeho neefektívnosť a zneužívanie klientmi. Menili sa paradigmy, ktorých cieľom bolo zmeniť starostlivosť o občana na pomoc občanovi s jeho aktívnou účasťou.

Riešenie hmotnej núdze bolo od 1.1.2004 ako prvé vyňaté zo zákona o sociálnej pomoci a bol prijatý samostatný zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v znení neskorších predpisov. Po ňom nasledoval zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov. V roku 2008 boli prijaté ďalšie dva samostatné zákony: zákon č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia v znení neskorších predpisov a zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v znení neskorších predpisov. Vznikom samostatných zákonov v oblasti sociálnej pomoci pôvodný samotný zákon č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci stratil opodstatnenie a v novo upravených oblastiach i platnosť.

Sústava sociálnej pomoci je **nepríspevková** a **nenároková**. Znamená to, že nie je závislá na zaplatení príspevkov, ale zároveň musí byť splnená ekonomická podmienka, t.j. nárok je podmienený skúmaním odkázanosti občana. Ide o skúmanie príjmu a majetku občana, tzv. means test. V praxi to môže znamenať, že ak občan je uznaný za občana s ťažkým zdravotným postihnutím, nemusí mať nárok na určitý peňažný príspevok na kompenzáciu svojho postihnutia, nakoľko má príjem a majetok, ktorým si má v zmysle legislatívy zabezpečiť pomoc. Na druhej strane môže nastať situácia, že občan nemusí celý život pracovať a prispievať do sociálneho systému, ale nárok na pomoc v hmotnej núdzi bude mať počas takej doby, počas ktorej preukáže, že nemá príjem ani majetok, preukáže potrebnosť.

Ako sme už uviedli, sociálna pomoc okrem iného zahŕňa aj riešenie hmotnej a sociálnej núdze občana. Poskytovanie sociálnej pomoci, resp. formy riešenia hmotnej a sociálnej núdze sú nasledovné:

- sociálna prevencia⁹
- sociálne poradenstvo¹⁰

⁹**Sociálna prevencia** je odborná činnosť na predchádzanie a na zabraňovanie príčin vzniku, prehlbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu alebo sociálneho vývinu občana. Sociálnej prevencii sa vo svojej publikačnej činnosti venuje Schavel a kol.: *Sociálna prevencia* (2012) alebo Schavel– Číšecký–Oláh: *Sociálna prevencia* (2008).

¹⁰**Sociálne poradenstvo** je v zmysle § 19 zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách je odborná činnosť zameraná na pomoc fyzickej osobe v nepriaznivej sociálnej situácii. Sociálne poradenstvo sa vykonáva na úrovni základného sociálneho poradenstva a špecializovaného

- sociálno-právna ochrana
- sociálne služby
- peňažné príspevky na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia
- peňažný príspevok na opatrovanie
- dávka a príspevky v hmotnej núdzi
- dotačné programy
- náhradné výživné
- potravinová pomoc.

Vybraným nástrojom sociálnej pomoci sa vzhľadom na tému publikácie budeme podrobne venovať v samostatnej štvrtej kapitole Sociálna pomoc.

1.7 Sociálna ochrana

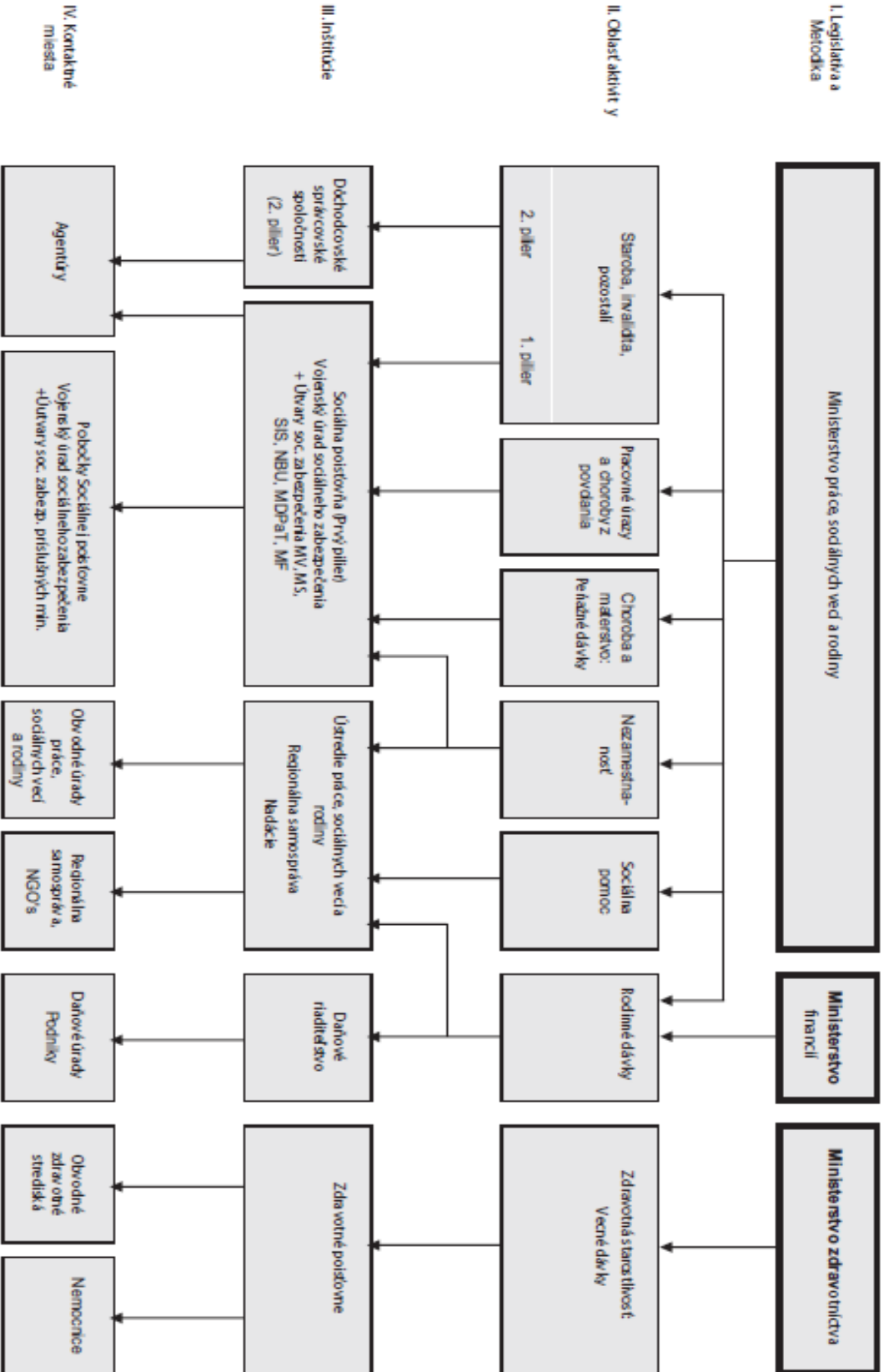
System sociálneho zabezpečenia zabezpečuje sociálnu ochranu občanov. Výklad pojmu sociálna ochrana (social protection) je široký. Zahŕňa pojmy, ako social welfare, sociálne zabezpečenie, zdravotná a sociálna prevencia, pracovnoprávna ochrana a pod. Podľa Tomeša (2001) je sociálna ochrana súbor všetkých nástrojov, ktorými sa zabezpečujú zámery sociálnej ochrany – t.j. systematické úsilie subjektu o riešenie ťažkých životných situácií, ktoré vedú k ekonomickej alebo sociálnej núdzi, a ktoré občania nie sú schopní riešiť vlastnými silami alebo silami svojej rodiny či okolia. Rozlišuje preventívnu, terapeutickú a rehabilitačnú sociálnu ochranu človeka.

Podľa Bednárika (2012) sa systém sociálnej ochrany v Slovenskej republike delí na štyri časti: zdravotná starostlivosť, sociálne poistenie, štátna sociálna podpora a sociálna pomoc. Organizáciu sociálnej ochrany prezentuje v nasledovnom obrázku.

sociálneho poradenstva. **Základné sociálne poradenstvo** je posúdenie povahy problému fyzickej osoby, rodiny alebo komunity, poskytnutie základných informácií o možnostiach riešenia problému a podľa potreby aj odporúčanie a sprostredkovanie ďalšej odbornej pomoci. Základné sociálne poradenstvo je súčasťou každej sociálnej služby poskytovanej podľa tohto zákona. **Špecializované sociálne poradenstvo** je zistenie príčin vzniku, charakteru a rozsahu problémov fyzickej osoby,rodiny alebo komunity a poskytnutie im konkrétnej odbornej pomoci. Zákon v § 84 presne vymedzuje kvalifikačné predpoklady a ďalšie vzdelávanie.

V rámci sociálneho poradenstva získava občan dostatok informácií o možnostiach riešenia jeho nepriaznivej sociálnej situácie, o subjektoch, ktoré zabezpečujú sociálnu pomoc, ako aj informácie o podmienkach poskytovania sociálnej pomoci.

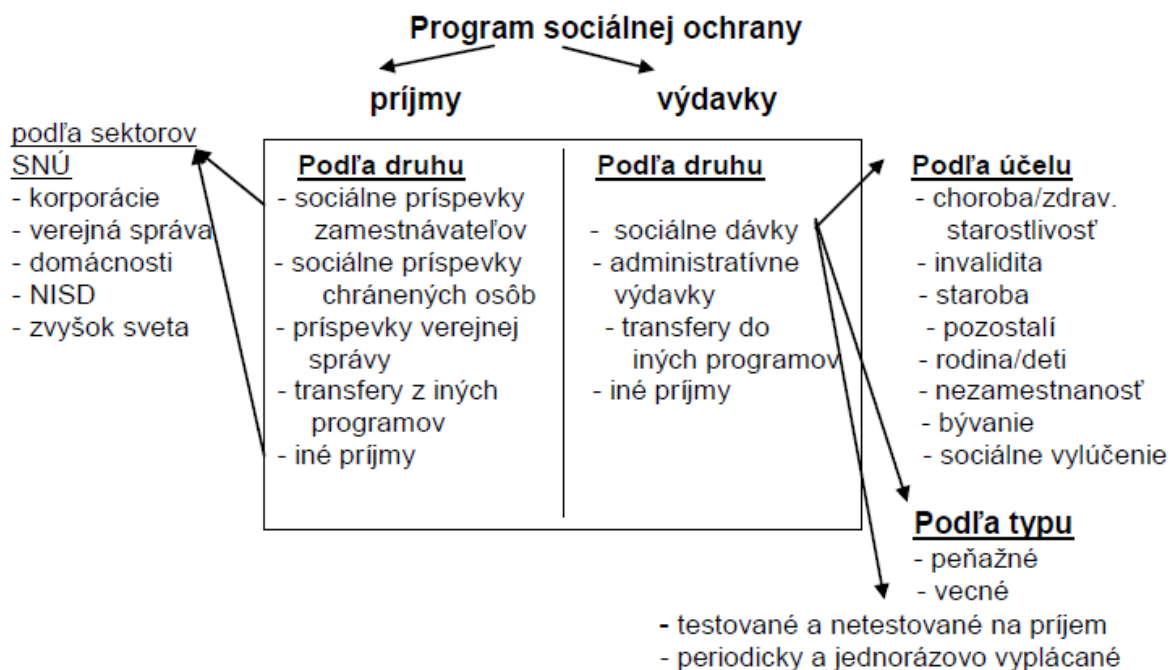
Sociálnemu poradenstvu, jeho úrovniam, formám a metódam práce s klientom v poradenskom procese sa vo svojich publikáciách venujú napr. Gabura: *Sociálne poradenstvo* (2005); Mydlíková, Gabura, Schavel: *Sociálne poradenstvo* (2005); Schavel-Oláh: *Sociálne poradenstvo a komunikácia* (2010); Mydlíková, Kovács, Brnula:*Sociálna práca a poradenstvo* (2009).

Obrázok č. 9: Organizácia sociálnej ochrany v Slovenskej republike
Zdroj: Bednárík (2012)

Pojem sociálna ochrana je teda širším pojmom ako pojem sociálne zabezpečenie, minimálne je obohatený o zdravotnú starostlivosť. Modely sociálnej ochrany boli vytvorené, aby riešili riziká či sociálne udalosti, ako napr. nezamestnanosť, invalidita, staroba. Za organizáciu a financovanie systémov sociálnej ochrany je zodpovedný samotný štát. V prípade členských štátov však Európska únia zohráva špecifickú úlohu tým, že zavádza legislatívu, ktorá koordinuje vnútroštátne systémy sociálneho zabezpečenia, najmä z hľadiska mobility v rámci Spoločenstva. Európska únia sa zaviazala podporovať spoluprácu medzi členskými štátmi pri modernizácii ich systémov sociálnej ochrany, ktoré čelia podobným problémom. http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_protection/index_sk.html

Z dôvodu monitorovania vývoja sociálnej ochrany v členských štátoch EÚ Európska komisia vyžaduje dostupnosť k aktuálnym a podrobným údajom a informáciám o systémoch, súčasnom stave a rozvoji sociálnej ochrany v členských štátoch. Jedným zo základných nástrojov štatistického sledovania sociálnej ochrany je **Európsky systém integrovanej štatistiky sociálnej ochrany (ESSPROS)**, ktorý nám ponúka aj nasledovné štatistické údaje.

Obrázok č. 10: Program sociálnej ochrany

Zdroj: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Socialne_statistiky/Socialne_statistiky/Socialna_ochrana/esspros-2008-2009.pdf (2012)

Program sociálnej ochrany je špecifický súbor pravidiel podporovaných jednou alebo viacerými inštitucionálnymi jednotkami, ktoré riadia úhradu dávok sociálnej ochrany a ich financovanie. Programy sociálnej ochrany by mali vždy

spĺňať podmienku, že musia mať k dispozícii zostavený zvláštny účet príjmov a výdavkov¹¹. Programy sociálnej ochrany sa sústreďujú výlučne na prerozdeľovanie a nie na produkciu. Sú podporované inštitucionálnymi jednotkami, sami inštitucionálnymi jednotkami nie sú. Počet programov sociálnej ochrany sa v rámci štátov EÚ-27 pohybuje od 7 do 84. (Slovensko 22)

	<i>(v mil. Eur - priemerný výmenný kurz SK v danom roku a miera rastu 2009/2008 v %)</i>			<i>(in Mill. EUR - average exchange rate SKK and growth rate 2009/2008 in %)</i>
	2008	2009p	2009 2008	
1000000 Výdavky na sociálnu ochranu	10 347	11 862	114,6	Social protection expenditure
1100000 Sociálne dávky	10 015	11 529	115,1	Social benefits
1101000 Netestované na príjem	9 523	10 968	115,2	Non Means-tested
1101100 Peňažné dávky	5 965	7 125	119,4	Cash benefits
1101110 Periodické	5 755	6 762	117,5	Periodic
1101120 Jednorazové	210	363	172,8	Lump sum
1101200 Vecné dávky	3 558	3 844	108,0	Benefits in kind
1102000 Testované na príjem	492	560	113,7	Means-tested
1102100 Peňažné dávky	385	448	116,2	Cash benefits
1102110 Periodické	304	357	117,6	Periodic
1102120 Jednorazové	83	91	109,8	Lump sum
1102200 Vecné dávky	107	113	105,6	Benefits in kind
1200000 Administratívne náklady	331	317	95,9	Administration costs
1400000 Iné výdavky	1	16	1 660,3	Other expenditure

p) predbežné údaje
Zdroj: ŠÚ SR-ESSPROS

p) preliminary data
Source: SO SR-ESSPROS

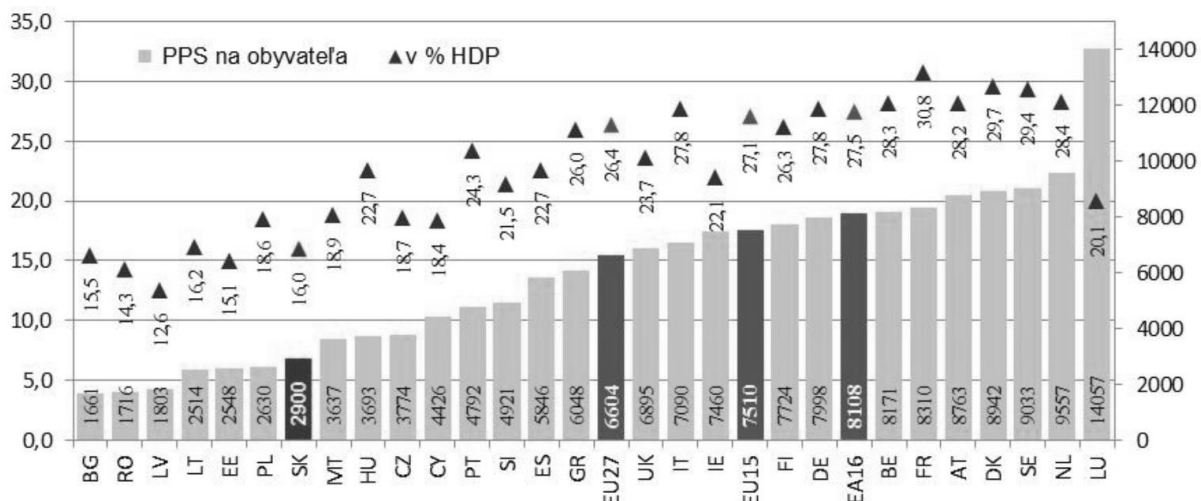
Obrázok č. 11: Výdavky na sociálnu ochranu v SR za rok 2009

Zdroj: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Socialne_statistiky/Socialne_statistiky/Socialna_ochrana/esspros-2008-2009.pdf (2012)

Len pre prehľad ponúkame komplexné výdavky na sociálnu ochranu v SR. Rozpis výdavkov podľa účelu nájdete v uvedenom dokumente. Zaujímavé je medzinárodné porovnanie výdavkov na sociálnu ochranu. Členské štáty EÚ majú odlišné systémy financovania sociálnej ochrany v závislosti na tom, či uprednostňujú poisťovacie systémy alebo financovanie z verejných rozpočtov. Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 bola štruktúra príjmov na sociálnu ochranu nasledovná: sociálne príspevky 67,6 % (od zamestnávateľov 46,1 %, zamestnancov 17,3 %, SZČO 3,8 % a dobrovoľných platiteľov 0,4 %), platby verejnej správy 25,8 % a iné príjmy 6,7 % (vrátane príjmov zo Štátneho fondu aktív).

¹¹Zvláštny účet príjmov a výdavkov znamená prístup k celým a rozpísaným záznamom o zdrojoch a použití počas účtovného obdobia. Výdavky zahŕňajú sociálne dávky, administratívne výdavky a iné výdavky podľa účelov sociálnej ochrany. Výdavky na sociálne dávky (hrubé) sú zapísané bez odčítania daní alebo iných povinných poplatkov platených poberateľom. Peňažná dávka je dávka (pravidelná alebo jednorazová), ktorá je vyplácaná peňažne a nepožaduje vyúčtovanie skutočných výdavkov poberateľa. Vecné dávky sú poskytované vo forme tovarov alebo služieb. Príjmy zahŕňajú sociálne príspevky (od zamestnávateľov, zamestnancov, SZČO, dobrovoľných platiteľov), príspevky verejnej správy (platby štátneho rozpočtu a regionálnej a miestnej samosprávy) a iné príjmy.

Rozdiely vo financovaní medzi členskými štátmi EÚ sú spôsobené historickým vývojom. Viac než 70 % zo všetkých príjmov tvorili sociálne príspevky v Estónsku (80,8), Českej republike (79,4 %) a Belgicku 71,0 %). Estónsko prezentovalo nepatrný podiel príjmov od chránených osôb (1,0 %). V Slovinsku je významnejší podiel príjmov od chránených osôb (41,2 %) ako od zamestnávateľov (28,1 %), čo má vplyv na výšku hrubej mzdy zamestnancov. Prevažne z príspevkov verejnej správy financujú sociálnu ochranu Dánsko (61,8 %), a Írsko (54,1 %).

Obrázok č. 12: Hrubé výdavky na sociálnu ochranu v PPS na obyvateľa, 2008

Zdroj: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010

Celkové hrubé výdavky na sociálnu ochranu v EU-27 v roku 2008 dosiahli 6604 PPS na obyvateľa (v SR 2 900 PPS na obyvateľa) a 26,4% HDP (v SR 16,0 %). Rozdiely medzi krajinami sú do istej miery úmerné k rozdielnym úrovňam bohatstva, ale tiež odzrkadľujú rozdiely v demografických trendoch, v systémoch sociálnej ochrany, v miere nezamestnanosti a sú ovplyvnené aj ďalšími sociálnymi, inštitucionálnymi a ekonomickými faktormi.

Štruktúra výdavkov na sociálnu ochranu v roku 2008 v Slovenskej republike bola nasledovná: sociálne dávky tvorili 96,8% (v členení podľa účelov: choroba/zdravotná starostlivosť(31,5%), invalidita (8,7%), staroba (36%), pozostalí (5,2%), rodina/deti (9,2%), nezamestnanosť (3,9%), bývanie a sociálne vylúčenie (2,3)); administratívne náklady (3,2%) a iné výdavky (0,01%).

Výdavky na sociálne dávky v roku 2008 na účel *choroba/zdravotná starostlivosť* v EU27 dosiahli 29,7% zo všetkých dávok, Írsku (40,9%). Nadpriemerné podiely v účele *invalidita* v porovnaní s priemerom EU-27 (8,1%) boli najmä v Dánsku (15,2%) a vo Švédsku (15,1%), v účele *rodina/deti* v Luxembursku 19,8%), v účele *nezamestnanosť* v Španielsku (13,6%). Významný podiel na dávky v účeloch *bývanie a sociálne vylúčenie* bol prezentovaný na Cypre (10,6%) a v Holandsku (8,0%).

	Výdavky na sociálnu ochranu v % z HDP <i>Expenditure on social protection as a % of GDP</i>	Výdavky na sociálnu ochranu v PPS na <i>Expenditure on social protection in PPS per head of population</i>	Sociálne dávky podľa funkcií v PPS na obyvateľa (v % EU 27=100 %) <i>Social benefits by group of functions (in PPS per head, in % of EU 27=100%)</i>					
			Dávky v starobe a pre pozostalých <i>Old age and survivors benefits</i>	Nemocenské/zdravotná starostlivosť <i>Sickness/health care</i>	Dávky pre zdravotne postihnutých <i>Disability benefits</i>	Dávky pre rodiny a deti <i>Family/children benefits</i>	Dávky v nezamestnanosti <i>Unemployment benefits</i>	Bývanie, sociálne vylúčenie <i>Housing, social exclusion</i>
EU27	29,5	6 935	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
EU15	30,3	7 851	112,2	113,7	113,0	113,2	115,6	115,9
EA17	30,2	7 695	111,1	111,8	98,4	111,6	123,9	98,1
BE	30,4	8 350	106,4	113,6	105,7	114,7	260,8	121,8
BG	17,2	1 784	29,8	20,6	27,1	38,8	13,4	9,6
CZ	20,4	4 059	60,0	64,5	57,2	53,8	51,8	27,2
DK	33,4	9 497	114,5	109,0	262,9	224,0	151,1	200,7
DE	31,4	8 505	109,6	132,7	123,9	161,4	127,5	97,8
EE	19,2	2 870	40,2	40,8	53,1	63,5	45,4	9,8
IE	27,9	8 377	66,7	163,3	76,2	206,2	229,2	121,3
GR	28,0	6 086	98,2	87,8	53,1	74,8	86,8	102,7
ES	25,0	6 087	79,7	90,0	78,8	69,0	221,4	49,5
FR	33,1	8 306	120,7	119,5	88,5	124,8	120,0	153,6
IT	29,8	7 283	139,0	90,5	79,9	64,3	48,4	10,4
CY	20,9	4 819	69,8	59,2	32,4	94,7	54,4	253,1
LV	16,8	2 050	31,8	24,2	29,6	39,6	47,9	14,3
LT	21,3	2 743	38,9	35,3	50,7	68,5	28,7	21,6
LU	23,1	14 495	172,2	183,6	304,9	476,2	197,2	223,2
HU	23,4	3 517	52,4	43,2	59,1	85,3	36,0	49,8
MT	20,0	3 785	65,2	58,4	33,1	44,9	27,7	46,1
NL	31,6	9 699	119,6	161,0	144,8	74,8	110,1	322,8
AT	30,8	9 009	143,4	113,0	125,8	169,1	128,1	58,7
PL	19,7	2 810	56,3	34,3	38,4	20,1	14,0	13,2
PT	26,9	5 086	81,7	69,6	76,8	52,9	63,9	28,0
RO	17,1	1 866	32,0	23,0	33,3	34,8	10,9	10,9
SI	24,3	5 027	75,7	82,3	67,9	81,9	30,4	46,9
SK*	18,8	3 241	44,2	50,0	56,0	54,6*	44,2	31,8
FI	30,3	8 129	101,6	102,4	182,4	167,2	159,6	141,1
SE	32,1	9 005	124,1	113,9	240,3	169,4	90,6	145,1
UK	29,2	7 724	107,3	116,3	148,5	90,4	55,2	195,2

* vrátane daňového bonusu na dieťa

* including tax credit for child
Zdroj/ Source: Eurostat-ESSPROS

Obrázok č. 13: Výdavky na sociálnu ochranu v členských krajinách EÚ, 2009

Podrobnejšie údaje sú dostupné v publikácii „ESSPROS – výdavky a príjmy na sociálnu ochranu 2008-2009 na stránke ŠÚ SR: http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Socialne_statistiky/Socialne_statistiky/Socialna_ochrana/esspros-2008-2009.pdf

2 SOCIÁLNE POISTENIE

Dňa 1. januára 2004 nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, ktorý vymedzuje sociálne poistenie, upravuje rozsah, právne vzťahy pri vykonávaní sociálneho poistenia, organizáciu a financovanie sociálneho poistenia, dozor štátu nad vykonávaním sociálneho poistenia a konanie vo veciach sociálneho poistenia.¹²

Výkonom sociálneho poistenia je poverená verejnoprávna inštitúcia **sociálna poisťovňa**.¹³ Poistný pomer sociálneho poistenia vzniká priamo zo zákona. Nejde o zmluvný vzťah, vzniká dňom vzniku pracovného pomeru alebo obdobne postaveného právneho vzťahu. Trvanie poistného pomeru je už viazané na trvanie právneho vzťahu, ktorý poistenie zakladá, nie na skutočný výkon činnosti. Poistný pomer trvá teda aj počas dovolenky či práceneschopnosti. (Ošková a kol.,2009)

Osobný a vecný rozsah sociálneho poistenia

Platiteľmi poistného na jednotlivé druhy poistenia podľa zákona 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov sú: zamestnanec, zamestnávateľ, povinne nemocensky poistená a povinne dôchodkovo poistená samostatne zárobkovo činná osoba, dobrovoľne nemocensky poistená osoba, dobrovoľne dôchodkovo poistená osoba a dobrovoľne poistená osoba v nezamestnanosti, štát, Sociálna poisťovňa.

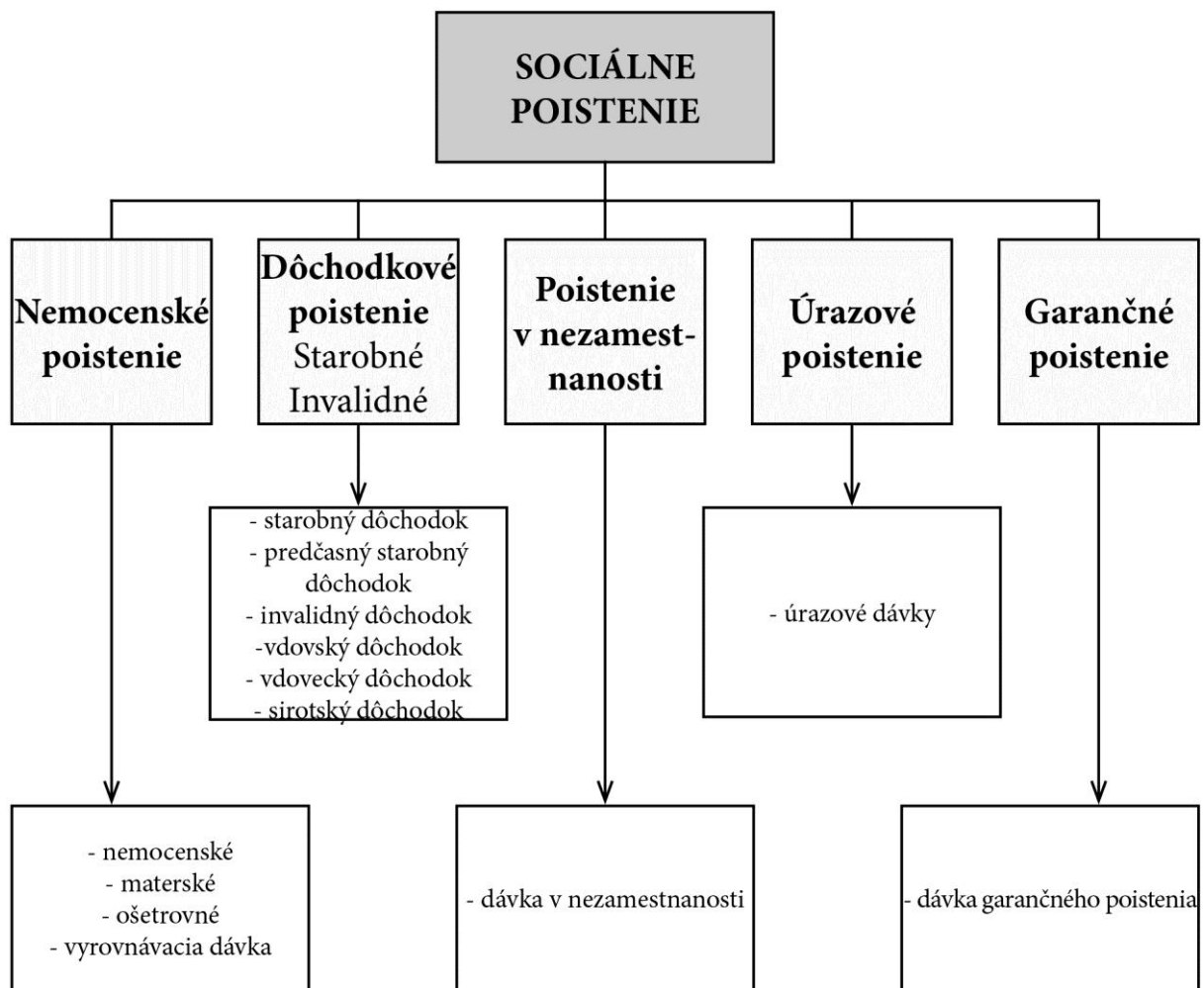
Sociálne poistenie podľa zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v platnom znení je:

1. **nemocenské poistenie**: pre prípad straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, tehotenstva a materstva,
2. **dôchodkové poistenie**:
 - starobné poistenie: na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia,

¹²Tento zákon sa nevzťahuje na príslušníkov Policajného zboru, Slovenskej informačnej služby, Národného bezpečnostného úradu, Zboru väzenskej a justičnej stráže, Železničnej polície, colníkov, príslušníkov ozbrojených síl, ktorí vykonávajú profesionálnu službu v ozbrojených silách a vojakov, ktorí sa počas výkonu vojenskej služby v ozbrojených silách štúdiom alebo výcvikom pripravovali na výkon profesionálnej služby v ozbrojených silách, ak tento zákon neustanovuje inak.

¹³ Jej postavenie, pôsobnosť, orgány a kompetencie sú predmetom samostatnej piatej kapitoly.

- invalidné poistenie: pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia,
3. **úrazové poistenie**: pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku pracovného úrazu, služobného úrazu a choroby z povolania,
 4. **garančné poistenie**: pre prípad platobnej neschopnosti zamestnávateľa na uspokojovanie nárokov zamestnanca,
 5. **poistenie v nezamestnanosti**: pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku nezamestnanosti.

Obrázok č. 14: Systém sociálneho poistenia v SR

V systéme sociálneho poistenia sa platí poistné na nemocenské poistenie, starobné poistenie, invalidné poistenie, úrazové poistenie, garančné poistenie, poistenie v nezamestnanosti a poistné do rezervného fondu solidarity. (Matlák a kol., 2004)

Vymeriavací základ a sadzby poistného

Zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov presne špecifikuje, z akého vymeriavacieho základu sú povinní odvádzať platitelia poistného výšku poistného na jednotlivé druhy poistenia. Vymeriavací základ môžeme rozdeliť na:

- všeobecný vymeriavací základ, tento predstavuje dvanásťnásobok priemernej mesačnej mzdy v hospodárstve Slovenskej republiky za príslušný kalendárny rok zistený Štatistickým úradom Slovenskej republiky. (Ošková, 2006)
- vymeriavací základ platiteľov poistného sú vlastne príjmy zo zárobkovej činnosti, teda hrubá mzda za jeden kalendárny mesiac. Pre osoby, ktoré nie sú zárobkovo činné je suma určená osobitným predpisom za jeden kalendárny mesiac. Vymeriavací základ sa určuje podľa počtu dní, počas ktorých bola osoba sociálne poistená.

Vymeriavacím základom na určenie poistného na sociálne poistenie zamestnancov je úhrn príjmov vyplatených zamestnávateľom zamestnancovi za vykonanú prácu alebo ďalších príjmov určených zákonom o sociálnom poistení v rozhodujúcom období v zamestnaní zakladajúcom účasť na sociálnom poistení podliehajúci dani z príjmov fyzických osôb. Vymeriavacím základom zamestnancov je teda hrubá mzda, pre zamestnávateľa je to úhrn vymeriavacích základov jeho zamestnancov. Vymeriavací základ dobrovoľne poistenej osoby či už na nemocenskom, dôchodkovom poistení alebo poistení v nezamestnanosti je ňou určená suma a to v rozpätí súm minimálneho vymeriavacieho základu a maximálneho vymeriavacieho základu. (Rievajová a kol., 2006)

Sadzba poistného je daná percentuálne. Výška poistného závisí od toho, kto toto poistenie platí. Vo všeobecnosti je ale záväzný vymeriavací základ. Práve ten je kategóriou, ktorá je podstatnou časťou pri výpočte poistného. Ovplyvňuje budúcu výšku dávok, poskytovaných z jednotlivých druhov sociálneho poistenia. (Cingelová, 2005)

Percentuálne sadzby poistného pre jednotlivých platiteľov sú v nasledovnom obrázku.

Tabuľka platenia poistného od 1. januára 2012

		Nemocenské poistenie	Dôchodkové poistenie		Poistenie v nezam.	Garančné poistenie	Úrazové poistenie 7)	Rezervný fond	Spolu
			starobné	invalidné					
ZAMESTNANEC	Sadzba poistného	1,4 %	4 %	3 % **	1 % ***				
	Maximálny VMZ 2) (v EUR)	1 153,50	3 076,00	3 076,00	3 076,00				
	Suma poistného (v EUR)	16,14	123,04	92,28	30,76				262,22
ZAMESTNÁVATEĽ	Sadzba poistného	1,4 %	14 %	3 % **	1 % ***	0,25 % †	0,8 % 6)	4,75 %	
	Maximálny VMZ 2) (v EUR)	1 153,50	3 076,00	3 076,00	3 076,00	1 153,50	neobmedzený	3 076,00	
	Suma poistného (v EUR)	16,14	430,64	92,28	30,76	2,88		146,11	718,81 7)
POVINNÉ POISTENÁ SZČO 3)	Sadzba poistného	4,4 %	18 %	6 % **				4,75 %	
	Minimálny VMZ 1) (v EUR)	339,89	339,89	339,89				339,89	
	Suma poistného (v EUR)	14,95	61,18	20,39				16,14	112,66
	Maximálny VMZ 2) (v EUR)	1 153,50	3 076,00	3 076,00				3 076,00	
	Suma poistného (v EUR)	50,75	553,68	184,56				146,11	935,10
DOBROVOĽNÉ POISTENÁ OSOBA 4)	Sadzba poistného	4,4 %	18 %	6 % **	2 % ***			4,75 %	
	Minimálny VMZ 1) (v EUR)	339,89	339,89	339,89	339,89			339,89	
	Suma poistného (v EUR)	14,95	61,18	20,39	6,79			16,14	119,45
	Maximálny VMZ 2) (v EUR)	1 153,50	3 076,00	3 076,00	3 076,00			3 076,00	
	Suma poistného (v EUR)	50,75	553,68	184,56	61,52			146,11	996,62
ŠTÁT 5)	Sadzba poistného		18 %	6 %				2 %	
SOCIÁLNA POISTOVŇA	Sadzba poistného		18 %						
			Za poberateľov úrazovej renty do dovŕšenia dôchodkového veku alebo do priznania predčasného starobného dôchodku						

Obrázok č. 15: Platenie poistného od 1.1.2012

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/tabulka-platenia-poistneho-od-1-januara-2012/924s>

2.1 Nemocenské poistenie

S účinnosťou od 1. januára 2004 v dôsledku transformácie sociálneho zabezpečenia sa zákonom 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení ustanovili podmienky nového systému nemocenského poistenia ako poistenia pre prípad straty alebo zníženia príjmu zo zárobkovej činnosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku dočasnej pracovnej neschopnosti, tehotenstva a materstva.

Osobný rozsah nemocenského poistenia

Poistencom na účely nemocenského poistenia je podľa § 6 ods. 1 zákona fyzická osoba, ktorá je nemocensky poistená. Osobný rozsah nemocenského poistenia sa člení na povinne nemocensky poistené osoby (zamestnanec a samostatne zárobkovo činná osoba) a dobrovoľne nemocensky poistené osoby:

- **Zamestnanec** – fyzická osoba v právnom vzťahu, ktorý jej zakladá právo na pravidelný mesačný príjem okrem fyzickej osoby v právnom vzťahu na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, žiaka strednej školy a študenta vysokej školy pri praktickom vyučovaní v období odbornej praxe.
- **Samostatne zárobkovo činná osoba** – fyzická osoba, ktorá dovŕšila 18 rokov veku a je registrovaná podľa osobitného predpisu v súvislosti so zárobkovou činnosťou¹⁴
- **Dobrovoľne nemocensky poistená osoba** - je fyzická osoba po dovŕšení 16 rokov veku, ktorá má na území Slovenskej republiky trvalý pobyt, povolenie na prechodný pobyt alebo povolenie na trvalý pobyt. S účinnosťou od 1.1. 2011 podľa zák. č.543/2010 Z.z., ktorým sa mení a dopĺňa zák. č. 461/2003 o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov, nemôže mať dobrovoľne nemocensky poistená osoba priznaný starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok alebo invalidný dôchodok z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70%.

Zákon o sociálnom poistení nevyklučuje, aby bola fyzická osoba povinne nemocensky poistená a zároveň aj dobrovoľne nemocensky poistená, prípadne aby bola povinne nemocensky poistená súčasne viackrát. Napríklad ak má uzavretých viacero pracovných pomerov, alebo ak je povinne nemocensky poistená ako zamestnanec a zároveň jej na základe dosiahnutého príjmu z vykonávania samostatnej zárobkovej činnosti vzniklo povinné nemocenské poistenie ako samostatnej zárobkovo činnej osobe. (Slováková, 2005).

¹⁴ Okrem osoby, ktorá má podľa zmluvy o výkone osobnej asistencie vykonávať osobnú asistenciu fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím.

Vznik a zánik nemocenského poistenia

Povinné nemocenské poistenie zamestnanca vzniká odo dňa vzniku právneho vzťahu, ktorý zakladá právo na príjem a zaniká dňom zániku tohto právneho vzťahu. Samostatne zárobkovo činnéj osobe (ďalej len „SZČO“) vzniká povinné nemocenské poistenie od 1.júla kalendárneho roka nasledujúceho po kalendárnom roku, za ktorý bol jej príjem vyšší ako 12-násobok minimálneho vymeriavacieho základu. Zaniká jej 30.júna kalendárneho roka nasledujúceho po kalendárnom roku, za ktorý tento príjem nebol vyšší ako 12-násobok minimálneho vymeriavacieho základu. Dobrovoľne nemocensky poistenej osobe (ďalej len „DNPO“) vzniká nemocenské poistenie odo dňa prihlásenia sa na toto poistenie a zaniká dňom odhlásenia sa a tiež dňom priznania starobného, predčasného starobného alebo invalidného dôchodku z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70% (Novela z.č.543/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 461/2003 Z. z o sociálnom poistení).

Pri jednotlivých druhoch nemocenských dávok vymedzuje zákon okrem všeobecných aj osobitné podmienky nároku na dávky. Zo systému nemocenského poistenia sa poskytujú tieto nemocenské dávky:

- nemocenské
- materské
- ošetrovné
- vyrovnávací dávka.

2.1.1 Nemocenské

Nemocenské je dávkou nemocenského poistenia, ktorá sa poskytuje poistencovi, ak bol pre chorobu alebo úraz uznaný dočasne práceneschopným na výkon zárobkovej činnosti alebo mu bolo nariadené karanténne opatrenie.

Vznik, trvanie a zánik nároku

Nemocenské sa vypláca pri splnení týchto základných podmienok:

- Zamestnanec a povinne nemocensky poistená SZČO má nárok na nemocenské, ak bol pre chorobu alebo úraz uznaný za dočasne práceneschopného na výkon zárobkovej činnosti a z tohto dôvodu nemá príjem z činnosti, alebo mu bolo nariadené karanténne opatrenie.
- DNPO má nárok na nemocenské, ak jej vznikla dočasná pracovná neschopnosť (ďalej len „DPN“) a v posledných dvoch rokoch pred vznikom DPN bola nemocensky poistená najmenej 270 dní. (Matlák a kol., 2009)

Zamestnancovi vzniká nárok na nemocenské od 11. dňa DPN. Povinne nemocensky poistenej SZČO a DNPO vzniká nárok na nemocenské od 1. dňa DPN. Zamestnancovi vzniká nárok na nemocenské od 1. dňa len v prípade, ak

dočasná pracovná neschopnosť vznikla v ochrannej lehote.¹⁵ Zákonom stanovený čas, počas ktorého sa pri DPN poskytuje nemocenské, je maximálne 52 týždňov od vzniku dočasnej pracovnej neschopnosti - tzv. podporné obdobie.¹⁶

Nárok na nemocenské zaniká:

- dňom nasledujúcim po skončení dočasnej pracovnej neschopnosti;
- uplynutím podporného obdobia (52 týždňov od vzniku dočasnej pracovnej neschopnosti);
- dňom právoplatnosti rozhodnutia súdu, podľa ktorého bol poistenec právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin, v dôsledku ktorého sa stal dočasne práceneschopným;
- DNPO dňom priznania starobného, predčasne starobného alebo invalidného dôchodku (viac ako 70%);
- odo dňa porušenia liečebného režimu určeného lekárom do skončenia dočasnej pracovnej neschopnosti, najviac v rozsahu 30 dní;
- dňom smrti poistenca (novela zákona č. 543/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení).

Výška nemocenského

Výška nemocenského zamestnanca je **55%** denného vymeriavacieho základu alebo pravdepodobného vymeriavacieho základu.

Výška nemocenského zamestnanca, ktorému DPN vznikla v ochrannej lehote, zamestnanca, ktorému zaniklo nemocenské poistenie v období dočasnej pracovnej neschopnosti, povinne nemocensky poistenej SZČO a DNPO je:

- od 1. do 3. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti 25% denného alebo pravdepodobného vymeriavacieho základu,

¹⁵ **Ochranná lehota** s účinnosťou od 1. januára 2011:

- 7 dní po skončení nemocenského poistenia,
- ak nemocenské poistenie trvalo menej ako 7 dní, toľko dní, koľko trvalo nemocenské poistenie,
- v prípade poistenyne, ktorej nemocenské poistenie zaniklo v období tehotenstva, osem mesiacov.

Pre nárok na nemocenské zamestnanca nie je rozhodujúce, či si zamestnávateľ splnil povinnosť platiť a odvádzať poistné na nemocenské poistenie zamestnanca. Preto sa táto podmienka pri posudzovaní nároku nesleduje. Pri SZČO a DNPO je zaplatenie poistného na nemocenské poistenie v správnej výške a v zákonom stanovenej lehote jednou z hlavných podmienok pre jej nárok (Slováková, 2005)

¹⁶ **Podporné obdobie** je zákonom ustanovený čas, počas ktorého sa pri dočasnej pracovnej neschopnosti poskytuje dávka nemocenského poistenia – nemocenské. Do podporného obdobia sa započítavajú aj predchádzajúce obdobia DNP, ak patria do obdobia 52 týždňov pred jej vznikom. Nezapočítavajú sa len vtedy, ak nemocenské poistenie trvalo aspoň 26 týždňov od skončenia poslednej DPN a poistencovi počas tohto poistenia nevznikla dočasná pracovná neschopnosť. (Siváčková, 2003)

- od 4. dňa dočasnej pracovnej neschopnosti 55% denného vymeriavacieho základu alebo pravdepodobného vymeriavacieho.

Počas dočasnej pracovnej neschopnosti je poistenec povinný dodržiavať liečebný režim určený ošetrojúcim lekárom.¹⁷

2.1.2 Materské

Materské je nemocenská dávka, poskytovaná z dôvodu tehotenstva alebo starostlivosti o narodené dieťa.

Podmienky nároku na materské sú nasledovné:

- existencia nemocenského poistenia v čase vzniku dôvodu na poskytnutie materského;
- 270 dní nemocenského poistenia v posledných dvoch rokoch pred pôrodom, ktorú musia splniť všetky tri skupiny poistených osôb. Za splnenie tejto podmienky možno započítať nielen dni z aktuálneho nemocenského poistenia, ale aj z akéhokoľvek iného ukončeného nemocenského poistenia (Kupkovičová, 2008);
- plynutie ochrannej lehoty po zániku nemocenského poistenia. Ochranná lehota trvá v zásade 7 dní po zániku nemocenského poistenia. Ak poistenkyni zaniklo nemocenské poistenie v období tehotenstva, jej ochranná lehota trvá osem mesiacov po zániku nemocenského poistenia.¹⁸

¹⁷ Dodržiavanie **liečebného režimu** poistenca organizuje posudkový lekár sociálneho poistenia a kontroluje určený zamestnanec pobočky Sociálnej poisťovne. Kontrola sa môže vykonať na podnet: posudkového lekára, ošetrojúceho lekára, zamestnávateľa a inej fyzickej alebo právnickej osoby. Poistenec nemá nárok na výplatu nemocenského odo dňa porušenia liečebného režimu určeného lekárom do skončenia dočasnej pracovnej neschopnosti, najviac v rozsahu 30 dní odo dňa porušenia liečebného režimu určeného lekárom (Hudecová, Krátka, 2009).

¹⁸ Nárok na materské si môže uplatniť aj iný poistenec, ktorý dieťa prevzal do starostlivosti. Iný poistenec je napr.: otec dieťaťa, ak matka zomrela, alebo sa nemôže o dieťa starať pre svoj nepriaznivý zdravotný stav, otec dieťaťa po dohode s matkou alebo fyzická osoba, ak sa o dieťa stará na základe rozhodnutia súdu (Bosáková-Dokupilová, 2010). Materské sa poskytuje len raz a len jednému poistencovi. Iný poistenec, ktorý prevzal dieťa do starostlivosti a ktorý sa o toto dieťa stará, má nárok na materské odo dňa prevzatia dieťaťa do starostlivosti v období 28 týždňov od vzniku nároku na materské. Nárok má najdlhšie do dovŕšenia troch rokov veku dieťaťa, ak v posledných dvoch rokoch pred prevzatím dieťaťa do starostlivosti bol nemocensky poistený najmenej 270 dní.

Vznik, trvanie a zánik nároku

Poistenkyňa má nárok na materské od začiatku šiesteho týždňa tehotenstva pred očakávaným dňom pôrodu určeným lekárom, najskôr od začiatku ôsmeho týždňa pred týmto dňom a ak porodila skôr, odo dňa pôrodu.

Nárok na materské zaniká:

- spravidla uplynutím 34 týždňov od vzniku nároku;
- najdlhšie 37 týždňov od vzniku nároku na materské, ak je poistenkyňa osamelá;¹⁹
- najdlhšie 43 týždňov od vzniku nároku na materské, ak poistenkyňa porodila zároveň dve alebo viac detí a aspoň o dve z narodených detí sa stará /viac v zákone/.

Výška materského

Výška materského je **65%** denného vymeriavacieho základu alebo pravdepodobného vymeriavacieho základu. Poskytuje sa za kalendárne dni.

2.1.3 Ošetrovné

Ošetrovné je nemocenská dávka poskytovaná z dôvodu osobného a celodenného ošetrovania chorého dieťaťa, chorého manžela, chorej manželky, chorého rodiča alebo chorého rodiča manžela (manželky) alebo z dôvodu osobnej a celodennej starostlivosti o zdravé dieťa do desiatich rokov veku.

Vznik, trvanie a zánik nároku

Poistenec má nárok na ošetrovné, ak:

- ošetruje choré dieťa, chorého manžela, chorú manželku, chorého rodiča alebo chorého rodiča manžela (manželky). Zdravotný stav tohto chorého jedinca podľa príslušného lekára vyžaduje nevyhnutné ošetrovanie inou fyzickou osobou;
- sa stará o dieťa do desiatich rokov veku, ak:
 - mu bolo nariadené karanténne opatrenie podľa osobitného predpisu,
 - predškolské zariadenie alebo zariadenie sociálnych služieb, v ktorých poskytujú dieťaťu starostlivosť, alebo škola, ktorú dieťa navštevuje, boli rozhodnutím príslušných orgánov uzavreté, alebo v nich bolo nariadené karanténne opatrenie,

¹⁹ Osamelosť sa preukazuje čestným vyhlásením poistenkyne, ktoré predloží príslušnej pobočke Sociálnej poisťovne. Na účely poskytovania materského je osamelou osobou poistenkyňa, ktorá žije sama, je slobodná, ovdovená, rozvedená alebo osamelá z iných vážnych príčin. (Bognárová, 2010)

- fyzická osoba, ktorá sa inak stará o dieťa ochorela, bolo jej nariadené karanténne opatrenie, alebo bola prijatá do ústavnej starostlivosti zdravotníckeho zariadenia, a preto sa nemôže o dieťa starať.²⁰

S účinnosťou od 1.1. 2011 má dobrovoľne nemocensky poistená osoba nárok na ošetrovné v prípade, ak vznikla potreba ošetrovania fyzickej osoby alebo starostlivosti o dieťa, a to len v prípade, ak v posledných dvoch rokoch pred vznikom tejto potreby bola nemocensky poistená najmenej 270 dní.

Nárok na ošetrovné vzniká poistencovi od prvého dňa potreby ošetrovania alebo starostlivosti, uvedeného na žiadosti o ošetrovné. Zaniká dňom skončenia potreby ošetrovania alebo starostlivosti, najneskôr však uplynutím desiateho dňa. Ošetrovné sa vyplatí za to isté obdobie ošetrovania osoby (osôb) len raz a v tom istom prípade len jednému poistencovi.

Výška ošetrového

Výpočet výšky ošetrového je na rozdiel od výpočtu výšky nemocenského rovnaký pre všetky tri skupiny poistencov. Je to **55%** denného vymeriavacieho základu alebo pravdepodobného vymeriavacieho základu. Poskytuje sa za kalendárne dni.

2.1.4 Vyrovnávací dávka

Vyrovnávací dávka je nemocenská dávka poskytovaná zamestnankyni, ak:

- je z dôvodu tehotenstva preradená na inú prácu, pretože práca, ktorú predtým vykonávala, je podľa osobitného predpisu zakázaná tehotným ženám alebo podľa lekárskeho posudku ohrozuje jej tehotenstvo, a pri práci, na ktorú je preradená, dosahuje bez svojho zavinenia nižší príjem ako pri práci, ktorú vykonávala pred preradením
- je počas materstva do konca deviateho mesiaca po pôrode preradená na inú prácu, pretože práca, ktorú predtým vykonávala, je zakázaná matkám do deviateho mesiaca po pôrode alebo podľa lekárskeho posudku ohrozuje jej zdravie alebo materstvo a pri práci, na ktorú je preradená, dosahuje bez svojho zavinenia nižší príjem ako pri práci, ktorú vykonávala pred preradením.

Vznik, trvanie a zánik nároku

Nárok na vyrovnávací dávku nemá každá nemocensky poistená osoba, ale iba zamestnankyňa. Vyrovnávací dávka sa poskytuje za kalendárny mesiac, a to aj

²⁰ Dieťa na účely ošetrového je:

- vlastné dieťa alebo osvojené dieťa poistenca alebo jeho manžela (manželky);
- dieťa, ktoré bolo poistencovi zverené do starostlivosti nahrádzajúcu starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia príslušného orgánu.

vtedy, ak bola zamestnankyňa preradená na inú prácu alebo sa preradenie skončilo počas kalendárneho mesiaca. Poskytuje sa zamestnankyni najdlhšie do skutočného nástupu na materskú dovolenku a po skončení materskej dovolenky najdlhšie do konca deviateho mesiaca po pôrode.

Podľa zákona o sociálnom poistení sa za preradenie na inú prácu v tehotenstve a materstve považuje, ak nedochádza k zmene druhu práce. Môže to byť zníženie normovaného výkonu práce, oslobodenie od vykonávania niektorých pracovných činností alebo oslobodenie od vykonávania nočnej práce.

Výška vyrovnávacej dávky

Vyrovňavacia dávka sa určuje z mesačného vymeriavacieho základu (30,4167-násobok denného vymeriavacieho základu). Percentuálna výška vyrovnávacej dávky je **55%** z rozdielu medzi MVZ a vymeriavacím základom, z ktorého zamestnankyňa platí poistné na nemocenské poistenie v jednotlivých kalendárnych mesiacoch po preradení na inú prácu

druh dávky	priemerný mesačný počet vyplatených dávok		
	Rok 2009	Rok 2010	Rok 2011
nemocenské	108 565	105 753	105 376
ošetrovné	10 756	10 575	11 637
vyrovňavacia dávka	88	82	95
materské	19 774	20 093	23 213

Obrázok č. 16: Priemerný mesačný počet vyplatených nemocenských dávok

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

druh dávky	v € (za rok)		
	2009	2010	2011
nemocenské	240 494 969	252 929 806	263 778 006
ošetrovné	8 203 025	8 843 602	10 481 161
vyrovňavacia dávka	48 694	46 803	58 064
materské	67 933 017	76 649 938	107 124 363

Obrázok č. 17: Kumulatívne výdavky na nemocenské dávky

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

Priemerné % dočasnej práceneschopnosti za mesiac apríl 2012 je 4,224 (celoštatny priemer). V apríli 2010 to bolo 3,887 a v apríli 2011 3,886. Priemerná doba trvania práceneschopnosti na Slovensku je za apríl 2012 v počte 56,60 dní práceneschopnosti (v apríli 2010 bol počet 52,50; v apríli 2011 tento počet predstavoval 55,86 dní.)

2.2 Dôchodkové poistenie

Dôchodkové poistenie je jedným z piatich typov sociálneho poistenia, ktoré od 1. januára 2004 zaviedol zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov. V rámci dôchodkového poistenia existujú dva podsystémy:

- **starobné poistenie** ako poistenie na zabezpečenie príjmu v starobe a pre prípad úmrtia
- **invalidné poistenie** ako poistenie pre prípad poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobo nepriaznivého zdravotného stavu poistenca a pre prípad úmrtia.

Zo systému dôchodkového poistenia sa poskytujú nasledovné dávky:

- starobný dôchodok
- predčasný starobný dôchodok
- invalidný dôchodok
- vdovský dôchodok
- vdovecký dôchodok
- sirotsky dôchodok.

Nárok na dávku dôchodkového poistenia vzniká po splnení podmienok upravených právnym predpisom dôchodkového poistenia. Ide o tzv. dávkovú schému, ktorú upravuje zákon o sociálnom poistení. Jednotlivé druhy dôchodkovej dávky majú svoju osobitnú dávkovú schému. (Matlák a kol., 2004)

2.2.1 Starobný dôchodok

Starobným dôchodkom sa rozumie obligatórna, peňažná a opakujúca sa dávka dôchodkového poistenia. Jej funkciou je hmotne zabezpečiť poistenca v starobe. (Matlák a kol., 2004).

Vznik, trvanie a zánik nároku

Nárok na starobný dôchodok má poistenec, ktorý:

- získal najmenej 15 rokov obdobia dôchodkového poistenia
- a dovŕšil dôchodkový vek.

Ak poistenec dôchodkový vek dovŕšil v období od 1. januára 2004 do 31. decembra 2007, na vznik nároku na starobný dôchodok stačí, ak získal aspoň 10 rokov obdobia dôchodkového poistenia. Dôchodkový vek je 62 rokov jednotne u žien aj mužov. Uplatňuje sa u žien narodených počnúc rokom 1962 a u mužov narodených počnúc rokom 1946.

Nárok na výplatu starobného dôchodku vzniká splnením podmienok nároku na starobný dôchodok a podaním žiadosti o priznanie starobného dôchodku a zostáva zachovaný aj počas dôchodkového poistenia, napr. výkonu zamestnania trvajúceho po priznaní dôchodku. Poberateľ starobného dôchodku môže poberať

dôchodok a súčasne aj pracovať bez obmedzenia. Po skončení zárobkovej činnosti poberateľ starobného dôchodku môže požiadať Sociálnu poisťovňu o zvýšenie dôchodku.²¹ Starobný dôchodok sa nevypláca počas obdobia, v ktorom má poistenec nárok na náhradu príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca alebo na nemocenské.

Situácia, keď jednému poistencovi vznikne nárok na výplatu dvoch alebo viacerých dôchodkov, sa označuje súbehom nárokov na výplatu dôchodkov.

Poistenec, ktorému sa priznáva starobný dôchodok, už poberá invalidný dôchodok, prípadne starobný dôchodok, na ktorý bol prekvalifikovaný invalidný dôchodok

- vypláca sa iba ten dôchodok, ktorý je vyšší
- ak je ich suma rovnaká, tak ten, ktorý si poistenec zvolil.

Nárok na dôchodok, ktorý sa nevypláca, odo dňa súbehu zaniká.

Poistenec, ktorému sa priznáva starobný dôchodok, už poberá pozostalostný dôchodok (vdovský dôchodok alebo vdovecký dôchodok)

- v plnej sume sa vypláca iba vyšší dôchodok
- nižší sa vypláca v sume jednej polovice
- ak je ich suma rovnaká, tak sa v sume jednej polovice vypláca vždy pozostalostný dôchodok.

Nárok na starobný dôchodok a nárok na jeho výplatu zaniká dňom smrti fyzickej osoby, ktorá splnila podmienky nároku na starobný dôchodok a podmienky nároku na výplatu starobného dôchodku.

Ak poistenec splnil podmienky nároku na starobný dôchodok, uplatnil si nárok na tento dôchodok a po uplatnení nároku zomrel, prechádza nárok na sumy splatné ku dňu jeho smrti postupne na manžela (manželku), deti a rodičov, a to bez ohľadu na to, či žili v spoločnej domácnosti alebo nie.

Ak bol starobný dôchodok pred smrťou poistenca priznaný, vyplatia sa splatné sumy, ktoré sa nevyplatili ku dňu smrti postupne manželovi (manželke), deťom a rodičom, a to bez ohľadu na to, či žili v spoločnej domácnosti alebo nie.

Uvedené nároky nie sú predmetom dedičstva. Predmetom dedičstva sa stávajú, ak niet spomínaných fyzických osôb.

Určenie sumy starobného dôchodku

Suma starobného dôchodku sa určí ako súčin priemerného osobného mzdového bodu (ďalej len „POMB“), obdobia dôchodkového poistenia

²¹ Zohľadnenie výkonu zárobkovej činnosti, vykonávanej po vzniku nároku na starobný dôchodok, sa týka len obdobia získaného po 31. decembri 2003. Výška zvýšenia závisí od toho, či zárobková činnosť po dovŕšení dôchodkového veku sa vykonáva súbežne s poberaním dôchodku. Ak zárobková činnosť po dovŕšení dôchodkového veku je vykonávaná bez poberania dôchodku, bude k dôchodku patriť výhodnejšie zvýšenie.

získaného ku dňu vzniku nároku na starobný dôchodok a aktuálnej dôchodkovej hodnoty.²²

$$\text{Starobný dôchodok} = \text{POMB} \times \text{ADH} \times \text{ODP}$$

POMB na určenie sumy dôchodkovej dávky sa vypočíta ako podiel súčtu osobných mzdových bodov dosiahnutých v jednotlivých rokoch rozhodujúceho obdobia a obdobia dôchodkového poistenia v rozhodujúcom období. Rozhodujúce obdobie na zistenie POMB sú kalendárne roky pred rokom, v ktorom boli splnené podmienky nároku na dôchodkovú dávku, s výnimkou kalendárnych rokov pred 1. januárom 1984.

Aktuálna dôchodková hodnota (ďalej len „ADH“) v roku 2012 je určená Opatrením Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a jej hodnota je 9,8182 EUR. Osobný mzdový bod na určenie sumy dôchodkovej dávky sa vypočíta ako podiel osobného vymeriavacieho základu a všeobecného vymeriavacieho základu, pričom výsledok sa zaokrúhli na štyri desatinné miesta nahor.

2.2.2 Predčasný starobný dôchodok

Predčasný starobný dôchodok je dôchodková dávka, ktorá sa za podmienok ustanovených zákonom č. 461/2003 Z. z. poskytuje zo starobného poistenia. Účelom predčasného starobného dôchodku je zabezpečiť poistencovi príjem v starobe.

Vznik, trvanie a zánik nároku

Nárok na predčasný starobný dôchodok má po 31. decembri 2007 poistenec, ktorý nie je sporiteľ, ak získal najmenej 15 rokov obdobia dôchodkového poistenia, chýbajú mu najviac dva roky do dovŕšenia dôchodkového veku a suma predčasného starobného dôchodku ku dňu, od ktorého požiadal o jeho priznanie, je vyššia ako 1,2 násobok sumy životného minima pre plnoletú fyzickú osobu.

Nárok na predčasný starobný dôchodok má po 31. decembri 2007 poistenec, ktorý je sporiteľ, ak získal najmenej 15 rokov obdobia dôchodkového poistenia, chýbajú mu najviac dva roky do dovŕšenia dôchodkového veku a suma predčasného starobného dôchodku ku dňu, od ktorého požiadal o jeho priznanie, je vyššia ako 0,6 násobok sumy životného minima pre plnoletú fyzickú osobu.

²²POMB = priemerný osobný mzdový bod

ODP = súčet obdobia dôchodkového poistenia získaného ku dňu vzniku nároku na starobný dôchodok

ADH = aktuálna dôchodková hodnota ku dňu vzniku nároku na výplatu dôchodku

Poistencovi, ktorému sa priznal predčasný starobný dôchodok, už nevznikne nárok na starobný dôchodok. Predčasný starobný dôchodok sa odo dňa dovŕšenia dôchodkového veku považuje za starobný dôchodok.

Predčasný starobný dôchodok sa nevypláca počas obdobia, v ktorom má poistenec nárok na

- náhradu príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca alebo
- nemocenské,
- ak poistenec žiada priznať predčasný starobný dôchodok od dátumu po 31.decembri 2007 a pred dátumom, od ktorého žiada tento dôchodok priznať, mu vznikla dočasná pracovná neschopnosť.

Od 1. januára 2011 nárok na výplatu predčasného starobného dôchodku nevzniká, ak poistenec je ku dňu vzniku nároku na predčasný starobný dôchodok povinne dôchodkovo poistený ako zamestnanec alebo samostatne zárobkovo činná osoba.

Určenie sumy predčasného starobného dôchodku

Suma predčasného starobného dôchodku sa určuje rovnakým spôsobom ako suma starobného dôchodku s tým, že vypočítaný dôchodok sa zníži o 0,5 % za každých začatých 30 dní skoršieho poberania tohto dôchodku pred dovŕšením dôchodkového veku.

$\text{Predčasný starobný dôchodok} = (\text{POMB} \times \text{ADH} \times \text{ODP}) - \%$

2.2.3 Invalidný dôchodok

Účelom invalidného dôchodku je zabezpečiť poistencovi príjem v prípade poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť v dôsledku dlhodobého nepriaznivého zdravotného stavu poistenca.

S účinnosťou od 1. januára 2004 sa zásadným spôsobom zmenila definícia invalidity. Podľa zákona č. 461/2003 Z. z. § 71 ods. 1 invaliditou je dlhodobý nepriaznivý zdravotný stav, v dôsledku ktorého má poistenec pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 40 % v porovnaní so zdravou fyzickou osobou. (Už neexistuje pojem čiastočný a plný invalidný dôchodok).

Vznik, trvanie a zánik nároku

Nárok na invalidný dôchodok má poistenec, ktorý:

- je invalidný
- získal potrebný počet rokov obdobia dôchodkového poistenia a

- ku dňu vzniku invalidity nesplnil podmienky nároku na starobný dôchodok alebo mu nebol priznaný predčasný starobný dôchodok.²³

Počet rokov obdobia dôchodkového poistenia potrebný na vznik nároku na invalidný dôchodok poistenca, ktorý sa stal invalidný po 31. decembri 2009, je:

- menej ako jeden rok, ak ide o poistenca do 20 rokov,
- najmenej jeden rok, ak ide o poistenca vo veku nad 20 rokov do 24 rokov,
- najmenej dva roky, ak ide o poistenca vo veku nad 24 do 28 rokov veku,
- najmenej päť rokov, ak ide o poistenca vo veku nad 28 do 34 rokov veku,
- najmenej osem rokov, ak ide o poistenca vo veku nad 34 do 40 rokov veku,
- najmenej desať rokov, ak ide o poistenca vo veku nad 40 do 45 rokov veku,
- najmenej 15 rokov, ak ide o poistenca vo veku nad 45 rokov veku.

Potrebný počet rokov sa zisťuje

- z celého obdobia pred vznikom invalidity, ak ide o poistenca, ktorý nie je starší ako 28 rokov, t. j. má 28 rokov alebo menej ako 28 rokov veku,
- z posledných desiatich rokov pred vznikom invalidity, ak ide o poistenca, ktorý má viac ako 28 rokov veku.

Potrebný počet rokov sa, bez ohľadu na dátum vzniku invalidity, nezisťuje u poistenca, ktorý sa stal invalidný v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, alebo ktorý sa stal invalidným v období, v ktorom je nezaopatreným dieťaťom. Na nárok na invalidný dôchodok postačí, ak spĺňa zvyšné dve podmienky nároku, t. j. je invalidný a ku dňu vzniku invalidity nesplnil podmienky nároku na starobný dôchodok alebo mu nebol priznaný predčasný starobný dôchodok. Po 31. decembri 2009 sa potrebný počet rokov nezisťuje ani u poistenca, ktorý je doktorandom v dennej forme štúdia a nedovŕšil 26 rokov veku.

Určenie sumy invalidného dôchodku

Vznik, resp. trvanie invalidity posudzuje posudkový lekár sociálneho poistenia v konaní o priznanie invalidného dôchodku alebo v rámci kontrolnej lekárskej prehliadky. Posudkový lekár vyjadruje, či poistenec je invalidný a akú má mieru poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť. V prípade, že poistenec má viacero ochorení, ktoré spôsobujú pokles jeho schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť, jednotlivé miery poklesu sa nesčítavajú, ale miera poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť sa určí podľa toho ochorenia, ktoré je rozhodujúcou príčinou dlhodobu nepriaznivého zdravotného stavu. Ostatné

²³Za osobitne stanovených podmienok môže vzniknúť nárok na invalidný dôchodok (tzv. invalidný dôchodok z mladosti) aj fyzickej osobe, ktorá sa stala invalidnou pred dovŕšením veku, v ktorom sa končí povinná školská dochádzka alebo v období, v ktorom je nezaopatreným dieťaťom. Nárok na tento dôchodok vznikne najskôr odo dňa dovŕšenia 18 rokov veku. Po 31. decembri 2007 môže za osobitných podmienok tiež vzniknúť nárok na invalidný dôchodok aj doktorandovi v dennej forme doktorandského štúdia.

ochorenia je možné zohľadniť zvýšením percentuálnej miery poklesu najviac o 10 %.

Pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť podľa § 71 odsek 4 zákona 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov sa posudzuje na základe:

- lekárskeho správ a údajov zo zdravotnej dokumentácie zdravotníckeho zariadenia a zhodnotenia liečby s určením diagnostického záveru, stabilizácie ochorenia, jeho ďalšieho vývoja, ďalšej liečby a
- komplexných funkčných vyšetrení a ich záverov, pričom sa prihliada na zostávajúcu schopnosť vykonávať zárobkovú činnosť, zostávajúcu schopnosť prípravy na povolanie, možnosti poskytnutia pracovnej rehabilitácie alebo rekvalifikácie.

Miera poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť sa určuje v percentách v závislosti na zdravotnom postihnutí, ktoré zapríčinilo dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav. Tento stav sa na účely invalidity posúdi opätovne v prípade, ak je predpoklad zmeny zdravotného stavu a tým zmeny schopnosti poberateľa invalidného dôchodku vykonávať zárobkovú činnosť.

Pre určenie sumy invalidného dôchodku poistenca je rozhodujúca miera poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť. Táto môže byť určená nad 40 % do 70 % oproti zdravej fyzickej osobe, alebo nad 70% oproti zdravej fyzickej osobe.

Na určenie sumy invalidného dôchodku sa k obdobiu dôchodkového poistenia, ktoré poistenec získal ku dňu vzniku nároku na invalidný dôchodok, pripočíta tzv. pripočítané obdobie, t. j. obdobie od vzniku nároku na invalidný dôchodok do dňa dovŕšenia dôchodkového veku.

Ak ide o poistenca, ktorého schopnosť vykonávať zárobkovú činnosť poklesla o viac ako 70 %, suma invalidného dôchodku sa určí ako:

$$\text{POMB} \times \text{ODP} \times \text{ADH}^{24}$$

Ak ide o poistenca, ktorého schopnosť vykonávať zárobkovú činnosť poklesla o viac ako 40 %, ale najviac 70 %, suma invalidného dôchodku sa určí ako:

$$(\text{POMB} \times \text{ODP} \times \text{ADH}) \times \text{percentuálna miera poklesu}$$

²⁴POMB = priemerný osobný mzdový bod

ODP = súčet obdobia dôchodkového poistenia získaného ku dňu vzniku nároku na invalidný dôchodok a pripočítaného obdobia

ADH = aktuálna dôchodková hodnota ku dňu vzniku nároku na výplatu dôchodku

Ak ide o poistenca, ktorého invalidita vznikla v dôsledku stavu, ktorý si privodil poistenec sám požitím alkoholu alebo iných návykových látok, suma invalidného dôchodku sa určí ako:

$$(POMB \times ODP \times ADH) : 2$$

alebo

$$[(POMB \times ODP \times ADH) \times \text{percentuálna miera poklesu}] : 2$$

2.2.4 Vdovský a vdovecký dôchodok

S účinnosťou zákona č. 461/2003 Z. z. došlo od 1. januára 2004 k zjednoteniu podmienok nároku na vdovský dôchodok a vdovecký dôchodok vrátane zjednotenia spôsobu určovania ich výšky. Z uvedeného vyplýva, že podmienky nároku, trvanie, zánik a určenie sumy vdoveckého dôchodku sú v zákone o sociálnom poistení upravené rovnako ako pri vdovskom dôchodku. (Matlák a kol., 2004)

Nová právna úprava vychádza zo zásady rovnosti poistencov. Podmienky vzniku nároku platia rovnako pre nárok na vdovský a vdovecký dôchodok.

Vdovský, resp. vdovecký dôchodok je dôchodková dávka, ktorá sa za podmienok ustanovených zákonom č. 461/2003 Z. z. poskytuje zo starobného poistenia alebo z invalidného poistenia. Účelom týchto pozostalostných dôchodkov, ktoré sú odvodené z poistenia zomretého manželského partnera, je prispieť pozostalému manželskému partnerovi k vyrovnaniu životnej úrovne bezprostredne po zániku manželstva smrťou jedného z manželov a čiastočne nahradiť stratu jeho príjmu zo zárobkovej činnosti.

Vznik, trvanie a zánik nároku

Nárok na vdovský dôchodok podľa zákona č. 461/2003 Z. z. má vdova po manželovi²⁵, ktorý

- ku dňu smrti poberal starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok alebo invalidný dôchodok alebo
- ku dňu smrti splnil podmienky nároku na starobný dôchodok alebo
- ku dňu smrti získal počet rokov dôchodkového poistenia potrebný na vznik nároku na invalidný dôchodok alebo
- zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

²⁵ Na rozdiel od právnych predpisov platných do 31. decembra 2003, od 1. januára 2004 sa neskúma žitie manželov v spoločnej domácnosti ani skutočnosť, či manželstvo plnilo spoločenskú funkciu alebo nie.

Nárok na vdovský dôchodok vzniká dňom smrti manžela, ktorým je deň úmrtia uvedený v úmrtnom liste alebo ktorým je deň uvedený ako deň smrti (resp. deň, ktorý nezvestný neprežil) v právoplatnom rozhodnutí súdu o vyhlásení manžela za mŕtveho.

Nárok na výplatu vdovského dôchodku trvá po obdobie jedného roka od smrti manžela. Po uplynutí tohto jedného roka zaniká iba nárok na výplatu vdovského dôchodku, samotný nárok na vdovský dôchodok však trvá aj naďalej. Po uplynutí jedného roka nárok na výplatu trvá iba vtedy, ak vdova splňa niektorú z nasledujúcich podmienok:

- stará sa aspoň o jedno nezaopatrené dieťa²⁶, ktoré má po zomretom rodičovi nárok na sirotský dôchodok alebo ktoré bolo v rodine zomretého vychovávané (t. j. vlastné dieťa vdovy, osvojené dieťa vdovy alebo dieťa, ktoré bolo rozhodnutím príslušného orgánu počas trvania manželstva vdove alebo zomretému manželovi zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov),
- je invalidná z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %,
- vychovala aspoň tri deti (táto podmienka sa uplatňuje najskôr od 1. augusta 2006)²⁷
- dovŕšila vek 52 rokov a vychovala dve deti (táto podmienka sa uplatňuje najskôr od 1. augusta 2006)
- dovŕšila dôchodkový vek.

Ak vdove zanikne nárok na výplatu vdovského dôchodku, pretože prestane splňať podmienku starostlivosti o nezaopatrené dieťa alebo prestane byť invalidná z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %, a neskôr, s odstupom času, začne niektorú z týchto podmienok znovu splňať, nárok na výplatu vdovského dôchodku jej vznikne znovu.

²⁶Na účely dôchodkového poistenia sa za nezaopatrené považuje dieťa:

- do skončenia povinnej školskej dochádzky (povinná školská dochádzka končí uplynutím školského roku, v ktorom dieťa absolvovalo desiaty rok školskej dochádzky, najneskôr však uplynutím školského roku, v ktorom dovŕšilo 16 rokov veku),
- v období od skončenia povinnej školskej dochádzky do dosiahnutia 26. roku veku, ak:
 - sa sústavne pripravuje na povolanie,
 - sa nemôže sústavne pripravovať na povolanie ani vykonávať zárobkovú činnosť z dôvodu choroby alebo stavu, ktoré si vyžadujú osobitnú starostlivosť podľa zákona,
 - je neschopné sústavne sa pripravovať na povolanie alebo vykonávať zárobkovú činnosť pre svoj dlhodobý nepriaznivý zdravotný stav.

Za nezaopatrené sa nepovažuje dieťa, ktoré sa sústavne pripravuje na povolanie, ak už získalo vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa a bol mu priznaný akademický titul.

²⁷Za výchovu dieťaťa na tieto účely sa považuje výchova dieťaťa od jeho narodenia až po dosiahnutie plnoletosti (t.j. do dosiahnutia 18 rokov veku, prípadne do dňa uzavretia manželstva, ak dieťa uzavrelo manželstvo skôr).

Nárok na vdovský dôchodok zaniká:

- uzatvorením nového manželstva
- dňom nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia súdu, podľa ktorého vdova úmyselným trestným činom spôsobila smrť manžela.

Určenie sumy vdovského a vdoveckého dôchodku

Suma vdovského a vdoveckého dôchodku je **60%**

- starobného dôchodku alebo invalidného dôchodku, na ktorý mal alebo by mal nárok zomretý manžel, manželka ku dňu smrti
- invalidného dôchodku, ak zomretý manžel, manželka bol poberateľom invalidného dôchodku a ku dňu smrti nesplnil podmienky nároku na starobný dôchodok alebo nezískal počet rokov dôchodkového poistenia potrebný na vznik nároku na invalidný dôchodok
- predčasného starobného dôchodku priznaného zomretému manželovi, manželke.

Ak zomretý manžel splňal ku dňu smrti podmienky nároku na dva dôchodky, vdovský dôchodok sa určí z vyššieho dôchodku. Na rozdiel od právneho stavu pred 1. januárom 2004 sa vdovský dôchodok nekráti s príjmom zo zárobkovej činnosti.

2.2.5 Sirotský dôchodok

Sirotský dôchodok je dôchodková dávka, ktorá sa za podmienok ustanovených zákonom č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov poskytuje zo starobného poistenia alebo z invalidného poistenia. Účelom sirotského dôchodku je zabezpečiť sirote príjem v prípade úmrtia jej rodiča alebo osvojiteľa.

Vznik, trvanie a zánik nároku

Nárok na sirotský dôchodok má nezaopatrené dieťa po zomretom rodičovi alebo osvojiteľovi, ktorý:

- ku dňu smrti poberal starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok alebo invalidný dôchodok alebo
- ku dňu smrti nepoberal niektorý z týchto dôchodkov, ale získal počet rokov dôchodkového poistenia potrebný na nárok na invalidný dôchodok, alebo
- ku dňu smrti nepoberal niektorý z vyššie uvedených dôchodkov, ale splnil podmienky nároku na starobný dôchodok, alebo
- zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

Na rozdiel od právnej úpravy platnej do 31. decembra 2003, od 1. januára 2004 môže vzniknúť dieťaťu nárok na sirotský dôchodok po každom z rodičov alebo osvojiteľov, čo znamená, že dieťa môže mať nárok na dva sirotské dôchodky.

Nárok na sirotsky dôchodok vzniká dňom smrti rodiča alebo osvojiteľa dieťaťa, ktorým je deň úmrtia uvedený v úmrtnom liste alebo ktorým je deň uvedený ako deň smrti (resp. deň, ktorý nezvestný neprežil) v právoplatnom rozhodnutí súdu o vyhlásení rodiča alebo osvojiteľa dieťaťa za mŕtveho.

Ak zomretý rodič alebo osvojiteľ dieťaťa splnil podmienky nároku na dva dôchodky, sirotsky dôchodok sa určí z vyššieho dôchodku. Súbeh nárokov na výplatu dvoch dôchodkov má sirota, ktorej sa priznáva sirotsky dôchodok a už poberá sirotsky dôchodok po druhom rodičovi. Oba sirotské dôchodky sa vyplácajú v plnej sume.

Nárok na výplatu sirotského dôchodku zanikne, hoci samotný nárok na sirotsky dôchodok trvá dňom, ktorým dieťa mladšie ako 26 ročné prestalo byť nezaopatreným dieťaťom; osvojením nezaopatreného dieťaťa. Zrušením tohto osvojenia vznikne nárok na výplatu sirotského dôchodku znovu. Nárok na výplatu sirotského dôchodku sa obnoví odo dňa, od ktorého jeho poberateľ znovu začal byť nezaopatreným dieťaťom, najdlhšie do dovŕšenia 26 rokov veku.

Nárok na sirotsky dôchodok zaniká

- dňom právoplatnosti rozhodnutia súdu, podľa ktorého nezaopatrené dieťa úmyselne spôsobilo smrť rodiča alebo osvojiteľa
- dňom, ktorým dieťa dovŕši 26 rokov veku, aj keby sa sústavne pripravovalo na budúce povolanie.

Určenie sumy sirotského dôchodku

Suma sirotského dôchodku je **40%**

- starobného dôchodku alebo invalidného dôchodku, na ktorý mal alebo by mal nárok zomretý rodič alebo osvojiteľ dieťaťa
- invalidného dôchodku, ak zomretý rodič alebo osvojiteľ dieťaťa bol poberateľom invalidného dôchodku a ku dňu smrti nesplnil podmienky nároku na starobný dôchodok alebo nezískal počet rokov dôchodkového poistenia potrebný na vznik nároku na invalidný dôchodok
- predčasného starobného dôchodku priznaného zomretému rodičovi alebo osvojiteľovi.

	k 31. máju 2010	k 31. máju 2011	k 31. máju 2012
Počet dôchodcov v Slovenskej republike	1 278 948	1 290 424	1 300 353
Počet vyplácaných dôchodkov			
starobných	934 845	953 971	965 043
predčasných starobných	53 913	36 737	27 986
invalidných	206 461	217 665	225 777
vdovských	301 058	299 276	297 634
vdoveckých	35 864	37 037	38 359
sirotských (deti)	29 828	29 098	28 645
Spolu	1 571 000	1 583 544	1 594 078

Obrázok č. 18: Počet vyplácaných dôchodkov (v mesiacoch)

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

druh dôchodku	sólo (na dôchodcu)		
	k 31. máju 2010	k 31. máju 2011	k 31. máju 2012
starobný	351,51	360,34	374,88
predčasný starobný	365,39	359,97	373,40
invalidný (vrátane čiastočných invalidných)	256,95	257,68	262,87
vdovský - sólo	216,60	221,23	229,20
vdovecký - sólo	164,13	168,60	175,05
sirotský (na 1 dieťa)	126,19	126,49	128,62
Údaje do konca roka 2008 sú uvedené v slovenských korunách, od januára 2009 sú uvedené v eurách			

Obrázok č. 19: Priemerná výška vyplácaných dôchodkov (v mesiacoch)

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

druh dávky	v tis. € (za rok)		
	2009	2010	2011
starobný dôchodok	3 595 383	3 758 182	3 926 901
predčasný starobný dôchodok	240 230	239 847	172 515
invalidný dôchodok (ID)	622 259	656 420	689 217
vdovský a vdovecký dôchodok	532 374	546 777	559 056
sirotský dôchodok	44 490	43 283	43 057

Obrázok č. 20: Kumulatívne výdavky na dôchodkové dávky

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

2.3 Poistenie v nezamestnanosti

Poistenie v nezamestnanosti je poistením pre prípad straty príjmu z činnosti zamestnanca v dôsledku nezamestnanosti a na zabezpečenie príjmu v dôsledku nezamestnanosti.

Osobný rozsah poistenia v nezamestnanosti

Zamestnanci sú na základe vzťahu k svojmu zamestnávateľovi povinne sociálne poistení.²⁸ Do týchto povinných poistení spadá aj povinné poistenie v nezamestnanosti zamestnanca. Okrem systému povinného poistenia umožňuje zákon o sociálnom poistení vstúpiť fyzickým osobám aj do systému dobrovoľného poistenia. Fyzické osoby vykonávajúce samostatnú zárobkovú činnosť nie sú kryté z titulu svojej podnikateľskej činnosti poistením v nezamestnanosti. (Kamenistá, 2009)

Od 1. januára 2011 má postavenie zamestnanca v sociálnom poistení každá fyzická osoba v právnom vzťahu, ktorý jej zakladá právo na príjem zdaňovaný podľa zákona č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov, okrem fyzickej osoby v právnom vzťahu na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, žiaka strednej školy a študenta vysokej školy (odborná prax) a zamestnanca s nepravidelným príjmom okrem člena volebnej komisie. Podmienkami nadobudnutia postavenia zamestnanca je teda existencia právneho vzťahu a existencia práva na príjem zo závislej činnosti, vyplývajúceho z tohto právneho vzťahu. Obidve podmienky musia byť splnené súčasne. Zamestnanec, ktorý je v právnom vzťahu, ktorý mu zakladá právo na pravidelný mesačný príjem, je teda zamestnancom na účely nemocenského poistenia, dôchodkového poistenia a poistenia v nezamestnanosti.²⁹

Dobrovoľne poistená osoba v nezamestnanosti môže byť osoba po dovŕšení 16 rokov veku, ktorá má na území Slovenskej republiky trvalý pobyt alebo povolenie na prechodný pobyt alebo povolenie na trvalý pobyt. Poistenie v nezamestnanosti sa nevzťahuje na osoby, ktorým bol priznaný starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok alebo invalidný dôchodok z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 %.³⁰

²⁸ Povinne poistený v nezamestnanosti je zamestnanec, ktorý je povinne nemocensky poistený, okrem zamestnanca podľa osobitného predpisu (sudcovia, prokurátori, právni čakatelia prokuratúry, policajti, vojaci, colníci), fyzickej osoby vo výkone väzby, ak je zaradená do práce, fyzickej osoby vo výkone trestu odňatia slobody, ak je zaradená na výkon iných prospešných prác.

²⁹ Sociálna poisťovňa: *Metodické usmernenie Sociálnej poisťovne č. 11/2011*. Bratislava.

³⁰ Do kategórie dobrovoľne poistených v nezamestnanosti prislúchajú teda aj samostatne zárobkovo činné osoby, ktoré nepatria do okruhu povinne poistených v nezamestnanosti, spoločníci s ručením obmedzeným, komandisti komanditných spoločností. (Barancová, 2004)

Vznik, zánik a prerušenie poistenia v nezamestnanosti

Poistný pomer poistenia v nezamestnanosti vzniká u zamestnanca priamo zo zákona. Poistný pomer u zamestnanca vzniká odo dňa vzniku pracovného pomeru, alebo iného zákonom ustanoveného vzťahu. Poistný pomer zamestnanca zaniká dňom skončenia pracovnej činnosti, ktorá zakladá poistenie. Zánik poistného pomeru je spätý so zánikom právneho vzťahu, ktorý poistný pomer zakladá. Poistný pomer teda zaniká dňom skončenia pracovného pomeru a nie dňom skončenia skutočného výkonu práce.

Na rozdiel od predchádzajúceho právneho stavu, od 1. januára 2004 v rámci poistných vzťahov môže dôjsť k prerušeniu povinného poistenia v nezamestnanosti. Počas prerušenia poistného vzťahu jednotlivé subjekty neplnia odvodové povinnosti – neplatia poistné v rámci sociálneho poistenia. Prerušenie poistenia v nezamestnanosti je stav, počas ktorého neexistuje účasť na týchto poisteniach, nakoľko vznikom prerušenia toto poistenie zaniká a opätovne toto poistenie vzniká až zánikom prerušenia. Dôvody prerušenia taxatívne vymedzuje zákon.

Zo systému poistenia v nezamestnanosti sa poskytuje dávka v nezamestnanosti. Do účinnosti novely zákona o sociálnom poistení sa poskytovala podpora v nezamestnanosti podľa zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/1996 Z. z. v znení neskorších predpisov. Zásadnou zmenou v uvedených systémoch je poskytovanie dávky v nezamestnanosti podľa zákona o sociálnom poistení, ale aj prevzatie agendy Sociálnou poisťovňou od Národného úradu práce, poskytovania uplatnených nárokov na podporu v nezamestnanosti podľa právnych predpisov platných do 31. decembra 2003. V Slovenskej republike je pôsobnosť vo veciach služieb zamestnanosti a poistenia v nezamestnanosti v súčasnosti delená medzi úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a Sociálnu poisťovňu.

2.3.1 Dávka v nezamestnanosti

Dávka v nezamestnanosti vyplácaná po splnení zákonných podmienok zo základného fondu poistenia v nezamestnanosti, slúži na zabezpečenie príjmu poistenca v dôsledku nezamestnanosti. Do konca roka 2003 ju s názvom „podpora v nezamestnanosti“ vyplácal Národný úrad práce, ako verejnoprávna inštitúcia. Zásadnou zmenou od 1.1.2004 je poskytovanie dávky v nezamestnanosti podľa zákona o sociálnom poistení a prevzatie agendy Sociálnou poisťovňou.

Od 1. januára 2004 má nárok na dávku v nezamestnanosti uchádzač o zamestnanie³¹, ak v posledných štyroch rokoch pred zaradením do evidencie nezamestnaných občanov hľadajúcich zamestnanie bol poistený v nezamestnanosti najmenej tri roky (1 095 dní). Poistencom na účely nároku na dávku v nezamestnanosti sa rozumie:

- zamestnanec, povinne nemocensky poistený, okrem výnimiek ustanovených zákonom,
- dobrovoľne poistená osoba v nezamestnanosti, u ktorej ďalšou podmienkou nároku na dávku v nezamestnanosti bolo zaplatenie poistného na poistenie v nezamestnanosti do konca kalendárneho mesiaca predchádzajúceho kalendárnemu mesiacu, v ktorom bola táto osoba zaradená do evidencie nezamestnaných občanov, najneskôr v posledný deň kalendárneho mesiaca, v ktorom bola zaradená do tejto evidencie.

Od septembra 2010 je základnou podmienkou nároku na dávku v nezamestnanosti (po zaevidovaní sa na príslušnom úrade práce, sociálnych vecí a rodiny) dosiahnuť v posledných troch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie dobu poistenia v nezamestnanosti v rozsahu dvoch rokov. Vo všeobecnosti platí, že do tejto doby sa započítava aj doba poistenia v nezamestnanosti spadajúca do posudzovaného obdobia, ktorá bola dosiahnutá podľa právnych predpisov členského štátu Európskej únie. (Kamenistá, 2011)

Spôsob skončenia pracovného pomeru nemá vplyv na nárok na dávku v nezamestnanosti, jej výšku ani na dobu jej poskytovania.

Dávka v nezamestnanosti sa poskytuje za dni a jej výška je **50%** denného vymeriavacieho základu. Denný vymeriavací základ (DVZ) na určenie sumy dávky v nezamestnanosti je podiel súčtu vymeriavacích základov, z ktorých poistenec zaplatil poistné na poistenie v nezamestnanosti alebo poistné na výsluhový príspevok podľa zákona o sociálnom zabezpečení policajtov a vojakov³² dosiahnutých v rozhodujúcom období, a počtu dní rozhodujúceho obdobia.

³¹ Uchádzačom o zamestnanie v zmysle § 6 ods. 2 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov je občan, ktorý môže pracovať, chce pracovať a hľadá zamestnanie a je vedený v evidencii uchádzačov o zamestnanie úradu.

³² S účinnosťou od 1. januára 2008, kedy došlo k novele zákona v oblasti poistenia v nezamestnanosti, nárok na dávku v nezamestnanosti má aj fyzická osoba, ktorá po skončení výkonu služby policajta alebo profesionálneho vojaka bola zaradená do evidencie uchádzačov o zamestnanie a nespĺnila podmienky na vznik nároku na výsluhový príspevok podľa osobitného predpisu. Účelom tejto novelizácie malo byť zabezpečenie bývalých policajtov a profesionálnych vojakov, ktorým v dôsledku nedostatočnej doby trvania služobného pomeru nevznikne nárok na výsluhový príspevok. Zákonodarca teda týmto osobám umožnil nárokovanie dávky v nezamestnanosti zo všeobecného poistného systému. (Lahvička, 2008)

50 % x DVZ x počet dní v mesiaci

Rozhodujúce obdobie na zistenie denného vymeriavacieho základu je obdobie dvoch rokov predchádzajúcich dňu, v ktorom vznikol nárok na dávku v nezamestnanosti. Z rozhodujúceho obdobia sa vylučujú obdobia, za ktoré poistenec nie je povinný platiť poistné na poistenie v nezamestnanosti (nemocenské, ošetrovné, materské, poberanie rodičovského príspevku). /Viacna www.socpoist.sk/

Dávka v nezamestnanosti sa poskytuje (podporné obdobie v nezamestnanosti):

- **šesť mesiacov**, ak nárok na dávku v nezamestnanosti vznikol splnením podmienky poistenia v nezamestnanosti najmenej 730 dní v posledných troch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie,
- **štyri mesiace**, ak nárok vznikol splnením podmienky poistenia v nezamestnanosti najmenej 730 dní v posledných štyroch rokoch pred zaradením do evidencie uchádzačov o zamestnanie.

Poistencovi nárok na dávku v nezamestnanosti vzniká odo dňa zaradenia do evidencie uchádzačov o zamestnanie.

Nárok na dávku v nezamestnanosti zaniká vždy:

- dňom vyradenia z evidencie uchádzačov o zamestnanie,
- uplynutím podporného obdobia,
- dňom priznania starobného dôchodku, predčasného starobného dôchodku alebo invalidného dôchodku (pokles schopnosti o viac ako 70 %),
- dňom smrti fyzickej osoby,
- jednorazovým vyplatením 50% dávky v nezamestnanosti za zostávajúcu časť podporného obdobia.³³

Poistencovi opätovne vznikne nárok na dávku v nezamestnanosti najskôr po uplynutí dvoch rokov odo dňa zániku predchádzajúceho nároku. Ak bol poistenec v období kratšom ako dva roky opätovne zaradený do evidencie uchádzačov o zamestnanie, vznikne mu nárok na výplatu dávky v nezamestnanosti odo dňa opätovného zaradenia do tejto evidencie, a to po zostávajúcu časť podporného obdobia v nezamestnanosti, vo výške, v akej mu bola vyplácaná predchádzajúca dávka v nezamestnanosti.

Poistenec, ktorý bol vyradený z evidencie uchádzačov o zamestnanie počas poberania dávky v nezamestnanosti a obdobie poberania dávky v nezamestnanosti trvalo najmenej tri mesiace, má nárok na jednorazové vyplatenie 50 % dávky v nezamestnanosti za zostávajúcu časť podporného obdobia, ak o jej vyplatenie písomne požiadava.³⁴

³³Metodické usmernenie Sociálnej poisťovne č. 24/2006. Bratislava: Sociálna poisťovňa.

³⁴Dodatok č. 4 k metodickému usmerneniu Sociálnej poisťovne č. 42/2007. Bratislava: 2010.

druh dávky	kumulatívne výdavky		
	Rok 2009	Rok 2010	Rok 2011
dávka v nezamestnanosti	172 578 558	150 681 940	163 513 250

Obrázok č. 21: Kumulatívne výdavky na dávky v nezamestnanosti

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

druh dávky	Počet poberateľov		
	Apríl 2010	Apríl 2011	Apríl 2012
dávka v nezamestnanosti	48 442	45 617	45 086

Obrázok č. 22: Počet poberateľov dávky v nezamestnanosti

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

druh dávky	priemerná výška dávky		
	Rok 2009	Rok 2010	Rok 2011
dávka v nezamestnanosti	248	257	289

Obrázok č. 23: Priemerná výška dávky v nezamestnanosti

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

2.4 Úrazové poistenie

Zavedením úrazového poistenia zákonom č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov ako osobitného systému sociálneho poistenia pre prípad poškodenia zdravia alebo úmrtia v dôsledku **pracovného úrazu**³⁵, služobného úrazu (ďalej len „pracovný úraz“) alebo **choroby z povolania**³⁶ sa s účinnosťou od 1.1.2004 nahradilo zákonné poistenie zodpovednosti zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze a chorobe z povolania upravené zákonom č. 311/2001 Z. z.

Úrazové poistenie je konštituované ako povinné poistenie zamestnávateľa, ktoré ho má ochraňovať pred rizikom ekonomickej záťaže pre prípad jeho zodpovednosti za škodu vzniknutú v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby

³⁵ Poškodenie zdravia alebo smrť fyzickej osoby spôsobené nezávisle od jej vôle krátkodobým, náhlým a násilným pôsobením vonkajších vplyvov, ktoré utrpel zamestnanec alebo fyzická osoba uvedená v § 17 ods. 2 pri plnení pracovných úloh.

³⁶ Choroba uznaná príslušným zdravotníckym zariadením, zaradená do zoznamu chorôb z povolania, ak vznikla zamestnancovi alebo fyzickej osobe uvedenej v § 17 ods. 2 pri plnení pracovných úloh.

z povolania jeho zamestnancom, ktorá mu vyplýva zo Zákonníka práce. Preto, na rozdiel od nemocenského poistenia a dôchodkového poistenia, je povinné úrazové poistenie viazané na zamestnávateľa, ktorý je v pozícii poistenca a platí si úrazové poistenie. Úrazové poistenie vzniká zamestnávateľovi odo dňa, v ktorom začal zamestnávať aspoň jednu fyzickú osobu uvedenú v § 16 zákona o sociálnom poistení, a zaniká dňom, v ktorom nezamestnáva ani jednu takúto fyzickú osobu.

Zamestnávateľ zodpovedá za škodu, aj keď dodržal povinnosti vyplývajúce z osobitných predpisov a ostatných predpisov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, ak sa zodpovednosti nezbaví podľa § 196 Zákonníka práce.³⁷

Súčasná právna úprava už nemá charakter odškodnenia, spočívajúceho v náhrade škody, ale je koncipovaná ako poistný systém prevažne kompenzačného charakteru. Niektoré úrazové dávky majú v zásade nadstavbový charakter k dôchodkovým dávkam (invalidný dôchodok) alebo k nemocenským dávkam (nemocenské), čo sa premieta aj do podmienok nároku na tieto úrazové dávky alebo na ich výplatu a na určovanie ich sumy.

2.4.1 Úrazové dávky

Z úrazového poistenia je po splnení zákonom ustanovených podmienok poskytovaných 13 úrazových dávok (§ 13 zákona) prevažne peňažného charakteru: úrazový príplatok, úrazová renta, jednorazové vyrovnanie, pozostalostná úrazová renta, jednorazové odškodnenie, pracovná rehabilitácia (vecná dávka) a rehabilitačné, rekvalifikácia (vecná dávka) a rekvalifikačné, náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia, náhrada nákladov spojených s liečením, náhrada nákladov spojených s pohrebom.

Zákon o sociálnom poistení v § 83 vymedzuje na účely úrazových dávok pojem „**poškodený**“. Poškodený na účely poskytovania úrazových dávok je zamestnanec zamestnávateľa podľa § 16 a fyzická osoba uvedená v § 17 ods. 2, ak utrpeli pracovný úraz alebo sa u nich zistila choroba z povolania.

³⁷ Podľa uvedeného paragrafu sa zamestnávateľ môže zbaviť zodpovednosti celkom alebo sčasti. Ak sa zamestnávateľ zbaví zodpovednosti sčasti, určí sa časť škody, za ktorú zodpovedá zamestnanec, podľa miery jeho zavinenia. V prípade uvedenom v predchádzajúcom odseku v písm. c) sa zamestnancovi uhradí aspoň jedna tretina škody (§ 196 ods. 3 Zákonníka práce).

Zamestnávateľ sa nemôže zbaviť zodpovednosti, ak zamestnanec utrpel pracovný úraz pri odvracaní škody hroziacej tomuto zamestnávateľovi alebo nebezpečenstva priamo ohrozujúceho život alebo zdravie, ak zamestnanec tento stav sám úmyselne nevyvolal (§ 197 Zákonníka práce).

Úrazový príplatok

Úrazový príplatok je peňažnou dávkou úrazového poistenia. Poskytuje sa zamestnancovi počas dočasnej pracovnej neschopnosti v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Účelom tejto dávky je nahradiť v určitej miere rozdiel medzi čistým príjmom, ktorý zamestnanec obvykle dosahoval v čase, keď bol pracovne aktívny pred vznikom pracovného úrazu alebo pred zistením choroby z povolania, a náhradou príjmu alebo nemocenským, ktoré sa mu poskytujú počas jeho dočasnej pracovnej neschopnosti, ktorá vznikla v príčinnej súvislosti s poškodením zdravia v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

Suma úrazového príplatku je:

- 55 % denného vymeriavacieho základu určeného podľa § 84 zákona v znení neskorších predpisov od prvého dňa dočasnej pracovnej neschopnosti vzniknutej v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania do tretieho dňa tejto dočasnej pracovnej neschopnosti,
- 25 % denného vymeriavacieho základu určeného podľa § 84 zákona v znení neskorších predpisov od štvrtého dňa dočasnej pracovnej neschopnosti vzniknutej v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania.

Úrazová renta

Úrazová renta je pravidelnou peňažnou dávkou úrazového poistenia, ktorá má poškodenému zmierniť pokles zárobku v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania po jeho opätovnom zaradení sa do pracovného procesu a kompenzovať pokles schopnosti vykonávať doterajšiu činnosť, t.j. činnosť vykonávanú pred vznikom pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Poškodený nemá nárok na úrazovú rentu v období, počas ktorého má nárok na úrazový príplatok a v období, počas ktorého má nárok na rehabilitačné alebo rekvalifikačné.

Nárok na úrazovú rentu vzniká poškodenému, ak v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania má podľa posudku vydaného posudkovým lekárom sociálneho poistenia viac ako 40 % pokles pracovnej schopnosti.

Suma úrazovej renty sa určí ako súčin 30,4167-násobku sumy zodpovedajúcej 80 % denného vymeriavacieho základu poškodeného a koeficientu určeného ako podiel čísla zodpovedajúceho percentuálnemu poklesu pracovnej schopnosti a čísla 100. Úrazová renta sa vypláca vopred v pravidelných mesačných lehotách. Nárok na úrazovú rentu zaniká dňom dovŕšenia dôchodkového veku alebo dňom priznania predčasného starobného dôchodku.

Jednorazové vyrovnanie

Účelom dávky je kompenzovať finančnou náhradou pokles pracovnej schopnosti poškodeného v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, ktorý dosiahol minimálne 10 % a maximálne 40 %.

Poškodený má nárok na jednorazové vyrovnanie, ak:

- v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania má pokles pracovnej schopnosti najmenej 10 %, a najviac 40 %,
- mu zanikol nárok na úrazovú rentu z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku, nemá nárok na starobný dôchodok a má pokles pracovnej schopnosti najmenej 10 %, alebo
- mu nevznikol nárok na úrazovú rentu z dôvodu priznania predčasného starobného dôchodku alebo z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku a má pokles pracovnej schopnosti najmenej 10 %.

Suma jednorazového vyrovnania sa určí ako súčin 365- násobku denného vymeriavacieho základu a koeficientu určeného ako podiel čísla zodpovedajúceho percentuálnemu poklesu pracovnej schopnosti a čísla 100.

Pozostalostná úrazová renta

Pozostalostná úrazová renta je pravidelná peňažná dávka úrazového poistenia, ktorá má zabezpečiť osoby, ktorým poškodený, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, bol povinný poskytovať výživu na základe rozhodnutia súdu.

Na pozostalostnú úrazovú rentu má nárok fyzická osoba, voči ktorej mal poškodený v čase úmrtia vyživovaciu povinnosť určenú súdom a v čase úmrtia nedovŕšil dôchodkový vek alebo mu nebol priznaný predčasný starobný dôchodok, s výnimkou osôb, ktorým z dôvodu smrti poškodeného vznikol nárok na jednorazové odškodnenie, t. j. manžela, manželky a nezaopatrených detí.

Mesačná suma pozostalostnej úrazovej renty sa určí vo výške výživného alebo príspevku na výživu, ktoré bol poškodený povinný platiť ku dňu svojej smrti. Pozostalostná úrazová renta sa vypláca v období, počas ktorého mala trvať vyživovacia povinnosť určená súdom. Vypláca sa vopred v pravidelných mesačných lehotách.

Jednorazové odškodnenie

Na preklopenie nepriaznivej finančnej situácie rodiny, ktorá je spôsobená stratou príjmu poškodeného, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania sa poskytuje manželovi, manželke a nezaopatrenému dieťaťu poškodeného jednorazové odškodnenie. Na jednorazové odškodnenie má nárok po splnení podmienok ustanovených zákonom manžel, manželka a každé

nezaopatrené dieťa poškodeného (aj keď nežilo s poškodeným v spoločnej domácnosti).

Suma jednorazového odškodnenia manžela alebo manželky je 730-násobok denného vymeriavacieho základu poškodeného, najviac 48883,90 Eur. Suma jednorazového odškodnenia na každé nezaopatrené dieťa je polovica sumy jednorazového odškodnenia manžela alebo manželky zosnulého poškodeného. Od 1. januára 2012 je maximálna suma úhrnu súm jednorazového odškodnenia nezaopatrených detí 48 883,90 Eur.

Pracovná rehabilitácia a rehabilitačné

Pracovná rehabilitácia³⁸ je vecná dávka poskytovaná fakultatívne z úrazového poistenia, ktorá má podporiť snahu poškodeného o pracovnú a sociálnu reintegráciu. Na poskytnutie pracovnej rehabilitácie z úrazového poistenia nie je právny nárok. Pracovná rehabilitácia môže byť poskytnutá po posúdení zdravotnej spôsobilosti u poškodeného, ktorý v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania má pokles pracovnej schopnosti. Toto posudzovanie je vykonávané najmä s ohľadom na možnosť opätovného zaradenia poškodeného do pracovného procesu posudkovým lekárom sociálneho poistenia. Z dôvodu toho istého pracovného úrazu alebo tej istej choroby z povolania sa pracovná rehabilitácia môže poskytovať v rozsahu najviac šiestich mesiacov. V odôvodnených prípadoch, ak možno predpokladať, že poškodený získa pracovnú schopnosť na výkon jeho doterajšej činnosti alebo inej vhodnej činnosti poškodeného po uplynutí šiestich mesiacov, pracovná rehabilitácia sa môže poskytnúť aj po uplynutí tohto obdobia, najviac v rozsahu ďalších šiestich mesiacov. Pracovná rehabilitácia sa neposkytuje ak je poškodený poberateľom starobného dôchodku.

Pracovnú rehabilitáciu zabezpečuje Sociálna poisťovňa u zamestnávateľa, v zdravotníckom zariadení podľa osobitného predpisu alebo v inom odbornom zariadení na poskytovanie pracovnej rehabilitácie. O vykonaní pracovnej rehabilitácie uzatvára so zamestnávateľom alebo so zariadením na pracovnú rehabilitáciu písomnú dohodu, ktorá obsahuje najmä zameranie, rozsah a náklady spojené s poskytovaním pracovnej rehabilitácie. Náklady spojené s pracovnou rehabilitáciou uhrádza Sociálna poisťovňa; ich súčasťou sú aj výdavky na stravovanie, ubytovanie a cestovné výdavky.

³⁸**Pracovná rehabilitácia** je v § 95 ods. 3 zákona o sociálnom poistení v platnom znení definovaná ako výcvik potrebný na získanie pracovnej schopnosti na výkon doterajšej činnosti poškodeného alebo inej vhodnej činnosti poškodeného. Iná vhodná činnosť poškodeného je činnosť zamestnanca alebo činnosť fyzickej osoby uvedenej v § 17 ods. 2 zákona, zodpovedajúca zdravotnej spôsobilosti na prácu s prihliadnutím na jeho vek, pracovné schopnosti a kvalifikáciu.

S pracovnou rehabilitáciou ako vecnou dávkou súvisí aj dávka peňažného charakteru - **rehabilitačné**, ktoré finančne zabezpečuje poškodeného počas absolvovania pracovnej rehabilitácie. Rehabilitačné sa poskytuje za kalendárne dni trvania pracovnej rehabilitácie. Suma rehabilitačného je 80 % denného vymeriavacieho základu poškodeného.

Rekvalifikácia a rekvalifikačné

Rekvalifikácia³⁹ je vecná dávka poskytovaná z úrazového poistenia, ktorá má podporiť snahu poškodeného o pracovnú a sociálnu reintegráciu. Na poskytnutie rekvalifikácie z úrazového poistenia nie je právny nárok. Rekvalifikácia môže byť poskytnutá po posúdení zdravotnej spôsobilosti u poškodeného, ktorý v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania má pokles pracovnej schopnosti. Toto posudzovanie je vykonávané najmä s ohľadom na možnosť opätovného zaradenia poškodeného do pracovného procesu posudkovým lekárom sociálneho poistenia. Rekvalifikácia sa neposkytuje ak je poškodený poberateľom starobného dôchodku.

Rekvalifikáciu zabezpečuje Sociálna poisťovňa vo vzdelávacom zariadení na výkon rekvalifikácie, ktoré spĺňa podmienky podľa § 85 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 387/1996 Z. z. o zamestnanosti v znení zákona č. 386/1997 Z. z.. Na zabezpečenie jej vykonávania uzatvára Sociálna poisťovňa s týmto zariadením písomnú dohodu, ktorá obsahuje najmä zameranie, rozsah a sumu nákladov spojených s poskytovaním rekvalifikácie. Náklady spojené s rekvalifikáciou uhrádza Sociálna poisťovňa; ich súčasťou sú aj výdavky na stravovanie, ubytovanie a cestovné výdavky.

S rekvalifikáciou, ako vecnou dávkou súvisí aj dávka peňažného charakteru - **rekvalifikačné**, ktoré finančne zabezpečuje poškodeného počas absolvovania rekvalifikácie. Suma rekvalifikačného je 80 % denného vymeriavacieho základu poškodeného.

Náhrada za bolesť a Náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia

Náhrada za bolesť i Náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia sú dávky úrazového poistenia, ktoré sa poskytuje poškodenému jednorazovo v zmysle

³⁹Rekvalifikácia je v § 97 ods. 2 zákona o sociálnom poistení v platnom znení definovaná ako zmena doterajšej kvalifikácie poškodeného, ktorú treba zabezpečiť získaním nových znalostí a zručností, teoretickou alebo praktickou prípravou umožňujúcou jeho pracovné uplatnenie v inej vhodnej činnosti poškodeného. Iná vhodná činnosť poškodeného je činnosť zamestnanca alebo činnosť fyzickej osoby uvedenej v § 17 ods. 2 zákona zodpovedajúca zdravotnej spôsobilosti na prácu s prihliadnutím na jeho vek, pracovné schopnosti a kvalifikáciu.

zákona NR SR č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia v platnom znení.

Účelom náhrady za bolesť je kompenzovať bolesť, ako ujmu spôsobenú poškodením zdravia následkom pracovného úrazu alebo choroby z povolania, jeho liečením alebo odstraňovaním jeho následkov. Musí byť primeraná zistenému poškodeniu na zdraví, priebehu liečenia alebo odstraňovaniu jeho následkov.

Účelom náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia je kompenzovať zníženie možnosti spoločenského uplatnenia, ako ujmu spôsobenú stavom súvisiacim s poškodením na zdraví, ktoré má preukázateľne nepriaznivé následky pre životné úkony poškodeného, na uspokojovanie jeho životných a spoločenských potrieb alebo na plnenie jeho spoločenských úloh. Má byť primeraná povahe týchto následkov a ich predpokladanému vývoju, a to v rozsahu, v akom sú obmedzené možnosti poškodeného uplatniť sa v živote a v spoločnosti.

Pri určení výšky uvedených náhrad sa vychádza z celkového počtu bodov, ktorým sa bolesť alebo sťaženie spoločenského uplatnenia ohodnotilo v lekárskom posudku, a zo sumy za jeden bod podľa príslušného predpisu. Suma náhrady je určená ako súčin počtu bodov a sumy za jeden bod.

Suma za jeden bod sa určuje 2 % z priemernej mesačnej mzdy zamestnanca v hospodárstve Slovenskej republiky zistenej Štatistickým úradom Slovenskej republiky za kalendárny rok predchádzajúci roku, v ktorom vznikol nárok na náhradu. V roku 2011 je pre určenie sumy oboch náhrad platná hodnota bodu rovnajúca sa sume 15,38 Eur.

Náhrada nákladov spojených s liečením

Účelom dávky je nahradiť poškodenému náklady spojené s liečením následkov pracovného úrazu alebo choroby z povolania, ktoré mu nemôžu byť uhradené zo zdravotného poistenia. Poškodený má nárok na náhradu nákladov spojených s liečením, ktoré sa neuhrádzajú z povinného zdravotného poistenia na základe vyjadrenia revízneho lekára, a ktoré účelne vynaložil na svoje liečenie v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania na základe odporúčania odborného lekára. Od 1. januára 2010 bola zákonom č. 572/2009 Z. z. ustanovená nová maximálna suma náhrady nákladov spojených s liečením, ktorá sa v zmysle zákona každoročne valorizuje. Od 1. januára 2012 maximálna suma predstavuje 24 442,00 Eur.

Náhrada nákladov spojených s pohrebom

Na náhradu nákladov spojených s pohrebom poškodeného, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, má za podmienok ustanovených zákonom (viď podmienky nároku) ten, kto tieto náklady spojené s

pohrebom uhradil. Na náhradu výdavkov na smútočné ošatenie a na náhradu cestovných výdavkov na prepravu z miesta trvalého pobytu na miesto pohrebu a späť má nezaopatrené dieťa poškodeného a fyzická osoba, ktorá s poškodeným ku dňu jeho smrti žila v domácnosti. Nárok na náhradu nákladov spojených s pohrebom poškodeného, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, má ten, kto tieto náklady spojené s pohrebom uhradil.

Za náklady spojené s pohrebom sa podľa zákona považujú najmä:

- náklady účtované pohrebnou službou, ktorá poskytla služby spojené so zabezpečením pohrebu,
- náklady na spolopnienie, ak nie sú súčasťou nákladov účtovaných pohrebnou službou,
- cintorínske poplatky,
- náklady na zriadenie pomníka alebo náhrobnej tabule,
- náklady na úpravu hrobu.

Fyzická osoba, ktorá s poškodeným, ktorý zomrel v dôsledku pracovného úrazu alebo choroby z povolania, žila ku dňu jeho smrti v domácnosti a nezaopatrené dieťa poškodeného majú nárok na náhradu:

- jednej tretiny výdavkov vynaložených na smútočné ošatenie, najviac v sume 99,60 EUR pre každú fyzickú osobu a nezaopatrené dieťa, a
- cestovných výdavkov vynaložených na ich prepravu z miesta trvalého pobytu na miesto pohrebu a späť.

Od 1. januára 2010 bola zákonom č. 572/2009 Z. z. ustanovená nová maximálna suma náhrady nákladov spojených s pohrebom. Od 1. januára 2012 ide o sumu 2444,40 Eur.

druh dávky	priemerný mesačný počet poberateľov		
	2009	2010	2011
úrazový príplatok	2 369	2 156	2 264
úrazová renta	5 826	6 124	6 425
jednorazové vyrovnanie	7	8	8
pozostalostná úrazová renta	255	251	234
jednorazové odškodnenie	9	4	4
pracovná rehabilitácia a rehabilitačné	0	0	0
rekvalifikácia a rekvalifikačné	0	0	0
náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia	912	846	872
náhrada nákladov spojených s liečením	67	74	81
náhrada nákladov spojených s pohrebom	8	7	4
výplata poistných plnení minulých rokov	19	43	26

Obrázok č. 24: Priemerný počet poberateľov úrazových dávok

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

druh dávky	v € za rok		
	2009	2010	2011
úrazový príplatok	3 188 866	3 043 971	3 121 239
úrazová renta	18 883 054	20 471 644	21 891 200
jednorazové vyrovnanie	220 226	228 790	271 253
druh dávky	v € za rok		
	2009	2010	2011
pozostalostná úrazová renta	367 968	314 260	318 845
jednorazové odškodnenie	1 550 864	710 735	616 836
pracovná rehabilitácia a rehabilitačné	0	0	0
rekvalifikácia a rekvalifikačné	0	0	0
náhrada za bolesť a náhrada za sťaženie spoločenského uplatnenia	14 080 237	13 285 432	13 353 358
náhrada nákladov spojených s liečením	68 576	63 728	100 930
náhrada nákladov spojených s pohrebom	121 172	104 080	72 056
výplata poistných plnení minulých rokov	113 822	1 045 421	1 119 444

Obrázok č. 25: Kumulatívne výdavky na úrazové dávky

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

2.5 Garančné poistenie

Garančné poistenie je poistenie pre prípad **platobnej neschopnosti zamestnávateľa**⁴⁰ na uspokojovanie nárokov zamestnanca a na úhradu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie nezaplatených zamestnávateľom do základného fondu príspevkov na starobné dôchodkové sporenie.

Nárok na dávku garančného poistenia má zamestnanec garančne poisteného zamestnávateľa, ak sa takýto zamestnávateľ stal platobne neschopný a nemôže uspokojiť nároky tohto zamestnanca, ktoré sú taxatívne ustanovené v zákone o sociálnom poistení.

Garančne poistený je zamestnávateľ:

- zamestnanca v pracovnoprávnom vzťahu (najmä v pracovnom pomere, obdobnom právnom vzťahu, t.j. na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru: dohody o brigádnickej práci študentov, dohody o vykonaní práce a dohody o pracovnej činnosti),
- člena družstva, ktorý je v pracovnom vzťahu k družstvu.

⁴⁰Zamestnávateľ je **platobne neschopný**, ak bol **podaný návrh na vyhlásenie konkurzu** príslušnému súdu. Deň vzniku platobnej neschopnosti zamestnávateľa je deň doručenia návrhu na vyhlásenie konkurzu príslušnému súdu.

2.5.1 Dávka garančného poistenia

Ide o dávku vyplácanú po splnení zákonných podmienok zo základného fondu garančného poistenia, slúžiacu na uspokojenie nárokov z pracovnoprávneho vzťahu v dôsledku platobnej neschopnosti zamestnávateľa.

Nárok na dávku garančného poistenia vznikne, ak zamestnanec je alebo bol v pracovnoprávnom vzťahu u zamestnávateľa, ktorý nemôže uspokojiť nároky zamestnanca z pracovnoprávneho vzťahu a zamestnávateľ sa stal platobne neschopný. Týmito nárokmi zamestnanca sú:

- nárok na mzdu a náhradu za čas pracovnej pohotovosti,
- nárok na príjem plynúci členovi družstva z pracovného vzťahu k družstvu,
- nárok na odmenu dohodnutú v dohode o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru,
- nárok na náhradu mzdy za sviatky a pri prekážkach v práci,
- nárok na náhradu mzdy za dovolenku, na ktorú vznikol nárok počas kalendárneho roka, v ktorom vznikla platobná neschopnosť zamestnávateľa, ako aj za predchádzajúci kalendárny rok,
- nárok na odstupné, ktoré patrí zamestnancovi pri skončení pracovného pomeru,
- nárok na náhradu mzdy pri okamžitom skončení pracovného pomeru,
- nárok na náhradu mzdy pri neplatnom skončení pracovného pomeru,
- nároky cestovných, sťahovacích a iných výdavkov, ktoré vznikli pri plnení pracovných povinností,
- nárok na náhradu vecnej škody v súvislosti s pracovným úrazom alebo chorobou z povolania,
- nárok na náhradu príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca podľa zákona č. 462/2003 Z. z. o náhrade príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti zamestnanca a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov,
- súdne trovy v súvislosti s uplatnením nárokov z pracovného pomeru zamestnanca na súde z dôvodu zrušenia zamestnávateľa vrátane trov právneho zastúpenia.

Žiadateľ si môže uplatňovať dávku garančného poistenia najviac v rozsahu a za obdobie troch mesiacov z **posledných 18 mesiacov** trvania pracovnoprávneho vzťahu predchádzajúcich začiatku platobnej neschopnosti alebo dňu skončenia pracovnoprávneho vzťahu z dôvodu platobnej neschopnosti zamestnávateľa.

Dávka garančného poistenia sa poskytuje v sume príslušného nároku⁴¹. Maximálna výška dávky garančného poistenia je v sume trojnásobku jednej dvanástiny všeobecného vymeriavacieho základu určeného ku dňu vzniku platobnej neschopnosti zamestnávateľa.

Zamestnanec si uplatňuje nárok na dávku garančného poistenia v pobočke Sociálnej poisťovne príslušnej podľa miesta útvaru zamestnávateľa, ktorý vedie evidenciu miezd alebo podľa sídla zamestnávateľa alebo jeho organizačnej zložky, ak evidenciu miezd vedie iná právnická osoba alebo fyzická osoba, alebo ak útvar, ktorý vedie evidenciu miezd je mimo územia Slovenskej republiky, do 60 dní od vzniku platobnej neschopnosti zamestnávateľa alebo od dňa skončenia pracovnoprávneho vzťahu.

druh dávky	priemerný mesačný počet poberateľov		
	2009	2010	2011
dávka garančného poistenia	676	504	533

druh dávky	v € za rok		
	2009	2010	2011
dávka garančného poistenia	9 871 595	8 577 898	6 888 369

Obrázok č. 26: Priemerný počet poberateľov a výdavky na dávky garančného poistenia

Zdroj: <http://www.socpoist.sk/statistiky>

Cieľom kapitoly bolo zorientovať čitateľa v tak širokej a rôznorodej problematike, akou sociálne poistenie nesporne je. Ponúka analýzu podmienok nároku na jednotlivé dávky jednotlivých druhov sociálneho poistenia v kontexte legislatívnych zmien, prezentuje možnosti, ktoré vyplývajú občanovi zo súčasnej platnej legislatívy pri vzniku sociálnych udalostí.

Najbohatším zdrojom bol zákon o sociálnom poistení, ale i ďalšie zákony súvisiace s témou, či metodické usmernenia. Pre oblasť sociálneho poistenia je charakteristická legislatívna nestabilita a variabilita, preto sa neusilujeme o podrobné a komplexné právnické spracovanie, ale skôr o orientáciu sa v tomto rozsiahlom systéme. Viac podrobností k jednotlivým dávkam sociálneho poistenia je potrebné čerpať z aktuálnej legislatívy v platnom znení alebo na oficiálnej stránke sociálnej poisťovne. (www.socpoist.sk)

⁴¹Zníženého o poistné na:

- zdravotné, nemocenské, starobné, invalidné poistenie, poistenie v nezamestnanosti, ktoré je povinný platiť zamestnanec
- a preddavok na daň alebo daň z príjmov zo závislej činnosti a funkčných požitkov, vypočítaných podľa podmienok platných v príslušnom mesiaci, za ktorý nárok vznikol.

3 ŠTÁTNA SOCIÁLNA PODPORA

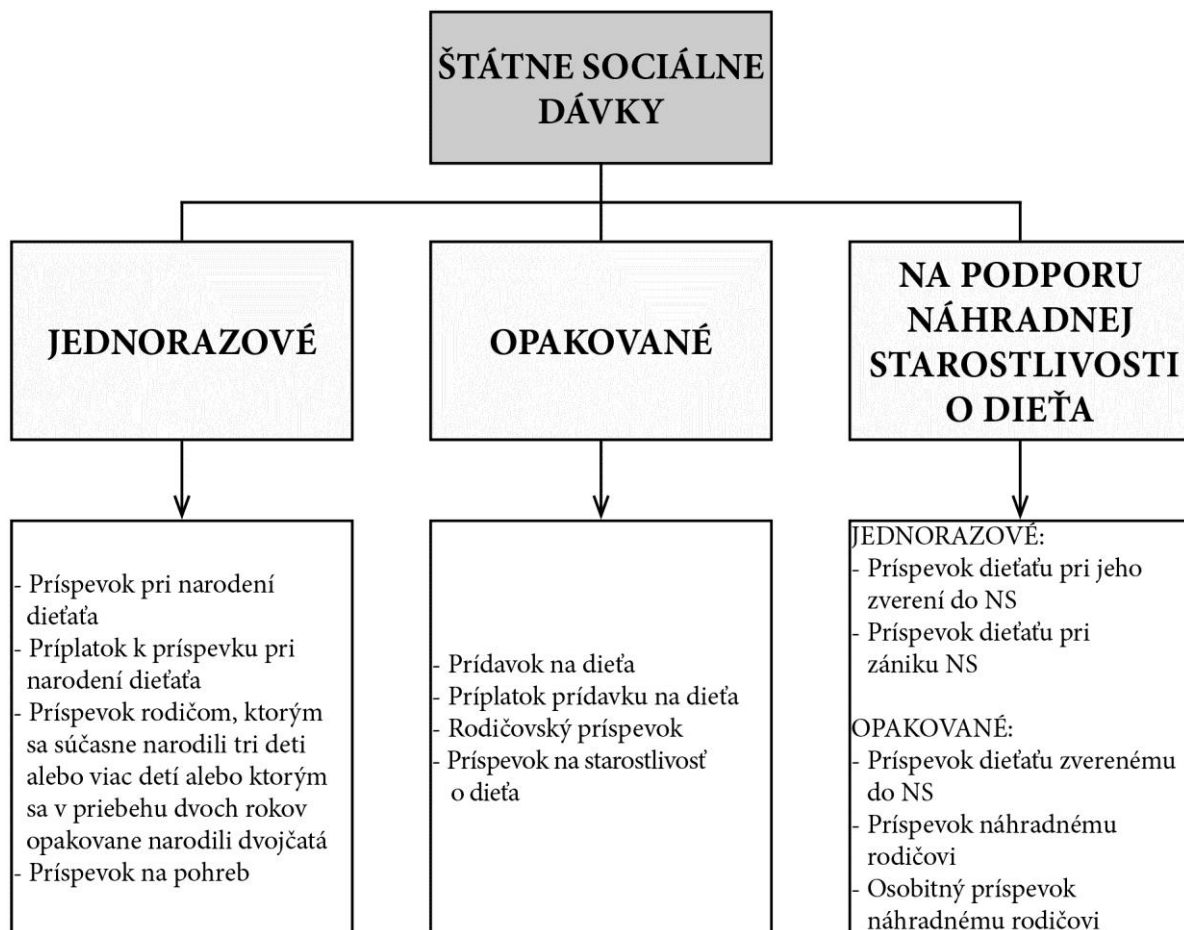
Základný rámec na budovanie systému štátnej sociálnej podpory vytvorila *Koncepcia transformácie sociálnej sféry* a *Zásady štátnej sociálnej podpory* schválené vládou SR uznesením č. 979/1995. V roku 1994 bola prijatá *Koncepcia transformácie sociálneho zabezpečenia*, ktorá spustila transformačný proces aj v oblasti štátnej sociálnej podpory. Viaceré dávky štátnej sociálnej podpory boli vtedy súčasťou nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia. Cieľom procesu transformácie bolo vybudovanie jednotného systému dávok poskytovaných z prostriedkov štátu pri vzniku a trvaní štátom uznaných životných udalostí jednotlivca alebo rodiny.

Priama podpora rodinného príjmu bola zaradená pod systém štátnej sociálnej podpory, ktorý tvorí sústavu jednorazových a opakovaných štátnych sociálnych dávok. Na rozdiel od predchádzajúceho právneho stavu štátna sociálna podpora spadá do pôsobnosti štátnej správy **Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny** SR a nároky na všetky dávky štátnej sociálnej podpory sa uplatňujú na **úrade práce, sociálnych vecí a rodiny**.⁴²

Poskytovanie príspevkov nie je viazané na určitú dosiahnutú príjmovú úroveň rodiny tak, ako to v nedávnej minulosti bolo. Zrušilo sa sledovanie výšky príjmu osôb spoločne posudzovaných, od ktorej sa potom odvodil vznik nároku na dávku. V súčasnosti existencia sociálnej udalosti a splnenie ďalších právnych podmienok odôvodňujú vznik nároku oprávnenej osoby na dávku štátnej sociálnej podpory.

Rodiny s deťmi štát finančne podporuje v rámci systému štátnej sociálnej podpory jednorazovými a opakovanými štátnymi sociálnymi dávkami s cieľom finančne prispieť rodičom na výdavky spojené s narodením dieťaťa alebo viac detí súčasne a so zabezpečením starostlivosti o nezaopatrené deti, ich výchovu a výživu. Poskytovanie jednotlivých dávok je legislatívne upravené zákonmi, ktoré stanovujú podmienky nároku na jednotlivé dávky, ich výšku, spôsob a postup pri ich vyplácaní vrátane ustanovení zameraných na minimalizovanie možností neúčelného využívania finančných prostriedkov. Rodinám s deťmi sú určené nasledujúce jednorazové a opakované štátne sociálne dávky (viď nasledovný obrázok)

⁴² Postavenie, pôsobnosť a kompetencie orgánov štátnej správy prezentuje samostatná piata kapitola.

Obrázok č. 27: Štruktúra štátnych sociálnych dávok v SR

3.1 Jednorazové štátne sociálne dávky

Medzi jednorazové štátne sociálne dávky v zmysle platnej legislatívy patrí: príspevok pri narodení dieťaťa, príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa, príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá, ktorý je vyplácaný rodičom raz v roku a príspevok na pohreb.

Medzi jednorazové štátne sociálne dávky patrí aj príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti a príspevok dieťaťu pri zániku náhradnej starostlivosti, ktoré sú spracované v samostatnej podkapitole.

Jednorazové štátne sociálne dávky	Eur
Príspevok pri narodení dieťaťa (ak súčasne 2 deti a viac, na každé ďalšie)	151,37 + 75,69
Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili 3 a viac detí al. v priebehu dvoch rokov dvojčatá	81,99 1-6r. 101,25 6-15 107,55 15r.
Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa (1.-3.dieťa)	678,49
Príspevok na pohreb	79,67

Obrázok č. 28: Jednorazové štátne sociálne dávky od 1.1.2012

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/>

3.1.1 Príspevok pri narodení dieťaťa

Príspevok pri narodení dieťaťa je štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva na pokrytie výdavkov spojených so zabezpečením nevyhnutných potrieb novorodenca. Poskytuje sa v zmysle zákona NR SR č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovanne narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony. Výška príspevku na jedno dieťa je **151,37 €**. Túto sumu môže k 1. septembru kalendárneho roka zvýšiť nariadenie vlády SR. Ak sa súčasne narodili dve deti alebo viac detí a dve z nich sa dožili aspoň 28 dní, zvyšuje sa príspevok o jednu polovicu uvedenej sumy, t. j. o **75,69 €** na každé dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní.

Podmienky nároku na príspevok sú narodenie dieťaťa a trvalý pobyt oprávnenej osoby na území Slovenskej republiky. Nárok na príspevok pri narodení dieťaťa na to isté dieťa vzniká iba raz. Ak sa súčasne narodí viac detí, nárok na príspevok vzniká na každé dieťa.

Oprávnená osoba je v zmysle citovaného zákona:

- matka, ktorá dieťa porodila,
- otec dieťaťa, ak matka dieťaťa zomrela alebo po matke dieťaťa bolo vyhlásené pátranie alebo dieťa bolo zverené do výchovy otca na základe právoplatného rozhodnutia súdu, alebo
- osoba, ktorá prevzala dieťa do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu alebo príslušného orgánu.

Nárok na príspevok nevzniká, ak oprávnená osoba pred uplatnením nároku na príspevok dala privolenie na osvojenie dieťaťa alebo dieťa bolo zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu alebo príslušného orgánu alebo dieťaťu bola nariadená ústavná starostlivosť právoplatným rozhodnutím súdu. Ak oprávnená osoba po pôrode opustila dieťa v zdravotníckom zariadení bez súhlasu ošetrojúceho lekára, taktiež nemá nárok na príspevok.

Nárok na príspevok pri narodení dieťaťa oprávnenej osobe nevzniká tiež, ak sa dieťa narodilo v cudzine a príslušná inštitúcia krajiny, v ktorej sa dieťa narodilo, vyplatila oprávnenej osobe príspevok alebo inú dávku toho istého druhu. Nárok na tento príspevok zaniká uplynutím šiestich mesiacov od narodenia dieťaťa (viac <http://www.employment.gov.sk/prispevok-pri-narodenii-dietata.html>).

3.1.2 Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá

Príspevok rodičom je štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva raz za rok rodičom alebo oprávneným osobám na zvýšené výdavky, ktoré vznikajú v súvislosti so starostlivosťou o súčasne narodené tri deti alebo viac detí alebo v priebehu dvoch rokov opakovane narodené dvojčatá alebo viac detí súčasne v zmysle zákona NR SR č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony.

Oprávnená osoba na uplatnenie nároku na príspevok rodičom rodič detí alebo osoba, ktorá prevzala deti do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu. Ak sa rodičia nedohodnú, kto z nich uplatní nárok na príspevok rodičom, prednostné právo na tento príspevok má matka detí.

V zmysle uvedeného zákona sú podmienky nároku na príspevok rodičom:

- aspoň tri z detí narodených súčasne sú vo veku najviac 15 rokov; ak sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodí dvojčatá alebo viac detí súčasne, sleduje sa veková hranica detí, ktoré sa narodili prvé v poradí,
- starostlivosť oprávnenej osoby o deti,
- trvalý pobyt oprávnenej osoby a detí na území SR.

Nárok na príspevok rodičom nevzniká pri starostlivosťi o dieťa, ktorému sa poskytuje starostlivosť v zariadení celoročne, ak je dôvodom takejto starostlivosti výkon ústavnej výchovy na základe právoplatného rozhodnutia príslušného orgánu alebo výkon ochrannej výchovy na základe právoplatného rozhodnutia súdu.

Príspevok rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá alebo viac detí súčasne, je:

- **81,99 €** pre dieťa do 6 rokov veku,
- **101,25 €** pre dieťa od 6 do 15 rokov veku,
- **107,55 €** pre dieťa vo veku 15 rokov.

Príspevok rodičom sa poskytuje na každé dieťa v kalendárnom roku iba raz. Oprávnená osoba si uplatňuje nárok na tento príspevok na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny podľa miesta jej trvalého pobytu podaním písomnej žiadosti v každom kalendárnom roku. Prvýkrát si uplatňuje nárok na príspevok

rodičom po dovŕšení jedného roku veku detí. Nárok na príspevok rodičom zaniká uplynutím šiestich mesiacov od posledného dňa v kalendárnom mesiaci, do ktorého patrí deň rozhodovania o nároku na príspevok rodičom. (viac <http://www.employment.gov.sk/prispevok-rodicom-ktorym-sa-sucasne-narodili-tri-deti.html>).

3.1.3 Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa

Príplatok k príspevku je štátna sociálna dávka, ktorou štát od 1. januára 2007 v zmysle zákona NR SR č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony pripláca na zvýšené výdavky spojené so zabezpečením nevyhnutných potrieb dieťaťa v prípade, že sa prvonarodené dieťa dožilo aspoň 28 dní. Od 1. januára 2009 je príplatok poskytovaný aj na druhé alebo tretie dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní. Túto skutočnosť potvrdí pediater, v ktorého starostlivosti je dieťa, na osobitnom tlačive. Nárok na príplatok má len tá oprávnená osoba, ktorej vznikol nárok na príspevok pri narodení dieťaťa.

Oprávnená osoba na uplatnenie nároku na príplatok k príspevku je:

- matka, ktorá porodila prvé, druhé alebo tretie dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní
- otec dieťaťa, ak:
 - matka dieťaťa zomrela alebo po matke dieťaťa bolo vyhlásené pátranie,
 - dieťa, ktoré sa narodilo matke ako prvé dieťa, druhé dieťa alebo tretie dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní, bolo zverené do výchovy otca na základe právoplatného rozhodnutia súdu.

Ak sa matke pri prvom pôrode, druhom pôrode alebo treťom pôrode súčasne narodí viac detí, nárok na príplatok k príspevku vzniká na každé dieťa, ktoré sa dožilo aspoň 28 dní. Podmienkou splnenia nároku na príplatok je od 1. februára 2008 aj účasť matky raz za mesiac na preventívnych prehliadkach od začiatku štvrtého mesiaca tehotenstva až do pôrodu u lekára so špecializáciou v špecializačnom odbore gynekológia a pôrodníctvo alebo na obdobných prehliadkach v cudzine. Túto skutočnosť vyznačuje priamo na žiadosti o príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa gynekológ.

Nárok na príplatok k príspevku pri narodení druhého alebo tretieho dieťaťa nevzniká oprávnenej osobe, ktorej rozhodnutím súdu aspoň jedno z detí narodených pred narodením druhého alebo tretieho dieťaťa má nariadenú ústavnú starostlivosť alebo ochrannú výchovu; je zverené do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča alebo do pestúnskej starostlivosti alebo je v starostlivosti budúceho osvojiteľa; je predbežným nariadením zverené do starostlivosti inej fyzickej alebo právnickej osoby; je v osobnej starostlivosti poručníka.

Príplatok k príspevku pri narodení dieťaťa je vyplácaný v sume **678,49 €**. Túto sumu môže k 1. septembru kalendárneho roka zvýšiť nariadenie vlády Slovenskej republiky.

Nárok na príplatok k príspevku nevzniká maloletej matke, ktorá nemá priznané rodičovské práva a povinnosti. Nárok na príplatok k príspevku zaniká uplynutím šiestich mesiacov od narodenia dieťaťa. Nárok na príplatok k príspevku na druhé alebo tretie dieťa nevzniká, ak sa dieťa narodilo pred 1. januárom 2009. (viac <http://www.employment.gov.sk/priplatok-k-prispevku-pri-narodenii-dietata.html>)

3.1.4 Príspevok na pohreb

Príspevok na pohreb je štátna sociálna dávka, ktorou štát prispieva na úhradu výdavkov spojených so zabezpečením pohrebu zomretého. Poskytuje sa v zmysle zákona NR SR č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb, podaním písomnej žiadosti oprávnenej osoby na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny v mieste trvalého pobytu alebo prechodného pobytu zomretej osoby. Žiadosť potvrdzuje pohrebná služba, ktorá poskytla služby spojené so zabezpečením pohrebu, a okresný úrad podľa miesta úmrtia.

Oprávnená osoba na uplatnenie nároku na príspevok je plnoletá fyzická osoba, ak spĺňa podmienky podľa zákona o príspevku na pohreb.

Podmienky nároku na príspevok sú:

- zabezpečenie pohrebu oprávnenu osobou,
- trvalý pobyt alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na území SR,
- trvalý pobyt zomretého v čase smrti na území SR alebo prechodný pobyt zomretého v čase smrti na území SR a pochovanie zomretého na území SR, ak mal v čase smrti dlhodobý pobyt na území SR.

Príspevok na pohreb zomretého patrí iba raz. Príspevok na pohreb je vyplácaný v sume **79,67€**. Nárok na príspevok zaniká uplynutím jedného roku od pohrebu zomretého. (viac <http://www.employment.gov.sk/prispevok-na-pohreb.html>).

3.2 Opakované štátne sociálne dávky

Medzi opakované štátne sociálne dávky zaraďujeme prídavok na dieťa, príplatok k prídavku na dieťa, rodičovský príspevok a od 1. januára 2009 príspevok na starostlivosť o dieťa. Opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti, opakovaný príspevok náhradnému rodičovi a osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi je osobitne spracovaný v podkapitole 3.3.

Opakované štátne sociálne dávky od 1.1.2012	Eur
Prídavok na dieťa	22,54
Príplatok k prídavku na dieťa	10,57
Rodičovský príspevok (ak súčasne 2 deti a viac, na každé ďalšie) (záškoláctvo ďalšieho dieťaťa)	194,70 + 25 % - 50 %
Príspevok na starostlivosť o dieťa	do 230

Obrázok č. 29: Opakované štátne sociálne dávky od 1.1.2012

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/>

3.2.1 Prídavok na dieťa

Prídavok na dieťa tvorí významný podiel v systéme podpory rodín s deťmi. Má veľmi dlhú históriu, počas ktorej sa mnohokrát menila jeho úprava a výška. Od 1. septembra 1994 sa prídavky vyčlenili zo systému nemocenského poistenia a stali sa štátnou sociálnou dávkou. Vyplácali sa na báze testovania príjmu. Prijatím zákona NR SR č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa a o zmene a doplnení zákona NR SR č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení sa zjednodušilo vyplácanie prídavku a jeho výška sa stanovila na jednotnú sumu 500 Sk. Tento zákon nadobudol účinnosť 1. januára 2004. Od apríla 2004 je jediným platiteľom prídavku na dieťa úrad práce, sociálnych vecí a rodiny príslušný podľa miesta trvalého pobytu oprávnenej osoby. V súčasnosti je výška prídavku na dieťa **22,54 €** mesačne. Táto dávka je poskytovaná na výchovu a výživu nezaopatreného dieťaťa. Oprávnenou osobou je:

- rodič nezaopatreného dieťaťa,
- osoba, ktorej je nezaopatrené dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu a
- plnoleté nezaopatrené dieťa:
 - ktoré nemá rodičov,
 - ak má upravenú vyživovaciu povinnosť od rodičov,
 - ktoré uzavrelo manželstvo alebo
 - ktorého manželstvo zaniklo, si môže uplatniť nárok na prídavok podaním písomnej žiadosti. Ak je viac oprávnených osôb a spĺňajú podmienky ustanovené zákonom o prídavku, prídavok na to isté dieťa patrí len jednej z nich.

Nezaopatrené dieťa je dieťa do skončenia povinnej školskej dochádzky, najdlhšie do dovŕšenia 25 rokov veku, ak sa **sústavne pripravuje na povolanie štúdiom**⁴³ alebo ak sa nemôže sústavne pripravovať na povolanie štúdiom, alebo

⁴³Sústavná príprava dieťaťa na povolanie podľa tohto zákona je štúdium na strednej škole okrem štúdia popri zamestnaní, kombinovaného štúdia a štúdia jednotlivých vyučovacích predmetov a štúdium na vysokej škole okrem externého štúdia.

vykonávať zárobkovú činnosť pre chorobu alebo úraz. Túto skutočnosť nestačí preukázať iba potvrdením zo školy o prerušení štúdia zo zdravotných dôvodov, ale oprávnená osoba musí predložiť lekárske potvrdenie.

Za nezaopatrené dieťa sa nepovažuje dieťa:

- ktorému vznikol nárok na invalidný dôchodok alebo poberá sociálny dôchodok,
- ktorého štúdium na vysokej škole podľa študijného programu presahuje **štandardnú dĺžku**⁴⁴,
- ktoré získalo vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa.

Podmienky nároku na prídavok sú v zmysle zákona NR SR č. 600/2003 Z. z. o prídavkoch na dieťa:

- starostlivosť oprávnenej osoby o nezaopatrené dieťa
- trvalý pobyt alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na území SR
- trvalý pobyt alebo prechodný pobyt nezaopatreného dieťaťa na území Slovenskej republiky.

Nárok na prídavok nevzniká, ak sa nezaopatrenému dieťaťu poskytujú starostlivosť v zariadení a dôvodom takejto starostlivosti je vykonávanie rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia alebo rozhodnutia o uložení ochranej výchovy alebo výchovného opatrenia.

Ak oprávnená osoba nevyužíva prídavok na výchovu a výživu nezaopatreného dieťaťa platiteľ z vlastného podnetu, z podnetu inej právnickej osoby alebo z podnetu fyzickej osoby vydá rozhodnutie o zastavení výplaty prídavku oprávnenej osobe a o poukazovaní prídavku:

- ďalšej oprávnenej osobe,
- obci, v ktorej má nezaopatrené dieťa trvalý pobyt alebo prechodný pobyt, alebo
- zariadeniu v ktorom je nezaopatrené dieťa umiestnené.

Platiteľ prídavku rozhodne o zastavení prídavku oprávnenej osobe aj v prípade, ak z písomnej informácie o školskej dochádzke poskytovanej školou vyplynie, že dieťa zanedbáva plnenie povinnej školskej dochádzky. Ak dieťa vymešká v

⁴⁴ Štandardná dĺžka štúdia je upravená zákonom NR SR č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov a pri bakalárskom štúdiu vrátane praxe je najmenej tri roky a najviac štyri roky. V praxi to znamená, že ak škola určí, že pre daný študijný program bude štandardná dĺžka 3 roky a študent v stanovenej dĺžke štúdium neukončí (opakuje ročník), oprávnenej osobe zaniká nárok na prídavok na dieťa. O tento môže opätovne požiadať ak nezaopatrené dieťa nastúpi na štúdium na druhom stupni vysokej školy. Štandardná dĺžka pre magisterský a inžiniersky študijný program vrátane praxe je najmenej jeden rok a najviac 3 roky tak, aby celková štandardná dĺžka štúdia podľa bakalárskeho študijného programu a nadväzujúceho študijného programu druhého stupňa v tom istom alebo príbuznom študijnom odbore bola spolu najmenej päť rokov. Opäť to znamená, že ak študent v štandardnej dĺžke toto štúdium neukončí, výplata prídavku bude oprávnenej osobe odňatá.

mesiaci viac ako 15 neospravedlnených vyučovacích hodín, považuje sa to za zanedbávanie povinnej školskej dochádzky. Podľa ustanovenia § 34 zákona NR SR č. 29/1984 Zb. o sústave základných a stredných škôl v platnom znení je povinná školská dochádzka desaťročná a trvá najdlhšie do konca školského roku, v ktorom žiak dovŕšil 16 rokov veku. V praxi to znamená, že prídavok na žiaka, ktorý zanedbáva povinnú školskú dochádzku nie je poukazovaný oprávnenej osobe, ale obci alebo mestu v ktorom má dieťa trvalý pobyt a vypláca sa najdlhšie do konca školského roka v ktorom dovŕšilo vek 16 rokov. Od nasledujúceho školského roka ak oprávnená osoba preukáže, že nezaopatrené dieťa navštevuje školu, obnoví sa výplata prídavku oprávnenej osobe. Finančné prostriedky poskytnuté obci ako osobitnému príjemcovi prídavku môžu byť použité na úhradu poplatkov za stravu v školskej jedálni, nákup školských potrieb a pomôcok, na aktivity organizované školou, platenie povinných školských poplatkov, na úhradu cestovného do školy, na nákup potravín, ošatenia, hygienických potrieb, prípadne na úhradu iných potrieb dieťaťa, ak ich zabezpečenie súvisí s jeho výchovou alebo výživou. Nárok na prídavok za kalendárny mesiac zaniká uplynutím šiestich mesiacov od posledného dňa v mesiaci, za ktorý prídavok patril. (viac <http://www.employment.gov.sk/pridavok-na-dieta.html>)

3.2.2 Príplatok k prídavku na dieťa

Príplatok k prídavku je štátna sociálna dávka, ktorou štát od 1. januára 2008 pripláca oprávnenej osobe na výchovu a výživu nezaopatreného dieťaťa, na ktoré nemožno uplatniť daňový bonus. Príplatok k prídavku právne upravuje zákon NR SR č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa v znení zákona NR SR č. 532/2007 Z. z. Oprávnenou osobou na uplatnenie nároku na príplatok k prídavku je rodič nezaopatreného dieťaťa alebo osoba, ktorej je nezaopatrené dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe právoplatného rozhodnutia súdu. Ak je viac oprávnených osôb príplatok k prídavku na to isté dieťa patrí oprávnenej osobe, ktorej patrí prídavok na dieťa. Oprávnená osoba si uplatňuje nárok na príplatok k prídavku na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorý jej vypláca prídavok na dieťa podaním písomnej žiadosti.

Výška príplatku k prídavku je **10,57 €** mesačne. Podmienkou nároku na príplatok je splnenie podmienok nároku na prídavok a poberanie dôchodku: starobného, predčasného starobného, invalidného o viac ako 70%, výsluhového po dovŕšení veku na starobný dôchodok alebo poberanie dôchodku v cudzine; oprávnenou osobou a ďalšou osobou, ktorá si môže uplatniť daňový bonus, nevykonávanie zárobkovej činnosti oprávnenou osobou a ďalšou osobou, ktorá si môže uplatniť daňový bonus a nepriznanie daňového bonusu na nezaopatrené dieťa. Nárok na príplatok k prídavku za kalendárny mesiac zaniká uplynutím

šiestich mesiacov od posledného dňa v mesiaci, za ktorý príplatok k prídavku patril. To znamená, že žiadateľ o príplatok si môže uplatniť nárok na príplatok spätne najviac za obdobie šiestich mesiacov. (viac <http://www.employment.gov.sk/priplatok-k-pridavku-na-dieta.html>).

3.2.3 Rodičovský príspevok

Rodičovský príspevok za posledné roky prešiel rôznymi zmenami. Menila sa nielen jeho výška, ale hlavne zásadné podmienky jeho nároku, ako napr. nemožnosť vykonávania zárobkovej činnosti rodičom popri poberaní rodičovského príspevku, alebo zvýhodňovanie rodičov, ktorí pred narodením dieťaťa pracovali vyšším rodičovským príspevkom v sume čistej mesačnej minimálnej mzdy. Súčasná legislatíva vychádza z princípu univerzality a podpora rodičov je rovnaká bez ohľadu na pracovnú činnosť či príjem rodiny. Rodičovský príspevok je štátna sociálna dávka, ktorou štát v zmysle zákona NR SR č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých predpisov prispieva rodičovi na **zabezpečovanie riadnej starostlivosti**⁴⁵ o dieťa:

- do troch rokov veku dieťaťa,
- s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom do šiestich rokov veku dieťaťa alebo
- do šiestich rokov veku dieťaťa, ktoré je zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov, najdlhšie tri roky od právoplatnosti rozhodnutia súdu o zverení dieťaťa do tejto starostlivosti.

Ďalšou podmienkou je trvalý pobyt alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na území SR. Rodičovský príspevok sa poskytuje podaním písomnej žiadosti na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny príslušnom podľa miesta trvalého pobytu oprávnenej osoby. Oprávnená osoba, ktorá si uplatňuje nárok na rodičovský príspevok, je povinná preukázať splnenie podmienok nároku na rodičovský príspevok a na jeho výplatu. Tiež je povinná do ôsmich dní písomne oznámiť

⁴⁵ Riadna starostlivosť o dieťa podľa tohto zákona je starostlivosť poskytovaná dieťaťu v záujme všestranného fyzického vývinu a psychického vývinu dieťaťa, najmä primeraná výživa dieťaťa, hygiena dieťaťa, výchova dieťaťa a dodržiavanie preventívnych prehliadok dieťaťa podľa osobitného predpisu.

Podmienka riadnej starostlivosti o dieťa sa považuje za splnenú, ak oprávnená osoba zabezpečuje riadnu starostlivosť o dieťa osobne alebo inou plnoletou fyzickou osobou alebo právnickou osobou.

Ak sa riadne stará o to isté dieťa viac oprávnených osôb, nárok na rodičovský príspevok má len jedna oprávnená osoba určená podľa ich dohody. To platí rovnako, ak súd zverí maloleté dieťa do striedavej osobnej starostlivosti obidvoch rodičov, alebo súd schváli dohodu rodičov.

platiteľovi všetky zmeny, ktoré majú vplyv na nárok na rodičovský príspevok, jeho výšku a na jeho výplatu.

Oprávnenou osobou na uplatnenie nároku na rodičovský príspevok je:

- rodič dieťaťa
- fyzická osoba, ktorej je dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na základe rozhodnutia súdu alebo na základe rozhodnutia úradu práce, sociálnych vecí a rodiny alebo
- manžel (manželka) rodiča dieťaťa, ak žije s rodičom dieťaťa v domácnosti.

Ak ide o starostlivosť o to isté dieťa alebo ak je v rodine viac detí na ktoré si môže rodič uplatniť nárok na rodičovský príspevok, patrí pri starostlivosti o tieto deti rodičovský príspevok len jednému z rodičov, a to rodičovi určenému podľa ich dohody. Nárok nevzniká maloletej matke, ktorá nemá súdom priznané rodičovské práva a povinnosti.

Ak rodič v období, keď sa stará o dieťa má nárok na materské, ktorého výška v kalendárnom mesiaci je nižšia, než je výška rodičovského príspevku, rodičovský príspevok sa vypláca vo výške rozdielu medzi rodičovským príspevkom a materským. Ak výška tohto rodičovského príspevku je nižšia ako 4,97 € mesačne, vyplátí sa rodičovský príspevok jednorazovo po skončení poskytovania materského. Rodičovský príspevok oprávnenej osobe patrí za celý kalendárny mesiac, aj keď podmienky nároku na tento príspevok boli splnené len za časť kalendárneho mesiaca.

Dňa 2.12.2010 Národná rada Slovenskej republiky schválila zákon NR SR č. 513/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení zákona č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 571/2009 Z. z. , ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2011.

Nová právna úprava rodičovského príspevku priniesla niekoľko zmien:

- Odstraňuje podmienku nevykonávania zárobkovej činnosti rodičom, ktorý je poberateľom rodičovského príspevku.
- Zavádza jednotnú sumu rodičovského príspevku (v súčasnosti **194,70 €**).
- Pre rodičov ktorí majú v starostlivosti viac detí, ktoré sa narodili súčasne (dvojičky, trojičky a pod.) sa zavádza zvýšenie sumy rodičovského príspevku **o 25%** za každé ďalšie takéto dieťa.
- Zavádza podmienku riadneho plnenia povinnej školskej dochádzky školopovinnými deťmi, ktorej neplnenie má za následok zníženie rodičovského príspevku **o 50%**.

Nárok na rodičovský príspevok za kalendárny mesiac zaniká uplynutím šiestich mesiacov od posledného dňa v mesiaci, za ktorý tento príspevok patril. Nárok na rodičovský príspevok taktiež zaniká smrťou oprávnenej osoby alebo dieťaťa.

(viac <http://www.employment.gov.sk/rodicovsky-prispevok.html>).

3.2.4 Príspevok na starostlivosť o dieťa

Je sociálna dávka, ktorou štát od 1. januára 2009 prispieva rodičovi alebo fyzickej osobe, ktorej je dieťa zverené do starostlivosti nahrádzajúcej starostlivosť rodičov na úhradu výdavkov vynaložených na starostlivosť o dieťa. Poskytuje sa v zmysle zákona NR SR č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov, na starostlivosť o dieťa do 3 rokov veku dieťaťa alebo do 6 rokov veku dieťaťa s dlhodobou nepriaznivým zdravotným stavom. Oprávnenou osobou na uplatnenie nároku na príspevok je rodič, v prípade zverenia dieťaťa, oprávnenou osobou je rodič, ktorému bolo dieťa zverené. Príspevok patrí na každé dieťa do troch resp. do šiestich rokov veku dieťaťa.

Podmienky nároku na príspevok sú:

- vykonávanie zárobkovej činnosti oprávnenou osobou, štúdium dennou formou na strednej alebo vysokej škole,
- poskytovanie starostlivosti dieťaťu poskytovateľom na území SR,
- trvalý alebo prechodný pobyt oprávnenej osoby na území SR,
- trvalý alebo prechodný pobyt dieťaťa na území SR.

O príspevku rozhoduje a tento príspevok vypláca oprávnenej osobe úrad práce, sociálnych vecí a rodiny príslušný podľa miesta jej trvalého pobytu na základe dokladov, ktorými rodič preukáže výdavky, ktoré uhradil poskytovateľovi za starostlivosť o dieťa:

- príjmovým pokladničným dokladom,
- ústrižkom uhradenej poštovej poukážky,
- výpisom z účtu rodiča.

Výška príspevku je pri starostlivosti o dieťa, ktorú zabezpečuje zariadenie, iná právnická osoba alebo fyzická osoba na živnosť vo výške preukázaných výdavkov rodiča, ale **najviac v sume 230 €** mesačne.

Nárok na príspevok na starostlivosť o dieťa zaniká uplynutím šiestich mesiacov od posledného dňa v mesiaci, za ktorý tento príspevok patril. Nárok na príspevok tiež zaniká smrťou oprávnenej osoby alebo dieťaťa. (viac <http://www.employment.gov.sk/prispevok-na-starostlivost-o-dieta.html>)

3.3 Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa

Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti sú príspevky, ktorými štát podporuje náhradnú starostlivosť o dieťa, ak náhradnú starostlivosť o dieťa vykonáva osobne na základe rozhodnutia súdu alebo na základe rozhodnutia príslušného orgánu iná fyzická osoba ako rodič. Sú upravené zákonom NR SR č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa účinným od 1.1.2006. Týmto zákonom bol zrušený zákon č. 265/1998 Z. z. o pestúnskej starostlivosti v znení neskorších predpisov.

Náhradná starostlivosť o dieťa v zmysle zákona o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa je:

- a) zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča,
- b) pestúnska starostlivosť,
- c) poručníctvo, ak sa poručník osobne stará o dieťa; to neplatí, ak sa poručník osobne stará o dieťa, ktorého rodičia nie sú plnoletí,
- d) dočasné zverenie dieťaťa do starostlivosti osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom, alebo
- e) zverenie dieťaťa do starostlivosti fyzickej osoby rozhodnutím súdu o nariadení predbežného opatrenia, ak bol súdu podaný návrh na začatie konania o zverení dieťaťa do náhradnej starostlivosti tejto fyzickej osobe podľa písmena a) alebo b).

Náhradný rodič podľa tohto zákona je fyzická osoba, ktorej bolo dieťa zverené do náhradnej starostlivosti. Jednotlivé príspevky sú uvedené v nasledovnej tabuľke.

Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa od 1.9.2011	Eur
Jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do NS	352,86
Jednorazový príspevok dieťaťu pri zániku NS	883,90
Opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do NS	132,39
Opakovaný príspevok náhradnému rodičovi + (ak 3 a viac súrodencov)	168,32 119,72
Osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi (dieťa ŤZP)	69,36

Obrázok č. 30: Príspevky na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa od 1.9.2011

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/>

Zákonom NR SR č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa sa malo dosiahnuť zrovnoprávnenie detí zverených do rôznych foriem náhradnej starostlivosti. Navrhuje teda rovnaké poskytovanie finančných príspevkov pre zverené deti bez ohľadu na formu zverenia a podporuje zachovanie súrodeneckých skupín aj zvýšením opakovaného príspevku náhradnému rodičovi. Cieľom tejto právnej úpravy je prostredníctvom príspevkov podporiť vykonávanie osobnej starostlivosti o dieťa inou fyzickou osobou, ak rodičia dieťaťa nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa.

3.3.1 Jednorazový príspevok dieťaťu pri jeho zverení do náhradnej starostlivosti

Je to jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti, ktorý je určený na podporu zabezpečenia základného osobného vybavenia dieťaťa, najmä na zabezpečenie jeho ošatenia, obuvi, hygienických potrieb, nevyhnutného nábytku a iných vecí na uspokojenie potrieb dieťaťa.

Nárok na jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti má dieťa:

- a) ktoré je zverené do náhradnej starostlivosti na základe rozhodnutia súdu,
- b) ktorého náhradný rodič sa začal oň osobne starať a
- c) ktoré ku dňu zverenia do náhradnej starostlivosti je v ústavnej starostlivosti alebo v ochrannnej výchove.

Jednorazový príspevok pri zverení do náhradnej starostlivosti možno poskytnúť aj dieťaťu, ktorému nebola pred zverení do náhradnej starostlivosti nariadená ústavná starostlivosť alebo uložená ochranná výchova, ak pri začatí vykonávania náhradnej starostlivosti nemá zabezpečené základné osobné vybavenie.

Výška príspevku v súčasnosti je v sume 352,86 € a vypláca sa za dieťa, ktoré je maloleté, náhradnému rodičovi, ktorý je oprávnený s uvedeným príspevkom disponovať.

3.3.2 Jednorazový príspevok dieťaťu pri zániku náhradnej starostlivosti

Jednorazový príspevok pri zániku náhradnej starostlivosti je určený na podporu osamostatnenia sa dieťaťa. Nárok na tento príspevok má plnoleté dieťa, ak náhradná starostlivosť trvala aspoň jeden rok pred dosiahnutím jeho plnoletosti. Oprávnenou osobou na jednorazový príspevok pri zániku náhradnej starostlivosti je dieťa zverené do náhradnej starostlivosti.

Výška jednorazového príspevku pri zániku náhradnej starostlivosti v súčasnosti predstavuje sumu **883,90 €**.

3.3.3 Opakovaný príspevok dieťaťu zverenému do náhradnej starostlivosti

Opakovaný príspevok dieťaťu je určený na podporu uspokojovania potrieb dieťaťa, najmä na úhradu nákladov na jeho výživu, výchovu, vzdelávanie a bývanie.

Nárok na tento príspevok má nezaopatrené dieťa zverené do náhradnej starostlivosti:

- inej fyzickej osoby než rodiča,
- do pestúnskej starostlivosti,
- do poručníctva; to neplatí, ak rodičia dieťaťa nie sú plnoletí,
- dočasné zverenie,
- nariadením predbežného opatrenia súdu, ak bol súdu podaný návrh na začatie konania o zverení do náhradnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča alebo do pestúnskej starostlivosti a plnoleté nezaopatrené dieťa, ktoré do

dosiahnutia plnoletosti bolo zverené do náhradnej starostlivosti a žije v domácnosti s fyzickou osobou, ktorá do dosiahnutia jeho plnoletosti bola jeho náhradným rodičom, ak nezaopatrené dieťa nemá príjem alebo má príjem nižší, ako je suma opakovaného príspevku dieťaťu.

Opakovaný príspevok dieťaťu je v súčasnosti v sume **132,39 €** mesačne, ak ide o nezaopatrené dieťa, ktoré nemá príjem a vo výške rozdielu medzi sumou opakovaného príspevku dieťaťu a príjmom⁴⁶ dieťaťa.

Nárok na príspevok za kalendárny mesiac zaniká:

- uplynutím jedného roka od posledného dňa kalendárneho mesiaca, za ktorý patril,
- smrťou oprávnenej osoby.

Oprávnená osoba na opakovaný príspevok je dieťa zverené do náhradnej starostlivosti.

3.3.4 Opakovaný príspevok náhradnému rodičovi

Opakovaný príspevok náhradnému rodičovi je určený na podporu vykonávania osobnej starostlivosti o dieťa, ktoré má náhradný rodič zverené do náhradnej starostlivosti. Nárok na opakovaný príspevok vzniká náhradnému rodičovi ak mu bolo na základe rozhodnutia súdu alebo rozhodnutia príslušného orgánu zverené dieťa do náhradnej starostlivosti, ak sa náhradný rodič začal osobne starať aspoň o jedno zverené dieťa, má trvalý pobyt na území SR a nevykonáva náhradnú starostlivosť v zariadení pestúnskej starostlivosti.

Nárok na opakovaný príspevok náhradnému rodičovi nevzniká, ak náhradný rodič alebo manžel náhradného rodiča má pri osobnej starostlivosti o dieťa nárok na materské alebo nárok na dávku nemocenského poistenia, alebo nemocenského zabezpečenia toho istého druhu v cudzine, náhradný rodič alebo manžel náhradného rodiča má pri osobnej starostlivosti o dieťa nárok na rodičovský príspevok alebo dieťa zverené do náhradnej starostlivosti je jeho príbuzným v priamom rade.

Opakovaný príspevok náhradnému rodičovi je od 1. septembra 2011 vo výške **168,32€** mesačne. Ak sa náhradný rodič osobne stará o tri deti a viac detí, ktoré sú súrodenci, opakovaný príspevok náhradnému rodičovi sa zvyšuje od 1. septembra 2011 o **119,72 €** mesačne.

⁴⁶Za príjem dieťaťa sa považuje súdom určené výživné rodičom alebo iným fyzickým osobám povinným poskytovať dieťaťu výživné okrem výživného, ktoré povinná fyzická osoba poukazuje príslušnému orgánu podľa osobitného predpisu, sirotsky dôchodok podľa osobitného predpisu, pozostalostná úrazová renta podľa osobitného predpisu, sirotsky výsluhový dôchodok a sirotsky dôchodok podľa osobitného predpisu alebo iná obdobná dávka vyplácaná z cudziny a príjem plnoletého nezaopatreného dieťaťa zdaňovaný podľa osobitného predpisu.

3.3.5 Osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi

Osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi je určený na podporu vykonávania osobnej starostlivosti o dieťa, ktoré je občanom s ťažkým zdravotným postihnutím a je zverené do náhradnej starostlivosti.

Nárok na tento príspevok má náhradný rodič, ktorému bolo na základe rozhodnutia súdu alebo rozhodnutia príslušného orgánu zverené dieťa do náhradnej starostlivosti, ktorý sa začal osobne starať o dieťa, ktoré je občanom s ťažkým zdravotným postihnutím a ktorý má trvalý pobyt na území SR.

Nárok na osobitný opakovaný príspevok náhradnému rodičovi nevzniká ak sa náhradnému rodičovi poskytuje za starostlivosť o dieťa peňažný príspevok za opatrovanie, náhradný rodič poskytuje dieťaťu opatrovateľskú službu alebo dieťaťu sa poskytuje peňažný príspevok na osobnú asistenciu.

Výška osobitného opakovaného príspevku od 1.septembra 2011 je **69,36** € mesačne za starostlivosť o každé zverené dieťa, ktoré je občan s ťažkým zdravotným postihnutím. Len pre prehľad ponúkame aktuálny stav poberateľov a čerpania finančných prostriedkov v oblasti štátnej sociálnej podpory.

Nepriama podpora rodinného príjmu

Štátnu sociálnu podporu môžeme nazvať aj priamou podporou rodinného príjmu. Štát však môže podporovať rodiny s deťmi aj nepriamo, a to prostredníctvom napr. daňového bonusu, nezdaniteľnej časti na manželku, podporovania bývania formou pôžičiek zo štátneho fondu rozvoja bývania a pod.⁴⁷

V tretej kapitole sme podrobne predstavili systém štátnych sociálnych dávok – tzv. „rodinné dávky“, ktoré sú financované zo štátneho rozpočtu pri vzniku a trvaní štátom uznaných životných udalostí jednotlivca a hlavne rodiny. Ako sme už uviedli, nárok na tieto dávky nie je podmienený platením príspevkov, či príjmovými pomermi oprávnených osôb. V rámci štátnej sociálnej podpory sa poskytujú jednorazové a opakované štátne sociálne dávky, ktoré sme rozobrali v ich aktuálnej podobe po posledných zmenách od 1.1.2012. Podrobný prehľad jednotlivých dávok aj so všetkými konkrétnymi podmienkami nároku sa nachádza na stránke www.upsvar.sk.

Aktuálny počet poberateľov štátnych sociálnych dávok a čerpanie finančných prostriedkov na dávky v mesiaci apríl 2012 poskytuje nasledovná tabuľka.

⁴⁷ Rodine ako objektu a subjektu sociálnej starostlivosti sa venuje Janigová (2008)

Dávky štátnej sociálnej podpory	Eur	počet poberateľov
Príspevok pri nar. dieťaťa zákon č. 235/1998 Z.z	662 849	4 297
Príplatok k príspevku pri nar. dieťaťa zákon č. 235/1998 Z. z.	2 667 144	3 872
Zvýšený príspevok pri narodení viac detí súčasne	9 537	63
Prisp. rodičom,(dvojčatá alebo viac detí súčasne) zákon č. 235/1998 Z.	2 763	9
Príspevok na pohreb zákon č. 238/1998 Z.z.	330 949	4 114
Prídavok na dieťa zákon č. 600/2003 Z.z.	26 361 849	696 559
- počet detí	-	1 170 483
Príplatok k prídavku na dieťa zákon č. 600/2003 Z. z. v znení zákona č. 532/2	42 058	3 979
Rodičovský príspevok zákon č. 571/2009 Z.z.	28 101 507	142 772
z toho:		
- východzia suma 190,10€	-	136 208
- 75% sumy RP	-	1 114
- doplatok k materskému	-	253
- východzia suma 256€	-	5 195
Príspevok na starostlivosť o dieťa zákon č. 561/2008 Z.z.	363 786	1 823
z toho z ESF	353 101	1 563
Príspevok pri zverení do náhradnej starost. zákon č. 627/2005 Z.z.	22 928	49
Príspevok pri zániku náhradnej starost. zákon č. 627/2005 Z.z.	31 820	36
Opak. prisp. dieťaťu (náhradní rodičia) zákon č. 627/2005 Z.z.	771 130	6 032
Opak. príspevok náhradnému rodičovi zákon č. 627/2005 Z.z.	215 940	1 237
Odmena pestúpna §19 ods.3. zákon č. 627/2005 Z.z.	17 754	321
Osobitný opak.príspevoknáhr.rodičovi zákon č. 627/2005 Z.z.	4 644	65
Spolu	59 606 658	-

Obrázok č. 31: Počet poberateľov štátnych sociálnych dávok a čerpanie finančných prostriedkov na dávky v mesiaci apríl 2012 (v eurách)

Zdroj:http://www.upsvar.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky/2012-socialne-davky.html?page_id=151828

4 SOCIÁLNA POMOC

V prvej kapitole sme sa venovali stručne histórii i jednotlivým definíciám sociálnej pomoci. Táto kapitola ponúka prehľad systémových nástrojov a opatrení v oblasti sociálnej pomoci v aktuálnej legislatíve. Nakoľko sociálna pomoc predstavuje systém náhradných zdrojov poskytovaných v situáciách hmotnej alebo sociálnej núdze, nasledujúce podkapitoly budú venované práve konkrétnym nástrojom riešenia hmotnej a sociálnej núdze, ktoré sú v kompetencii štátnych i samosprávnych orgánov verejnej správy.⁴⁸

4.1 Pomoc v hmotnej núdzi

Pomoc v hmotnej núdzi upravuje zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov účinný od 1.1.2004. V zmysle tohto zákona „hmotná núdza je stav, keď príjem občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, nedosahuje **životné minimum**⁴⁹ a občan a fyzické osoby, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, si príjem nemôžu zabezpečiť alebo zvýšiť vlastným pričinením.“

od:	7/2005	7/2006	7/2007	7/2008	7/2009	7/2010	7/2011	7/2012
Jedna plnoletá fyzická osoba	4730 Sk	4980 Sk	5130 Sk	5390 Sk	185,19 €	185,38 €	189,83 €	194,58 €
Ďalšia spoločne posudzovaná plnoletá fyzická osoba	3300 Sk	3480 Sk	3580 Sk	3760 Sk	129,18 €	129,31 €	132,42 €	135,74 €
Zaopatrené nepplnoleté alebo nezaopatrené dieťa	2150 Sk	2270 Sk	2340 Sk	2460 Sk	84,52 €	84,61 €	86,65 €	88,82 €

Obrázok č. 32: Vývoj výšky životného minima od roku 2005

⁴⁸ Postavenie, pôsobnosť a kompetencie verejnej správy sú predmetom piatej kapitoly.

⁴⁹ **Životné minimum** je definované v zákone NR SR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime ako „*spoločensky uznaná minimálna hranica príjmov fyzickej osoby, pod ktorou nastáva stav jej hmotnej núdze.*“ Výšku životného minima určuje MPSVR SR svojim opatrením. Upravuje sa vždy k 1. júlu a základom je vývoj indexu životných nákladov súboru nízkopríjmových domácností zistený Štatistickým úradom SR za rozhodujúce obdobie.

4.1.1 Dávka a príspevky v hmotnej núdzi

Priamymi nástrojmi pomoci v hmotnej núdzi je dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke, ktoré sa poskytujú občanovi v hmotnej núdzi a fyzickým osobám, ktoré sú s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzované za podmienok taxatívne vymedzených v citovanom zákone o pomoci v hmotnej núdzi.

Zavedených je 6 základných stupňov dávky v hmotnej núdzi podľa počtu spoločne posudzovaných osôb a 4 druhy príspevkov k dávke. Výška sociálneho príjmu závisí teda aj od aktivity poberateľa. Cieľom je adresné vyplácanie s dôrazom na skutočnú výšku životných nákladov domácnosti.

Zatiaľ čo dávka v hmotnej núdzi garantuje ústavou zaručené právo na zabezpečenie základných životných podmienok, príspevky sú určené na ich zlepšenie. Majú občana smerovať k tomu, aby prebral na seba istú zodpovednosť a zlepšil si svoju situáciu.

Vláda Slovenskej republiky môže svojim nariadením upraviť sumy dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke vždy k 1. septembru bežného kalendárneho roka a ich vyplácanie je v pôsobnosti **úradov práce, sociálnych vecí a rodiny**⁵⁰.

V súčasnosti je výška dávky nasledovná:

- **60,50 eur** pre jednotlivca,
- **115,10 eur** pre jednotlivca s jedným až štyrmi deťmi,
- **168,20 eur** pre jednotlivca s viac ako štyrmi deťmi,
- **105,20 eur** pre dvojicu,
- **157,60 eur** pre dvojicu s jedným až štyrmi deťmi,
- **212,30 eur** pre dvojicu s viac ako štyrmi deťmi,
- **13,50 eur** zvýšenie dávky, ak je občan alebo fyzická osoba, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje tehotná žena. Uvedené zvýšenie patrí tehotnej žene od začiatku štvrtého mesiaca tehotenstva, ak preukáže svoje tehotenstvo tehotenským preukazom a počas tehotenstva pravidelne navštevuje tehotenskú poradňu,
- **13,50 eur** pre občana alebo fyzickú osobu, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, ak je rodičom dieťaťa do jedného roku veku a preukáže sa potvrdením príslušného pediatra, že sa s týmto dieťaťom zúčastňuje na preventívnych prehliadkach u pediatra,
- **17,20 eur** pre dieťa ak si plní povinnú školskú dochádzku.

⁵⁰ Postavenie, pôsobnosť a kompetencie jednotlivých orgánov štátnej správy je predmetom samostatnej piatej kapitoly.

Základnými podmienkami nároku na dávku v hmotnej núdzi sú nasledovné skutočnosti:

- príjmy spoločne posudzovaných osôb nedosahujú sumu ustanovenú zákonom,
- nemožnosť občana zabezpečiť alebo zvýšiť si príjem vlastným pričinením,
- nemožnosť zabezpečiť si základné životné podmienky vlastným majetkom, pričom zákon presne definuje, čo sa na tieto účely za majetok považuje,
- uplatnenie si zákonných nárokov, ako napr. výživné, náhradné výživné, náhrada príjmu pri dočasnej pracovnej neschopnosti, dávky nemocenského, dôchodkového, úrazového a garančného poistenia v nezamestnanosti, nároky z pracovnoprávných vzťahov, dávky výsluhového zabezpečenia a opakované štátne sociálne dávky, okrem prídavku na dieťa.

Ak si občan v hmotnej núdzi a fyzické osoby, ktoré sa s ním spoločne posudzujú, neuplatnia svoje **zákonné nároky**, ktorými môžu zabezpečiť základné životné podmienky a pomôcť si v hmotnej núdzi, nepovažujú sa za občanov v hmotnej núdzi. Ak sa začalo konanie o uplatnení zákonných nárokov, dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke sa priznajú **preddavkovo**. Úrad po ukončení konania a po vzniku finančných nárokov z tohto konania dávku a príspevky zúčtuje.

Fyzické osoby, ktoré sa **spoločne posudzujú** na účely posudzovania hmotnej núdze, zabezpečenia základných životných podmienok a pomoci v hmotnej núdzi, sú:

- manžel a manželka,
- rodičia a nezaopatrené deti žijúce s nimi v domácnosti,
- rodičia a ich deti do 25 rokov veku, ktoré nemajú príjem alebo majú príjem najviac vo výške minimálnej mzdy, žijúce s rodičmi v domácnosti, okrem detí, ktorým v čase evidencie uchádzačov o zamestnanie vznikol nárok na dávku v nezamestnanosti a detí, ktorým sa vypláca invalidný dôchodok podľa osobitného predpisu.

Oproti predchádzajúcemu právnomu stavu je okruh spoločne posudzovaných osôb rozšírený práve o plnoleté zaopatrené deti do 25 rokov veku, ktoré nemajú vlastný príjem, alebo ktoré majú príjem na úrovni minimálnej mzdy, pričom sa vychádza z § 85 zákona NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine, podľa ktorého vyživovacia povinnosť rodičov voči deťom trvá do času, pokiaľ deti nie sú schopné samy sa živiť. (Dôvodová správa k návrhu zákona o zmiernení hmotnej núdze, 2003)

Príjem⁵¹ občana a spoločne posudzovaných osôb sa zisťuje za kalendárny mesiac, v ktorom bola podaná žiadosť o posúdenie hmotnej núdze, zabezpečenie základných životných podmienok a pomoc v hmotnej núdzi, pritom sa prihliada na priemerný mesačný príjem za posledných 12 kalendárnych mesiacov pred podaním žiadosti.

Občan v hmotnej núdzi a fyzické osoby, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, sa nepovažujú za občanov v hmotnej núdzi, ani keď ich príjem nedosahuje životné minimum, ak si svojím majetkom, môžu zabezpečiť základné životné podmienky a pomôcť v hmotnej núdzi. Za **majetok** sa považujú: hnutelné veci, nehnuteľné veci, práva, ak to ich povaha pripúšťa, majetkové hodnoty, ak to ich povaha pripúšťa. Občan v hmotnej núdzi a fyzické osoby, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú, si majú pomôcť v hmotnej núdzi užívaním, správou, predajom a prenájmom vlastného majetku, pričom zákon presne definuje, čoho predaj alebo prenájom nemožno od občana v hmotnej núdzi požadovať.

Nárok na príspevky v hmotnej núdzi vzniká len vtedy, ak občanovi a spoločne posudzovaným osobám vznikne nárok na dávku v hmotnej núdzi. Cieľom týchto príspevkov je okrem zvýšenia celkového sociálneho príjmu občana v hmotnej núdzi predovšetkým motivácia k aktívnemu riešeniu a spoluúčasti na riešení vlastnej nepriaznivej sociálnej situácie. Zatiaľ čo dávka v hmotnej núdzi je štruktúrovaná podľa počtu spoločne posudzovaných osôb, **príspevky k dávke v hmotnej núdzi** (ďalej len príspevky) sú štruktúrované podľa účelu, t.j. na zdravotnú starostlivosť, na bývanie, aktivačný a ochranný príspevok.

⁵¹ Pri posudzovaní dávky v hmotnej núdzi sa za príjem **nepovažuje**:

- 25 % z príjmu zo závislej činnosti osôb,
- 25 % zo starobného dôchodku; dôchodcovi, ktorý získal obdobie dôchodkového poistenia viac ako 25 rokov, sa táto suma zvyšuje o 1 % priznaného starobného dôchodku za každý ďalší rok dôchodkového poistenia získaného po 25. roku dôchodkového poistenia,
- 25 % z invalidného dôchodku určeného podľa osobitného predpisu,
- 25 % zo sociálneho dôchodku priznaného z dôvodu invalidity,
- 25 % zo sirotského dôchodku určeného podľa osobitného predpisu,
- 25 % vdovského - vdoveckého dôchodku, ak vdova - vdovec dovíšil dôchodkový vek,
- prídavok na dieťa,
- nevyhnutná okamžitá pomoc poskytnutá obcou
- daňový bonus
- aktivačný príspevok pre absolventov a viaceré ďalšie potenciálne zdroje príjmov.

Príspevok na zdravotnú starostlivosť

Štát príspevkom na zdravotnú starostlivosť prispieva občanovi v hmotnej núdzi a každej fyzickej osobe, ktorá sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzuje, na výdavky spojené s úhradou za služby súvisiace s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, ak splnili podmienky nároku na dávku. Príspevok na zdravotnú starostlivosť je **2,00 Eur** mesačne. (§ 11 zákona č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi)

Príspevok na bývanie

Štát príspevkom na bývanie prispieva na úhradu nákladov spojených s bývaním na dvoch úrovniach v závislosti od počtu členov v domácnosti, ak sú splnené podmienky nároku na dávku. Ide o občana, ktorý:

- je vlastníkom bytu, vlastníkom rodinného domu, nájomcom bytu alebo nájomcom rodinného domu alebo nájomcom obytnej miestnosti v zariadení určenom na trvalé bývanie a
- uhradza náklady spojené s bývaním a predloží doklad o zaplatení týchto nákladov za predchádzajúcich šesť po sebe nasledujúcich kalendárnych mesiacov alebo preukáže uznanie dlhu a dohodu o splátkach v prípade, že má nedoplatky spojené s úhradou nákladov spojených s bývaním.

Za bývanie sa považuje aj bývanie spojené s poskytovaním starostlivosti v zariadení sociálnych služieb celoročne a bývanie v byte alebo v rodinnom dome, v ktorom má občan v hmotnej núdzi právo doživotného užívania.

To či je osoba vlastníkom bytu, rodinného domu, nájomcom bytu alebo nájomcom rodinného domu a či má zaplatené poplatky súvisiace s bývaním sa neskúma, ak niektorá z fyzických osôb, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú, je poberateľom starobného dôchodku. To platí aj vtedy, ak ide o poberateľa inej dôchodkovej dávky alebo sociálneho dôchodku, ktorý dovŕšil 62 rokov veku. (§ 13 zákona č. 599/2003 Z.z. o pomoci v hmotnej núdzi)

Príspevok na bývanie sa poskytuje vo výške:

- **55,80 Eur** mesačne, ak ide o jedného občana v hmotnej núdzi,
- **89,20 Eur** mesačne, ak ide o viac občanov v hmotnej núdzi, ktorí sa spoločne posudzujú.

Nárok na príspevok na bývanie sa prehodnocuje raz za šesť kalendárnych mesiacov. Nárok naň zaniká, ak úrad zistí, že občan v hmotnej núdzi nespĺňa zákonom stanovené podmienky na jeho poskytovanie a to, že zanikol jeho vlastnícky alebo nájomný vzťah k nehnuteľnosti, alebo že neuhradza náklady spojené s bývaním.

Ochranný príspevok

Popri motivačnom ciele zákon zaviedol ochranný príspevok, ktorý má charakter pomoci určenej tej skupine občanov, ktorí z vekových, zdravotných alebo iných

dôvodov nie sú schopní dočasne, alebo dlhodobo si zabezpečiť základné životné podmienky a zmierniť svoju hmotnú núdzu. Ide o prejav solidarity spoločnosti a garancie štátu na ich ochranu aj nad rámec ich základných potrieb. Zohľadňuje také životné situácie, počas ktorých si občan v hmotnej núdzi nemôže zabezpečiť príjem vlastnou prácou.

V zmysle § 7 zákona NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi ide občana, ktorý:

- dosiahol vek potrebný na nárok na starobný dôchodok,
- je invalidný z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70%,
- je osamelý rodič, ktorý sa osobne, celodenne a riadne stará o dieťa do 31 týždňov veku dieťaťa,
- sa osobne, celodenne a riadne stará o dieťa, ktoré je podľa posudku príslušného orgánu dieťa s ťažkým zdravotným postihnutím,
- sa osobne, celodenne a riadne stará o občana, ktorý je podľa posudku príslušného orgánu občan s ťažkým zdravotným postihnutím,
- má nepriaznivý zdravotný stav, za ktorý sa na účely tohto zákona považuje choroba, porucha zdravia uznaná príslušným ošetrojúcim lekárom trvajúca nepretržite viac ako 30 dní, alebo
- sa zúčastňuje na resocializačných programoch, v rámci ktorých si nemôže zabezpečiť príjem vlastnou prácou.

Ochranný príspevok sa poskytuje vo výške **63,07 Eur** mesačne. Jedine v prípade, že sa ochranný príspevok poskytuje z dôvodu, že občan v hmotnej núdzi má nepriaznivý zdravotný stav trvajúci nepretržite viac ako 30 dní, tak výška ochranného príspevku je **34,69 Eur** mesačne. Občan s nepriaznivým zdravotným stavom sa preukazuje potvrdením príslušného ošetrojúceho lekára o dočasnej pracovnej neschopnosti a zároveň mesačne predkladá potvrdenie o trvaní dočasnej pracovnej neschopnosti ku koncu príslušného mesiaca.

Ochranný príspevok nepatrí občanovi v hmotnej núdzi alebo fyzickým osobám, ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú, ak im patrí aktivačný príspevok. (§ 14 zákona č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi)

Aktivačný príspevok

Aktivačný príspevok zohráva kľúčovú úlohu v celom systéme pomoci v hmotnej núdzi. Má motivovať občana k aktívnemu spolupodielaniu sa na svojej sociálnej situácii, t.j. aktívne hľadať uplatnenie na trhu práce, zvyšovať si kvalifikáciu a zručnosti, vykonávať práce pre obec a dobrovoľnícke práce, ktoré sú určené na zlepšenie ekonomických, sociálnych a kultúrnych podmienok a životného prostredia obyvateľov obce a komunity.

Hlavným cieľom je podpora udržiavania pracovných návykov uchádzačov o zamestnanie s dôrazom na dlhodobo nezamestnaných a sociálne odkázaných

občanov, ako prostriedok zvyšovania ich zamestnanosti. Poskytuje sa vo výške **63,07 Eur** mesačne.

Občanovi vzniká nárok na aktivačný príspevok, ak:

- si zvyšuje kvalifikáciu formou štúdia popri zamestnaní, kombinovaného štúdia a štúdia jednotlivých vyučovacích predmetov alebo formou externého štúdia
- sa zúčastňuje na vzdelávaní a príprave pre trh práce uskutočňovaných v rámci projektov schválených ministerstvom, ústredím alebo úradom podľa osobitného predpisu,
- sa zúčastňuje na vykonávaní menších obecných služieb alebo dobrovoľníckych prác uskutočňovaných na základe dohody s úradom alebo obcou.
- sa mu vypláca rodičovský príspevok podľa osobitného predpisu a študuje na strednej škole alebo na vysokej škole.

Najčastejšie sa aktivačný príspevok poskytuje z dôvodu, že sa občan zúčastňuje na vykonávaní **menších obecných služieb** alebo dobrovoľníckych prác uskutočňovaných na základe dohody s úradom práce, sociálnych vecí a rodiny alebo obcou.

Aktivačná činnosť formou menších obecných služieb pre obec je podpora udržiavania pracovných návykov dlhodobo nezamestnaného občana, ktorý je poberateľom dávky v hmotnej núdzi a príspevkov k dávke v hmotnej núdzi. Táto činnosť sa vykonáva najviac počas šiestich kalendárnych mesiacov v rozsahu najviac 20 hodín týždenne. Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny uzatvára s **dlhodobo nezamestnaným občanom**⁵² dohodu o podmienkach vykonávania menších obecných služieb pre obec. (§52 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti)

Dohodu o podmienkach vykonávania aktivačnej činnosti formou menších obecných služieb môže uzavrieť aj obec s uchádzačom o zamestnanie podľa zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení. Obyvatel' obce sa podieľa na rozvoji a zveľaďovaní obce a poskytuje pomoc orgánom obce. V súvislosti s tým je povinný ochraňovať majetok obce a podieľať sa na nákladoch obce, vykonávať menšie obecné služby organizované obcou, ktoré sú určené na zlepšenie života, životného prostredia, ekonomických podmienok a sociálnych podmienok obyvateľov obce a sú vykonávané v záujme obce. (§ 3 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení)

Poskytovaním aktivačného príspevku sa štát snaží motivovať občanov v hmotnej núdzi aj k tomu, aby nastúpili do pracovného pomeru alebo začali vykonávať samostatne zárobkovú činnosť:

⁵² Dlhodobo nezamestnaný občan je uchádzač o zamestnanie, ktorý je v evidencii uchádzačov o zamestnanie najmenej 12 mesiacov z predchádzajúcich 16 mesiacov.

- Občan, ktorý bol dlhodobo nezamestnaný a bol poberateľom dávky v hmotnej núdzi, predloží pracovnú zmluvu a mesačne preukazuje potvrdením výšku príjmu a trvanie pracovného pomeru. Aktivačný príspevok vo výške 63,07 Eur mesačne sa mu v tom prípade poskytne najdlhšie po dobu šiestich mesiacov. Jeho príjem zo závislej činnosti musí byť najmenej na úrovni minimálnej mzdy, najviac však na úrovni trojnásobku minimálnej mzdy.
- Rovnaké podmienky na poskytnutie aktivačného príspevku musí splniť aj dlhodobo nezamestnaná osoba, ktorá začne vykonávať samostatne zárobkovú činnosť a pred začatím tejto činnosti mala zabezpečené základné životné podmienky a poskytnutú pomoc v hmotnej núdzi. Občan, ktorý bol dlhodobo nezamestnaný, predloží živnostenský list a mesačne predkladá čestné vyhlásenie s úradne overeným podpisom o výške svojho príjmu zo samostatne zárobkovej činnosti a zároveň takto preukazuje aj trvanie živnostenského oprávnenia.

Nárok na aktivačný príspevok zaniká, ak občan v hmotnej núdzi je vyradený z evidencie uchádzačov o zamestnanie pre nespoluprácu, úrad alebo obec zistí, že občan nevykonáva aktivity, ktoré sú podmienkou na vznik nároku na aktivačný príspevok.

Uchádzač o zamestnanie, ktorý sa zúčastňuje vzdelávania a prípravy pre trh práce, ktoré trvajú dlhšie ako jeden kalendárny mesiac, má nárok na dávku počas vzdelávania prípravy pre trh práce alebo na dávku počas prípravy na pracovné uplatnenie. (§ 48b zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti)

Dobrovoľníka služba je forma aktivácie uchádzača o zamestnanie vykonávaním dobrovoľníckej činnosti, ktorej cieľom je získanie praktických skúseností pre potreby trhu práce. Vykonáva sa najviac počas šiestich kalendárnych mesiacov v rozsahu 20 hodín týždenne. Počas vykonávania dobrovoľníckej služby úrad poskytuje uchádzačovi o zamestnanie paušálny príspevok vo výške sumy životného minima poskytovaného jednej plnoletej fyzickej osobe. (§52a zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti)

Dobrovoľnícka služba sa vykonáva ako pomoc pri starostlivosti o nezamestnané osoby, občanov so zdravotným postihnutím, drogovu a inak závislé osoby a pod. Je to predovšetkým oblasť sociálnych vecí, zdravotníctva, vzdelávania, kultúry, športu, zlepšovanie životného prostredia, charitatívnych akcií, humanitárnej pomoci.

Jednorazová dávka v hmotnej núdzi je v kompetencii miest a obcí. (*Viac v samostatnej piatej kapitole*)

4.1.2 Dotácie pre deti

Z dôvodu výrazného zníženia garantovaného minimálneho príjmu po prijatí zákona o pomoci v hmotnej núdzi, Vláda SR ešte v roku 2004 prijala uznesenie č. 165/2004 k *Návrhu opatrení na prehlbenie pozitívnych účinkov zmeny systému dávok v hmotnej núdzi na niektoré skupiny obyvateľstva*. Jedným z návrhov bolo zavedenie podporných programov na zabezpečenie prístupu k vzdelaniu a podporu vzdelávania detí žijúcich v rodinách poberateľov dávky v hmotnej núdzi s cieľom zvyšovania rovností, šancí, prístupu ku vzdelaniu⁵³ a predchádzať reprodukcii chudoby z generácie na generáciu.

Dotáčné programy patria k nepriamej finančnej pomoci rodine v hmotnej núdzi a sú adresné a účelové. Štát sa takouto motivačnou formou snaží prispievať rodinám s deťmi, ktoré si plnia povinnú školskú dochádzku.

Dňom 1.1.2011 nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 544/2010 Z. z. o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorý upravuje účel, rozsah, podmienky a spôsob poskytovania dotácii na podporu rozvoja sociálnej oblasti.

V zmysle tohto zákona je možné poskytovať deťom, ktoré žijú v rodinách, ktorým sa poskytuje dávka a príspevky v hmotnej núdzi alebo ktorých príjem je najviac vo výške životného minima, na základe písomnej žiadosti o dotácie prostredníctvom úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v danom územnom obvode, dva druhy dotácií:

- dotácia na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením,
- dotácia na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením.

Dotácia na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením

Dotáciu na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením možno poskytovať žiadateľovi⁵⁴:

- pre všetky deti, ktoré navštevujú predškolské zariadenie alebo školu a v predškolskom zariadení alebo v škole je najmenej 50 % detí z rodín, ktorým sa poskytuje dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke, alebo

⁵³ Možnostiam inkluzívneho vzdelávania pre deti pochádzajúce zo sociálne znevýhodneného prostredia sa venuje Svoboda, 2010a, 2010b

⁵⁴ Žiadateľom o dotáciu na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením môže byť:

- zriaďovateľ predškolského zariadenia a zriaďovateľ školy s výnimkou krajského školského úradu,
- obec podľa sídla školy, ak zriaďovateľom školy je krajský školský úrad alebo
- občianske združenie, ktorého členmi sú rodičia alebo iní zástupcovia detí a priatelia školy, ak zriaďovateľom školy je krajský školský úrad.

- individuálne pre dieťa, ktoré navštevuje predškolské zariadenie alebo školu a žije v rodine, ktorej sa poskytuje dávka a príspevky alebo ktorej priemerný mesačný príjem za posledných šesť po sebe nasledujúcich mesiacov je najviac vo výške životného minima.

Dotáciu na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením možno poskytovať najviac vo výške 1 € pre dieťa za každý stravovací deň, v ktorom sa dieťa zúčastnilo výchovného a vzdelávacieho procesu v materskej škole a na vyučovaní v základnej škole a odobralo stravu, obed alebo iné jedlo, a to najviac:

- **1 € na obed,**
- **0,35 € na iné jedlo.**

Dotáciu na podporu výchovy k stravovacím návykom dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením možno poskytnúť pre dieťa, ktoré navštevuje predškolské zariadenie alebo základnú školu. Poskytuje sa na každý deň, v ktorom sa dieťa zúčastnilo výchovného a vzdelávacieho procesu v materskej škole a na vyučovaní v základnej škole a odobralo stravu, obed alebo iné jedlo. Pri poskytnutí dotácie rodič prispieva na stravu sumou od 0,03 eur do 0,17 eur na každé jedlo.

Dotácia na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením

Dotáciu na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením možno poskytovať žiadateľovi:

- pre všetky deti, ktoré navštevujú prípravnú triedu predškolského zariadenia alebo školu a v prípravnej triede v predškolskom zariadení alebo v škole je najmenej 50 % detí z rodín, ktorým sa poskytuje dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke, alebo
- individuálne pre dieťa, ktoré navštevuje prípravnú triedu predškolského zariadenia alebo školu a žije v rodine, ktorej sa poskytuje dávka a príspevky alebo ktorej priemerný mesačný príjem za posledných šesť po sebe nasledujúcich mesiacov je najviac vo výške životného minima.

Školskými potrebami na účely dotácie na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením sú najmä zošity, písacie potreby, učebnice, nevyhnutné individuálne pomôcky, ktoré priamo súvisia s vyučovacím procesom v škole alebo s predškolskou výchovou a vzdelávaním dieťaťa v prípravnej triede v predškolskom zariadení.

Dotácia na podporu výchovy k plneniu školských povinností dieťaťa ohrozeného sociálnym vylúčením sa poskytuje v príslušnom rozpočtovom roku najviac v sume **33,20 €** na dieťa. Dotácia sa poskytuje v dvoch častiach a to do 25. februára a do 25. septembra. (http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/hmotna-nudza/dotacie-pre-deti.html?page_id=228)

Rok	Priemerný mesačný počet detí
2008	75 627
2009	56 948
2010	65 261
2011	66 915

Obrázok č. 33: Priemerný počet detí, ktorým boli poskytnuté dotácie na podporu výchovy k stravovacím návykom v období rokov 2008 – 2011

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/>

Rok	Deti 1. polrok	Deti 2. polrok
2008	70 019	60 900
2009	65 513	76 780
2010	80 770	83 674
2011	85 521	82 671

Obrázok č. 34: Počet detí, ktorým boli poskytnuté dotácie na podporu výchovy k plneniu školských povinností v období rokov 2008 – 2011

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/>

V roku 2010 boli vyplatené finančné prostriedky na dotácie na stravu a dotácie na školské potreby v celkovej sume 15 012 744 €, čo predstavuje nárast oproti roku 2009 o 23,89 %. V porovnaní s rokom 2009 bol zaznamenaný nárast v priemernom mesačnom počte detí, na ktoré bola poskytnutá dotácia na stravu o 15 326 (nárast o 24,58 %) a na školské potreby nárast o 11 141 (nárast o 15,67 %). Priemerná výška dotácie na stravu na jedno dieťa bola v roku 2010 cca 15,81 €, čo predstavuje nárast oproti roku 2009 o 16,07 %.

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 vyplýva, že medziročne je zaznamenaný nárast počtu detí, na ktoré bola vyplatená dotácia na stravu a takisto nárast detí na dotácii na školské potreby. Nárast bol spôsobený nárastom počtu rodín s deťmi, ktorým je poskytovaná dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke v hmotnej núdzi. V roku 2010 bol priemerný mesačný počet rodín s deťmi, ktorým je poskytovaná dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke 57 030. V porovnaní s rokom 2009 bol zaznamenaný nárast v priemernom mesačnom počte týchto rodín o 8 710 (nárast o 18,02 %).

4.1.3 Náhradné výživné

Plnenie vyživovacej povinnosti rodičov k deťom je ich zákonná povinnosť, ktorá v zmysle zákona NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine v platnom znení trvá do času, kým deti nie sú schopné samé sa živiť, a ktorej obsahom je zabezpečiť výživu alebo životné podmienky. Obaja rodičia prispievajú na výživu svojich

detí podľa svojich schopností, možností a majetkových pomerov. Ak rodičia maloletého dieťaťa spolu nežijú, súd upraví rozsah ich vyživovacej povinnosti alebo schváli ich dohodu o výške výživného. Súd postupuje rovnako aj v prípade, ak rodičia spolu žijú, ale jeden z nich svoju vyživovaciu povinnosť voči maloletému dieťaťu dobrovoľne neplní. Náhradným výživným sa prispieva na zabezpečenie výživy **nezaopatreného dieťaťa**⁵⁵ v prípade:

- že si povinná osoba neplní vyživovaciu povinnosť stanovenú právoplatným rozhodnutím súdu alebo súdom schválenou dohodou, alebo
- že nezaopatrenému dieťaťu nevznikol nárok na sirotsky dôchodok, alebo výška sirotského dôchodku nedosahuje výšku minimálneho výživného ustanoveného zákonom o rodine.

Právne vzťahy pri poskytovaní náhradného výživného pre dieťa upravuje zákon č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom a o zmene a doplnení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení nálezů Ústavného súdu Slovenskej republiky č. 615/2006 Z. z., účinný od 1.7.2008.

Nárok na náhradné výživné sa uplatňuje na úrade práce, sociálnych vecí a rodiny, ktorý je príslušný podľa miesta trvalého pobytu oprávnenej osoby. Žiadateľom⁵⁶ o náhradné výživné môže byť rodič dieťaťa, iná fyzická osoba, ktorej bolo nezaopatrené dieťa zverené do starostlivosti, alebo nezaopatrené dieťa ak je plnoleté.

Oprávnená osoba má nárok na náhradné výživné, ak rodič oprávnenej osoby alebo iná fyzická osoba, ktorej bola právoplatným rozhodnutím súdu alebo súdom schválenou dohodou uložená povinnosť platiť výživné, **neplní vyživovaciu povinnosť** v plnej výške, v lehote a spôsobom určených právoplatným rozhodnutím súdu alebo súdom schválenou dohodou najmenej tri po sebe nasledujúce mesiace od splatnosti poslednej splátky výživného a ak exekučné konanie trvá najmenej tri mesiace od doručenia návrhu na vykonanie exekúcie exekútorovi a povinná osoba nezačala platiť výživné.

⁵⁵ Nezaopatrené dieťa podľa zákona o prídavku na dieťa je dieťa do skončenia povinnej školskej dochádzky, najdlhšie do dovŕšenia 25 rokov, ak sa sústavne pripravuje na povolanie štúdiom alebo nemôže sústavne pripravovať na povolanie štúdiom alebo vykonávať zárobkovú činnosť pre chorobu alebo úraz. Nezaopatrené dieťa podľa tohto zákona je aj dieťa, ktoré je neschopné sa sústavne pripravovať na povolanie alebo vykonávať zárobkovú činnosť pre dlhodobý nepriaznivý zdravotný stav, najdlhšie do dovŕšenia plnoletosti. (§ 2 zákona č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa).

⁵⁶ K žiadosti o náhradné výživné sa prikladá právoplatné rozhodnutie súdu alebo súdom schválená dohoda, na základe ktorých povinná osoba je povinná platiť výživné oprávnenej osobe, potvrdenie exekútora, že exekučné konanie trvá najmenej tri mesiace a potvrdenie o stave exekučného konania alebo potvrdenie centra o postúpení návrhu na uznanie a výkon rozhodnutia vo veci vymáhania výživného príslušného prijímajúceho orgánu v cudzine.

Pomoc deťom formou náhradného výživného sa poskytuje aj v prípade, že nezaopatrenému dieťaťu **nevznikol nárok na sirotský dôchodok** alebo sirotský výsluhový dôchodok, alebo suma sirotského dôchodku alebo sirotského výsluhového dôchodku je nižšia ako suma **minimálneho výživného**⁵⁷.

Výška náhradného výživného

Náhradné výživné sa poskytuje vo výške určenej právoplatným rozhodnutím súdu alebo súdom schválenej dohody, najviac však vo výške 1,2-násobku sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa. Ak si povinná osoba plní vyživovacia povinnosť čiastočne, náhradné výživné sa poskytne vo výške rozdielu medzi výškou výživného určeného právoplatným rozhodnutím súdu alebo súdom schválenej dohody, ktoré sa zohľadňuje najviac vo výške 1,2 –násobku sumy životného minima pre nezaopatrené dieťa a výškou zaplateného výživného. Náhradné výživné, na ktoré má nárok oprávnená osoba, je vo výške minimálneho výživného, ak oprávnenej osobe nevznikol nárok na sirotský dôchodok, alebo sirotský výsluhový dôchodok, alebo rozdielu medzi minimálnym výživným a sumou sirotského dôchodku.

(Viac na http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/hmotna-nudza/nahradne-vyzivne.html?page_id=227)

Jednou z podmienok, ktorú musí žiadateľ o náhradné výživné splniť je, že priemerný mesačný príjem za posledných šesť kalendárnych mesiacov nesmie presiahnuť 2,2 násobok sumy životného minima. Ďalšou podmienkou je plnenie povinnej školskej dochádzky dieťaťa.

Podľa Mištinovej (2009) v porovnaní s predchádzajúcim zákonom o náhradnom výživnom zamestnancom oddelenia pomoci v hmotnej núdzi pribudla nová povinnosť, a to skúmať podmienky trvania nároku na náhradné výživné každých 6 mesiacov. Aj v tomto prípade zamestnanci úzko spolupracujú s exekútormi, Centrom pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže, Sociálnou poisťovňou, útvaram sociálneho zabezpečenia a školou.

⁵⁷ Minimálnu výšku výživného určuje zákon o rodine. Každý rodič bez ohľadu na svoje schopnosti, možnosti a majetkové pomery je povinný plniť svoju vyživovacia povinnosť v minimálnom rozsahu vo výške **30 % zo sumy životného minima na nezaopatrené neplnoleté dieťa** alebo na nezaopatrené dieťa. (§ 62 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine)

Rok	Neplatené výživné	Sirotský dôchodok	Spolu
2008			4 470
2009	5 452	489	5 941
2010	7 060	713	7 773
2011	7 891	747	8 637

Obrázok č. 35: Priemerný počet poberateľov náhradného výživného v období rokov 2008 - 2011

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/>

Vzhľadom na rozšírenie okruhu oprávnených osôb na nárok na náhradné výživné o nezaopatrené deti, ktorých sirotský dôchodok, resp. suma sirotských dôchodkov nedosahuje sumu minimálneho výživného, zvýšil sa počet oprávnených osôb (nezaopatrených detí).

V roku 2010 bolo evidovaných v priemere 7 060 poberateľov náhradného výživného neplateného, to je oproti roku 2009 nárast o cca 1 608 poberateľov. Tento nárast je pravdepodobne spôsobený skutočnosťou, že osoba, ktorá je povinná platiť náhradné výživné prišla v čase hospodárskej krízy o zamestnanie a nebola schopná ďalej platiť.

Priemerný mesačný počet poberateľov náhradného výživného – sirotského bol v roku 2010 713, čo je oproti roku 2009 nárast o cca 224 poberateľov. Na výplatu náhradného výživného boli v roku 2010 vynaložené finančné prostriedky v sume 6 714 413 €, pričom v roku 2009 to bolo 4 880 070 €.

4.1.4 Program distribúcie potravín

Program distribúcie potravín podporuje dodávky potravín pre obzvlášť zraniteľné osoby, ktoré sa ocitnú v ťažkej situácii. V Európskej únii sa tento program uplatňuje od roku 1987 a je financovaný z Európskeho poľnohospodárskeho a záručného fondu. V roku 2011 sa k tomuto programu pripojila aj Slovenská republika, pričom jeho vykonávacím orgánom je Pôdohospodárska platobná agentúra. Hlavným cieľom distribúcie potravín je pomôcť osobám v núdzi tým, že im budú prostredníctvom charitatívnych organizácií bezplatne dodané základné potraviny - pšeničná hladká múka a bezvaječné cestoviny.⁵⁸

⁵⁸ Maximálny limit pre 1 osobu je 20 kg pšeničnej hladkej múky a 20 kg bezvaječných cestovín.

Poberateľmi pomoci sú:

- deti v detských domovoch a profesionálnych rodinách;
- deti v domovoch sociálnych služieb pre zdravotne postihnuté deti;
- obyvatelia v domovoch dôchodcov a ústavoch sociálnej starostlivosti;
- deti v náhradnej rodinnej starostlivosti;
- **fyzické osoby, ktoré sú poberateľmi dávky v hmotnej núdzi a príspevku k dávke;**
- **osoby na hranici životného minima (rodičia a deti, na ktoré sú vyplácané dotácie);**
- poberatelia dôchodku, ktorých výška dôchodku nepresahuje 305,00 EUR (nepracujúci poberatelia starobného, predčasného, invalidného dôchodku).

Občan v hmotnej núdzi predkladá k nahliadnutiu potvrdenie, ktoré vydá príslušný úrad práce, sociálnych vecí a rodiny. Svojim podpisom občan potvrdzuje prevzatie potravín a zároveň sa zaväzuje, že tieto prevzaté potraviny nebude ďalej predávať a nebude s nimi obchodovať. (Viac na: http://www.upsvarsp.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=61)

	2009	2010
počet poberateľov celkom	164 707	189 653
z toho UoZ	99 601	123 693
Poskytnuté finančné prostriedky celkom v €	233 476 159	283 238 792
Priemerná výška dávky a príspevkov k dávke v €	117,97	124,28

Obrázok č. 36: Počet poberateľov dávky a príspevkov v hmotnej núdzi a čerpanie finančných prostriedkov v rokoch 2009-2010

Zdroj: <http://www.upsvar.sk/>

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 bol priemerný mesačný počet poberateľov dávky a príspevkov k dávke, ktorí sú v evidencii uchádzačov o zamestnanie 123 693 v roku 2010. V porovnaní s rokom 2009 bol zaznamenaný nárast v priemernom mesačnom počte o 24 092 poberateľov (nárast o 24,18 %). V roku 2010 si vývoj počtu poberateľov zachoval celoročne stúpajúci trend, ktorý sa odvíjal od rastu miery nezamestnanosti.

V porovnaní s rokom 2009 bol v roku 2010 zaznamenaný nárast vo všetkých štruktúrovaných skupinách nasledovne: u jednotlivcov nárast o 14,66%, jednotlivcov s 1 – 4 deťmi o 15,39%, jednotlivcov s viac ako 4 deťmi o 18,94%, dvojíc o 8,61%, dvojíc s 1 – 4 deťmi o 20,72% a u dvojíc s viac ako 4 deťmi o 12,98%. Z celkového počtu osôb evidovaných v systéme pomoci v hmotnej núdzi bolo 50,28 % mužov a 49,72 % žien.

V roku 2010 bol priemerný mesačný počet poberateľov aktivačného príspevku 60 706. V porovnaní s rokom 2009 bol zaznamenaný nárast v priemernom mesačnom počte poberateľov o 12 751 (nárast o 26,58 %). Priemerný mesačný počet poberateľov príspevku na bývanie bol 96 546, v porovnaní s rokom 2009 nárast o 8 425 poberateľov (nárast o 9,56 %). V roku 2010 bol priemerný mesačný počet poberateľov ochranného príspevku 67 845. V porovnaní s rokom 2009 bol zaznamenaný nárast o 2 729 poberateľov (nárast o 4,19 %).

V rámci tejto podkapitoly boli prezentované jednotlivé nástroje pomoci v hmotnej núdzi. Vymaniť sa z hmotnej núdze je oveľa problematickejšie – nestačí iba snaha a dobrá vôľa jednotlivca aktívne pristúpiť k riešeniu svojej nepriaznivej situácie podporená donucovacími opatreniami zo strany štátu. Najlepšou prevenciou sú pozitívne opatrenia a presne zacielené nástroje na podporu zamestnanosti a tvorby trvalých pracovných príležitostí. „Ťažiskovou súčasťou politiky zamestnanosti v SR sú služby zamestnanosti, ktoré môžeme označiť ako aktívnu politiku zamestnanosti“. (Jusko, Halásková, 2012, s. 122)

Občan v hmotnej núdzi má možnosť využiť služby Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny, odboru služieb zamestnanosti, ktorý v zmysle zákona NR SR č. 5/2004 Z. z. **o službách zamestnanosti** v platnom znení, podporuje zamestnávanie občanov. Tento zákon vytvára podmienky a právny rámec pre poskytovanie príspevkov na konkrétne nástroje aktívnej politiky trhu práce⁵⁹. Financovanie aktívnych opatrení trhu práce sa uskutočňuje cez národné projekty, ktoré sú prevažnou mierou financované z Európskeho sociálneho fondu a spolufinancované zo zdrojov štátneho rozpočtu.⁶⁰ Stručný prehľad konkrétnych aktívnych opatrení trhu práce v **prílohe č. 1**.

4.2 Pomoc v sociálnej núdzi

Definíciu sociálnej núdze ponúka už spomínaný zákon o sociálnej pomoci v paragrafe 10: „*Sociálna núdza je stav, keď si občan nemôže sám zabezpečiť starostlivosť o svoju osobu, starostlivosť o svoju domácnosť, ochranu a uplatňovanie svojich práv a právom chránených záujmov alebo kontakt so spoločenským prostredím najmä vzhľadom na vek, nepriaznivý zdravotný stav, sociálnu neprispôsobenosť alebo stratu zamestnania*“. Jednotlivé formy či nástroje riešenia sociálnej núdze ponúkame v nasledovných podkapitolách.

⁵⁹ Viac: In Čierna, Vaska (2010): Vybrané nástroje aktívnej politiky trhu práce a ich využívanie zamestnávateľmi

⁶⁰ Viac o politike zamestnanosti: In JUSKO, P. – HALÁSKOVÁ, R.: *Politika zamestnanosti*. UMB, 2012

4.2.1 Peňažné príspevky na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia

Právne vzťahy pri poskytovaní peňažných príspevkov na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia upravuje zákon NR SR č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, ktorý je účinný od 1. januára 2009. Pri tvorbe zákona sa univerzálne použiteľnou jednotkou pre účely kompenzácie stala miera funkčnej poruchy, vyjadrujúca nedostatok telesných, zmyslových alebo duševných schopností určitého stupňa vyjadrená v percentách od 0 % do 100 %, za predpokladu, že nedostatok bude trvať najmenej jeden rok. Na základe percentuálneho vyjadrenia miery funkčnej poruchy bola stanovená kritická hranica 50 %, od ktorej sa určuje ťažké zdravotné postihnutie (ŤZP).

Ťažké zdravotné postihnutie je zdravotné postihnutie s mierou funkčnej poruchy najmenej 50%, pričom funkčnou poruchou sa rozumie nedostatok telesných, zmyslových alebo duševných schopností fyzickej osoby, ktorý z hľadiska predpokladaného vývoja zdravotného postihnutia bude trvať dlhšie ako dvanásť mesiacov.

Kompenzácia sociálneho dôsledku ťažkého zdravotného postihnutia⁶¹ je zmiernenie alebo prekonanie sociálneho dôsledku ťažkého zdravotného postihnutia poskytovaním peňažných príspevkov na kompenzáciu alebo poskytovaním sociálnych služieb. V záujme umožniť fyzickým osobám s ťažkým zdravotným postihnutím využívať výhody a zľavy v iných systémoch, ktoré patria do pôsobnosti iných rezortov (napr. pri premávke na pozemných komunikáciách, vo verejnej preprave osôb, v kultúre), sa tejto skupine osôb vyhotovujú nasledovné druhy preukazov:

- **parkovací preukaz** pre fyzickú osobu so zdravotným postihnutím,
- preukaz fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím (**Preukaz ZŤP**) a preukaz fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím so sprievodcom (**Preukaz ZŤP/S**).

Cieľom uvedenej pomoci je podpora sociálneho začlenenia fyzickej osoby s ŤZP do spoločnosti za jej aktívnej účasti pri zachovaní jej ľudskej dôstojnosti v **štyroch oblastiach**:

- mobility a orientácie,
- komunikácie,
- zvýšených výdavkov,
- sebaobsluhy.

⁶¹ **Sociálny dôsledok ťažkého zdravotného postihnutia** je znevýhodnenie, ktoré má fyzická osoba z dôvodu jej ťažkého zdravotného postihnutia v porovnaní s fyzickou osobou bez zdravotného postihnutia rovnakého veku, pohlavia a za rovnakých podmienok a ktoré nie je schopná z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia prekonať sama.

Konkrétnej forme pomoci predchádza individuálne posúdenie, tzv. posudková činnosť, ktorá sa delí na **lekársku**⁶² posudkovú činnosť a **sociálnu**⁶³ posudkovú činnosť.

Nárok na peňažné príspevky posudzuje posudkový lekár a sociálny pracovník oddelenia posudkových činností a o výške peňažného príspevku rozhoduje sociálny pracovník, ktorý vykonáva agendu peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia. Tieto dávky sú dávkami fakultatívnymi a posudzovanie nároku na ich priznanie je založené na individuálnom posúdení jednotlivca, pričom sa sledujú **príjmové a majetkové pomery** žiadateľa.

Pri zisťovaní výšky príjmu sa za príjem považuje priemerný mesačný príjem za kalendárny rok, ktorý predchádza kalendárnemu roku, v ktorom bola podaná žiadosť o poskytnutie príspevku. Pri opakovaných peňažných príspevkoch sa tento príjem každoročne prehodnocuje a to vždy v júli bežného roka. Pri zisťovaní príjmu ťažko zdravotne postihnutej osoby sa započítavajú aj príjmy osôb, ktoré sa s nimi spoločne posudzujú. V § 18 uvedeného zákona je vymedzené, ktoré príjmy sa považujú za príjem na účely poskytovania kompenzačných príspevkov a ktoré sa za príjem nepovažujú.

⁶² **Lekársku posudkovú činnosť** vykonáva posudkový lekár úradu práce sociálnych vecí a rodiny a zahŕňa hodnotenie a posudzovanie zdravotného stavu, jeho zmien a porúch, určovanie miery funkčnej poruchy, posudzovanie sociálnych dôsledkov v oblastiach kompenzácií, posudzovanie druhov odkázanosti, posudzovanie fyzickej a psychickej schopnosti vykonávať opatrovanie a posudzovanie fyzickej a psychickej schopnosti fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím udeliť písomný súhlas k vykonávaniu opatrovania. Výsledkom lekárskej posudkovej činnosti je lekársky posudok, s určením miery funkčnej poruchy, vyjadrenie, že ide o fyzickú osobu s ťažkým zdravotným postihnutím, závery k jednotlivým druhom odkázanosti a termín opätovného posúdenia zdravotného stavu. Tento slúži ako podklad pre vypracovanie komplexného posudku, posudku na účely parkovacieho preukazu, pre rozhodnutie o priznaní alebo nepriznaní preukazu fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím bez sprievodcu alebo so sprievodcom.

⁶³ **Sociálna posudková činnosť** sa vykonáva, ak je fyzická osoba posúdená ako fyzická osoba s ťažkým zdravotným postihnutím. Vykonáva ju sociálny pracovník a zahŕňa posudzovanie individuálnych predpokladov, rodinného prostredia, prostredia, ktoré ovplyvňuje integráciu fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím do spoločnosti, posudzovanie všetkých druhov odkázanosti (na účely parkovacieho preukazu sa posudzuje len oblasť mobility a orientácie) a navrhovanie kompenzácií v jednotlivých oblastiach. Výsledkom sociálnej posudkovej činnosti je posudkový záver a návrh kompenzácie vo všetkých jej oblastiach, ktorý slúži ako podklad pre vypracovanie komplexného posudku a posudku na účely parkovacieho preukazu. Na základe lekárskeho posudku a posudkového záveru vypracúva posudkový pracovník príslušného orgánu komplexný posudok, posudok na účely parkovacieho preukazu.

Pri hodnotení výšky príjmu sa skúma, do koľko násobku sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu je výška tohto príjmu.⁶⁴

Ďalšou podmienkou nároku na príspevok je, že hodnota majetku občana s ŤZP neprevyšuje sumu 39 833 eur, čo vyhlasuje na osobitnom tlačive. Zákon presne definuje, čo sa za majetok nepovažuje.

S cieľom podporiť sociálne začlenenie fyzických osôb s ťažkým zdravotným postihnutím do spoločnosti poskytuje štát v zmysle zákona NR SR č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov týmto fyzickým osobám pomoc vo forme jednorazových a opakovaných peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia:

Konkrétne druhy a platné výšky opakovaných príspevkov sú znázornené v nasledujúcom obrázku.

Obrázok č. 37: Výšky peňažných príspevkov na kompenzáciu ŤZP platných do 30.6.2012.

Zdroj: <http://www.employment.sk/>

⁶⁴**Hodnotenie výšky príjmu** fyzickej osoby s ŤZP, na určenie výšky jednorazových peňažných príspevkov na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a peňažného príspevku na prepravu je v prílohách č. 10 až 14, zákona o peňažných príspevkoch na kompenzáciu vyjadrený v násobkoch sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu v rozpätí do výšky dvojnásobku sumy životného minima až t.j. od 379,66 Eur až po najvyššiu hranicu, ktorú zákon o kompenzačných príspevkoch ustanovuje t.j. do päťnásobku sumy životného minima t.j. do 949,15 Eur. Podľa toho, do koľko násobku sumy životného minima je príjem posudzovanej osoby, určí sa percentuálne podľa dokladu cene alebo kúpe, oprave resp. úprave výška kompenzačného príspevku. Nárok na opakované peňažné príspevky na kompenzáciu zvýšených výdavkov vzniká ak príjem posudzovanej osoby nepresiahne trojnásobok sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu t.j. 569,49 Eur a pri posudzovaní nároku na peňažný príspevok na osobnú asistenciu je určená hranica príjmu do štvornásobku sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu t.j. do 759,32 Eur.

Druhy peňažných príspevkov (PP)	Výška príspevku v % zo sumy životného minima	Výška príspevku v Eur
PP na osobnú asistenciu §20-23	1,39%	2,64
PP na kúpu, výcvik používania a úpravu pomôcky §24	-	najviac 8 630,42
PP na opravu pomôcky §32	určí sa % sadzbou v závislosti od ceny opravy pomôcky	
PP na kúpu zdvíhacieho zariadenia §33	-	najviac 11 617,88
PP na kúpu osobného motorového vozidla §34 - s automatickou prevodovkou	-	najviac 6 638,79 najviac 8 298,48
PP na úpravu osobného motorového vozidla §35	-	najviac 6 638,79
PP na prepravu §36	51,02%	96,86
PP na úpravu bytu §37	-	najviac 6 638,79
PP na úpravu rodinného domu §37	-	najviac 6 638,79
PP na úpravu garáže §37	-	najviac 1 659,70
PP na kompenzáciu zvýšených výdavkov §38		
1. - na diétne stravovanie		
a) I. skupina chorôb a porúch	18,56%	35,24
b) II. skupina chorôb a porúch	9,28%	17,62
c) III. skupina chorôb a porúch	5,57%	10,58
2. – súvisiace s hygienou alebo opotrebovaním šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia	9,28%	17,62
3. – súvisiace so zabezpečením prevádzky osobného motorového vozidla	16,70%	31,71
4. – súvisiace so starostlivosťou o psa so špeciálnym výcvikom	22,27%	42,28
PP na opatrovanie §39-40		
1. Fyzická osoba v produktívnom veku		
a)- opatruje 1 osobu s ŤZP	111,32%	211,32
b)- opatruje dve alebo viaceré osoby s ŤZP	148,42%	281,75
c) - opatruje 1 osobu ŤZP, ktorá je viac ako 20 hodín týždenne v zariadení	98,33%	186,66
d) - opatruje 2 a viaceré osoby s ŤZP, ktoré sú viac ako 20 hodín týždenne v zariadení	139,15%	264,15
e) - opatruje osobu s ŤZP, ktorá je v zariadení viac ako 20 hodín týždenne a súčasne opatruje aj druhú osobu s ŤZP, ktorá nie je v zariadení alebo je v zariadení najviac 20 hodín týždenne	144,71%	274,71
2. Fyzická osoba poberá niektorú zo zákonom stanovených dôchodkových dávok		
a) – opatruje 1 osobu s ŤZP	46,38%	88,05
b) – opatruje dvoch alebo viacerých osôb ŤZP	61,22%	116,22

V nasledujúcej časti sa podrobnejšie venujeme uvedeným peňažným príspevkom, pričom predstavíme len stručné podmienky ich poskytnutia a ich účel, viac podrobných informácií je možné nájsť na webovej stránke ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny. (Viac na http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/tazko-zdravotne-postihnuti.html?page_id=231)

Peňažný príspevok na osobnú asistenciu (§ 20-23)

Osobná asistencija je nástrojom posilňovania sociálnej nezávislosti občana s ťažkým zdravotným postihnutím nielen ako jednotlivca, ale slúži aj na prekonávanie pút závislosti v rodine a naplňa tak model fungovania bežných rodín. (Repková, 1998)

Účelom osobnej asistencie je aktivizácia a podpora sociálneho začlenenia fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím, podpora jej nezávislosti, možnosti rozhodovať sa a ovplyvňovať plnenie rodinných rolí, vykonávanie pracovných aktivít, vzdelávacích aktivít a voľno časových aktivít. Zdôrazňuje sa najmä podpora nezávislosti a maximálna aktivizácia fyzickej osoby s ťažkým zdravotným postihnutím pri integrácii vo všetkých oblastiach jej života.

Poskytuje sa fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorá je odkázaná na túto službu na základe komplexného posudku. Príspevok možno poskytnúť najskôr od 6. roku veku do dovŕšenia 65 rokov veku.

Peňažný príspevok na osobnú asistenciu **nemožno** poskytovať, ak:

- osobnú asistenciu vykonáva
 - rodič dieťaťa, ktoré je fyzickou osobou s ŤZP vo veku od 6 do 18 rokov,⁶⁵
 - náhradný rodič dieťaťa, ktoré je fyzickou osobou s ŤZP vo veku od 6 do 18 rokov,
 - súdom ustanovený opatrovník fyzickej osoby s ŤZP,
- sa fyzickej osobe poskytuje opatrovanie,
- sa fyzickej osobe s ŤZP poskytuje opatrovateľská služba.

Osobného asistenta si vyberá fyzická osoba s ŤZP sama. Jedna fyzická osoba s ŤZP môže mať viacerých osobných asistentov. Osobnú asistenciu môže vykonávať len fyzická osoba, ktorá dovŕšila najmenej 18 rokov veku a má spôsobilosť na právne úkony.

⁶⁵ Peňažný príspevok na osobnú asistenciu sa môže poskytovať aj vtedy, ak osobnú asistenciu vykonáva rodinný príslušník fyzickej osoby s ŤZP (manžel, manželka, rodičia, deti, starí rodičia, vnuci, súrodenci, nevesta, zať, svokor, svokra), rodinní príslušníci však môžu vykonávať len niektoré činnosti a najviac v rozsahu 1460 hodín ročne.

Osobný asistent vykonáva osobnú asistenciu na základe zmluvy o výkone osobnej asistencie⁶⁶ uzatvorenej medzi fyzickou osobou s ŤZP a osobným asistentom, alebo zmluvy uzatvorenej medzi fyzickou osobou s ŤZP a agentúrou osobnej asistencie.

Príspevok sa vypláca občanovi s ŤZP mesačne pozadu na základe predloženého výkazu o počte hodín vykonanej osobnej asistencie. Peňažný príspevok na osobnú asistenciu sa poskytuje vo výške⁶⁷, ktorá zodpovedá ročnému rozsahu osobnej asistencie určenej v eurách. Sadzba za 1 hodinu osobnej asistencie na účely výpočtu výšky peňažného príspevku na osobnú asistenciu je **1,39%** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu.

Peňažný príspevok na kúpu pomôcky, výcvik používania pomôcky, úpravu pomôcky (§ 24-28)

Pomôcka na účely tohto zákona sa poskytuje fyzickej osobe, ktorá je na ňu odkázaná a ktorá jej umožní alebo sprostredkuje vykonávať činnosti, ktoré by bez jej použitia nemohla vykonávať sama alebo vykonávanie týchto činností by bolo spojené s nadmernou fyzickou záťažou alebo neúmernou dĺžkou trvania činností. Zahŕňa nielen náklady na kúpu pomôcky, ale aj náklady na zácvik, ktorým získava zručnosti potrebné na jej používanie alebo jej úpravu (ak sa táto neposkytuje alebo nezapožičiava na základe verejného zdravotného poistenia)⁶⁸.

Za pomôcku sa považuje:

- vec, technologické zariadenie alebo jeho časť, ktoré umožňujú alebo sprostredkujú fyzickej osobe s ŤZP vykonávať činnosti, ktoré by bez ich použitia nemohla vykonávať sama alebo vykonávanie týchto činností by bolo spojené s nadmernou fyzickou záťažou alebo neúmernou dĺžkou trvania činností,

⁶⁶ **Zmluva o výkone osobnej asistencie obsahuje** najmä:

- druh vykonávaných činností podľa stanoveného zoznamu činností a rozsah vykonávaných činností,
- miesto výkonu osobnej asistencie,
- obdobie výkonu osobnej asistencie,
- práva a povinnosti osobného asistenta,
- odmenu a spôsob vyplácania odmeny,
- dôvody odstúpenia od zmluvy o výkone osobnej asistencie.

⁶⁷ Výška sa znižuje o sumu zvýšenia dôchodku pre bezvládnosť. Ak príjem fyzickej osoby s ŤZP presahuje štvornásobok sumy životného minima, výška príspevku sa zníži alebo sa príspevok neposkytne.

⁶⁸ **s výnimkou:**

- druhého mechanického vozíka, za ktorý sa považuje aj druhý jednoduchý kočík a druhý špeciálne upravený kočík,
- druhého elektrického vozíka alebo
- druhého načúvacieho aparátu.

- špeciálny softvér alebo aktualizácia softvéru, ktoré umožňujú fyzickej osobe s ŤZP používať počítač a iné technické zariadenia,
- osobné motorové vozidlo, ale iba na účely výcviku jeho používania,
- pes so špeciálnym výcvikom, ktorým je vodiaci pes, asistenčný pes, signálny pes.

Peňažný príspevok na kúpu pomôcky možno poskytnúť len na pomôcky uvedené v Opatrení MPSVaR č. 7/2009 vydaného dňa 18. decembra 2008, ktorým sa ustanovuje zoznam pomôcok a maximálne zohľadňované sumy z ceny pomôcok (v Prílohe č. 2). Výška príspevku sa určí percentuálnou sadzbou v závislosti od ceny pomôcky a príjmu občana.

Peňažný príspevok na kúpu pomôcky, peňažný príspevok na výcvik používania pomôcky alebo peňažný príspevok na úpravu pomôcky je najviac vo výške **8 630,42 €**.

Výška peňažného príspevku na kúpu pomôcky určeného na kúpu:

- druhého mechanického vozíka je najviac **1 659,70 €**,
- druhého elektrického vozíka je najviac **4 979,09 €** a
- druhého
- načúvacieho aparátu je najviac **331,94 €**.

Výška peňažného príspevku na kúpu pomôcky, peňažného príspevku na výcvik používania pomôcky alebo peňažného príspevku na úpravu pomôcky sa určí percentuálnou sadzbou v závislosti od ceny pomôcky, ceny výcviku využívania pomôcky alebo ceny úpravy pomôcky a príjmu fyzickej osoby s ŤZP.

Firmy, ktoré sa zaoberajú predajom a distribúciou pomôcok pre ťažko zdravotne postihnutých na Slovensku a spolupracujú s orgánmi štátnej správy sú: VELCON, ARES, SPIG, AUDIOPROTETIKA DUNAJ, TYFLOCOMP, MEDICCO, MARMED, STANNAH, BB MEDIKA, KURY-Slovakia, REHA, INVO-MEYRA.

Peňažný príspevok na opravu pomôcky (§ 32)

Zdravotne postihnutej osobe, ktorej bol poskytnutý peňažný príspevok na kúpu pomôcky, a táto pomôcka sa pokazí je možné poskytnúť aj peňažný príspevok na jeho opravu. Uvedený príspevok sa môže poskytnúť aj na chirurgický zákrok v rámci veterinárnej starostlivosti alebo liečebné terapeutické činnosti závažnejšieho charakteru na psovi so špeciálnym výcvikom. Príspevok možno poskytnúť aj na opravu úpravy osobného motorového vozidla.

Účelom tohto príspevku je vykonanie takých zásahov na pomôcke alebo jej časti, ktorými sa zabezpečí výmena nefunkčných častí, opotrebovaných častí, častí s prekročenou životnosťou alebo kontrola funkčnosti zdvíhacieho zariadenia. Pomôcka vyžadujúca opravu na účely peňažného príspevku na opravu pomôcky nie je pomôcka, ktorá prestala plniť svoj účel z dôvodu nefunkčnosti napájacích batérií alebo akumulátorov s kapacitou do 10 Ah .

Príspevok sa poskytuje, ak cena opravy alebo cena opravy s cenou doterajších opráv je najviac 50% poskytnutého peňažného príspevku na kúpu pomôcky (teda cena opravy nepresiahne sumu 50% z ceny novej pomôcky). Výška príspevku sa určuje percentuálnou sadzbou, v závislosti od ceny opravy pomôcky a príjmu fyzickej osoby s ŤZP.

Peňažný príspevok na kúpu zdvíhacieho zariadenia (§ 33)

Zdvíhacím zariadením sa kompenzuje znížená schopnosť fyzickej osoby s ŤZP prekonávať architektonické bariéry a podporujú sa jej schopnosti pri mobilite a zabezpečovaní si sebaobsluhy. Zdvíhacie zariadenie môže slúžiť i na umožnenie alebo uľahčenie premiestňovania fyzickej osoby s ŤZP alebo poskytovanie pomoci, ktorú fyzickej osobe s ŤZP poskytuje iná osoba. Zdvíhacie zariadenie je najmä schodolez, zdvihák, šikmá schodisková plošina, zvislá schodisková plošina, výt'ah, alebo stropné zdvíhacie zariadenie. Výška peňažného príspevku na kúpu zdvíhacieho zariadenia sa určí percentuálnou sadzbou v závislosti od ceny zdvíhacieho zariadenia a príjmu fyzickej osoby s ŤZP, ale **najviac vo výške 11 617,88 €**.

Uvedený príspevok sa neposkytuje osobám, ktorým sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba. Výnimkou je nezaopatrené dieťa, ktorému sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba na účely plnenia povinnej školskej dochádzky a sústavnej prípravy na povolanie. Doba používania toto zariadenia je určená najmenej sedem rokov od poskytnutia príspevku na jeho kúpu. V prípade, že FO s ŤZP zomrie pred uplynutím tejto doby, peňažný príspevok alebo jeho pomerná časť sa uplatňuje ako pohľadávka v dedičskom konaní. Ak dedičia vrátia zdvíhacie zariadenie alebo časť, ktorú je možné technicky odinštalovať pohľadávka sa považuje za uspokojenú.

Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny vedú evidenciu vrátených kompenzačných pomôcok a zdvíhacích zariadení, ktoré sú zverejnené na internetovej stránke (www.upsvr.sk) ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny na stránke.⁶⁹

⁶⁹ Ak vrátená kompenzačná pomôcka či zdvíhacie zariadenie je funkčné, môžu sa poskytnúť ďalej do užívania:

- príslušnému orgánu,
- zariadeniu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately,
- poskytovateľovi sociálnej služby,
- fyzickej osobe s ŤZP, ktorá o pomôcku alebo zdvíhacie zariadenie prejaví záujem a je na pomôcku alebo zdvíhacie zariadenie odkázaná.

Peňažný príspevok na kúpu osobného motorového vozidla (§ 34)

Kritériom na poskytnutie peňažného príspevku je odkázanosť fyzickej osoby na individuálnu prepravu a používanie motorového vozidla najmenej dvakrát v týždni na účely prepravy do zamestnania, školského zariadenia alebo do domova sociálnych služieb, špecializovaného zariadenia alebo denného stacionára a dvakrát späť.

Žiadateľ o tento príspevok môže požiadať do konca kalendárneho roka v ktorom dosiahne 65 rokov. Peňažný príspevok na kúpu osobného motorového vozidla nemožno poskytnúť na kúpu osobného motorového vozidla, ktoré je podľa technického preukazu staršie ako **päť rokov**. Peňažný príspevok na kúpu osobného motorového vozidla možno poskytnúť na základe dokladu o cene osobného motorového vozidla („predfaktúra“) alebo na základe dokladu o kúpe osobného motorového vozidla („faktúra“) vyhotoveného osobou, ktorej predmetom činnosti je výroba, predaj, distribúcia alebo úprava osobných motorových vozidiel.

Výška príspevku na kúpu osobného motorového vozidla možno poskytnúť **najviac vo výške 6 638,79 eura** a na kúpu osobného motorového vozidla s automatickou prevodovkou **najviac vo výške 8 298,48 eura**. Cena osobného motorového vozidla sa zohľadňuje najviac v sume 13 277,57 eura. Podmienkou poskytnutia uvedeného príspevku je, že ho FO s ŤZP bude sedem rokov využívať na svoju prepravu. Ak ho nebude využívať na prepravu, predá ho alebo ho daruje je povinná príspevok resp. jeho pomernú časť vrátiť. Ak pred uplynutím siedmich rokov zomrie, príspevok resp. jeho pomerná časť sa uplatňuje ako pohľadávka v dedičskom konaní. Príspevok sa neposkytne, ak príjem osoby s ŤZP prevyšuje päť násobok sumy životného minima.

Peňažný príspevok na úpravu osobného motorového vozidla (§ 35)

Účelom peňažného príspevku na úpravu osobného motorového vozidla je zabezpečenie mobility fyzickej osoby s ŤZP, ktorá je odkázaná na individuálnu prepravu osobným motorovým vozidlom a na úpravu osobného motorového vozidla, tým, že úpravou osobného motorového vozidla sa fyzickej osobe s ŤZP umožní viesť osobné motorové vozidlo alebo osobné motorové vozilo bude možné využívať na prepravu fyzickej osoby s ŤZP.

Peňažný príspevok možno poskytnúť, ak je fyzická osoba odkázaná na individuálnu prepravu osobným motorovým vozidlom, je jeho vlastníkom alebo spoluvlastníkom a nie je staršie ako 5 rokov.

Príspevok sa určí percentuálnou sadzbou, v závislosti od ceny úpravy osobného motorového vozidla a príjmu FO s ŤZP podľa prílohy č. 10, zákona o peňažných príspevkoch na kompenzáciu. K určeniu výšky príspevku je potrebný doklad o cene úpravy alebo dokladu o vykonaní úpravy osobného motorového vozidla. Úpravu motorového vozidla môže vykonať len osoba, ktorá má oprávnenie vykonávať úpravy osobných motorových vozidiel. Výška príspevku je **najviac**

6 638,79 eura. V období siedmich rokov nesmie úhrn príspevkov na úpravu osobného motorového vozidla presiahnuť sumu 6 638,79 eura. Ak dôjde k situácii, že upravené motorové vozidlo občan s ŤZP nevyužíva na individuálnu prepravu alebo ho predá alebo daruje, jeho povinnosťou je peňažný príspevok alebo jeho pomernú časť vrátiť.

Peňažný príspevok na prepravu (§ 36)

Účelom peňažného príspevku na prepravu je zabezpečenie prepravy fyzickej osoby s ŤZP na jej pracovné, vzdelávacie, rodinné alebo občianske aktivity, ak je fyzická osoba s ŤZP odkázaná na individuálnu prepravu osobným motorovým vozidlom a nie je vlastníkom alebo držiteľom osobného motorového vozidla.

Peňažný príspevok na prepravu možno poskytnúť, ak sa má preprava fyzickej osoby s ŤZP vykonať v čase, keď osobné motorové vozidlo, na ktorého kúpu sa poskytol peňažný príspevok a ktorým sa zabezpečuje preprava fyzickej osoby s ŤZP, nie je technicky spôsobilé na premávku na pozemných komunikáciách. Príspevok môže slúžiť aj na zabezpečenie prepravy ŤZP osoby ak predá svoje osobné motorové vozidlo a ešte nemá zakúpené ďalšie motorové vozidlo, ktorým si bude zabezpečovať svoju prepravu.

Podmienka prepravy sa považuje za splnenú, ak je preprava zabezpečovaná osobou, ktorá má oprávnenie na vykonávanie prepravy formou taxi služby, alebo prepravu zabezpečuje obec alebo registrovaný subjekt. Príspevok sa poskytuje na základe preukázaných výdavkov na prepravu a tento doklad FO s ŤZP predkladá za každú vykonanú cestu za každý kalendárny mesiac na vyúčtovanie úradu práce, sociálnych vecí a rodiny. Obsahom tohto dokladu sú údaje o subjekte, ktorý zabezpečoval prepravu, dátum vykonania prepravy a cenu za vykonanú prepravu. Výška príspevku sa stanovuje percentuálnou sadzbou v závislosti od preukázaných nákladov na prepravu a v závislosti od občana s ŤZP, podľa prílohy č. 14. Výška príspevku mesačne môže byť **najviac vo výške 51,02 % sumy životného minima** pre jednu plnoletú fyzickú osobu. Súčasne s peňažným príspevkom na prepravu nie je možné poskytovať peňažný príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov súvisiacich so zabezpečením prevádzky osobného motorového vozidla. Peňažný príspevok na prepravu sa neposkytne, ak príjem fyzickej osoby s ŤZP prevyšuje päť násobok sumy životného minima

Peňažný príspevok na úpravu bytu, na úpravu rodinného domu, na úpravu garáže (§37)

Účelom tohto peňažného príspevku je:

- dosiahnuť bezbariérovosť domu, bytu a garáže a zvýšiť schopnosť fyzickej osoby s ŤZP premiestňovať sa, orientovať sa, dorozumievať sa alebo zabezpečiť si sebaobsluhu alebo,

- odstránením bariér umožniť alebo uľahčiť premiestňovanie fyzickej osoby s ŤZP.

Za úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže sa považujú zmeny, ktorými sa upravuje existujúce zariadenie v byte, rodinnom dome alebo garáži. Za úpravu sa považuje aj úprava vstupu do bytového domu, rodinného domu a garáže, úprava prístupu do bytu, rodinného domu a garáže a úprava prístupu k výtahu v bytovom dome. Peňažný príspevok je možné poskytnúť aj na úpravu príslušenstva bytu alebo rodinného domu.⁷⁰

Za bariéry v byte, bytovom dome, rodinnom dome a v garáži sa považujú prekážky, v ktorých dôsledku fyzická osoba s ŤZP nie je schopná sa premiestňovať, orientovať, dorozumievať a zabezpečiť si sebaobsluhu rovnakým spôsobom ako fyzická osoba bez zdravotného postihnutia, rovnakého veku a pohlavia a za rovnakých podmienok. Podmienkou poskytnutia príspevku je, že FO s ŤZP má v byte alebo v rodinnom dome trvalý pobyt alebo je vlastníkom garáže, alebo garáž je súčasťou nájomného bytu.

Výška príspevku sa určí percentuálnou sadzbou v závislosti od ceny potrebnej úpravy bytu, rodinného domu alebo garáže a príjmu FO s ŤZP podľa prílohy č. 10 zákona o peňažných príspevkoch na kompenzáciu. Dňa 18. 12. 2008 bolo prijaté Opatrenie MPSVaR č. 6/2009, ktorým sa ustanovuje zoznam stavebných prác, stavebných materiálov a zariadení a maximálne zohľadňované sumy z ich ceny. K určeniu výšky príspevku je potrebný aj doklad o cene navrhutej úpravy v komplexnom posudku, z ktorého sa vychádza pri určení výšky príspevku po zohľadnení maximálne zohľadňovaných súm stanovených v opatrení. Úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže môže vykonať len osoba, ktorá má oprávnenie na vykonávanie takýchto úprav. V období siedmich rokov, suma poskytnutých príspevkov na úpravu bytu a úpravu rodinného domu nesmie presiahnuť **6 638,79 eura** a úhrn príspevkov na úpravu garáže **1 659,70 eura**. Po predložení dokladu o vykonanej úprave bytu, rodinného domu alebo garáže, môžu byť náklady na úpravu vyššie alebo nižšie ako boli uvedené v doklade o cene úpravy, preto povinnosťou úradu práce, sociálnych vecí a rodiny je doplatiť vzniknutý rozdiel alebo uložiť fyzickej osobe s ŤZP povinnosť vrátiť vzniknutý rozdiel.

V prípade, že sa úpravy neuskutočnili v rozsahu uvedenom v komplexnom posudku, alebo dôjde k zmene trvalého pobytu, predaju, darovaniu alebo prenájmu nehnuteľnosti či jej nevyužívaniu pred uplynutím siedmich rokov od

⁷⁰ Za úpravu bytu, rodinného domu alebo garáže nemožno považovať vybudovanie nového objektu alebo zariadenia, ktorými sú kúpeľňa, WC, plyn, kanalizácia, vodovod alebo úprava bytu, rodinného domu alebo garáže rovnakého druhu z dôvodu:

- opotrebovania existujúceho zariadenia alebo
- prekročenia životnosti existujúceho zariadenia alebo
- opotrebovania úpravy alebo
- prekročenia životnosti úpravy.

poskytnutia príspevku, príspevkov resp. jeho pomernú časť musí občan s ŤZP vrátiť. V prípade jeho úmrtia pred uplynutím siedmich rokov od poskytnutia príspevku, dedičia sú povinní vrátiť príspevok vo výške 50 % z úhrnu poskytnutých príspevkov alebo ich pomerných častí.

Peňažný príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov (§ 38)

Fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím je možné poskytnúť uvedený peňažný príspevok ak má zvýšené výdavky:

- na diétne stravovanie
- súvisiace s hygienou alebo s opotrebovaním šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia
- súvisiace so zabezpečením prevádzky osobného motorového vozidla
- súvisiace so starostlivosťou o psa so špeciálnym výcvikom

Posudkový lekár pri posudzovaní odkázanosti fyzickej osoby na diétne stravovanie vychádza zo skupiny chorôb a porúch na účely poskytovania peňažného príspevku na kompenzáciu zvýšených výdavkov na diétne stravovanie, ktoré sú uvedené v prílohe č. 5 zákona o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ŤZP. Za **zvýšené výdavky na diétne stravovanie** sa považujú výdavky na obstaranie potravín spojených s dodržiavaním diétného režimu. Výška peňažného príspevku na diétne stravovanie sa poskytuje mesačne v nasledovnej výške:

a) **18,56 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pre choroby a poruchy uvedené v prílohe č. 5 v prvej skupine,⁷¹

b) **9,28 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pre choroby a poruchy uvedené v prílohe č. 5 v druhej skupine,⁷²

c) **5,57 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pre choroby a poruchy uvedené v prílohe č. 5 v tretej skupine.⁷³

⁷¹ Fenylyketonúria, cystická fibróza s pankreatickou insuficienciou, nešpecifické zápalové ochorenie čreva ulceróznakolitída, Crohnova choroba v období sekundárnej malabsorpcie, celiakia v detskom veku a u dospelých, ktorých zdravotný stav si vyžaduje osobitné potravinové výrobky.

⁷² Diabetes mellitus typ I., diabetes mellitus typ II. inzulidependentný s komplikáciami; odstránenie 2/3 alebo celého žalúdka s malnutríciou; syndróm krátkeho čreva so skrátením čreva viac ako 100 cm s prejavmi malabsorpcie; chronické poškodenie pankreasu (zápal, nádor, úraz) so závažnou maldigesciou; systémové ochorenia (systémový lupuserytematodes, Sjögrenov syndróm, reumatoidná artritída, Bechterevova choroba); malígne ochorenia spojené s poruchou funkcie tráviaceho traktu; skupina ďalších zriedkavých chorôb a porúch, ktoré sú spojené s príjmom potravy...

⁷³ Chronická insuficiencia obličiek, kde je hladina kreatinínu v sére vyššia ako 200 mmol/l; zúženie pažeráka s výraznou poruchou prehĺtania na benígnom podklade alebo malígnom podklade.

Ďalším opakovaným príspevkom je peňažný príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov **súvisiacich s hygienou alebo s opotrebovaním šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia**, ktorý je poskytovaný mesačne vo výške **9,28 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu. Zvýšené výdavky na zabezpečenie hygieny sú výdavky súvisiace so zabezpečením bežnej hygieny a hygieny domácnosti v dôsledku ťažkého zdravotného postihnutia fyzickej osoby uvedeného v prílohe č. 6 zákona o peňažných príspevkoch. Za zvýšené výdavky súvisiace s opotrebovaním šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia sa považujú výdavky súvisiace s obnovou a s nákupom predmetov bežnej osobnej spotreby a bytovej spotreby, ktoré sa nadmerne opotrebúvajú v dôsledku chronických stavov a používania technicky náročných pomôcok.

Na zabezpečenie nákladov na prevádzku osobného motorového vozidla, slúži peňažný príspevok na kompenzáciu zvýšených výdavkov **súvisiacich so zabezpečením prevádzky osobného motorového vozidla**. Jeho výška je mesačne **16,70 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu. Za zvýšené výdavky súvisiace so zabezpečením prevádzky osobného motorového vozidla sa považujú výdavky na pohonné látky, ktoré slúžia na jeho prevádzku, ktoré FO s ŤZP využíva na pracovné, vzdelávacie, rodinné a občianske aktivity. Uvedený príspevok sa poskytuje ak FO s ŤZP je odkázaná na individuálnu prepravu osobným motorovým vozidlom a je vlastníkom alebo držiteľom osobného motorového vozidla, alebo nie je vlastníkom alebo držiteľom osobného motorového vozidla a jeho prepravu zabezpečuje fyzická osoba, ktorá nemá oprávnenie na vykonávanie prepravy.

Osobám, ktoré sú odkázané na psa so špeciálnym výcvikom sa poskytuje peňažný príspevok na kompenzáciu **zvýšených výdavkov súvisiacich so starostlivosťou o psa so špeciálnym výcvikom**. Výška tohto príspevku je mesačne **22,27 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu. Tento príspevok slúži na zabezpečenie krmiva pre psa a na veterinárnu starostlivosť (každoročne povinnosť predkladať úradu práce, sociálnych vecí a rodiny doklad o veterinárnej prehliadke psa).

Peňažný príspevok na opatrovanie (§ 39 – 40)

Účelom opatrovania je zabezpečiť **každodenne** pomoc fyzickej osobe s ťažkým zdravotným postihnutím pri úkonoch sebaobsluhy, pri úkonoch starostlivosti o domácnosť a pri realizovaní sociálnych aktivít s cieľom zotrvať v prirodzenom domácom prostredí. Peňažný príspevok sa poskytuje za stanovených podmienok fyzickej osobe, ktorá opatruje fyzickú osobu s ŤZP odkázanú na opatrovanie. Ak je opatrovanou osobou dieťa, musí byť staršie ako šesťročné.

Opatrovanie môže vykonávať rodinný príslušník⁷⁴, alebo cudzia osoba, ktorá býva s fyzickou osobou s ťažkým zdravotným postihnutím (trvalý alebo prechodný pobyt). Všetky tieto fyzické osoby musia byť plnoleté, svojprávne a schopné fyzicky aj psychicky vykonávať opatrovanie. Osoba, ktorá má byť opatrovaná, musí udeliť písomný súhlas s jej opatovaním.

Výška príspevku je percentuálna sadzba zo sumy životného minima za podmienok ustanovených zákonom.

Peňažný príspevok na opatrovanie sa poskytuje v nasledovných výškach:

- a) mesačne **111,32 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pri opatovaní jednej fyzickej osoby s ŤZP,
- b) mesačne **148,42 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pri opatovaní dvoch alebo viacerých fyzických osôb s ŤZP,
- c) mesačne **98,33 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu, ak fyzickej osobe s ŤZP sa poskytuje denná pobytová sociálna služba alebo navštevuje školské zariadenie v rozsahu viac ako 20 hodín týždenne,
- d) mesačne **139,15 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu, ak fyzická osoba opatruje najmenej dve osoby s ŤZP, ktorým sa poskytuje denná pobytová sociálna služba alebo navštevuje školské zariadenie v rozsahu viac ako 20 hodín týždenne,
- e) mesačne **144,71 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pričom, ak fyzická osoba opatruje osobu s ŤZP, ktorej sa poskytuje denná pobytová sociálna služba alebo navštevuje školské zariadenie v rozsahu viac ako 20 hodín týždenne a súčasne opatruje aj osobu s ŤZP, ktorej sa denná pobytová služba neposkytuje alebo poskytuje v rozsahu najviac 20 hodín týždenne, alebo ktorá nenavštevuje školské zariadenie alebo navštevuje školské zariadenie v rozsahu najviac 20 hodín týždenne.

Výška týchto príspevkov ešte závisí od výšky priemerného mesačného príjmu fyzickej osoby s ŤZP za predchádzajúci kalendárny rok, v ktorom bolo požiadané o príspevok. V prípade, že tento príjem opatrovanej osoby je vyšší ako 1,4 násobok sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu, výška príspevku sa zníži o sumu prevyšujúcu tento príjem. Ak je opatrovaná osoba nezaopatrené dieťa, príspevok sa zníži o sumu prevyšujúcu trojnásobok sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu. Výška príspevku sa zníži aj o výšku zvýšenia dôchodku pre bezvládnosť, ak je opatrovanej osobe vyplácaná. V prípade, že poberateľ príspevku na opatrovanie nemá príjem zo zamestnania a nepoberá dávky dôchodkového poistenia alebo dávky

⁷⁴ Manžel, manželka, rodič, náhradný rodič, súdom ustanovený opatrovník, dieťa, starý rodič, vnuk, vnučka, súrodenec, nevesta (aj ovdovená žena po synovi svokry alebo svokra), zať (aj ovdovený muž po dcére svokry alebo svokra), svokor, svokra, švagor, švagriná, neter, synovec fyzickej osoby s ŤZP.

výsluhového zabezpečenia a opatruje jedno alebo viacero nezaopatrených detí, výška príspevku sa mu zvýši mesačne o 49,80 Eur.

Príspevok sa môže poskytovať aj osobe, ktorá poberá starobný dôchodok, predčasný starobný dôchodok, invalidný dôchodok z dôvodu poklesu schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 70 % , výsluhový dôchodok alebo invalidný výsluhový dôchodok a tiež ak poberá okrem dávok dôchodkového poistenia alebo dávok výsluhového zabezpečenia súbežne aj iné dávky dôchodkového poistenia alebo výsluhového zabezpečenia. V takomto prípade sa peňažný príspevok na opatrovanie poskytuje mesačne vo výške:

- **46,38 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pri opatrovaní jednej fyzickej osoby s ŤZP,
- **61,22 %** sumy životného minima pre jednu plnoletú fyzickú osobu pri opatrovaní dvoch alebo viacerých fyzických osôb s ŤZP.

Príspevok sa kráti pomernou časťou v prípade, že opatrovaná osoba bola v zdravotníckom zariadení ústavnej zdravotnej starostlivosti, v školskom zariadení typu školy v prírode, za dni pobytu sociálnej rehabilitácie alebo rekreačného pobytu dlhšie ako 30 dní.

V zmysle § 11 ods. 8 písm. i) a m) zákona č. 580/2004 Z. z. o zdravotnom poistení a o zmene a doplnení zákona č. 95/2002 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, štát je platiteľom poistného za fyzickú osobu, ktorá poberá peňažný príspevok na opatrovanie, a fyzickú osobu, ktorá vykonáva osobnú asistenciu fyzickej osoby s ŤZP.

Opakované peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Priemerný mesačný počet poberateľov				
	2007	2008	2009	2010	2011
PP na osobnú asistenciu	5 915	6 186	6 599	6 945	7 416
PP na prepravu	2 118	2 320	2 480	2 581	2 707
PP na kompenzáciu zvýšených výdavkov	180 904	181 612	144 884	153 841	159 262
- na diétne stravovanie	43 228	42 917	44 693	48 463	51 125
- hygienu alebo opotrebovanie šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia	88 016	87 508	86 375	90 163	91 949
- prevádzku osobného motorového vozidla	49 593	51 114	54 770	60 422	63 965
- starostlivosť o psa so špeciálnym výcvikom	67	73	76	71	69
PP na opatrovanie	50 978	50 075	52 161	55 933	57 175

Obrázok č. 38: Vývoj počtu poberateľov opakovaných PP na kompenzáciu ŤZP od roku 2007 do roku 2011 v SR

Zdroj: Bodjanová (2012)

Pri porovnávaní priemerného mesačného počtu poberateľov opakovaných príspevkov na kompenzáciu v období piatich rokov dozadu, pretrvávala tendencia rastu počtu poberateľov opakovaných príspevkov na kompenzáciu ŤZP okrem priemerného mesačného počtu poberateľov peňažných príspevkov na kompenzáciu zvýšených výdavkov, ktorá mala tendenciu poklesu.

Opakované peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Priemerná mesačná výška v Eur				
	2007	2008	2009	2010	2011
PP na osobnú asistenciu	239,63 mesačne	205,34	337,09	344,22	352,77
PP na prepravu	84,01 mesačne	83,68	81,81	83,53	82,71
PP na kompenzáciu zvýšených výdavkov :	-	-	27,32	28,41	29,06
- na diétne stravovanie	9,96/ /33,19 mesačne	9,96/ 16,60 /33,19 mesačne	18,86	19,56	20,08
- hygienu alebo opotrebovanie šatstva, bielizne, obuvi a bytového zariadenia	16,60 mesačne	16,60 mesačne	16,85	17,20	17,38
- prevádzku osobného motorového vozidla	29,87 mesačne	29,87 mesačne	30,32	30,94	31,28
- starostlivosť o psa so špeciálnym výcvikom	39,83 mesačne	39,83 mesačne	40,43	41,27	41,65
PP na opatrovanie	146,55 mesačne	141,07 mesačne	143,26	137,65	154,75

Obrázok č. 39: Vývoj čerpania finančných prostriedkov opakovaných PP na kompenzáciu ŤZP od roku 2007 do roku 2011 v SR

Zdroj: Bodjanová, 2012

Z prehľadu vývoja čerpania finančných prostriedkov na peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP za posledných päť rokov t.j. od roku 2007 do roku 2011 taktiež pretrvávala tendencia zvyšovania priemernej mesačnej výšky opakovaných príspevkov na kompenzáciu ŤZP. Priemerná výška peňažného príspevku na osobnú asistenciu sa od roku 2007 do roku 2011 zvýšila o 113,14 Eur. Priemerná výška peňažného príspevku na osobnú asistenciu v roku 2008 v porovnaní s rokom 2007 klesla o 34,29 Eur. V roku 2009 mala stúpajúcu tendenciu a v porovnaní s rokom 2008 priemerná výška príspevku na osobnú asistenciu vzrástla o 34,29 Eur. Za posledných päť rokov mala klesajúcu tendenciu priemerná mesačná výška príspevku na prepravu. Pri porovnávaní priemerného mesačného počtu poberateľov opakovaných príspevkov na kompenzáciu v období piatich rokov dozadu, pretrvávala tendencia rastu počtu poberateľov opakovaných príspevkov na kompenzáciu ŤZP.

Jednorazové peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Priemerný mesačný počet poberateľov				
	2007	2008	2009	2010	2011
PP na kúpu pomôcky	226	234	194	229	200
PP na výcvik používania pomôcky			2	4	5
PP na úpravu pomôcky			3	1	1
PP na opravu pomôcky	26	22	22	29	31
PP na kúpu zdvíhacieho zariadenia			27	39	45
PP na kúpu osobného motorového vozidla	119	125	121	141	124
PP na úpravu osobného motorového vozidla			9	12	9
PP na úpravu bytu	330	348	77	79	72
PP na úpravu rodinného domu			151	175	142
PP na úpravu garáže			1	1	2

Obrázok č. 40: Vývoj počtu poberateľov jednorazových PP na kompenzáciu ŤZP od roku 2007 do roku 2011 v SR

Zdroj: Bodjanová, 2012

Jednorazové peňažné príspevky na kompenzáciu ŤZP	Priemerný mesačná výška v Eur				
	2007	2008	2009	2010	2011
PP na kúpu pomôcky	1 536,05	1 615,32	981,42	1 033,49	1 050,35
PP na výcvik používania pomôcky			656,69	535,44	740,38
PP na úpravu pomôcky			663,15	897,53	742,17
PP na opravu pomôcky	378,74	384,85	302,52	301,05	286,56
PP na kúpu zdvíhacieho zariadenia			8 085,00	8 752,82	9 021,57
PP na kúpu osobného motorového vozidla	6 639,81	6 641,47	6 637,73	6 645,04	6 572,29
PP na úpravu osobného motorového vozidla			2 644,12	3 489,64	2 815,71
PP na úpravu bytu	2 640,41	2 689,47	2 587,67	2 328,55	2 341,27
PP na úpravu rodinného domu			2 270,51	2 098,79	2 109,95
PP na úpravu garáže			1 217,66	1 425,99	1 215,38

Obrázok č. 41: Vývoj čerpania finančných prostriedkov na jednorazové PP na kompenzáciu ŤZP od roku 2007 do roku 2011 v SR

Zdroj: Bodjanová, 2012

Podrobný prehľad jednotlivých dávok aj so všetkými konkrétnymi podmienkami nároku nájdete na stránke www.upsvar.sk.

4.2.2 Sociálne služby

Sociálne služby predstavujú činnosti na uspokojovanie potrieb, aktivity zamerané na riešenie problémov, pomoc a smerujú k zlepšovaniu sociálnych podmienok. Levická (2008, s. 124) definuje sociálne služby ako „špeciálny súbor činností, zameraných na uspokojovanie individuálnych aj kolektívnych potrieb, ktoré sa vykonávajú iným spôsobom, ako prevodom materiálnych statkov.“

Ako uvádza Jáger (2011) akákoľvek enumeračná definícia sociálnych služieb je nesystémová a problematická, pretože akokoľvek jednoduchý systematicky neusporiadaný zoznam činností nikdy nebude úplný a bude vyžadovať časté zmeny zákona. Definícia obsahom je utilitárna a takýto zoznam nikdy nebude úplný. Definície sociálnych služieb vymedzené cieľmi, ktoré tieto činnosti majú sledovať, sú vhodnejšie, systémovejšie a vytvárajú pevný základný rámec.

Zákon NR SR č. 448 z 30. októbra 2008 o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov upravuje:

- právne vzťahy pri poskytovaní sociálnych služieb,
- financovanie sociálnych služieb,
- dohľad nad poskytovaním sociálnych služieb.

Sociálna služba je podľa § 2 uvedeného zákona: „*odborná činnosť, obslužná činnosť alebo ďalšia činnosť, alebo súbor činností, ktoré sú zamerané na:*

- a) *prevenciu vzniku **nepriaznivej sociálnej situácie**⁷⁵, riešenie nepriaznivej sociálnej situácie alebo zmiernenie nepriaznivej sociálnej situácie fyzickej osoby, rodiny alebo komunity,*
- b) *zachovanie, obnovu alebo rozvoj schopností fyzickej osoby viesť samostatný život a na podporu jej začlenenia do spoločnosti,*
- c) *zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojenie základných životných potrieb fyzickej osoby,*
- d) *riešenie **krízovej sociálnej situácie**⁷⁶ fyzickej osoby a rodiny,*
- e) *prevenciu sociálneho vylúčenia fyzickej osoby alebo rodiny.“*

Sociálna služba je určená pre prijímateľa sociálnej služby ktorým je jednotlivец, rodina alebo komunita. Sociálna služba sa podľa zákona o sociálnych službách § 2 ods. 5 vykonáva najmä prostredníctvom sociálnej práce, postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji poskytovania sociálnych služieb.

⁷⁵ **Nepriaznivá sociálna situácia** je podľa zákona č. 448/2008 Z. z. „ohrozenie FO sociálnym vylúčením alebo obmedzenie jej schopnosti sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy“.

⁷⁶ **Krízová sociálna situácia** podľa citovaného zákona je ohrozenie života alebo zdravia fyzickej osoby a rodiny, ktoré vyžaduje bezodkladné riešenie sociálnou službou.

Formy sociálnych služieb

Sociálna služba sa podľa zákona č. 448/2008 o sociálnych službách § 13 ods. 1 poskytuje rôznymi formami podľa nepriaznivej sociálnej situácie a prostredia, v ktorom sa fyzická osoba nachádza. Sociálna služba sa poskytuje:

- ambulatnou formou,
- terénnou formou,
- pobytovou formou,
- inou formou.

Ambulantná forma sociálnej služby je taká forma, ktorá sa poskytuje fyzickej osobe - občanovi, ktorý dochádza, je sprevádzaný alebo je dopravovaný do miesta poskytovania sociálnej služby. Miestom poskytovania ambulantnej sociálnej služby môže byť aj zariadenie. Do ambulantnej formy sociálnej služby môžeme zaradiť ako prvé sociálne poradenstvo. Sociálne poradenstvo možno vykonávať ambulatnou formou prostredníctvom poradní sociálneho poradenstva zriadených na tento účel.

Terénna forma sociálnej služby sa poskytuje fyzickej osobe – občanovi v jeho prirodzenom sociálnom prostredí. Terénnu sociálnu službu možno poskytovať aj prostredníctvom terénnych programov, ktorých cieľom je predchádzať sociálnemu vylúčeniu fyzickej osoby, rodiny a komunity, ktoré sú v nepriaznivej sociálnej situácii. Terénne programy sa vykonávajú odbornými činnosťami alebo ďalšími činnosťami. Môžeme sem zaradiť opatrovateľskú službu ale aj sociálne poradenstvo, ktoré predstavuje terénnu formu prostredníctvom terénnych programov.

Pobytová forma sociálnej služby v zariadení sa poskytuje, ak súčasťou sociálnej služby je ubytovanie. Pobytová sociálna služba sa poskytuje ako celoročná sociálna služba alebo týždenná sociálna služba. Poskytovanie terénnej sociálnej služby alebo ambulantnej sociálnej služby má prednosť pred pobytovou sociálnou službou. Ak terénna sociálna služba alebo ambulantná sociálna služba nie je vhodná, účelná alebo dostatočne nerieši nepriaznivú sociálnu situáciu fyzickej osoby, poskytuje sa pobytová sociálna služba. Pri pobytovej sociálnej službe má prednosť týždenná pobytová sociálna služba pred celoročnou pobytovou sociálnou službou.

Sociálnu službu možno poskytovať aj **inou formou**, najmä telefonicky alebo s použitím telekomunikačných technológií, ak je to účelné.

Delenie sociálnych služieb

Rozdeliť sociálne služby je možné z viacerých hľadísk. Najzákladnejším členením sociálnych služieb je rozdelenie služieb na **základné služby** a **komplexné služby**. Základné služby predstavujú východiskové prvky systému – komponenty alebo súčasti, ktoré sú ďalej nedeliteľné a ktoré v súvislosti s nepriaznivou situáciou užívateľa vytvárajú komplex služieb (Kozlová, 2005).

Sociálne služby možno ďalej rozdeliť podľa druhu činností na:

- **Odborné činnosti:** základné sociálne poradenstvo, špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť v zariadení, pracovná terapia, tlmočenie, sprostredkovanie tlmočenia a osobnej asistencie, pomoc pri výkone opatrovníckych práv a povinností (§ 16).
- **Obslužné činnosti:** ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva (§ 17).
- **Ďalšie činnosti:** utváranie podmienok na prípravu stravy, výdaj stravy a výdaj potravín, vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny, poskytovanie nevyhnutného ošatenia a obuvi, úschovu cenných vecí, vzdelávanie, záujmovú činnosť a poskytovanie osobného vybavenia, nevyhnutného ošatenia a obuvi, prepravy, donáška stravy, požičiavanie pomôcok, zabezpečenie záujmovej činnosti (§ 18).

Podľa dĺžky trvania možno sociálne služby členiť na:

- **Dlhodobé služby:** také služby, ktorých ciele a zámery sú uskutočňované v priebehu dlhšieho časového obdobia, kde horná hranica nie je dopredu limitovaná. Jedná sa predovšetkým o služby ako domovy pre seniorov a občanov s fyzickým, mentálnym či zmyslovým znevýhodnením, chránené bývanie, osobná asistencia, penzióny a pod. (Kozlová, 2005).
- **Strednodobé služby:** služby, ktorých ciele a zámery sú uskutočňované v priebehu vopred stanoveného časového obdobia s hornou hranicou spravidla 1 rok. Ide predovšetkým o azylové bývanie, dom na pol ceste, chránené dielne, komunitné centrá a terapeutické komunity (Kozlová, 2005).
- **Krátkodobé služby:** služby, ktorých ciele a zámery sú uskutočňované okamžite a spravidla netrvajú dlhšie ako 1 mesiac. Ide napríklad o denné stacionáre, kontaktnú prácu, krízovú pomoc, nocľahárne a základné poradenstvo.

Podľa súčasne platného zákona o sociálnych službách sa sociálna služba poskytuje na neurčitý čas alebo na určitý čas. Niektorí autori delia sociálne služby podľa časového hľadiska na **klasické a moderné služby**.

Delenie podľa druhovosti v zmysle platného zákona o sociálnych službách ponúka nasledovné druhy sociálnych služieb:

- sociálne služby na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb v zariadeniach,
- sociálne služby na podporu rodiny s deťmi,

- sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu alebo z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku,
- sociálne služby s použitím telekomunikačných technológií,
- podporné služby.

Sociálne služby na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb v zariadeniach

Pri voľbe formy sociálnej služby na zabezpečenie nevyhnutných podmienok na uspokojovanie základných životných potrieb sa zohľadňuje spôsob života osoby, ktorej má byť táto služba poskytnutá, aj prostredie, v ktorom sa zdržiava. Základné životné potreby sú ubytovanie, strava, nevyhnutné ošatenie, obuv a nevyhnutná základná osobná hygiena.

Nočľaháreň

V nočľahárni sa osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb a ktorá nemá zabezpečené ubytovanie alebo nemôže doterajšie bývanie užívať:

- poskytuje ubytovanie poskytnutím prístrešia na účel prenocovania a sociálne poradenstvo,
- utvárajú podmienky na vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny a podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín.

Nočľaháreň je teda komplex služieb, ktorých cieľom je znížiť sociálne a zdravotné riziká súvisiace so spôsobom života občanov bez prístrešia a poskytnúť im informácie o ďalších sociálnych službách (Kozlová, 2005).

Útulok

V útulku sa osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb a ktorá nemá zabezpečené ubytovanie alebo nemôže doterajšie bývanie užívať:

- poskytuje ubytovanie na určitý čas, sociálne poradenstvo a nevyhnutné ošatenie a obuv a
- utvárajú podmienky na vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny, prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva a na záujmovú činnosť.

Ide o sociálnu službu pre ľudí v extrémnej situácii. (Buchelová a kol., 2009).

Domov na pol ceste

V domove na pol ceste sa poskytuje sociálna služba na určitý čas osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb a ktorá nemá zabezpečené ubytovanie po skončení:

- poskytovania sociálnej služby v zariadení sociálnych služieb alebo
- pobytu v zdravotníckom alebo školskom zariadení alebo
- starostlivosti v zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (v detskom domove, krízovom stredisku, resocializačnom stredisku pre drogovu závislých) alebo
- po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z väzby.

V domove na pol ceste sa poskytuje ubytovanie na určitý čas, sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov a pracovná terapia a utvárajú podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, vykonávanie základnej osobnej hygieny, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva a na záujmovú činnosť.

Nížkoprahové denné centrum

V nízkoprahovom dennom centre sa poskytuje sociálna služba počas dňa osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb a ktorá nemá zabezpečené ubytovanie.

V nízkoprahovom dennom centre sa:

- poskytuje sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov a nevyhnutné ošatenie a obuv a
- utvárajú podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín, vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny a na záujmovú činnosť.

Zariadenie núdzového bývania

V zariadení núdzového bývania sa poskytuje sociálna služba:

- osobe, na ktorej je páchané násilie,
- osobe, ktorá je obeťou obchodovania s ľuďmi,
- osamelej tehotnej žene a rodičovi alebo rodičom s deťmi, ktorí nemajú zabezpečené ubytovanie, alebo nemôžu z vážnych dôvodov užívať bývanie a
- osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek alebo ktorá je odkázaná na pomoc inej osoby, ktorá nemá zabezpečené ubytovanie, alebo nemôže z **vážnych dôvodov**⁷⁷ užívať bývanie.

V zariadení núdzového bývania sa poskytuje ubytovanie na určitý čas, sociálne poradenstvo a pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov a utvárajú podmienky na prípravu stravy, výdaj stravy alebo výdaj potravín,

⁷⁷ Za **vážne dôvody**, pre ktoré osoba nemôže užívať bývanie, sa považuje najmä živelná pohroma, požiar, ekologická havária alebo priemyselná havária.

vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny, pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva a na záujmovú činnosť.

Ak je potrebné chrániť život a zdravie osoby, na ktorej je páchané násilie a osoby, ktorá je obeťou obchodovania s ľuďmi, zabezpečuje sa v zariadení núdzového bývania utajenie miesta jej ubytovania a jej anonymita.

Sociálne služby na podporu rodiny s deťmi

Rodičia niekedy z vážnych dôvodov nedokážu sami zabezpečiť starostlivosť o svoje deti a potrebujú pri riešení svojej sociálnej situácie pomoc.

Pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa a podpora zosúlad'ovania rodinného života a pracovného života

Pomoc pri osobnej starostlivosti o dieťa je terénna sociálna služba poskytovaná rodičovi dieťaťa alebo inej osobe, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti, ak nemôže zabezpečiť sama alebo s pomocou rodiny riadnu starostlivosť o dieťa a nie sú ďalšie dôvody, pre ktoré je potrebné v záujme dieťaťa postupovať podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele. Pomoc sa môže poskytovať nepretržite najviac v rozsahu 30 dní. Podpora zosúlad'ovania rodinného života a pracovného života je ambulánna sociálna služba alebo terénna sociálna služba poskytovaná rodičovi dieťaťa alebo inej osobe, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti, v čase prípravy rodiča alebo inej osoby, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti, na trh práce a v čase ďalších aktivít spojených so vstupom alebo návratom na trh práce.

V rámci týchto sociálnych služieb sa poskytujú najmä bežné úkony starostlivosti o dieťa alebo domácnosť, úkony osobnej hygieny, stravovania, obliekania a vyzliekania, pomoc pri príprave na školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa.

Za dôvody, pre ktoré rodič dieťaťa alebo iná plnoletá osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti alebo za pomoci príbuznej osoby nemôže zabezpečiť sama osobnú starostlivosť o dieťa, sa považujú najmä:

- choroba, úraz, kúpeľná liečba rodiča alebo rodičov alebo úmrtie jedného z rodičov alebo osoby, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti,
- pôrod matky dieťaťa alebo ženy, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti,
- narodenie najmenej troch detí súčasne alebo narodenie dvoch detí alebo viac detí súčasne v priebehu dvoch rokov, a to až do troch rokov veku najmladších detí.

Zariadenie dočasnej starostlivosti o deti

V zariadení dočasnej starostlivosti o deti sa poskytuje sociálna služba maloletému nezaopatrenému dieťaťu, ak rodič alebo iná osoba, ktorá má dieťa zverené do osobnej starostlivosti, nemôže z vážnych dôvodov zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa sama alebo za pomoci rodiny a nie sú ďalšie dôvody, pre ktoré je potrebné v záujme dieťaťa postupovať podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele.

Za vážny dôvod, pre ktorý osoba nemôže sama zabezpečiť starostlivosť o dieťa, sa považuje okrem už vyššie uvedených dôvodov (choroba, úraz, pôrod, narodenie viacerých detí...) aj nástup do výkonu väzby alebo výkonu trestu odňatia slobody.

V zariadení dočasnej starostlivosti o deti sa poskytuje výchova, pomoc pri príprave na školské vyučovanie a sprievod. V zariadení dočasnej starostlivosti o deti sa:

- poskytuje sociálne poradenstvo, ubytovanie na určitý čas, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva a
- zabezpečuje záujmovú činnosť.

Nízkoprahové denné centrum pre deti a rodinu

V nízkoprahovom dennom centre pre deti a rodinu sa poskytuje sociálna služba počas dňa osobe alebo rodine, ktorá je ohrozená sociálnym vylúčením alebo má obmedzenú schopnosť sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoje problémy pre svoje životné návyky a spôsob života. V nízkoprahovom dennom centre pre deti a rodinu sa:

- poskytuje sociálne poradenstvo a pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov a
- utvárajú podmienky na poskytovanie nevyhnutného ošatenia a obuvi a na záujmovú činnosť.

Cieľom nízkoprahového centra je zvyšovanie sociálnej inklúzie, vytváranie podmienok na obnovu a rozvoj schopností klientov, znižovanie možnosti diskriminácie, vedenie detí a mládeže k rešpektovaniu zákona, zvýšenie nízkej vzdelanostnej úrovne detí a mládeže sanácia rodinného prostredia, prevencia krízových javov a výchovná starostlivosť, zlepšenie podmienok kvality života a pod.

Sociálne služby na riešenie nepriaznivej sociálnej situácie z dôvodu ťažkého zdravotného postihnutia, nepriaznivého zdravotného stavu alebo z dôvodu dovŕšenia dôchodkového veku

Posudkovou činnosťou sa zisťuje **odkázanosť** osoby s ťažkým zdravotným postihnutím alebo s nepriaznivým zdravotným stavom na sociálnu službu v zariadení pre osoby, ktoré sú odkázané na pomoc inej osoby a na opatrovateľskú službu. Rozlišujeme **lekársku** posudkovú činnosť a **sociálnu** posudkovú činnosť. Na základe lekárskeho posudku a sociálneho posudku sa vyhotovuje posudok o odkázanosti na sociálnu službu.

Stupeň	Počet bodov	Priemerný rozsah odkázanosti (hod./deň)	Priemerný rozsah odkázanosti (hod./mesiac)
I.	105 - 120	0	0
II.	85 - 104	2 - 4	60 - 120
III.	65 - 84	4 - 6	120 - 180
IV.	45 - 64	6 - 8	180 - 240
V.	25 - 44	8 - 12	240 - 360
VI.	0 - 24	viac ako 12	viac ako 360

Obrázok č. 42: Zaradenie do stupňa odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby na základe dosiahnutých bodov a určenie rozsahu odkázanosti

Zdroj: Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách

Zariadenie podporovaného bývania

Zariadenie podporovaného bývania poskytuje sociálnu službu občanovi:

- ktorý je **odkázaný na pomoc** inej alebo iných osôb, a
- ak je občan **odkázaný na dohľad**, pod ktorým je schopný viesť samostatný život.

Dohľad má účely poskytovania sociálnej služby v zariadení podporovaného bývania je usmerňovanie a monitorovanie občana pri zabezpečovaní seba obslužných úkonov, úkonov starostlivosti o domácnosť. Rozsah dohľadu sa určuje v hodinách alebo súhrnom úkonov, pri ktorých občan potrebuje dohľad. V zariadení podporovaného bývania sa poskytuje sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, utvárajú sa podmienky na prípravu stravy sa vykonáva sociálna rehabilitácia. Pri poskytovaní služieb podporovaného bývania musí byť občan posúdený a zaradený do stupňa odkázanosti podľa prílohy č. 3 zákona o sociálnych službách.

Zariadenie pre seniorov

Zariadenie pre seniorov je sociálna služba, ktorá sa poskytuje občanom, ktorí dovŕšili **dôchodkový vek** a sú odkázaní na pomoc inej osoby alebo poskytovanie sociálnej služby v tomto zariadení potrebujú z iných závažných dôvodov.

V zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva a osobné vybavenie, utvárajú sa taktiež podmienky na úschovu cenných vecí a zabezpečuje záujmovú činnosť pre seniorov.⁷⁸

Zariadenie opatrovateľskej služby

Ide o sociálnu službu **na určitý čas** občanovi, ktorý je odkázaný na pomoc inej fyzickej osoby, ak sa mu nedá zabezpečiť opatrovateľská služba. V zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva a utvárajú podmienky na úschovu cenných vecí.

Rehabilitačné stredisko

Rehabilitačné stredisko je sociálna služba klientovi, ktorý je:

- odkázaný na pomoc inej osoby,
- slabozraký, nepočujúci alebo má ťažkú obojstrannú nedoslýchavosť.

V rehabilitačnom stredisku sa poskytuje **sociálna rehabilitácia**, sociálne poradenstvo, pomoc pri odkázanosti na pomoc inej osoby, ubytovanie, stravovanie, pranie, upratovanie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva. Sociálnu službu v rehabilitačnom stredisku je možno poskytovať ambulantnou formou, v tom prípade sa samozrejme neposkytuje ubytovanie, stravovanie, pranie a žehlenie alebo sa poskytuje pobytovou formou na určitý čas. V rehabilitačnom stredisku sa poskytuje sociálne poradenstvo aj celej rodine klienta s cieľom spolupráce pri sociálnej rehabilitácii (Buchelová a kol., 2009).

Domov sociálnych služieb

Domov sociálnych služieb je sociálna služba, ktorá sa poskytuje občanovi:

- ktorý je odkázaný na pomoc inej osoby a jeho stupeň odkázanosti je najmenej V,
- alebo občanovi, ktorý je nevidiaci a stupeň odkázanosti (stravovanie, obliekanie a pod.) je najmenej III podľa prílohy č. 3 zákona o sociálnych službách.

⁷⁸ Kvalite života seniorov sa venuje Kamanová (2011)

V domove sociálnych služieb sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba bielizne a šatstva, osobné vybavenie a vreckové a vecné dary dieťaťu s nariadenou ústavnou starostlivosťou, ktorému sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba.

Podľa Buchelovej a kol. (2009) sa v tomto type zariadenia sa zabezpečuje pracovná terapia a záujmová činnosť, utvárajú sa podmienky na vzdelávanie a úschovu cenných vecí.

Špecializované zariadenie

Špecializované zariadenie je sociálna služba, ktorá sa poskytuje:

- občanovi, ktorý je dokázaný na pomoc inej fyzickej osoby a stupeň odkázanosti je najmenej V podľa prílohy č. 3 zákona,
- občanovi, ktorý má zdravotné postihnutie, najmä Parkinsonovu chorobu, Alzheimerovu chorobu, pervazívnu vývinovú poruchu, sklerózu multiplex, schizofréniu, demenciu rôzneho typu etiológie, hluchoslepotu alebo AIDS.

V špecializovanom zariadení sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia, ošetrovateľská starostlivosť, ubytovanie, stravovanie, upratovanie, pranie, žehlenie a údržba na zachovanie bielizne a šatstva, osobné vybavenie, vreckové a vecné dary dieťaťu s nariadenou ústavnou starostlivosťou, ktorému sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba.

Denný stacionár

Táto sociálna služba sa poskytuje občanovi, ktorý je:

- odkázaný na pomoc inej osoby a,
- odkázaný na sociálnu službu **len na určitý čas počas dňa.**

Pre poskytovanie služieb v dennom stacionári musí byť občan posúdený a zaradený do stupňa odkázanosti podľa prílohy č. 3 zákona. V dennom stacionári sa poskytuje pomoc pri odkázanosti na pomoc inej fyzickej osoby, sociálne poradenstvo, sociálna rehabilitácia a stravovanie, zabezpečuje pracovná terapia a záujmová činnosť.

Opatrovateľská služba

Opatrovateľská služba je sociálna služba, ktorá sa poskytuje občanovi, ktorý je:

- odkázaný na pomoc inej osoby a stupeň odkázanosti je najmenej II podľa prílohy č. 3 zákona a,
- odkázaný na pomoc pri úkonoch sebaobsluhy, úkonoch starostlivosti o svoju domácnosť a základných sociálnych aktivitách podľa prílohy č. 4 zákona.

Rozsah úkonov opatrovateľskej služby určuje obec v hodinách na základe sociálnej posudkovej činnosti. Minimálny rozsah úkonov sebaobsluhy nesmie byť nižší, ako je rozsah zodpovedajúci stupňu odkázanosti osoby.

Opatrovateľská služba je **terénna sociálna služba**, ktorá sa poskytuje **prednostne v byte občana**. Opatrovateľskú službu nemožno poskytnúť občanovi, ktorému sa poskytuje celoročná pobytová sociálna služba, poskytuje peňažný príspevok na opatrovanie, peňažný príspevok na osobnú asistenciu alebo, keď má občan nariadenú karanténu pre podozrenie z nákazy prenosnou chorobou a pri ochorení touto nákazou.

Prepravná služba

Prepravná služba, sa poskytuje:

- občanovi s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorý je odkázaný na individuálnu prepravu osobným motorovým vozidlom, alebo
- občanovi s nepriaznivým zdravotným stavom s obmedzenou schopnosťou pohybu po rovine alebo po schodoch.

Odkázanosť na individuálnu prepravu osobným motorovým vozidlom sa preukazuje posudkom príslušného úradu na účely kompenzácie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia. (*viď podkapitolu 4.2.1*)

Sprievodcovská služba a predčítateľská služba

Sociálna služba, ktorá sa poskytuje nevidiacemu občanovi alebo občanovi s mentálnym postihnutím. Sprievodcovskou službou sa poskytuje **sprievod na základné sociálne aktivity**, ako je lekárske vyšetrenie, na vybavenie úradných záležitostí, do školy aj zo školy, do a zo zamestnania a pri záujmových aktivitách.⁷⁹

Predčítateľskou službou sa poskytuje predčítavanie pre nevidiacich alebo prakticky nevidiacich najmä pri vybavovaní úradných záležitostí, pri vybavovaní úradnej a osobnej korešpondencie a pri nakupovaní.

Tlmočnická služba

Sociálna služba, ktorá sa poskytuje občanovi nepočujúcemu alebo majúcemu ťažkú obojstrannú nedoslýchavosť, alebo je hluchoslepý.

Tlmočnickou službou sa poskytuje tlmočenie v posunkovej reči, artikulačné tlmočenie alebo taktilné tlmočenie. Zdravotné postihnutie občan preukazuje potvrdením od poskytovateľa zdravotnej starostlivosti (zmluvný alebo ošetrojúci odborný lekár).

⁷⁹ Sprievodcovskú službu nemožno poskytnúť občanovi, ktorému sa poskytuje peňažný príspevok na osobnú asistenciu podľa zákona č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ŤZP a tiež občanovi, ktorému sa v rámci opatrovateľskej služby poskytuje sprievod a predčítanie.

Sprostredkovanie tlmočnickej služby

Táto sociálna služba sa poskytuje občanovi so zdravotným postihnutím, ktorému sa poskytuje tlmočnická služba. V rámci tejto sociálnej služby sa poskytuje pomoc pri vykonávaní administratívnych úkonov, vedie sa databáza občanov so zdravotným postihnutím odkázaných na komunikáciu prostredníctvom tlmočenia, vedie sa databáza jednotlivých tlmočníkov a záujemcov o vykonávanie tejto sociálnej služby, vykonávanie základného sociálneho poradenstva a školení občanov so zdravotným postihnutím a tlmočníkov. Sprostredkovanie tlmočnickej služby možno zabezpečiť aj prostredníctvom agentúry tlmočnickej služby zriadenej na tento účel (Buchelová a kol.,2009).

Sprostredkovanie osobnej asistencie

Sprostredkovanie osobnej asistencie je sociálna služba poskytovaná občanovi s ťažkým zdravotným postihnutím, ktorej sa poskytuje peňažný príspevok na osobnú asistenciu, hlavne pri vykonávaní administratívnych úkonov, je odkázaný na osobnú asistenciu podľa zákona 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ŤZP. V rámci tejto sociálnej služby sa vedie aj databáza užívateľov osobnej asistencie, databáza osobných asistentov a záujemcov o jej vykonávanie, vykonávanie základného sociálneho poradenstva a vzdelávanie užívateľov osobnej asistencie a osobných asistentov pomoc pri riešení konfliktov vzniknutých medzi osobou s ťažkým zdravotným postihnutím a osobným asistentom v súvislosti s uzatvorenou zmluvou o výkone osobnej asistencie.

Požičiavanie kompenzačných pomôcok

Požičiavanie pomôcok je sociálna služba, ktorá je poskytovaná:

- občanovi s ťažkým zdravotným postihnutím odkázaným na pomôcku a
- občanovi s nepriaznivým zdravotným stavom taktiež odkázaným na pomôcku.

Nepriaznivý zdravotný stav osoba preukazuje potvrdením od poskytovateľa zdravotnej starostlivosti (zmluvný alebo ošetrojúci odborný lekár). Ťažké zdravotné postihnutie sa preukazuje posudkom vydaným príslušným úradom práce, sociálnych vecí a rodiny za účelom kompenzácie dôsledkov ŤZP.

Sociálne služby s použitím telekomunikačných technológií

Telekomunikačné technológie majú svoje uplatnenie aj v oblasti sociálnych služieb, kde sa prostredníctvom nich poskytuje poradenstvo alebo môže byť privolaná potrebná pomoc.

Monitorovanie a signalizácia potreby pomoci

Monitorovanie a signalizácia potreby pomoci je sociálna služba poskytovaná osobe, ktorá má nepriaznivý zdravotný stav, s cieľom zabrániť vzniku krízovej sociálnej situácie alebo zabezpečiť jej riešenie.

Ide o poskytovanie nepretržitej, dištančnej, hlasovej, písomnej (krátka textová správa) alebo elektronickej komunikácie s osobou, ktorá má nepriaznivý zdravotný stav, prostredníctvom signalizačného zariadenia alebo audiovizuálneho zariadenia napojeného na centrálny dispečing, ktorý zabezpečí potrebnú pomoc na základe vyslaného signálu potreby pomoci.

Potreba poskytovania tejto sociálnej služby sa preukazuje potvrdením poskytovateľa zdravotnej starostlivosti.

Krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom telekomunikačných technológií

Krízová pomoc poskytovaná prostredníctvom telekomunikačných technológií je sociálna služba poskytovaná osobe, ktorá je v krízovej sociálnej situácii, alebo v inej obťažnej životnej situácii, ktorú nemôže riešiť vlastnými silami a zabezpečuje sa najmä poskytnutím sociálneho poradenstva prostredníctvom telefónu, faxu alebo internetu.

Podporné služby

Odl'ahčovacia služba

Odl'ahčovacia služba je sociálna služba poskytovaná osobe, ktorá **opatrjuje osobu s ťažkým zdravotným postihnutím**, ktorou sa poskytuje alebo zabezpečuje osobe s ťažkým zdravotným postihnutím sociálna služba počas obdobia, v ktorom osoba, ktorá opatrjuje, nemôže opatrovanie vykonávať. Cieľom odl'ahčovacej služby je umožniť osobe, ktorá opatrjuje, nevyhnutný odpočinok na účel udržania jej fyzického zdravia a duševného zdravia a prevencie jeho zhoršenia. Táto služba sa poskytuje **na celé dni, najviac 30 dní v kalendárnom roku**. Nevyčerpané dni odl'ahčovacej služby v kalendárnom roku nemožno poskytnúť v nasledujúcom kalendárnom roku. Počas poskytovania odl'ahčovacej služby je obec povinná v rámci svojej pôsobnosti poskytnúť alebo zabezpečiť osobe s ťažkým zdravotným postihnutím sociálnu službu podľa jej výberu, a to terénnu, ambulantnú alebo pobytovú sociálnu službu v rozsahu najmenej 12 hodín denne. Podmienka odkázanosti osoby s ťažkým zdravotným postihnutím na sociálnu službu sa na účely poskytnutia tejto sociálnej služby považuje za splnenú na základe posudku vydaného príslušným úradom práce, sociálnych vecí a rodiny.

Pomoc pri výkone opatrovníckych práv a povinností

Pomoc pri výkone opatrovníckych práv a povinností je sociálna služba poskytovaná **opatrovníkovi**, osobe, ktorá má záujem vykonávať funkciu opatrovníka a osobe, ktorá si sama nedokáže uplatňovať a chrániť práva a právom chránené záujmy.

Za pomoc v uvedenom zmysle sa považuje:

- zastupovanie osoby v konaní o pozbavení/obmedzení/vrátení spôsobilosti na právne úkony,
- súčinnosť pri spisovaní návrhov na súd na začatie konania o pozbavení/obmedzení/vrátení spôsobilosti na právne úkony,
- poskytovanie alebo sprostredkovanie sociálneho poradenstva alebo iného poradenstva s cieľom nájsť možnosti pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov osôb, ktoré si ich nedokážu sami uplatňovať a chrániť,
- spolupráca so zariadeniami, úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny, súdmi a ďalšími osobami pred začatím konania a počas konania o pozbavení/obmedzení /vrátení spôsobilosti na právne úkony,
- vyhľadávanie a príprava osôb, ktoré majú záujem vykonávať funkciu opatrovníka a príprava opatrovníkov na výkon opatrovníckych práv a povinností.

Denné centrum

V dennom centre sa poskytuje sociálna služba **počas dňa** osobe, ktorá dovŕšila dôchodkový vek, osobe s ťažkým zdravotným postihnutím alebo nepriaznivým zdravotným stavom, rodičovi s dieťaťom alebo starému rodičovi s vnukom alebo vnučkou. V dennom centre sa najmä poskytuje sociálne poradenstvo a zabezpečuje záujmová činnosť.

Integračné centrum

V integračnom centre sa osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb alebo ktorá je ohrozená sociálnym vylúčením poskytuje sociálne poradenstvo a sociálna rehabilitácia a utvárajú podmienky na pracovnú terapiu a záujmovú činnosť.

Jedáleň

V jedálni sa **poskytuje stravovanie** osobe, ktorá:

- nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb,
- má ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav, alebo
- dovŕšila dôchodkový vek.

Jedáleň môže poskytovať stravovanie **aj prostredníctvom donášky stravy do domácnosti**, a to osobám so zdravotným postihnutím a dôchodcom.

Práčovňa

V práčovni sa **utvárajú podmienky na pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva** osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, má ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav, alebo dovŕšila dôchodkový vek.

Stredisko osobnej hygieny

V stredisku osobnej hygieny sa **utvárajú podmienky na vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny** osobe, ktorá nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb, má ťažké zdravotné postihnutie alebo nepriaznivý zdravotný stav, alebo dovŕšila dôchodkový vek.

Účastníci právnych vzťahov podľa zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách sú:

- prijímateľ sociálnej služby⁸⁰,
- poskytovateľ sociálnej služby,
- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky,
- obec,
- vyšší územný celok,
- partnerstvo.

Poskytovateľom sociálnej služby môže byť okrem verejného/štátneho, prípadne vládneho sektora aj iná osoba a to neverejný/súkromný podnikateľský sektor a „tretí“ neziskový, mimovládny, dobrovoľnícky sektor (Štefáková, Juhásová, 2010). Cieľom každého poskytovateľa je spokojnosť klienta s poskytnutou sociálnou službou. Oblasť sociálnych služieb má široký rozmer a vyžaduje spoluprácu všetkých zainteresovaných (prijímateľov, poskytovateľov i zriaďovateľov).

Podľa Matouška (2007) kvalitu služby je možné garantovať tým, že budú kontrolované a preverené podľa dopredu definovaných parametrov. Dobré nastavené štandardy majú umožňovať zacvičeným posudzovateľom dostatočnú

⁸⁰ Prijímateľ sociálnej služby je povinný **platiť úhradu** za poskytovanú službu podľa svojho príjmu a majetku. Verejný poskytovateľ určuje sumu úhrady za sociálnu službu, spôsob jej určenia a platenia úhrady zmluvou podľa § 74 zákona o sociálnych službách v súlade so všeobecne záväzným nariadením obce alebo vyššieho územného celku, najviac vo výške ekonomicky oprávnených nákladov. Neverejný poskytovateľ určuje sumu úhrady za sociálnu službu, spôsob jej určenia a platenia úhrady zmluvou podľa § 74 uvedeného zákona, najviac vo výške ekonomicky oprávnených nákladov. *Viac v zákone č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách. Sociálno-ekonomickým problémom prijímateľov sociálnych služieb sa venujú Kamanová, Janigová (2010)*

zhodu v hodnotení. Hodnotenie sa obvykle prevádza na stupniciach, kde na jednej strane sú hodnoty odpovedajúce nedostatočnému stavu služieb, na druhej strane hodnoty odpovedajúce dobrému stavu služieb. Na Slovensku chýba komplexný systém štandardov kvality poskytovania sociálnych služieb podľa podkladov požiadaviek zákona o sociálnych službách, teda podrobne vypracované národné štandardy kvality, ako nevyhnutné minimum. Zákon o sociálnych službách síce definuje štandardy kvality, ale sú veľmi všeobecné a málo sa dotýkajú priamej práce s prijímateľom sociálnej služby.

Poskytovateľ sociálnej služby je povinný na účel zvýšenia odbornej úrovne a kvality poskytovanej sociálnej služby vypracovať a uskutočňovať program supervízie.⁸¹ Ako Vaska (2007) uvádza, supervízia:

- zvyšuje kompetencie sociálneho pracovníka, jeho odbornosť a profesionálne zručnosti,
- verifikuje správnosť svojich postupov pri práci s klientom, rodinou alebo skupinou,
- rozširuje možnosti a alternatívy riešenia prípadov,
- koriguje neefektívne postupy a pôsobí ako prevencia proti poškodzovaniu klienta,
- pôsobí ako prevencia proti „vyhoreniu“ sociálneho pracovníka,
- pomáha k riešeniu konfliktných situácií na pracovisku, skvalitňuje samotný vedný odbor sociálna práca atď.

V Slovenskej republike sa model poskytovania sociálnych služieb odvíja od sociálnodemokratického modelu politiky štátu, založeného na princípoch solidarity, subsidiarity, spravodlivosti a participácie (Kamanová, 2009).

Podľa Janigovej (2008) prebiehajú procesy modernizácie a decentralizácie verejného sektora vrátane sociálnych služieb v európskych krajinách ako aj na Slovensku. Sú realizované v rôznych podobách od privatizácie až po uplatňovanie nového systému partnerstva verejného a súkromného sektora. Postupne sa mení stratégia úlohy štátu, mesta, obce z poskytovateľa na zabezpečovateľa verejných služieb. *„Na úrovni miest a obcí sa vytvára najreálnejší predpoklad na poskytnutie primeraných konkrétnych foriem sociálnej pomoci tak z hľadiska zvýšenia kvality života klienta, ako aj z hľadiska efektívnosti vynaložených finančných prostriedkov.“* (Janigová, 2008, s.14)

⁸¹ Toto ustanovenie sa nevzťahuje na sociálne služby uvedené v § 42 až 47, § 56 a § 58 až 60 zákona o sociálnych službách. Supervíziu vykonáva fyzická osoba, ktorá splnila podmienku podľa § 84 odseku 4 písm. b) zákona o sociálnych službách a absolvovala odbornú akreditovanú prípravu supervízora v oblasti sociálnej práce alebo poradenskej práce.

Komunitné plánovanie je jednou zo základných metód riadenia rozvojových procesov a má zabezpečiť, aby občania kraja mali k dispozícii sociálne služby v požadovanej kvalite, štruktúre a dostupnosti.⁸² *„Komunitné plánovanie sociálnych služieb sa na Slovensku začalo neformálne koncipovať súbežne s tvorbou zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách, v rokoch 2003 – 2008. Východiská daného pojmu nachádzame vo výzvach Socie cez EEA Grants, Európskeho sociálneho fondu ako aj ďalších donorských fondov. Následne sa pojem komunitné plánovanie objavuje v projektovej činnosti mimovládnych organizácií.“* (Pilát, Kamanová, Okálová, 2012, str. 98)

Obce majú povinnosť v zmysle § 80 zákona o sociálnych službách vypracúvať, schvaľovať komunitný plán sociálnych služieb na základe národných priorít rozvoja sociálnych služieb, v ktorom zohľadňuje miestne špecifiká a potreby fyzických osôb v oblasti sociálnych služieb poskytovaných v jej územnom obvode, určuje potreby rozvoja sociálnych služieb a určuje personálne, finančné, prevádzkové a organizačné podmienky na ich zabezpečenie.

Od roku 2011 sa na Slovensku otvorene začalo diskutovať o výpovednosti vytvorených komunitných plánov na úrovni samospráv a ich okresných združení (ZMOSO). Mestá a obce, ktoré plány ešte nemali, si ich zabezpečovali naďalej subdodávkou. Bolo to spôsobené časovou tiesňou a ľudským kapitálom samospráv ako aj neznalosťou výhod, ktoré skutočný a kvalitný plán samospráve prináša. (Pilát, Kamanová, Okálová, 2012, str. 102)

Keďže dochádza k neustálym zmenám súvisiacim s procesom decentralizácie a prechodu kompetencií zo štátu na samosprávu na miestnej i regionálnej úrovni, je veľmi ťažké vytvoriť model trvalo udržateľnej siete poskytovateľov sociálnych služieb, čo však nevyklučuje zhodnotenie súčasného stavu a projekcie možného vývoja s cieľom selektovať zariadenia v zmysle zákona a ďalšej využiteľnosti v sociálnej sfére pre špecifické potreby miestneho obyvateľstva v súlade s princípom územnej koncentrácie. (Okálová, 2011).

Vyšší územný celok vypracúva a schvaľuje koncepciu rozvoja sociálnych služieb na základe národných priorít rozvoja sociálnych služieb a komunitných plánov sociálnych služieb obcí vo svojom územnom obvode. *„Ciele, stanovené krajom, nie je možné naplniť bez akceptácie navrhovaných zámerov, popísaných jednotlivými komunitnými plánmi sociálnych služieb miest a obcí v regiónoch, ktoré kraj reprezentujú. Bez participácie všetkých subjektov, ktoré sa v procese komunitného plánovania objavujú, sa adresná transformácia jednotlivých zámerov do praxe nepodarí. Je zrejmé, že naplnenie takýchto zámerov si vyžaduje nielen ich dôkladné metodické poznanie, ale aj prijatie procesu metodiky komunitne plánovať (stotožniť sa s metódou, osvojiť si ju)“.* (Okálová, 2011, str. 171)

⁸² Kritériám kvality plánovania sociálnych služieb sa viac venuje Pekarčík (2012)

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 bola v roku 2009 opatrovateľská služba v domácnosti poskytovaná 17 050 občanom. V porovnaní s rokom 2008 ide o pokles počtu opatrovaných o 2017 občanov. Tento pokles je zapríčinený nedostatkom finančných prostriedkov v rozpočtoch obcí, ako je neustále zo strany obcí avizované, čo preukazuje nedostatočnú dostupnosť tejto sociálnej služby pre odkázané fyzické osoby.

Opatrovateľskú službu v roku 2009 poskytovalo 7 085 zamestnancov miest a obcí. V porovnaní s rokom 2008 je to pokles o 121 zamestnancov. Poskytovanie opatrovateľskej služby je realizované využitím všetkých inštitútov pracovnoprávných vzťahov (pracovný pomer, dohoda o pracovnej činnosti, dohoda o vykonaní práce). Počty zamestnancov v nasledovnom obrázku sú prepočítavané na plné pracovné úväzky.

samosprávny kraj	počet občanov, ktorým bola poskytnutá opatrovateľská služba		počet zamestnancov opatrovateľskej služby		Bežné výdavky na poskytovanie opatrovateľskej služby v roku 2008	Bežné výdavky na poskytovanie opatrovateľskej služby v roku 2009
	2008	2009	2008	2009	v €	v €
Bratislavský	2041	2106	675	798	3 186 133	2 777 381
Trnavský	2002	2297	1139	1341	2 819 457	2 685 341
Nitriansky	2672	2299	903	1025	3 385 598	4 215 299
Trenčiansky	2638	2517	999	922	4 348 264	4 483 062
Banskobystrický	2327	1786	756	696	3 015 676	2 990 532
Žilinský	3096	2350	980	790	3 777 382	3 761 600
Prešovský	2212	1884	914	803	2 917 378	2 785 196
Košický	2079	1811	840	710	2 693 664	2 805 370
SR	19067	17050	7206	7085	26 143 552	26 503 781

Zdroj : Výkaz MPSVR SR 11-01

Obrázok č. 43: Opatrovateľská služba poskytovaná obcami k 31. 12. 2009

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

Na poskytovanie opatrovateľskej služby bolo v roku 2009 vynaložených zo strany obcí 26 503 781 €, čo je oproti roku 2008 o 360 229 € viac a to aj napriek menšiemu počtu opatrovaných, ako aj opatrovateľov.

Rok	Počet občanov, ktorým bola prepravná služba poskytnutá	Bežné výdavky (v €)
2008	1 415	59 433
2009	2 073	73 525

Zdroj: Výkaz MPSVR SR 11-01

Obrázok č. 44: Počet občanov, ktorým bola poskytnutá prepravná služba

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

V roku 2009 bola obcami a mestami poskytnutá prepravná služba 2 073 občanom, čo predstavuje nárast oproti roku 2008, kedy bola prepravná služba poskytnutá 1415 občanom. Obce vynaložili v roku 2009 na poskytovanie prepravnej služby 73 525 €, čo oproti roku 2008 predstavuje nárast o 14 092 €.

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 bolo k 31. 12. 2009 v Slovenskej republike 5 424 925 obyvateľov, z toho 35 104 obyvateľom (0,65 %) boli poskytované služby v 803 zariadeniach sociálnych služieb zriadených obcou, vyšším územným celkom alebo neverejným poskytovateľom. Sociálne služby dlhodobej starostlivosti boli poskytované 32 547 klientom v 685 zariadeniach (zariadenie pre seniorov, domov sociálnych služieb, špecializované zariadenie, denný stacionár, zariadenie podporovaného bývania, rehabilitačné stredisko, zariadenie opatrovateľskej služby).

V roku 2009 bolo v Slovenskej republike spolu vo všetkých druhoch zariadení sociálnych služieb 36 947 miest, z toho sa celoročná starostlivosť poskytovala v rámci 32 715 miest (88,5 %), týždenná starostlivosť na 704 miestach (1,9 %), denná na 2 202 miestach (6 %) a prechodne sa starostlivosť poskytovala na 1 313 miestach (3,5 %). Z celkového počtu miest až 34 008 miest (92 %) pripadá na sociálne služby dlhodobej starostlivosti.

Celkové výdavky zariadení činili 266 601 069 €. Z toho až 150 906 682 (57 %) bolo vynaložených na mzdy a povinné sociálne poistenie. Ostatné výdavky boli určené na tovary a služby, na obstaranie dlhodobého majetku v a na zdravotnú starostlivosť. Výdavky na sociálne služby v zariadeniach dlhodobej starostlivosti predstavovali sumu 260 698 883 €, čo je až 98 % z celkových výdavkov vo všetkých druhoch zariadení sociálnych služieb. Podrobnejšie štatistické údaje sú uvedené v prílohe Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010.

System sociálnych služieb je veľmi rozsiahly z dôvodu foriem, druhov poskytovaných sociálnych služieb, z organizačného usporiadania kompetencií, právomocí, financovania. Cieľom tejto podkapitoly nie je detailne rozoberať zákon o sociálnych službách, ale skôr sprehľadniť jeho ponuku sociálnych služieb pre klienta. Viac podrobných informácií ponúka samotná legislatíva, prípadne pre hlbší vstup do danej problematiky môžete nájsť na stránke <http://www.sspr.gov.sk/IVPR> množstvo výskumných správ⁸³.

⁸³ napr. REPKOVÁ, K.: Monitoring č. 2/2010 implementácie zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v obciach a vyšších územných celkoch za obdobie II. polroku 2010. Bratislava: IVPR, 2011.; REPKOVÁ, K.: Analýza vývoja v zabezpečovaní nových kompetencií na úseku sociálnych služieb na Slovensku v rokoch 2009 - 2010., Bratislava: IVPR, 2011.

4.2.3 Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela

Súčasný systém sociálnoprávnej ochrany je výsledkom právneho vývoja. Miera realizácie práv dieťaťa v konkrétnom štáte závisí na miere a úrovni realizácie všeobecných ľudských práv v spoločnosti. Garantom práv dieťaťa je štát, ale realizácia týchto práv prináleží rodičom alebo zákonným zástupcom dieťaťa. Základným zákonom, ktorý chráni práva dieťaťa je Ústava. Od nej sa odvíjajú všetky naše právne normy. Ústava č. 460/1992 z 1.9.1992 Z. z., zabezpečuje ochranu dieťaťa v článku 15 už pred narodením a v článku 41 vymedzuje jeho práva v nasledovných bodoch:

- Manželstvo, rodičovstvo a rodiny sú pod ochranou zákona a zaručuje sa osobitná ochrana detí a mladistvých.
- Žene v tehotenstve sa zaručuje osobitná starostlivosť, ochrana v pracovných vzťahoch a zodpovedajúce pracovné podmienky.
- Deti narodené v manželstve i mimo neho majú rovnaké práva.
- Starostlivosť o deti a ich výchova je právom rodičov, deti majú právo na rodičovskú výchovu a starostlivosť. Práva rodičov možno obmedziť a maloleté deti možno od rodičov odlúčiť proti ich vôli len rozhodnutím súdu na základe zákona.
- Rodičia, ktorí sa starajú o deti, majú právo na pomoc štátu.

Základnú právnu úpravu práv detí upravuje aj Dohovor o právach dieťaťa, Všeobecná deklarácia ľudských práv, prijatá a vyhlásená rezolúciou valného zhromaždenia 217 A (III) z 10. decembra 1948, Zákon o rodine, Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a iné.

Prijatím **zákona NR SR č. 36/2005 o rodine** v platnom znení došlo k viacerým závažným systémovým zmenám nielen v pôvodnom zákone, ale aj v rodinnom práve vôbec. Súkromnoprávna časť sa oddelila od verejnoprávnej a súčasne bolo potrebné zmeniť aj celý rad predpisov. Tento zákon smeruje k tomu, že jeho ustanovenia v oblasti sociálnoprávnej ochrany sú vykonávané právnymi predpismi sociálneho zabezpečenia a prostredníctvom orgánov miestnej štátnej správy na úseku sociálnych vecí. Zmeny v oblasti rodinnoprávnych vzťahov v nadväznosti na tento zákon sú oproti predchádzajúcemu zákonu o rodine najmä v oblasti výkonu rodičovských práv a povinností, výchovných opatrení, v náhradnej starostlivosti, výživného, určenia rodičovstva a osvojenia.

Ďalším zákonom, ktorý chráni práva a záujmy maloletých detí je **zákon NR SR č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele** v znení neskorších predpisov.

Sociálnoprávna ochrana je podľa tohto zákona súbor opatrení na zabezpečenie:

- ochrany dieťaťa⁸⁴, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem;
- výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí,
- náhradného prostredia dieťaťa, ktoré nemôže byť vychovávané vo vlastnej rodine.

Sociálna kuratela je súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzovanie prehlbovania alebo opakovania porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba.

Opatrenia orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí sa vykonávajú najmä prostredníctvom sociálnej práce, metódami, technikami a postupmi zodpovedajúcimi poznatkom spoločenských vied a poznatkom o stave a vývoji sociálno-patologických javov v spoločnosti. Všetky opatrenia sa vzájomne podmieňujú a nadväzujú na seba. Pri ich uplatňovaní majú prednosť tie, ktoré zabezpečujú výchovu a všestranný vývin dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí, alebo v náhradnom rodinnom prostredí.

Zákon o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele (SPO a SK) vyšpecifikoval štyri druhy prostredia, v ktorom sa tieto opatrenia vykonávajú:

- **prirodzené rodinné prostredie** je domáce prostredie dieťaťa, rodiny, fyzickej osoby alebo širšie sociálne prostredie, a to sú rodiny, osoby, ktoré sú s dieťaťom, rodinou v príbuzenskom pomere alebo k nim majú blízky vzťah,
- **náhradné rodinné prostredie** je domáce prostredie plnoletej fyzickej osoby, ktorej súd zveril dieťa do osobnej starostlivosti, alebo ktorej bolo dieťa dočasne zverené do osobnej starostlivosti,
- **otvorené prostredie** je každé verejné priestranstvo, verejný objekt, či komunikácia, ktoré sú pre jednotlivcov a skupiny prirodzeným prostredím, v ktorom sa zvyčajne zdržiavajú,
- **prostredie utvorené a usporiadané na výkon opatrení** podľa zákona, ktorým je napr. zariadenie detského domova, domova sociálnych služieb, reedukačný domov pre deti a mládež atď.

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately sa vykonávajú pre dieťa, pre plnoletú fyzickú osobu, rodinu alebo komunitu. V záujme dieťaťa

⁸⁴ „Dieťa je osoba, ktorá ešte nenadobudla plnoletosť alebo už ju nadobudla, okrem iného používa aj pojem mladý dospelý – ide o fyzickú osobu do 25 rokov, ktorá má na území SR obvyklý pobyt.“ (Čech, 2007, s.44)

môže orgán SPOD a SK rozhodnúť o uložení niektorého z nasledujúcich opatrení, na zabezpečenie výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí alebo náhradnom rodinnom prostredí (Kasanová, 2008). Každý občan je povinný upozorniť orgán SPOD a SK na porušovanie práv dieťaťa, na zanedbávanie a porušovanie rodičovských práva povinností. Opatrenia sú vykonávané orgánmi štátnej správy⁸⁵, obcou, vyšším územným celkom, akreditovaným subjektom, právnickou, alebo fyzickou osobou, ktorá vykonáva opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa §10.

Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí môžeme podľa zákona rozdeliť na opatrenia ktoré:

- predchádzajú vzniku krízových situácií v rodine a ktoré zároveň obmedzujú a odstraňujú negatívne vplyvy,
- zabezpečujú ochranu života, zdravia a priaznivého psychického, fyzického a sociálneho vývinu dieťaťa,
- zabezpečujú náhradné rodinné prostredie pre deti,
- vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí v zariadení.

a) Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine

Opatrenia sú zameraná na podporu rodiny, prostredníctvom postupov podporujúcich fungovanie rodiny, bez toho aby vyčleňoval niektorého jej člena, kvôli tomu, že niekoho ohrozuje. Sanácia rodiny je súbor opatrení sociálnoprávnej ochrany, sociálnych služieb, programov a opatrení, ktoré sú ukladané deťom a rodičom dieťaťa, ktorého psychický, fyzický a sociálny vývoj je ohrozený. Cieľom sanácie rodiny je predchádzanie, zmierňovanie a eliminovanie príčin ohrozenia dieťaťa, taktiež podpora pri zachovaní rodiny. Jej princípom je podpora dieťaťa prostredníctvom pomoci jeho rodine.

Orgán SPOD a SK na predchádzanie vzniku krízových situácií v rodine využíva opatrenia sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately, ktoré sa vykonávajú v rodinnom prostredí. Ide o organizovanie alebo sprostredkovanie účasti na programoch, tréningoch a aktivitách zameraných na podporu plnenia rodičovských práv a povinností, plnenie funkcií rodiny, na upevňovanie a utváranie vzťahov medzi členmi rodiny, rozvoj schopností riešiť problémové situácie a schopnosť adaptovať sa na nové situácie. Sprostredkuje účasť na programoch a aktivitách zameraných na predchádzanie sociálnopatologickým

⁸⁵ Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, Úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, Určené orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže.

javom, na kultúrnych, záujmových a iných programoch zameraných na podporu vhodného využívania voľného času detí. Ponúka pomoc dieťaťu a rodičom pri riešení výchovných alebo rodinných problémov a pri uplatňovaní nárokov dieťaťa. Sleduje negatívne vplyvy pôsobiace na dieťa i rodinu a zaisťuje príčiny ich vzniku. Rodinám a deťom organizuje a sprostredkuje účasť na programoch zameraných na pomoc pri ohrozujúcom správaní člena rodiny, na obmedzenie a odstránenie negatívnych vplyvov prostredia. Pri rozvode rodičov je potrebné sprostredkovať sociálne poradenstvo, rodičom odporučiť psychologickú pomoc v záujme obnovy manželského spoluzitia a dieťaťu poskytnúť psychologickú pomoc aj po rozvode (§10 - §11 Zákona č. 305/2005).

Na zabezpečenie najlepšieho záujmu dieťaťa, jeho výchovy a všestranného vývinu môže byť dieťaťu uložené **výchovné opatrenie**:

▪ **Výchovné opatrenia podľa § 12 zákona č. 305/2005 Z. z. o SPOD a SK**

Ak rodičia nedokážu ubrániť dieťa pred negatívnym pôsobením vplyvov, orgán SPOD a SK môže v záujme dieťaťa rozhodnúť o uložení niektorého z nasledujúcich výchovných opatrení:

- vhodným spôsobom upozorní dieťa, jeho rodičov alebo osobu, ktorá sa o dieťa stará, ak svojim správaním môže ohroziť všestranný vývin dieťaťa,
- dieťaťu môže uložiť povinnosť zúčastniť sa na liečbe v špecializovanej ambulantnej starostlivosti,
- dieťaťu môže uložiť povinnosť zúčastniť sa na výchovnom alebo sociálnom programe.

▪ **Výchovné opatrenia podľa § 37 zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine**

Orgánu SPOD a SK, obci alebo súdu môže každý oznámiť nevhodné správanie sa detí, porušovanie alebo zneužívanie rodičovských práv a povinností alebo skutočnosť, že rodičia nemôžu plniť svoje povinnosti a súd, v záujme dieťaťa, môže rozhodnúť o uložení týchto výchovných opatrení:

- maloleté dieťa, rodičia alebo osoba, ktorá sa o dieťa stará, sú vhodným spôsobom napomenutí, ak svojim správaním narúšajú alebo ohrozujú jeho riadnu výchovu,
- nad výchovou maloletého dieťaťa určí dohľad, ktorý sa vykonáva za súčinnosti orgánu SPOD a SK, obce, školy, neštátnych subjektov a zariadenia, v ktorom je dieťa umiestnené,
- maloletému dieťaťu určí obmedzenie, a to v rozsahu potrebnom na predchádzanie a zabraňovanie škodlivým vplyvom, ktoré môžu ohroziť jeho všestranný vývoj, za súčinnosti obce sa sleduje dodržiavanie uloženého obmedzenia,
- maloletému dieťaťu a jeho rodičom uloží povinnosť podrobiť sa sociálnemu alebo odbornému poradenstvu.

Ak výchovné opatrenia nevedli k náprave, tak súd rozhodne o odňatí dieťaťa z osobnej starostlivosti rodičov alebo osvojiteľov, poručníka a maloletému dieťaťu nariadi pobyt v zariadení, ktoré plní úlohy odbornej diagnostiky – najdlhšie na dobu 6 mesiacov, alebo pobyt v špecializovanom zariadení, tiež na dobu 6 mesiacov, alebo pobyt v resocializačnom stredisku pre drogovovo závislých.

Oláh poukazuje na to, že dieťaťu musí byť venovaná náležitá pozornosť a má právo byť vypočutý. Nielen rodičia majú povinnosti voči dieťaťu, ale tak isto aj dieťa voči svojim rodičom, a to podieľaním sa na spoločných potrebách osobnou pomocou a podľa vlastných možností prispievať na úhradu potrieb rodiny (Oláh, 2005).

b) Opatrenia na zabezpečenie ochrany života, zdravia a priaznivého vývinu dieťaťa

Ak riešenie starostlivosti o dieťa neznesie odklad, tak orgán SPOD a SK vytvára podmienky na výkon potrebných opatrení akými sú predbežné opatrenia, výkon poručníctva a opatrovníctva.

▪ Predbežné opatrenia

Pokiaľ sú práva dieťaťa vážne ohrozené alebo narušené, alebo ak sa dieťa ocitne bez akejkoľvek starostlivosti, tak príslušný orgán SPOD a SK môže bezodkladne požiadať súd, prostredníctvom návrhu, o vydanie predbežného opatrenia (Oláh, Roháč, 2008). Predbežné opatrenie je len preventívny prostriedok. Orgán SPOD a SK je v návrhu povinný uviesť fyzickú alebo právnickú osobu, ktorej sa zverí dieťa do starostlivosti, pričom dbá na zachovaní rodinných a príbuzenských vzťahov dieťaťa. Odovzdanie dieťaťa sa musí uskutočniť spôsobom primeraným jeho veku a rozumovej vyspelosti. Cieľom predbežného opatrenia je úprava rodinných pomerov dieťaťa.

▪ Opatrovníctvo

Opatrovníctvo je špecifickým prostriedkom, ktorým sa zabezpečuje ochrana maloletého. Dôvody pre ustanovenie opatrovníctva vymedzuje Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine. Podľa tohto zákona sa opatrovníctvo určuje nad maloletým dieťaťom, ktorému zomreli obaja rodičia alebo jeho rodič/rodičia boli pozbavení rodičovských práv, taktiež v prípade, ak rodič/rodičia nemajú spôsobilosť k právnym úkonom. Opatrovník musí svoju funkciu vykonávať výlučne v prospech dieťaťa.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonáva (ďalej len orgán SPOD a SK) **funkciu kolízneho opatrovníka** dieťaťa na základe uznesenia súdu o ustanovení kolízneho opatrovníka, ak v konaniach, kde dochádza ku stretu (kolízii) záujmov rodičov a detí. Ustanovuje sa uznesením súdu na konkrétne konanie. Ide o konania, v ktorých príslušný súd rozhoduje

o výkone rodičovských práv a povinností – určenie **výživného**⁸⁶, zvýšenie a zníženie výživného, zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti jednému z rodičov, zverenie do náhradnej osobnej starostlivosti, zverenie do pestúnskej starostlivosti, o nariadenie alebo zrušenie ústavnej starostlivosti, dedičské konanie, určenie a zapretie otcovstva.

Kolízny opatrovník aj keď nie je účastníkom konania, v konaní má postavenie účastníka konania a teda aj rovnaké práva. Je oprávnený zúčastňovať sa na pojednávaniach, vyjadrovať sa ku všetkým skutočnostiam, navrhnúť vykonanie dôkazov. Tiež prezentuje návrh, ako má súd vo veci rozhodnúť s prihliadnutím na názor dieťaťa. Kolízny opatrovník tiež vykonáva šetrenie rodinných, sociálnych a bytových pomerov v prirodzenom alebo náhradnom prostredí dieťaťa. Tieto návštevy v rodine bývajú zväčša neohlásené, aby bolo možné zistiť priamo aktuálnu situáciu v rodine, bez predchádzajúcej prípravy členov domácnosti. Poznatky získané šetrením v rodine pracovníci spracujú v správe o komplexnom šetrení, v záverečnom zhodnotení hodnotia pracovníci celkovú sociálnu situáciu klientov a prijímajú jednotlivé opatrenia.

Kolízny opatrovník pred súdom tiež prezentuje zistený názor dieťaťa. Musí vždy prihliadať na jeho záujem. V celom procese súdneho konania poskytuje deťom ale aj jeho rodičom alebo osobám, ktorým je dieťa zverené do náhradnej starostlivosti sociálne poradenstvo a pomoc na odstránenie alebo zmiernenie dôsledkov rozporu záujmov medzi nimi. Skončením tohto konania, na ktoré bol ustanovený, jeho funkcia skončí.

Od účinnosti zákona o sociálnoprávnej ochrane detí od 1. septembra 2005 každý novoprijatý štátny zamestnanec, ktorý vykonáva funkciu kolízneho opatrovníka musí spĺňať kvalifikačné predpoklady⁸⁷ podľa §93 ods. 1 uvedeného zákona, t.j. musí mať ukončené vysokoškolské vzdelanie v študijnom odbore sociálna práca, psychológia, právo alebo v študijných odboroch pedagogického zamerania alebo má uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou.

▪ **Poručníctvo**

V zmysle zákona o rodine je poručník fyzická osoba, ustanovená súdom, ktorá je povinná dieťaťu zabezpečiť výchovu, zastupovať ho a spravovať jeho majetok, ak obaja rodičia dieťaťa zomreli, boli pozbavení rodičovských práv

⁸⁶ Zákon o rodine č. 36/2005 Z. z. upravuje minimálny rozsah vyživovacej povinnosti v § 62 ods.3, kde je každý rodič bez ohľadu na svoje schopnosti, možnosti a majetkové pomery povinný plniť si vyživovaciu povinnosť v minimálnom rozsahu vo výške 30 % zo sumy životného minima na nezaopatrované neplnoleté dieťa a toto výživné má prednosť pred inými výdavkami rodičov.

⁸⁷ Almašiová (2009, s. 8) definuje kvalifikačnú pripravenosť ako: „súhrn získaného vzdelania, zručností a schopností, ktoré sociálny pracovník nadobudol v rámci svojho školského a akademického vzdelávania – počas štúdia na strednej a vysokej škole.“

a povinností alebo im boli pozastavené, alebo ak nemajú spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu. Poručník avšak nie je povinný starať sa o maloleté dieťa, v prípade, že sa osobne oň stará, má nárok na príspevky. Pokiaľ poručník sa osobne o dieťa nestará, tak jeho úlohou je dohľad nad rozsahom a spôsobom starostlivosti, ktorá je dieťaťu poskytovaná. Poručník za riadny výkon svojej funkcie zodpovedá súdu a pri rozhodovaní o podstatných veciach dieťaťa vyžaduje jeho schválenie. Pri nariadení opatrovníctva alebo poručníctva, vyživovacia povinnosť rodičov voči dieťaťu nezaniká.

▪ **Maloletý bez sprievodu**

Podľa definície Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov - UNHCR „*sa jedná o maloletých cudzincov, ktorí boli zaistení pri ilegálnom prekročení hraníc SR a ich rodičia, opatrovníci, alebo najbližší žijúci plnoletí rodinní príslušníci sa nachádzajú na území iného štátu, alebo v krajine pôvodu, alebo nemajú žiadne informácie o mieste pobytu rodičov, alebo najbližších žijúcich rodinných príbuzných, alebo nikto z najbližšej rodiny nežije, prípadne je maloletý v sprievode rodinného príslušníka, ktorý však nie je zákonným zástupcom maloletého*“ (Antolová, 2010, s. 51).

Ak sa na územnom obvode orgánu SPOD a SK nájde takýto maloletý bez sprievodu, orgán podáva súdu návrh na vydanie predbežného opatrenia a vykonáva všetky potrebné a neodkladné úkony, aby bol zabezpečený najlepší záujem dieťaťa, do doby pokiaľ nie je dieťaťu ustanovený poručník. Maloletému bez sprievodu orgán SPODa SK počas jeho pobytu na území SR zabezpečuje starostlivosť primeranú kultúre⁸⁸, jazyku, náboženstvu a tradíciám jeho rodnej krajiny. „Od sociálnych pracovníkov možno očakávať, že okrem znalosti metód a foriem sociálnej práce a ich použitia disponujú aj znalosťami z oblasti iných kultúr a správania sa typického pre dané kultúry.“ (Brnula, 2008, s. 53)

Orgán neustále vyvíja aktivity zamerané na zlúčenie maloletého bez sprievodu s jeho rodinou a podieľa sa na vyhľadávaní jeho rodičov a ďalších členov rodiny. Maloletému bez sprievodu súd ustanovuje opatrovníka, keďže pre svoj vek a rozumovú vyspelosť môže vykonávať len určité právne úkony, túto funkciu vykonáva vyškolený a odborne pripravený pracovník oddelenia SPOD a SK. Ako ďalej uvádza Antolová (2010), úlohou opatrovníka je maloletému bez sprievodu zabezpečiť ubytovanie, vzdelanie, zdravotnú starostlivosť, sociálne a materiálne potreby, informácie o krajine, v ktorej sa nachádza, spolupracovať pri hľadaní rodiny a jej zlúčení, taktiež zabezpečiť dieťaťu právneho zástupcu v azylovej procedúre.⁸⁹

⁸⁸ Podľa Almašiovej (201) nemateriálnu **kultúru** tvoria všetky abstraktné prejavy ľudského myslenia, správania – jazyk, myšlienky, viera, pravidlá, zručnosti, vzory správania atď., všetko čo sa učíme v procese *socializácie*. Jednotlivé **prvky nemateriálnej kultúry** tvoria názory a poznatky, hodnoty, normy.

⁸⁹ Viac k sociálnej práci s azylantmi a so žiadateľmi o azyl: In Brnula (2010)

c) Opatrenia na zabezpečenie náhradného rodinného prostredia

Pre každé dieťa je najdôležitejšie mať svoju rodinu a mať svoj vlastný domov. Je štatisticky dokázané, že v detských domovoch a iných inštitúciách na Slovensku je umiestnené len nízke percento sirôt. Ak dieťa stratí rodičov, tak sa väčšinou o neho postará širšia rodina. Deti v detských domovoch sú takzvané sociálne siroty alebo deti opustené z hľadiska ich situácie aj ich pocitov. Ak rodičia zanedbávajú svoju povinnosť dôslednej a sústavnej starostlivosti o výchovu dieťaťa, jeho zdravie, výživu a jeho všestranný vývoj je potrebné dieťa vyňať z ich starostlivosti. Odobratie dieťaťa rodičom je jedným z najzávažnejších zásahov do rodičovských práv. Zákon o rodine preto zveruje toto právo výlučne do kompetencie súdov a dieťa zverí do niektorej z foriem náhradnej starostlivosti, ktorými sú :

- zverenie maloletého dieťaťa do osobnej starostlivosti inej fyzickej osoby než rodiča (ďalej náhradná osobná starostlivosť – NOS),
- pestúnska starostlivosť a
- ústavná starostlivosť.

Súd zváži, ktorá z týchto foriem je pre dieťa najoptimálnejšia vzhľadom na jeho vek, zdravotný stav, osobnostné vlastnosti, súrodenecké väzby a pod., skúma sa predovšetkým, či je to v záujme dieťaťa.

▪ Náhradná osobná starostlivosť

Pri tejto forme náhradnej starostlivosti sa preferuje príbuzný dieťaťa, môže to byť aj osoba blízka rodina alebo aj cudzia osoba. Musí to byť fyzická osoba s trvalým pobytom na území SR, ktorá má v plnom rozsahu spôsobilosť na právne úkony. Musí mať osobné predpoklady, najmä zdravotné, osobnostné a morálne a svojim spôsobom života a spôsobom života osôb žijúcich v spoločnej domácnosti sú zárukou, že zverenie dieťaťa bude v jeho záujme. V prípade, že ide o príbuzného dieťaťa je to najvhodnejšie riešenie, lebo dieťa túto osobu pozná a nie je to pre neho neznáme prostredie.

Sociálni pracovníci ponúkajú dieťaťu aj celej rodine sociálne poradenstvo. Informujú žiadateľa o ich povinnostiach vyplývajúcich z výkonu NOS. Sú kompetentní spísať návrh na zverenie do NOS, ktorý musí spĺňať určitú formu a obsahovať potrebné náležitosti. K súdnemu konaniu je potrebné doložiť aj správu zo šetrenia v prostredí žiadateľa. Orgán SPODaSK vystupuje v konaní ako kolízny opatrovník, kde chráni záujem dieťaťa.

Rodičia majú právo stýkať sa dieťaťom a pokiaľ sa nedohodnú s osobou, ktorej bolo dieťa zverené, na výkone tohto práva, môže jeden z rodičov podať návrh na súd, ktorý o tom rozhodne. Táto forma nahrádza rodičovský vzťah a vyživovacia povinnosť rodičov ostáva zachovaná. Súd určí výživné pre dieťa každému rodičovi zvlášť. Pri určovaní výživného sa prihliada na potreby dieťaťa ako aj možnosti, schopnosti a majetkové pomery rodiča. Výživné sú rodičia povinní platiť k rukám osoby, ktorej bolo dieťa zverené do NOS.

▪ **Pestúnska starostlivosť**

Základným predpokladom zverenia dieťaťa do pestúnskej starostlivosti je, že rodičia nezabezpečujú alebo nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o dieťa. Toto opatrenie musí byť v záujme dieťaťa. Ak sú na strane rodičov závažné prekážky, ktoré im objektívne bránia v starostlivosti o dieťa alebo na druhej strane závažným spôsobom zanedbávajú svoje povinnosti, nevykonávajú svoje rodičovské povinnosti je odňatie dieťaťa z rodiny dôvodné.

Požiadavky na osobu, ktorá má záujem stať sa pestúnom sú rovnaké ako pri osobách, ktoré chcú dieťa zveriť do NOS. Je tu však jedna požiadavka navyše a to povinnosť žiadateľa byť zapísaný do zoznamu žiadateľov o pestúnsku starostlivosť. Tento zoznam sa vedie na príslušnom určenom orgáne SPODaSK. Súčasťou rozhodnutia o zverení dieťaťa do PS je tiež určenie vyživovacej povinnosti rodičov. Výživné sú rodičia povinní platiť orgánu SPODaSK, pretože osobitosťou tejto formy je to, že je materiálne zabezpečená štátom. V zmysle zákon č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov majú náhradní rodičia nárok na jednorazové a opakované príspevky. (Predstavili sme ich v kapitole 3 Štátna sociálna podpora).

Rozdiely medzi náhradnou osobnou starostlivosťou a pestúnskou starostlivosťou môžeme zhrnúť do niekoľkých bodov, ktoré sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

	Náhradná osobná starostlivosť	Pestúnska starostlivosť
Vzťah dieťa – náhradný rodič	Príbuzný dieťať, aj bez príbuzenského vzťahu	Bez príbuzenského vzťahu
Rozsah psychologickej prípravy	Individuálne	Najmenej 26 hodín
Zápis do registra občanov vhodných na výkon NRS	Nie je potrebný	Je potrebný
Výživné od rodičov uhrádzané	K rukám náhradného rodiča	Na účet ÚPSVaR
Predĺženie po dovŕšení 18. roku	Nie je možné	Je možné do 19. roku veku

Obrázok č. 45: Porovnanie náhradnej osobnej starostlivosti a pestúnskej starostlivosti

Náhradná osobná starostlivosť a pestúnska starostlivosť majú prednosť pred ústavnou starostlivosťou. Pred nariadením ústavnej starostlivosti je súd povinný vždy skúmať, či maloleté dieťa nemožno zveriť do niektorej z týchto foriem starostlivosti.

d) Opatrenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v zariadení

Súd môže nariadiť **ústavnú starostlivosť** len vtedy, ak výchova maloletého dieťaťa je vážne ohrozená alebo vážne narušená a iné výchovné opatrenia nevedli k náprave alebo ak rodičia nemôžu zabezpečiť osobnú starostlivosť o maloleté dieťa z iných vážnych dôvodov a maloleté dieťa nemožno zveriť do náhradnej osobnej starostlivosti alebo do pestúnskej starostlivosti. Za vážne ohrozenie alebo vážne narušenie výchovy maloletého dieťaťa sa nepovažujú nedostatočné bytové pomery alebo majetkové pomery rodičov maloletého. Súd môže výnimočne nariadiť ústavnú starostlivosť aj vtedy, ak jej nariadeniu nepredchádzali iné výchovné opatrenia. Výnimočnosť prípadu a neúčelnosť iného výchovného opatrenia musí byť preukázaná.

Opatrenia sa vykonávajú v zariadeniach, ktorými sú detský domov, detský domov pre maloletých bez sprievodu, krízové stredisko, resocializačné stredisko pre drogovu závislých a inak závislých, v iných zariadeniach na vykonávanie opatrení podľa tohto zákona. Zariadenia môžu vykonávať svoju činnosť **ambulantnou, celodennou alebo pobytovou** formou. Táto činnosť sa zabezpečuje bez úhrady.

▪ Detský domov

Detský domov je prostredie utvorené a usporiadané na účely vykonávania rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia a o uložení výchovného opatrenia. Starostlivosť v detskom domove je určená pre deti do 19 roku života, avšak je možné požiadať o jej predĺženie do 25 roku života, kým sa mladý dospelý osamostatní (Oláh, 2005). V detskom domove je poskytovaná ústavná starostlivosť formou **profesionálnej rodiny** a formou **samostatných skupín**, samostatných diagnostických skupín, špecializovaných samostatných skupín.

Profesionálna rodina je organizačná súčasť detského domova. Profesionálny rodič je zamestnancom detského domova, vykonáva ústavnú starostlivosť v rodinnom dome, byte poskytnutom detským domovom alebo vo svojom vlastnom byte/dome. Vykonávanie profesionálneho rodičovstva si vyžaduje kvalifikačný predpoklad úplného stredného vzdelania a absolvovanie prípravy na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti.⁹⁰

Profesionálne rodiny postupne nahrádzajú starostlivosť v detských domovoch, nakoľko podľa zákona o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele museli byť do profesionálnej rodiny umiestňované od 1.1.2007 všetky deti do jedného roka. Od 1.1.2009 všetky deti do troch rokov a od **1.1.2012 všetky deti do šesť rokov veku musia byť umiestňované do profesionálnych rodín**. Najväčší význam profesionálneho rodičovstva spočíva v tom, že sa najviac pripodobňuje modelu

⁹⁰ Príprava na profesionálne vykonávanie náhradnej starostlivosti sa uskutočňuje v rozsahu 60 hodín, pokiaľ záujemca spĺňa kvalifikačný predpoklad o odbornej a pedagogickej spôsobilosti, tak len v rozsahu 40 hodín. Túto prípravu vykonávajú akreditované subjekty.

rodinnej výchovy, pretože dieťaťu umožňuje stálosť osoby, ktorá mu zabezpečuje celodennú starostlivosť. Dieťa vyrastá v prostredí, ktoré je podnetné pre jeho vývin, má možnosť vytvárať a budovať vzťahy a získava vzor rodinných rol, ktoré pri ústavnej výchove v detskom domove absentujú.

V detskom domove sú vytvorené podmienky na stretávanie sa dieťaťa s rodičmi, je im poskytovaná pomoc, zo strany detského domova, orgánu SPOD a SK a obce, na uľahčenie priebehu stretnutí, na úpravu rodinného prostredia a pomerov v rodine dieťaťa. V rámci individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa, ak je to vhodné, je možný pobyt dieťaťa u jeho rodičov. Dieťa má naďalej právo stretávať sa a udržiavať kontakt so súrodencami, starými a prastarými rodičmi a taktiež s osobami, ku ktorým má blízky vzťah.

▪ **Detský domov pre maloletých bez sprievodu**

Pri výkone predbežného opatrenia v detskom domove pre maloletých bez sprievodu treba prihliadať na predchádzajúcu výchovu dieťaťa a rešpektovať jeho kultúrne a náboženské odlišnosti. Detský domov pre maloletých bez sprievodu utvára podmienky na výučbu slovenského jazyka, ak je to vhodné a účelné pre rozvoj dieťaťa. Je povinný zistiť, ak je to vzhľadom na vek dieťaťa a jeho rozumovú vyspelosť možné jeho názor na všetky skutočnosti, ktoré sa ho týkajú, najmä na jeho premiestnenie, zlúčenie s rodinou, návrat do krajiny pôvodu, udelenie azylu a to už pred vykonaním úkonov na jeho premiestnenie alebo návrat do krajiny pôvodu. Na účely zisťovania názoru dieťaťa zabezpečí tlmočenie do jazyka, ktorému dieťa rozumie.

▪ **Krízové stredisko**

Krízové stredisko zabezpečuje vykonávanie opatrení, ak sa dieťa, rodina alebo plnoletá fyzická osoba nachádza v krízovej životnej situácii, výkon rozhodnutia súdu o výchovnom opatrení, výkon rozhodnutia súdu o predbežnom opatrení, výkon výchovného opatrenia.

Oláh (2005) uvádza nasledovné formy krízových stredísk: krízové stredisko s ambulantným a lôžkovým programom, krízové centrum ambulantného typu, pracovisko s krízovým programom, linka dôvery ako jeden z programov krízového strediska, linka dôvery ako súčasť pracoviska s krízovým programom a linka dôvery ako samostatné pracovisko v regióne.

▪ **Resocializačné stredisko**

Resocializačné stredisko sa zriaďuje na aktivizovanie vnútorných schopností detí a plnoletých fyzických osôb na prekonanie psychických dôsledkov, fyzických dôsledkov a sociálnych dôsledkov drogových závislostí alebo iných závislostí a na zapojenie sa do života v prirodzenom prostredí, prostredníctvom poskytovania odbornej pomoci dieťaťu so skončenou povinnou školskou dochádzkou a plnoletej fyzickej osobe po ukončení liečby na základe odporúčania poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. Resocializačné stredisko vykonáva rozhodnutie súdu o výchovnom opatrení. Resocializácia drogových a iných závislostí sa vykonáva pobytovou formou najmenej 8 mesiacov.

Osvojenie

Osvojenie **nie je formou dočasnej náhradnej starostlivosti** ale trvalým riešením pre dieťa, ktoré nemôže vyrastať vo svojej rodine. Osvojením vzniká medzi osvojiteľom a osvojencom rovnaký vzťah, aký je medzi rodičmi a deťmi. Medzi osvojencom a príbuznými osvojiteľa vzniká osvojením príbuzenský vzťah. Osvojiteľa majú pri výchove detí rovnakú zodpovednosť a rovnaké práva a povinnosti ako rodičia. O osvojení rozhoduje súd na návrh osvojiteľa. Osvojiteľom sa môže stať len fyzická osoba, ktorá:

- má spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu,
- má osobné predpoklady a to najmä zdravotné, osobnostné a morálne,
- je zapísaná do zoznamu žiadateľov o osvojenie,
- spôsobom života a života osôb, ktoré s ňou žijú v spoločnej domácnosti, zaručuje, že osvojenie bude v záujme maloletého dieťaťa.

Pred rozhodnutím súdu o osvojení musí byť maloleté dieťa najmenej po dobu deviatich mesiacov v starostlivosti budúceho osvojiteľa. Náklady spojené s predosvojiteľskou starostlivosťou uhradza budúci osvojiteľ. O zverení maloletého dieťaťa do starostlivosti budúcich osvojiteľov rozhodne na návrh budúceho osvojiteľa súd.

Pri tejto forme starostlivosti by sme mali spomenúť aj medzištátne osvojenia, keď s účinnosťou od 1.10.2001 je aj Slovensko zmluvným štátom Dohovoru o ochrane detí a o spolupráci pri medzištátnych osvojeniach. Táto forma starostlivosti je možným riešením v prípade, že sa pre dieťa nedarí nájsť náhradnú rodinu v krajine pôvodu. V poslednom období sa zvyšuje počet detí, ktoré si osvojujú žiadatelia o osvojenie zo zahraničia. Spisová dokumentácia dieťaťa určeného úradu musí byť v takomto prípade doplnená o obrazový a zvukový záznam o dieťati (Pavelková a kol.,2005).

Sociálna kuratela detí

Sociálnu kuratelu detí zabezpečuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v zmysle §16-17 zákona SPOaDK vykonávaním opatrení najmä pre:

- maloletého, ktorý sa dopustil páchania činu inak trestného podľa osobitného predpisu,
- mladistvého páchatel'a trestnej činnosti alebo mladistvého podozrivého z páchania trestnej činnosti podľa osobitného predpisu,
- dieťa, ktoré sa dopustilo priestupku,
- dieťa, ktoré je členom skupiny, ktorá ho svojím negatívnym vplyvom ohrozuje,
- dieťa zneužívajúce drogy alebo dieťa závislé od drog,
- dieťa hrajúce hazardné hry alebo dieťa závislé od hazardných hier, internetu, počítačových hier a iných hier,

- dieťa, u ktorého sa pre poruchy správania prejavujú problémy najmä v škole, v skupinách, vo vzťahoch s inými deťmi, rodičmi alebo inými plnoletými fyzickými osobami,
- dieťa, u ktorého sa prejavujú poruchy správania zanedbávaním školskej dochádzky, útekmi z domu alebo zo zariadenia, v ktorom je umiestnené,
- dieťa, u ktorého sa neprejavili problémy v správaní ani poruchy správania, avšak jeho jednorazové správanie alebo krátkodobé správanie vyžaduje pre svoju závažnosť alebo neprimeranosť pomoc.

Sociálny kurátor sa pri práci s dieťaťom zameriava na možnosti zmeny jeho nežiaduceho správania, v najlepšom prípade na úplné odstránenie, alebo aspoň minimalizovanie a jeho nahradenie novým, spoločensky prijateľným spôsobom. Sociálny kurátor pri pomoci dieťaťu s poruchami správania v závislosti od povahy a závažnosti poruchy správania dieťaťa a situácie, v ktorej sa dieťa nachádza, plní úlohy v trestnom konaní; zisťuje a oznamuje orgánom činným v trestnom konaní a súdu dôležité skutočnosti o vývine mladistvého, životných udalostiach, ktoré ovplyvnili jeho správanie; o vzťahoch v rodine, v škole, o jeho rodinných pomeroch, o rodinnom prostredí a sociálnom prostredí; udržiava písomný kontakt a osobný kontakt s mladistvým počas výkonu trestu odňatia slobody, výkonu ochrannej výchovy a spolupôsobí pri jeho prevýchove a riešení jeho osobných, rodinných a sociálnych problémov. Podieľa sa na príprave mladistvého na prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, z výkonu väzby a z výkonu ochrannej výchovy. Pôsobí na rodinné prostredie mladistvého a pripravuje rodinu na návrat mladistvého do rodiny, pomáha mu najmä pri uľahčení návratu do rodiny, hľadaní možností pokračovať v ďalšej príprave na povolanie, pri hľadaní zamestnania. Spolupracuje so zariadením, v ktorom dieťa vykonáva ústavnú starostlivosť, ochrannú výchovu alebo výchovné opatrenie podľa osobitného predpisu a udržiava osobný kontakt a písomný kontakt s dieťaťom umiestneným v tomto zariadení. Tiež motivuje k liečbe drogových závislostí a iných závislostí, udržiava kontakt s dieťaťom počas liečby a resocializácie a pomáha dieťaťu po návrate zo zariadenia na liečbu závislostí alebo z resocializačného strediska. Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately poskytuje súčinnosť orgánom činným v trestnom konaní pri plnení úloh, ktoré súvisia s trestným konaním a súčinnosť pri výkone probácie a mediácie podľa osobitného predpisu.

Detským klientom a ich rodinám kurátor poskytuje poradenskú a socioterapeutickú pomoc, ktorá však nemôže byť dostatočne intenzívna vzhľadom na vysoký počet prípadov, ktorými sa ročne zaoberajú. Kurátori následne deti a ich rodiny odkazujú do sústavnej a dlhodobej starostlivosti iných organizácií. (Matoušek, 2007)

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 výkon opatrení sociálnej kurately detí zabezpečovalo 118 zamestnancov úradov práce, sociálnych vecí a rodiny - sociálnych kurátorov pre deti, ktorí sa na túto oblasť

špecializujú. Opatrenia boli v sledovanom roku vykonávané spolu pre 25 021 detí, čo v porovnaní s predchádzajúcim rokom predstavuje pokles o 683 detí. Na jedného sociálneho kurátora pripadalo priemerne riešenie situácie pre 212 detí.

Rok	Počet detí spolu	Počet detí			
		do 14 rokov		vek 15-18 rokov	
		chlapci	dievčatá	chlapci	dievčatá
2009	25 704	5 800	2 998	12 933	3 973
2010	25 021	5 652	3 304	11 819	4 246

Obrázok č. 46: Počet detí, pre ktoré sa vykonávala v rokoch 2009-2010 sociálna kuratela
Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

V rámci sociálnej kurately detí sociálni kurátori podali 17 349 správ rôznym inštitúciám a vykonali 23 125 šetrení v rodinách. Z hľadiska dôvodov vykonávania opatrení sociálnej kurately detí klesol počet mladistvých, ktorí sa dopustili páchania trestnej činnosti ako páchatelia alebo ako podozriví zo spáchania trestnej činnosti podľa trestného zákona na 6 452 (o 240 mladistvých menej ako v roku 2009), pokles bol zaznamenaný aj u detí, ktoré spáchali čin inak trestný, ktorých bolo 2 265 (o 398 detí menej ako v roku 2009).

Prišlo k nárastu počtu detí, ktorým bola poskytovaná v roku 2010 pomoc a ochrana v priestupkovom konaní na 4 704 detí, čo je v porovnaní s rokom 2009 nárast o 120 detí. Pre 416 detí vykonávali v roku 2010 sociálni kurátori opatrenia sociálnej kurately detí z dôvodu experimentovania a závislosti na drogách, 44 z nich bolo vo veku do 14 rokov. U 303 detí boli vykonávané opatrenia z dôvodu iných, nelátkových závislostí, napr. závislosť od hazardných hier a počítačov. 80 z nich bolo vo veku do 14 rokov.

Počet detí, ktoré sa ocitli v starostlivosti sociálnych kurátorov z dôvodu zanedbávania školskej dochádzky bol 7 973. U 755 detí sa prejavovali poruchy vo vzťahu s inými deťmi, rodičmi alebo inými plnoletými fyzickými osobami, u 232 detí riešili sociálni kurátori úteky z domu alebo zo zariadenia. Počet detí, pre ktoré bola vykonávaná sociálna kuratela z dôvodu, že sa stali obeťami trestných činov stúpol na 263 detí, v roku 2009 ich bolo 220. (Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010)

Sociálna kuratela plnoletých fyzických osôb

Sociálnu kuratelu zabezpečuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately v zmysle §18 zákona o SPOaDK aj pre plnoletú fyzickú osobu, a to najmä:

- po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby,

- ak je účastníkom probácie alebo mediácie podľa osobitných predpisov⁹¹,
- ak zneužíva drogy alebo je závislá od drog,
- po zániku ústavnej starostlivosti alebo ochrannej výchovy po dovŕšení plnoletosti,
- ak bola prepustená zo zdravotníckeho zariadenia na liečbu drogových závislostí alebo iných závislostí,
- ak bola prepustená zo zariadenia na resocializáciu drogovovo závislých,
- ak požiada o pomoc pri riešení nepriaznivej životnej situácie.

Osobitná pozornosť sa pri výkone opatrení sociálnej kurately venuje mladým dospelým (plnoletá fyzická osoba do 25 rokov veku).

V skratke možno činnosť sociálnych kurátorov rozdeliť do štyroch okruhov: pomoc pri pracovnom uplatnení, pomoc pri ubytovaní, materiálna pomoc – formou jednorazového príspevku, či vecnej pomoci, poradenská činnosť. (Heretik, 2004)

Sociálny kurátor pre dospelých okrem ďalších úloh vypláca podľa §70 **resocializačný príspevok** na uľahčenie resocializácie⁹² osôb po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo z výkonu väzby najmä na účel vybavenia osobných dokladov a zabezpečenia nevyhnutných vecí osobnej potreby.

Podľa Správy o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010 počet plnoletých fyzických osôb, pre ktoré sa opatrenia sociálnej kurately vykonávali dosiahol 8935 klientov v roku 2010. Na jedného sociálneho kurátora v priemere pripadalo 141 klientov. V súčasnosti vykonáva sociálnu kuratelu plnoletých fyzických osôb 63 sociálnych kurátorov. Opatrenia sociálnej kurately pre plnoletých boli vykonávané najmä pre klientov po prepustení, prípadne po podmienenej prepustení z výkonu trestu odňatia slobody. Najčastejšie bola klientom poskytnutá pomoc v súvislosti s hľadaním vhodného bývania, prípadne zamestnania. V roku 2010 sociálni kurátori poskytli resocializačný príspevok 2830 osobám, čo v porovnaní s rokom 2009 predstavuje nárast o 382 osôb.

Dôležitosť zákona o SPO a SK spočíva v zmene ťažiska práce sociálnych pracovníkov z administratívnej a úradníckej činnosti na terénnu sociálnu prácu, ktorá je zameraná na komplexnú a odbornú prácu s rodinou v pôvodnom biologickom prostredí. Zákon umožňuje širšiu variabilitu výkonu opatrení SPO a kombináciu rôznych metód a techník práce. (Jusko – Vavrínčiková, 2006)

Ďalším významným pozitívom je zavedenie kvalifikačných predpokladov pre výkon funkcie kolízneho opatrovníka a sociálneho kurátora. Nemenej významný je vstup a využitie akreditovaných subjektov, ktoré môžu „odbremenit“ orgán SPO pri výkone ich opatrení. Dôležité je aj zapojenie samosprávy a presun kompetencií v oblasti opatrení SPO aj finančného charakteru, čomu sa budeme venovať v nasledujúcej kapitole.

⁹¹ Janigová, Špániková (2011) sa venujú princípom a perspektívam alternatívnych trestov

⁹² Resocializácii na Slovensku sa venujú Almašiová, Janigová (2009)

5 SYSTÉM VEREJNEJ SPRÁVY NA SLOVENSKU

V tejto kapitole sa budeme venovať verejnej správe so zameraním na sociálnu oblasť. Súčasný systém verejnej správy SR nadväzuje na predchádzajúce historické skúsenosti a zároveň obsahuje nové prvky, ktoré sa doň implementovali nielen v dôsledku modernizačných snáh, ale aj ako súčasť záväzku Slovenskej republiky, ako jedného z členov Európskej únie, ktorí do tohto medzinárodného spoločenstva vstúpili k 1. máju 2004. (Klimovský, 2008) Súhrnne sa organizácia a procesné predpisy podľa Tomeša (2001) označujú ako **správa**. Správou sociálnej sústavy rozumie súhrn inštitúcií, ktoré sociálnu činnosť vykonávajú, a cieľavedomú činnosť týchto orgánov a inštitúcií smerujúcu k:

- inštitucionálnej výstavbe a vývoju sústavy (organizácie),
- fungovaniu sústavy alebo sústav (spoločenské riadenie alebo tiež procesy).

Sociálna správa (socialadministration) je súhrn inštitúcií, ktoré majú sociálny cieľ, a ktoré vykonávajú sociálnu činnosť, svojou funkčnosťou smerujú k výstavbe určitého systému, jeho zmysluplnej organizácii a k činnostiam v rámci jednotlivých oblastí sociálnej práce. Zjednodušene povedané, sociálna správa je sústava inštitúcií so sociálnym cieľom poskytujúcich sociálnu ochranu.

Sociálna správa je teda najširší pojem, pod ktorý spadá **verejná správa** aj **správa súkromná**. Sféra tzv. verejného záujmu je vymedzená verejným právom na rozdiel od sféry súkromnej (vrátane súkromno-podnikateľskej), do ktorej verejná správa zasahuje len minimálne.

Diferenciačnými znakmi oboch správ sú podľa Schavela a kol. (2008):

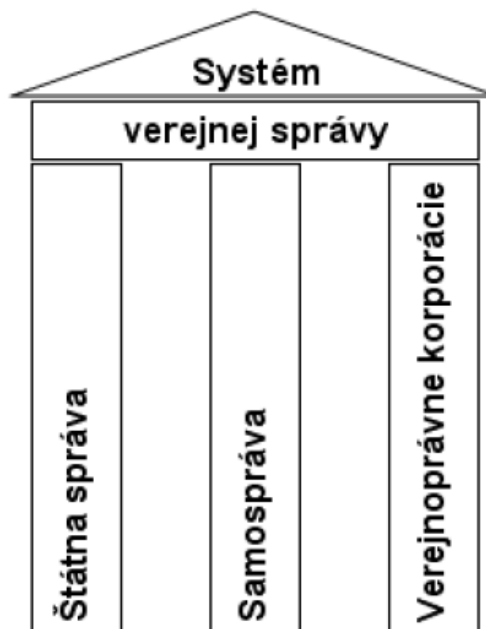
- verejná správa je viazaná právom vo väčšom rozsahu ako súkromná správa,
- verejná správa je vykonávaná vo verejnom záujme (tzv. teória záujmová),
- súkromná správa je správou tzv. "nevvrchnostenskou", na rozdiel od verejnej správy, ktorá je prevažne vrchnostenskou správou (tzv. teória mocenská),
- verejná správa sa realizuje v rámci legislatívneho rámca -ten stanovuje rozsah zmocnení (oprávnení), ale aj právnu zodpovednosť (tzv. ústavná viazanosť),
- verejná správa nie je postavená na ziskovom hľadisku a podlieha širokej verejnej kontrole.

Vzhľadom k téme monografie aj k téme kapitoly sa ďalej budeme zaoberať len verejnou správou aplikovanou do oblasti sociálnej politiky a sociálnej práce.

Podľa Škultétyho (1995) možno verejnú správu vo všeobecnosti chápať ako diferencovaný systém na zabezpečenie správy verejných vecí, týkajúcich sa jednotlivých politických komunít. Čo do rozsahu predstavuje výkonnú moc demokratického štátu. Verejná správa je ústredným pojmom správneho práva.

Pre verejnú správu, ako i verejnú moc je charakteristické, že ňou disponuje v prvom rade sám štát⁹³ a tiež štátom aprobované subjekty, povolané k správe verejných záležitostí. Verejnou mocou disponujú tzv. subjekty verejnej moci, uskutočňujú ju vo verejnom záujme a na jeho zabezpečenie. Prostredníctvom verejnej moci sa teda zabezpečuje žiaduci stav vzťahov v spoločnosti. Verejná správa predstavuje vo svojej vlastnej podstate správu verejných záležitostí v spoločnosti, ktorá sa realizuje ako prejav výkonnej moci v štáte vrátane špecifického postavenia samosprávnej moci, ktorou nedisponuje len štát ale aj ďalšie subjekty vykonávajúce správu verejných záležitostí.

Verejná správa je organizovaná činnosť, ktorá je vykonávaná orgánmi štátnej správy, orgánmi samosprávy a verejnoprávnymi inštitúciami pri zabezpečovaní verejných úloh.

Obrázok č. 47: Systém verejnej správy a jeho tri základné subsystémy

Zdroj: in Klimovský (2008)

Uvedená organizácia verejnej správy je výsledkom transformácie sociálnej sféry⁹⁴ od 1.1.2004.

⁹³ „Štát je suma politických inštitúcií, prostredníctvom ktorých sa distribuuje moc v spoložití ľudí. Do štátu patrí parlament, vláda, štátna správa a jej orgány, samospráva, polícia, sudy atď.“ (Almašiová, 2012, str. 99)

⁹⁴ Ide o veľmi rozsiahlu problematiku, téma histórie, vývoja a transformácie sociálnej sféry je vhodná na samostatnú publikáciu. Viac k tejto téme: In Potúček (1995), Tomeš (2001), Tomeš (2010), Botek (2009), Schavel a kol. (2008), Tokárová a kol. (2007), Krebs a kol. (2007), Stanek (2006) a pod. Vývojom verejnej správy na území Slovenska sa zaoberá napr. Jáger (2002).

5.1 Štátna správa

Štátna správa je základom, jadrom verejnej správy. Podľa Gašpara (1993) je štátna správa sústava štátno-politického riadenia upriamená na bezprostrednú a praktickú realizáciu funkcií štátu na báze právnej regulácie. Je činnosťou výkonnou, nariad'ovacou, podzákonnou a donucovacou.

Slovenská republika je unitárny štát, ktorý vznikol v roku 1993. Vrcholné postavenie v hierarchickom usporiadaní štátnej správy má Vláda SR⁹⁵.

Sústavu štátnej správy tvorí:

- **Ústredná štátna správa**
 - Ministerstvá⁹⁶
 - Ostatné ústredné orgány štátnej správy⁹⁷
 - Orgány štátnej správy s celoslovenskou pôsobnosťou⁹⁸
- **Miestna štátna správa.**
 - Orgány štátnej správy so všeobecnou pôsobnosťou - obvodné úrady⁹⁹
 - Orgány štátnej správy so špeciálnou pôsobnosťou.¹⁰⁰

⁹⁵ Podľa zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy stojí na čele vlády SR jej predseda (premiér). Toho v čase neprítomnosti zastupuje jeho podpredseda, ktorého určil samotný predseda vlády. Okrem neho sú členmi vlády SR najmä ministri, ktorí zároveň riadia a zodpovedajú za činnosť jednotlivých ministerstiev.

⁹⁶ **Ministerstvá v SR:** Ministerstvo dopravy, pôšt a telekomunikácií SR; Ministerstvo financií SR; Ministerstvo hospodárstva SR; Ministerstvo kultúry SR; Ministerstvo obrany SR; Ministerstvo pôdohospodárstva SR; Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR; Ministerstvo spravodlivosti SR; Ministerstvo školstva SR; Ministerstvo vnútra SR; Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR; Ministerstvo zahraničných vecí SR; Ministerstvo zdravotníctva SR; Ministerstvo životného prostredia SR.

⁹⁷ **Ostatné ústredné orgány štátnej správy v SR:** Národný bezpečnostný úrad; Protimonopolný úrad SR; Správa štátnych hmotných rezerv SR; Štatistický úrad SR; Úrad geodézie, kartografie a katastra SR; Úrad jadrového dozoru SR; Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR; Úrad pre verejné obstarávanie; Úrad priemyselného vlastníctva SR; Úrad vlády SR.

⁹⁸ Napr. Poštový regulačný úrad SR; Rada pre vysielanie a retransmisiu; Telekomunikačný úrad; Úrad pre dohľad nad zdravotnou starostlivosťou; Úrad na ochranu osobných údajov SR a Úrad pre reguláciu sieťových odvetví SR.

⁹⁹ **Obvodné úrady** v zmysle zákona č. 254/2007 Z. z. o zrušení krajských úradov a o zmene a doplnení zákona č. 515/2003 Z. z. o krajských úradoch a obvodných úradoch **vykonávajú štátnu správu** na úsekoch civilnej ochrany a riadenia štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu, všeobecnej vnútornej správy a živnostenského podnikania.

¹⁰⁰ Ponúkame len výber niektorých: katastrálne úrady a správy katastra, pozemkové úrady, lesné úrady, školské úrady, úrady životného prostredia, úrady pre cestnú dopravu o pozemné komunikácie, **Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny, úrady práce, sociálnych vecí a rodiny, Centrum pre medzinárodnoprávnu ochranu detí a mládeže**, daňové úrady, colné úrady, pamiatkové úrady, atď.

Všetky **ministerstvá i ostatné ústredné orgány štátnej správy v SR** majú postavenie právnických osôb, ktoré sa podieľajú na tvorbe a výkone jednotnej štátnej politiky vo zverených oblastiach. Činnosť všetkých ústredných orgánov štátnej správy je riadená, koordinovaná a kontrolovaná vládou SR. Ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy majú významné postavenie z hľadiska štruktúry systému verejnej správy ako takej, pretože pôsobia v pozícii zriaďovateľa voči ďalším organizačným jednotkám tohto systému.

Miestna štátna správa môže byť chápaná ako sústava miestnych orgánov štátnej správy, alebo ako určitá činnosť štátu na miestnej úrovni. Z tohto hľadiska ju možno charakterizovať ako samostatný druh organizujúcej činnosti štátu, ktorá má výkonný a nariadovací charakter, uskutočňuje sa v mene štátu a aj za pomoci jeho donucovacej moci, jej ciele i metódy, formy a spôsoby uskutočňuje jej iniciatívny prvok, determinovaný internými normatívnymi aktami nadriadených orgánov. Túto činnosť predovšetkým uskutočňuje sústava miestnych orgánov štátnej správy a v rámci zákonného splnomocnenia aj iné neštátne subjekty. (Škultéty, 1999)

Orgány miestnej štátnej správy spravidla realizujú svoju pôsobnosť v rámci existujúceho administratívno-teritoriálneho členenia štátu. V súčasnosti jediným orgánom štátnej správy so všeobecnou pôsobnosťou je obvodný úrad. Je miestnym orgánom štátnej správy na úsekoch všeobecnej vnútornej správy, živnostenského podnikania, civilnej obrany a riadenia štátu v krízových situáciách mimo času vojny a vojnového stavu.

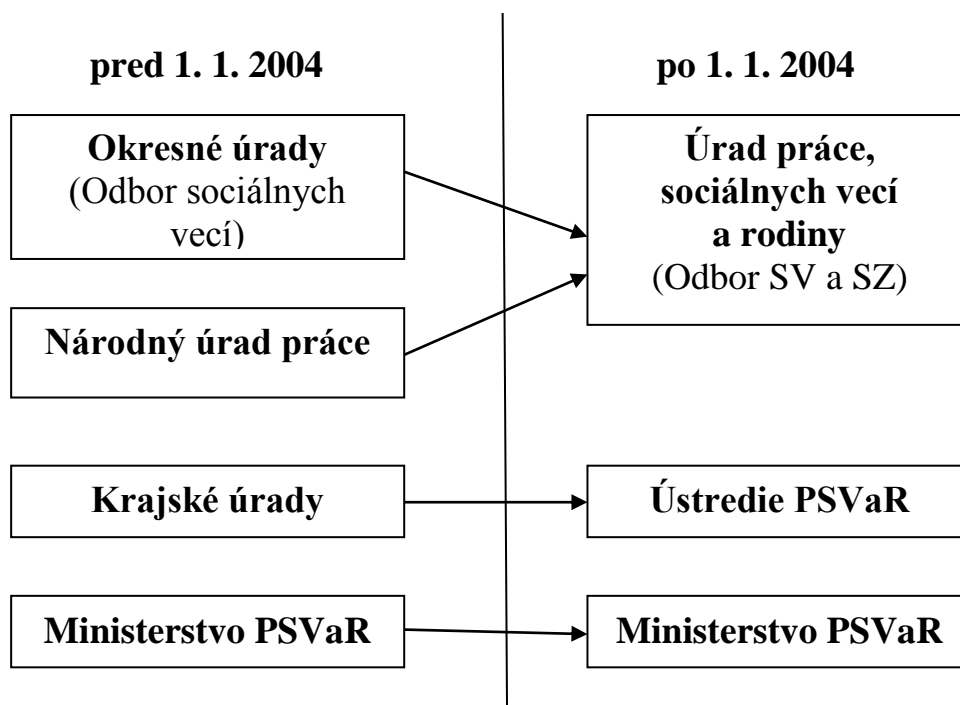
Dôvodom vzniku **špecializovanej štátnej správy** bola podľa Schavela a kol. (2008) potreba osobitnej úpravy niektorých štátnych záležitostí vzhľadom k tomu, že nie je možné realizovať všetky oblasti štátnej správy len všeobecnou štátnou správou v rámci územného a správneho usporiadania. Špecializovaná miestna štátna správa sa vytvorila osobitnými zákonmi na úsekoch cestnej dopravy a pozemných komunikácií, pozemkového a lesného hospodárstva, sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti, ochrany životného prostredia, školstva atď. Nie všetky orgány kopírujú územnosprávne usporiadanie SR podľa okresov a krajov.

Vzhľadom k téme našej publikácie sa zameriame len na **sociálnu oblasť** s prepojením na sociálne zabezpečenie, ktoré sme prezentovali v predchádzajúcich kapitolách. Potreba modernizácie štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a rodiny a služieb zamestnanosti ako súčasť nového riešenia s pripravovanými zmenami aj v iných oblastiach, najmä dôchodkovou reformou, reformou verejnej správy a pod. si vyžiadala novú právnu úpravu. (Schavel a kol., 2008)

O 1.1.2004 nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý upravuje zriadenie, postavenie a pôsobnosť orgánov štátnej správy v oblasti:

- sociálnych vecí a rodiny (SV)
- služieb zamestnanosti (SZ).

Touto právnou úpravou boli zrušené okresné úrady a národné úrady práce (predtým verejnoprávna inštitúcia). Niekdajšie odbory sociálnych vecí pôsobiace na okresných úradoch a bývalé národné úrady práce boli zlúčené do novovytvorených **úradov práce, sociálnych vecí a rodiny**, kde pôsobia v dvoch samostatných odboroch – odbor sociálnych vecí a odbor služieb zamestnanosti. Z bývalých krajských úradov vzniklo jedno **Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny** so svojimi detašovanými pracoviskami.

Obrázok č. 48: Vznik orgánov štátnej správy v oblasti sociálnych vecí

Orgány štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti od 1.1.2004 v zmysle uvedeného zákona sú:

- Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR
- Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny
- Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny.

5.1.1 Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR

Minister riadi a zodpovedá za činnosť ministerstva. Zástupcom ministra je štátny tajomník, ktorého menuje vláda SR (návrh podáva príslušný minister a tento zároveň určuje aj rozsah jeho oprávnení a povinností). Vláda SR môže v odôvodnených prípadoch vymenovať pre jedno ministerstvo aj dvoch štátnych tajomníkov. Každé ministerstvo sa organizačne člení na sekcie a odbory (výnimočne aj na iné organizačné útvary). Na čele sekcií stoja generálni riaditelia, na čele odborov a iných organizačných útvarov riaditelia.

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny (MPSVaR) podľa zákona č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny s služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov okrem iného:

- riadi výkon štátnej správy uskutočňovanej Ústredím práce, sociálnych vecí a rodiny a úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny,
- schvaľuje vnútornú organizačnú štruktúru Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny; ich návrhy na zriadenie alebo zrušenie pracoviska
- **kontroluje výkon štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti,**
- vykonáva v druhom stupni štátnu správu vo veciach, v ktorých v správnom konaní v prvom stupni rozhoduje Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny,
- určuje Ústrediu práce, sociálnych vecí a rodiny úlohy v oblasti politiky trhu práce vyplývajúce zo stratégie zamestnanosti,
- určuje v spolupráci so Štatistickým úradom Slovenskej republiky rezortné štatistické zisťovania a administratívne zdroje v oblasti sociálnych vecí a politiky trhu práce,
- zodpovedá za tvorbu koncepcie rozvoja v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti,
- usmerňuje zamestnávanie cudzincov a osôb bez štátnej príslušnosti v Slovenskej republike a občanov Slovenskej republiky v zahraničí,
- plní ďalšie úlohy, ak tak ustanoví osobitný predpis.

Ministerstvo má veľmi širokú pôsobnosť, plní úlohy vyplývajúce z mnohých ďalších zákonov v sociálnej oblasti. Jeho organizačná štruktúra je v nasledovnom obrázku.

Obrázok č. 49: Organizačná štruktúra Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny

Zdroj: <http://www.employment.gov.sk/organizacna-struktura.html>

5.1.2 Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny

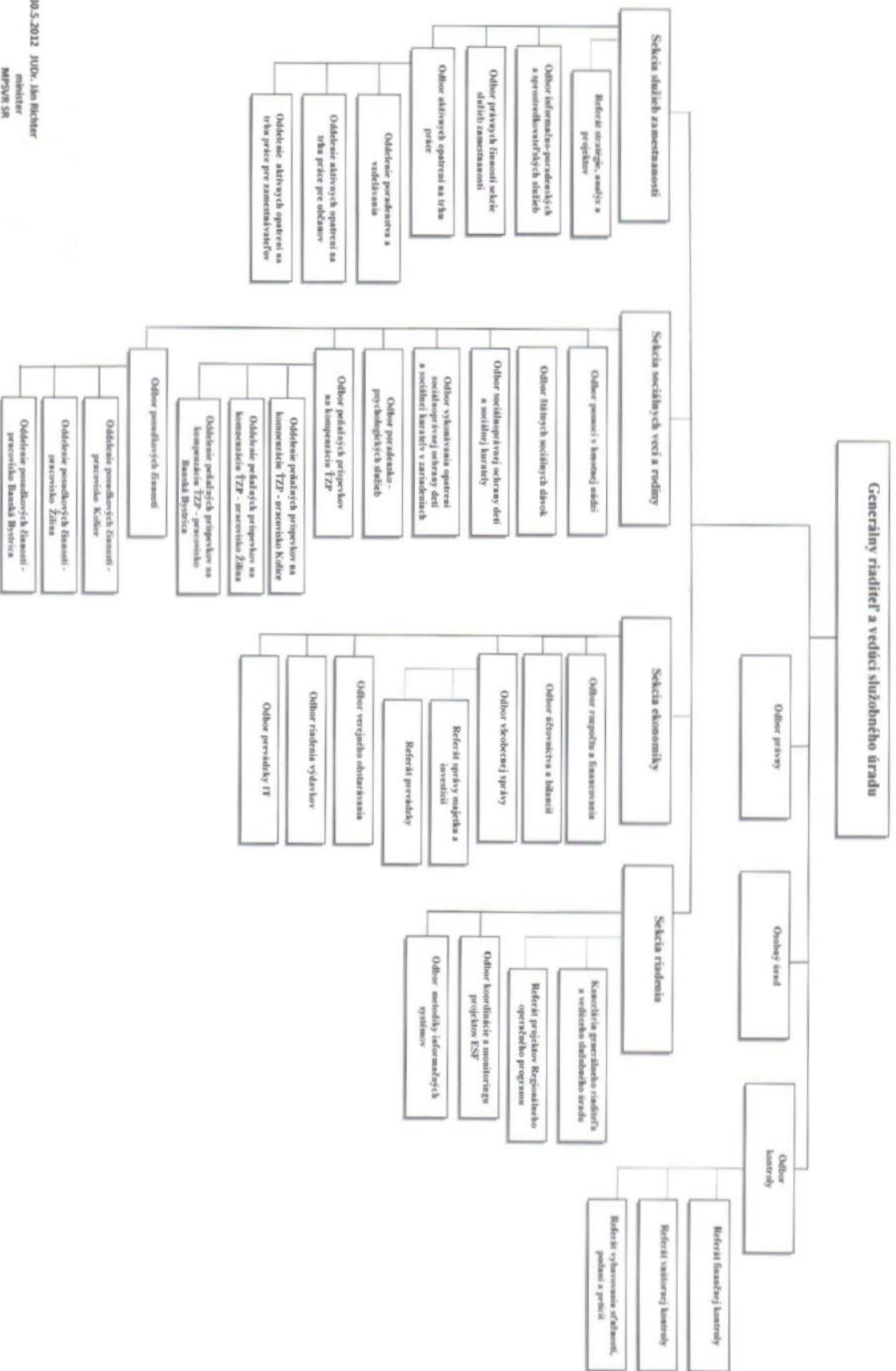
Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej len ústredie) je rozpočtová organizácia štátu, ktorá je svojimi príjmami a výdavkami zapojená na rozpočet ministerstva. Sídлом ústredia je Bratislava, pričom sú zriadené štyri pracoviská v Nitre, Banskej Bystrici, Žiline a Košiciach (do 31.12.2003 bolo 8 krajských úradov). Ústredie riadi generálny riaditeľ. Generálneho riaditeľa ústredia vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky na návrh ministra práce, sociálnych vecí a rodiny. Ústredie:

- **vykonáva štátnu správu a riadi, kontroluje, koordinuje a metodicky usmerňuje výkon štátnej správy v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti uskutočňovaný úradmi práce, sociálnych vecí a rodiny,**
- vykonáva v druhom stupni štátnu správu vo veciach, v ktorých v správnom konaní v prvom stupni rozhoduje úrad práce, sociálnych vecí a rodiny,
- schvaľuje vnútornú organizačnú štruktúru úradov práce, sociálnych vecí a rodiny,
- spracúva štatistické výkazy podľa § 3 písm. g) a predkladá ich ministerstvu; poskytuje Štatistickému úradu SR štatistické údaje zo štatistických zisťovaní,
- organizuje a zabezpečuje odbornú prípravu a systematické odborné vzdelávanie zamestnancov ústredia, úradov práce, sociálnych vecí a rodiny a zariadení sociálnych služieb,
- spolupracuje so samosprávnymi krajmi pri tvorbe koncepcií regionálneho rozvoja v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti,
- je príslušným orgánom pre koordináciu štátnych sociálnych dávok poskytovaných podľa osobitných predpisov,
- plní ďalšie úlohy, ak tak ustanoví osobitný predpis.

Obrázok č. 50: Organizačná štruktúra Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny

Zdroj: http://www.upsvar.sk/ustredie-psvr/organizacna-struktura.html?page_id=1338

Schéma organizačnej štruktúry Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny

Schválil: 30.5.2012 JUDr. Ján Richter
 minister
 MPSVR SR
 Účinnosť: 1.6.2012

5.1.3 Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny

Úrad je rozpočtová organizácia štátu, ktorá je svojimi príjmami a výdavkami napojená na rozpočet ústredia. Úrad riadi a za jeho činnosť zodpovedá riaditeľ. Na vymenovanie a odvolanie riaditeľa sa vzťahuje osobitný predpis¹⁰¹. Riaditeľ úradu je vedúcim služobného úradu. Zákomom je zriadených 46 úradov práce sociálnych vecí a rodiny¹⁰² (do 31.12.2003 bolo 79 okresných úradov). Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny (UPSVaR):

- vykonáva štátnu správu v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti a plní úlohy podľa osobitných predpisov na úsekoch:
 - štátnych sociálnych dávok,
 - sociálnej pomoci,
 - evidencie nezamestnaných občanov hľadajúcich zamestnanie a evidencie voľných pracovných miest,
 - sprostredkovania vhodného zamestnania,
 - poskytovania poradenských služieb,
 - vzdelávania a prípravy na trh práce,
 - aktívnych opatrení na trhu práce,
 - zvýšenej starostlivosti o pracovné uplatnenie osobitných skupín občanov,
 - prípravy a realizácie projektov spolufinancovaných z Európskeho sociálneho fondu,
- vykonáva v prvom stupni štátnu správu v oblasti sociálnych vecí a služieb zamestnanosti,
- vykonáva v druhom stupni štátnu správu vo veciach ,v ktorých v správnom konaní v prvom stupni koná a rozhoduje obec pri prenesenom výkone štátnej správy alebo zariadenie sociálnych služieb, ktoré zriadil ako rozpočtovú organizáciu alebo príspevkovú organizáciu,
- poskytuje Štatistickému úradu Slovenskej republiky štatistické údaje zo štatistických zisťovaní a administratívnych zdrojov podľa § 3 písm. g).

Len pre úplnosť problematiky musíme spomenúť aj termín **určený úrad práce sociálnych vecí a rodiny**. Tento pojem bol zavedený od 1.1.2004, pričom ide o úrady práce v krajských mestách, ktoré sú určené pre:

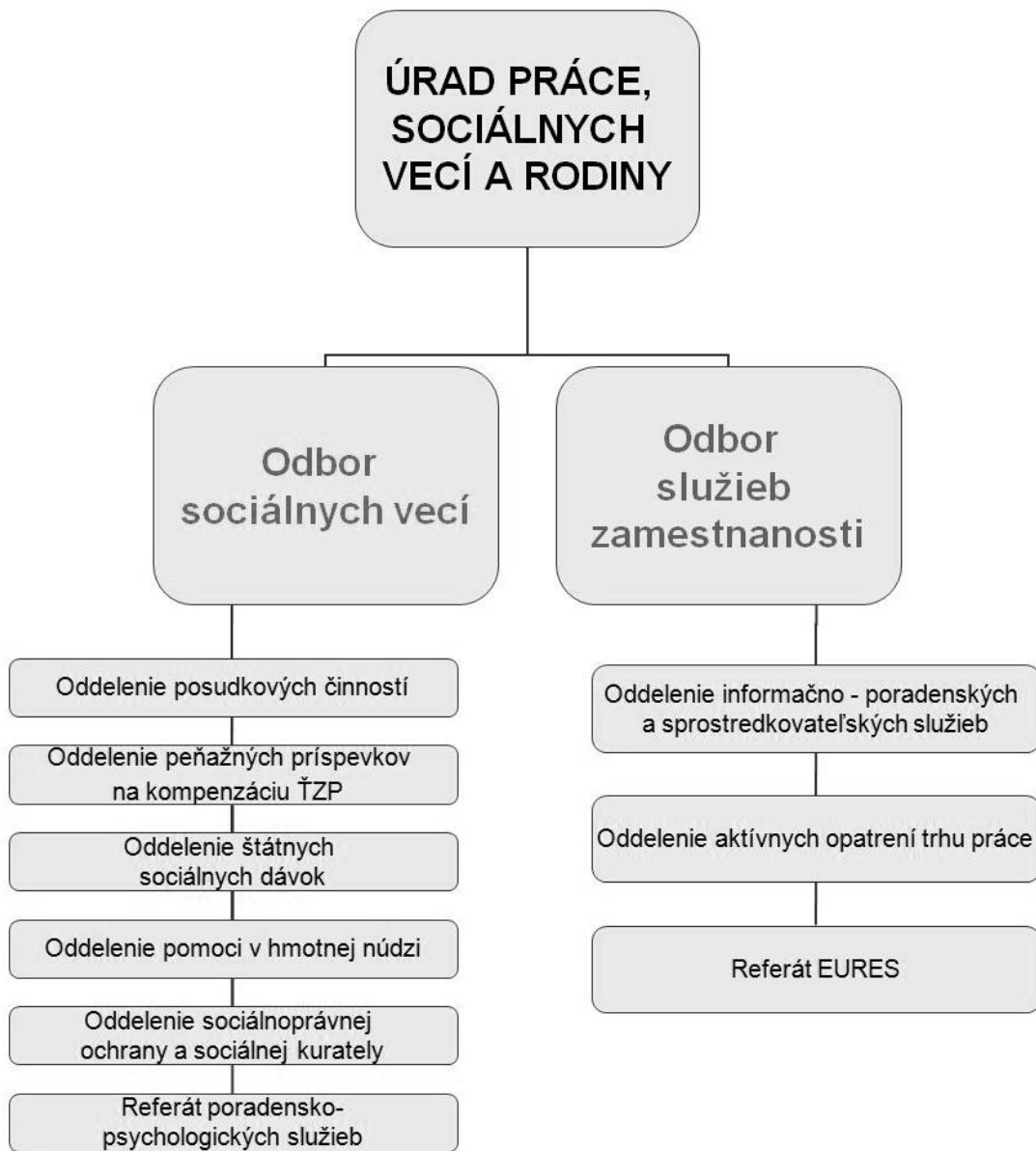
- organizovanie náhradnej výchovy,
- zriaďovanie zariadení sociálnych služieb vo veciach maloletých detí.

Sídla určených úradov je možné nájsť v prílohe č. 3 zákona NR SR č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny s služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

¹⁰¹ Zákon NR SR č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁰² Detašovaných, či vysunutých pracovísk úradov práce, sociálnych vecí a rodiny je 93.

Úrad práce sociálnych vecí a rodiny má nasledovnú štruktúru odborov a oddelení:

Obrázok č. 51: Štruktúra úradu práce, sociálnych vecí a rodiny

Odbor sociálnych vecí má nasledovné oddelenia a referát:

Oddelenie posudkových činností

Oddelenia posudkových činností vykonáva lekársku posudkovú činnosť a sociálnu posudkovú činnosť. Pracovník pracujúci na tomto oddelení spracúva podklady pre vypracovanie posudku a vydáva posudok o miere funkčnej poruchy. Vykonáva terénnu sociálnu prácu a sociálne poradenstvo. Rozhoduje o miere funkčnej poruchy ťažkého zdravotného postihnutia, vydáva preukazy ŤZP, ŤZP/S a parkovacie preukazy.

Oddelenie peňažných príspevkov na kompenzáciu ŤZP

Zamestnanec na tomto oddelení zisťuje, pripravuje podklady a rozhoduje vo veci peňažných príspevkov na kompenzáciu ŤZP podľa posudku. Vypláca peňažné príspevky. Poskytuje kompenzácie za účelom integrácie. Vykonáva zúčtovanie, kontroluje účel, uzatváranie dohôd a zmlúv. Vykonáva sociálne poradenstvo a terénnu sociálnu prácu. Spolupracuje s inými subjektmi v oblasti kompenzácií ťažkého zdravotného postihnutia.

Oddelenie štátnych sociálnych dávok

Pracovník tohto oddelenia rozhoduje vo veci štátnych sociálnych dávok. Pripravuje, prešetruje, preveruje podklady. Rozhoduje o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa. Sleduje účelné využitie dávok (osobitný príjemca). Vykonáva poradenstvo vo veciach štátnych sociálnych dávok.

Oddelenie pomoci v hmotnej núdzi

Zamestnanec na tomto oddelení posudzuje stav hmotnej núdze, rozhoduje o poskytovaní dávok a príspevkov v hmotnej núdzi. Určuje a uvoľňuje osobitného príjemcu, vykonáva sociálne poradenstvo pri pomoci v hmotnej núdzi. Poskytuje dotácie pre deti v hmotnej núdzi a náhradné výživné.

Oddelenie sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately

Pracovník tohto oddelenia vykonáva sociálnu prevenciu a sociálne poradenstvo. Vyhľadáva a pripravuje občanov vhodných na náhradnú rodinnú starostlivosť. Vykonáva funkciu kolízneho opatrovníka, rozhoduje o výchovných opatreniach. Vypracováva plány sociálnej práce s rodinou dieťaťa a plány výchovných opatrení. Spolupracuje s detským domovom a inými zariadeniami. Organizuje výchovno-rekreačné programy. Vykonáva terénnu sociálnu prácu.

Referát poradensko-psychologických služieb

Ide o bývalé Centrá poradensko-psychologických služieb. Na tomto referáte sa poskytuje komplexné psychologické poradenstvo, riešenie krízových situácií, pomoc rodičom a maloletým deťom v záujme obnovy manželského spolužitia a predchádzania nepriaznivým vplyvom rozvodu na maloleté dieťa. Poskytujú sa konzultácie a psychologické vyšetrenia, Záujemca o osvojenie či pestúnsku starostlivosť tu môže absolvovať prípravu na náhradné rodičovstvo.

Odbor služieb zamestnanosti má nasledovné oddelenia a referát:

Oddelenie informačno-poradenských a sprostredkovateľských služieb

Pracovník tohto oddelenia zaraďuje občanov do evidencie uchádzačov o zamestnanie (vedie evidenciu a rozhoduje). Poskytuje informačné a poradenské služby pre občana, je nápomocný pri sprostredkovaní zamestnania. Poskytuje informácie k voľbe povolania, výberu zamestnania, vzdelávaniu a príprave pre trh práce (rekvalifikácii), situácií na trhu práce. Vyhľadáva a ponúka vhodné zamestnanie záujemcom o zamestnanie. Vypracúva koncepčné a metodické otázky v oblasti evidencie a sprostredkovania zamestnania v SR i v zahraničí (informácie o agentúrach). Vyhľadáva, vykonáva evidenciu a obsadzovanie voľných pracovných miest. Spolupracuje so zamestnávateľmi a inými partnermi na trhu práce, spolupracuje pri odhaľovaní nelegálnej práce. Dôležitá je spolupráca a koordinácia v rámci Európskeho sociálneho fondu.

Oddelenie aktívnych opatrení trhu práce

Zamestnanec na tomto oddelení poskytuje sociálne poradenstvo pri bezprostrednej práci s klientom. Vypracováva, realizuje a vyhodnocuje individuálne akčné plány (IAP) na uľahčenie pracovného uplatnenia. Poskytuje náhradu cestovných výdavkov na aktivity. Realizuje odborné poradenstvo s klientom. Podieľa sa na realizácii projektov a programov aktívnej politiky trhu práce. Organizuje odborné semináre, poradenské programy, kluby práce a pod. V niektorých okresoch sa toto oddelenie delí na Oddelenie APTP pre zamestnávateľov a Oddelenie APTP pre občanov.

Referát EURES

Referát EURES ponúka informácie o možnostiach zamestnania sa na európskom trhu práce (európske služby zamestnanosti). Aktualizuje databázu ponúk práce zo zahraničia, eviduje žiadosti a pracovné povolenia v zmysle bilaterálnych zmlúv. Viac k problematike na stránke www.eures.sk.

Súbežne so štátnou správou sa na realizácii verejných záležitostí spolupodieľa samospráva.

5.2 Samospráva

Samosprávu je možné vymedziť aj ako správu vecí verejných najdemokratickejším spôsobom, teda priamo občanmi v rámci samosprávnych celkov, ktorá sa spolu so štátnou správou zúčastňuje na zabezpečovaní celospoločenských záujmov ako subjektov samosprávy. (Schavel a kol., 2008)

Samospráva je samostatná, nezávislá a slobodná sebaspráva, ktorej základom je slobodný jedinec spájajúci sa s ostatnými na báze určitých spoločných záujmov, politického zmýšľania, profesie a hlavne územia, na ktorom žije. (Palúš, 2002)

Aj v zmysle tejto definície rozlišujeme tri druhy samosprávy:

- **územná samospráva (miestna)** - obce a vyššie územné celky,
- **záujmová samospráva (profesná)**- profesné komory, záujmové združenia, politické strany a pod.
- **špeciálna samospráva (akademická)** - vysoké školstvo.

Vzhľadom na tému práce sa budeme zaoberať výlučne územnou samosprávou. Územná samospráva sa podľa Schavela a kol. (2008) postupne stáva nástrojom realizácie miestnych záujmov ale zároveň aj prostriedkom racionalizácie miestnej správy z hľadiska potrieb a cieľov občianskej spoločnosti. Miestna samospráva nadväzuje na tradície a na základe znalosti prostredia uspokojuje široký okruh záujmov občanov oveľa efektívnejšie a účinnejšie ako štátnej orgány. Je to aj z dôvodu, že disponuje poznaním, špecifikáciou požiadaviek a reálnym posúdením sociálnej potrebnosti regiónu.

Rada Európy 15. októbra 1985 prijala v Štrasburgu *Európsku chartu miestnej samosprávy*¹⁰³, ku ktorej v roku 2000 pristúpila aj SR¹⁰⁴. Ide o dokument upravujúci problematiku miestnej (územnej, lokálnej) samosprávy z pohľadu ochrany jej základných zásad v súlade s princípom subsidiarity. Slovenská územná samospráva má svoj základ v *Ústave SR*.¹⁰⁵ Základom územnej samosprávy je obec a vyšší územný celok.

Už spomínaná reforma verejnej správy v SR bola postavená na **Koncepcii decentralizácie a modernizácie verejnej správy**, ktorú vláda SR schválila uznesením č.230/2000. Proces decentralizácie predstavoval jeden z východiskových bodov reformy. Išlo predovšetkým o zmenu administratívno-právneho usporiadania štruktúry verejnej správy a dekoncentráciu moci, pričom došlo v roku 2001 aj k zriadeniu regionálneho stupňa samosprávy v podobe 8 samosprávnych krajov zákonom NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov. Na obnovné i novovzniknuté decentralizované úrovne boli následne prenesené a decentralizované kompetencie a v roku 2005 sa naštartoval aj proces fiškálnej decentralizácie, ktorý mal viesť k vyššej sebestačnosti a relatívnej finančnej nezávislosti obcí a vyšších územných celkov. Reforma verejnej správy priniesla so sebou aj prechod kompetencií v sociálnej oblasti.

¹⁰³ Podľa čl. 3 tejto charty predstavuje existencia územnej samosprávy realizáciu práva jej orgánov spravovať a riadiť podstatnú časť verejných záležitostí v rámci vlastnej, zákonom vymedzenej kompetencie a v súlade so záujmami obyvateľov príslušnej územnej jednotky. Toto právo vykonávajú rady alebo zastupiteľstvá, ktorých členovia sú slobodne volení na základe priameho, rovného a všeobecného volebného práva tajným hlasovaním, a ktoré môžu mať k dispozícii im podriadené výkonné alebo poradné orgány. Všetky orgány územnej samosprávy si môžu samostatne určovať vlastnú administratívnu štruktúru, pričom prihliadať by mali predovšetkým na miestne potreby a zabezpečovanie účinnej správy.

¹⁰⁴ Oznámenie č. 336/2000 Z. z. o podpísaní Európskej charty miestnej samosprávy.

¹⁰⁵ Ústavný zákon č. 460/1990 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších právnych predpisov.

Zákon NR SR č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky v znení neskorších predpisov ustanovil prechod niektorých pôsobností vo viacerých úsekoch (školsstvo, ochrana prírody a krajiny, vodné hospodárstvo a pod.). V sociálnej oblasti na úseku sociálnej pomoci od 1.1.2003 prešlo ako prvé v rámci decentralizácie do pôsobností miest a obcí poskytovanie opatrovateľskej služby. Účinnosťou zákona č. 448/2008 od 1.1.2009 prešli už všetky sociálne služby do pôsobnosti samosprávy.

Decentralizácia je teda prechod kompetencií, právomocí a pôsobností z orgánov štátnej správy a orgány samosprávy. S decentralizáciou súvisí pojem **samosprávna pôsobnosť**:

- obec a samosprávny kraj zabezpečujú plnenie svojich úloh z vlastných rozpočtov,
- pri výkone samosprávnej (originálnej) pôsobnosti je samosprávny orgán viazaný ústavou, zákonmi, atď., ale samotný výkon pôsobností už podlieha len jeho rozhodovacej právomoci a regulácii vlastnými všeobecne záväznými nariadeniami.

Ustanovenie samosprávnej pôsobnosti samosprávnych orgánov v oblasti sociálnej pomoci podľa Schavela a kol. (2008) zvyšuje svojprávnosť samosprávnych orgánov vylúčením možnosti riadenia a kontroly výkonu vládou a možnosťou ukladať samosprávnym orgánom povinnosti len zákonom; nevzniká povinnosť štátu poskytnúť obci a samosprávnemu kraju potrebné finančné a iné materiálne prostriedky nad rámec decentralizačnej dotácie.

Decentralizačnými procesmi obce získali právomoci a kompetencie k zabezpečeniu všestranného rozvoja svojej lokality, avšak v otázke finančného zabezpečenia výkonu týchto kompetencií a zároveň v prípade dodržania podmienky efektívnosti sa objavujú problémy na úrovni malých obcí. Malé obce majú problém nielen z dôvodu nedostatočných príjmov a slabého materiálno-technického vybavenia, ale problémy nastávajú v oblasti personálneho zabezpečenia výkonu prenesených úloh aj z hľadiska odbornej kvalifikácie zamestnancov samosprávy.

Decentralizácia má teda okrem nesporných výhod aj svoje **riziká**, ktoré mnohí autori vo viac menej rovnakej podobe prezentujú nasledovne:

- zložitejšie riadenie ako v centralizovanom systéme,
- presadzovanie záujmov, ktoré môžu pôsobiť proti záujmom iných zložiek a úrovni verejnej správy,
- fiškálna externalita,
- možné rozdiely v štandarde služieb tam, kde je žiaduca jednotnosť a rovnoprávnosť,
- vyššia náročnosť kontroly,
- veľké regionálne rozdiely (existencia problematických regiónov v SR).

Práve tieto riziká prinútili mnoho obcí k zlúčeniu a vytváraniu spoločných obecných úradov (príp. spoločných odborov obecných úradov, ako napr. spoločný stavebný úrad). Spolupráca obcí by mala priniesť celkové zníženie nákladov, ako i vyššiu špecializáciu pracovníkov pre určité činnosti. Zlučovanie obcí by sa tak malo odraziť v celkovom zefektívnení výdavkov a v kvalitnejšom výkone kompetencií. (Tichý, 2003)

Uvedené tvrdenia môžeme podložiť výsledkami výskumu z roku 2011, kedy Inštitút pre výskum práce a rodiny vydal výskumnú správu *Pripravenosť miestnej samosprávy na prevzatie kompetencií v oblasti hmotnej núdze*. Získané poznatky z výskumu ukazujú rôznu mieru pripravenosti miest a obcí na prevzatie kompetencií v oblasti hmotnej núdze, a to vo všetkých skúmaných oblastiach. Zistilo sa, že zo skúmaných predpokladov sú mestá a obce najlepšie pripravené v oblasti elektronickej komunikácie, menej v oblasti materiálno-technickej a najmenej v oblasti personálneho zabezpečenia. Jedným zo základných faktorov, ktorí diferencuje pripravenosť obcí a miest na prevzatie kompetencií je veľkosť sídla. Sídla s počtom obyvateľov do 1 999 sú menej pripravené na prevzatie kompetencií ako sídla s vyšším počtom obyvateľov. Zaujímavé bolo zistenie, že starostovia a primátori nie sú príliš ústretoví voči myšlienke prenosu kompetencií v oblasti hmotnej núdze na obce. (Viac: In Bodnárová, Džambazovič, 2011)

Pojem decentralizácia sa často stotožňuje s pojmom dekoncentrácia. **Dekoncentrácia** je však systém, v ktorom je správa regiónu vykonávaná miestnymi orgánmi podliehajúcimi centrálnemu orgánu. **Ide o prenesený výkon štátnej správy, príp. delegované kompetencie a financovanie takto vykonávaných kompetencií musí znášať delegujúci orgán (štát).**

Prenesený výkon štátnej správy na obce znamená, že:

- na tieto úlohy sú poskytnuté obci prostriedky zo štátneho rozpočtu,
- obec je len mechanickým vykonávateľom daných úloh, ktoré naďalej zostávajú pôsobnosťami štátneho orgánu,
- dôvodom je dostupnosť, na základe bližšieho a efektívneho poskytovania danej služby občanom.

Na obec možno zákonom preniesť výkon niektorých úloh štátnej správy (takýto výkon koordinuje a kontroluje vláda SR). Obce v rámci delegovanej štátnej správy pôsobia napríklad na úseku vedenia matrik (matričné úrady sú zriadené v 974 obciach, mestách či mestských častiach). V oblasti sociálnych vecí neboli delegované žiadne kompetencie. V minulosti sa uvažovalo o poskytovaní dávok a príspevkov v hmotnej núdzi aj v rámci preneseného výkonu štátnej správy, ale práve kvôli spomínaným rizikám a veľkým regionálnym rozdielom sa od tohto cieľa nateraz upustilo.

Z uvedeného je zrejmé, že decentralizácia a dekoncentrácia sú úplne odlišné pojmy. Je potrebné poznať rozdiely medzi samosprávnou pôsobnosťou a preneseným výkonom štátnej správy, nie je možné tieto pojmy stotožňovať pre hlbšiu znalosť ďalšej problematiky – postavenia obcí, ako základu územnej samosprávy.

5.2.1 Obec

Postavenie obce definuje zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších právnych predpisov. Obec je samostatný územný samosprávny a správny celok Slovenskej republiky (právnická osoba), ktorý združuje osoby majúce na jej území trvalý pobyt, a ktorý samostatne hospodári s vlastným majetkom a vlastnými prostriedkami.

Obec je teda najnižšou územnou a správnou jednotkou a predstavuje tak vo svojej podstate základnú jednotku lokálnej (komunálnej) úrovne územnej samosprávy v SR. Základnou úlohou každej obce je zabezpečovať starostlivosť o všestranný rozvoj jej územia a o potreby jej obyvateľov. Zákon stanovuje podmienky, kedy môže byť obec vyhlásená za mesto¹⁰⁶. Bratislava a Košice majú v zmysle platnej legislatívy špecifický systém miestnej samosprávy¹⁰⁷.

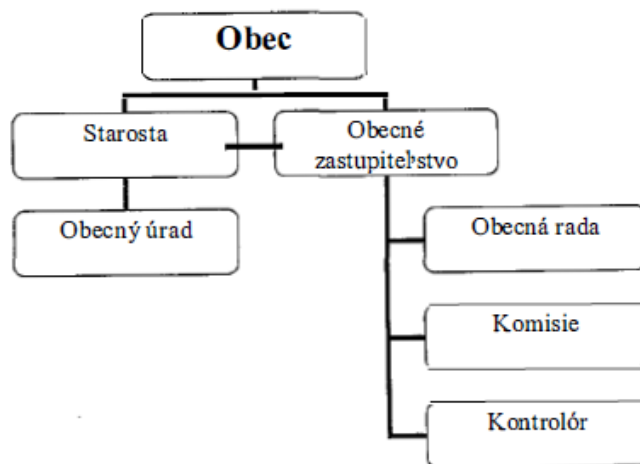
Orgánmi obce sú:

- **obecné zastupiteľstvo** - zastupiteľský a kolektívny orgán, ktorý je najvyšším rozhodujúcim orgánom obce
- **starosta** - najvyšší výkonný orgán obce.

Orgánmi mesta sú **mestské zastupiteľstvo** a **primátor**. V prípade mestských častí sú orgánmi **miestne zastupiteľstvo** a **starosta mestskej časti**.

¹⁰⁶ Obec je administratívnym, hospodárskym a kultúrnym centrom, prípadne centrom cestovného ruchu alebo kúpeľným miestom; zabezpečuje služby aj pre obyvateľov okolitých obcí; je spojená s okolitými obcami dopravným spojením; v časti svojho územia má mestský charakter zástavby; má aspoň 5.000 obyvateľov. Vo výnimočných a odôvodnených prípadoch možno splnenie niektorých z týchto kritérií odpustiť.

¹⁰⁷ **Bratislava** je tvorená 16 mestskými časťami, ktoré majú status miestnej samosprávy. Zároveň existuje aj samospráva Bratislavy ako celku (magistrát a mestské zastupiteľstvo). **Košice** majú podobnú štruktúru a 22 mestských častí.

Obrázok č. 52: Organizačná štruktúra obce
Zdroj: Schavel a kol. (2008)

V každej obci pôsobí:

- **obecný úrad** (v mestách mestský úrad) – výkonný orgán obecného zastupiteľstva a starostu;
- **hlavný kontrolór** – orgán nestrannej a nezávislej kontroly zameraný najmä na zákonnosť činnosti obce, hospodárenie obce a nakladanie obce s jej majetkom a majetkovými právami;
- **zástupca starostu.**

Obecné zastupiteľstvo však môže navyše fakultatívne zriadiť alebo zrušiť stále alebo dočasné výkonné, kontrolné či poradné orgány obce. Ide najmä o nasledujúce orgány obecnej samosprávy: prednosta obecného úradu; útvar hlavného kontrolóra; obecná rada; **komisie** obecného zastupiteľstva (napr. sociálna komisia); obecná polícia.

Slovenské obce a mestá sú združené v dvoch záujmových združeniach, ktoré zastupujú ich práva navonok a reprezentujú ich záujmy (najmä voči príslušným orgánom štátu):

- **Združenie miest a obcí Slovenska** – 2757 členských miest a obcí, ktoré sú zaradené do 58 regionálnych združení ZMOS, a 2 čestní členovia;
- **Únia miest Slovenska** – 76 riadnych členov, 5 osobitných členov, 2 mimoriadni členovia a 10 čestných členov. (Klimovský, 2008)

V rámci normotvornej činnosti môžu obce vydávať **všeobecne záväzné nariadenia**, a to tak pri výkone samosprávnych funkcií, ako aj pri výkone delegovanej štátnej správy (všeobecne záväzné nariadenia vydávané v rámci výkonu samosprávy majú vyššiu právnu silu). Tieto všeobecné záväzné nariadenia (VZN) nemôžu byť v rozpore s Ústavou SR, ústavnými zákonmi, zákonmi a medzinárodnými zmluvami, s ktorými vyslovila súhlas NR SR a boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom.

5.2.2 Vyšší územný celok

Druhú regionálnu úroveň územnej samosprávy tvoria v SR vyššie územné celky (samosprávne kraje). Zákonom NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov v znení neskorších predpisov, ktorý bol prijatý v júli 2001, boli k 1. januáru 2002 vytvorené na území SR nielen vyššie územné celky ako územno-správne jednotky, ale i regionálna samospráva, teda **samospráva na úrovni vyšších územných celkov**.

Celkovo sa na území Slovenska v súčasnosti nachádza 8 vyšších územných celkov:

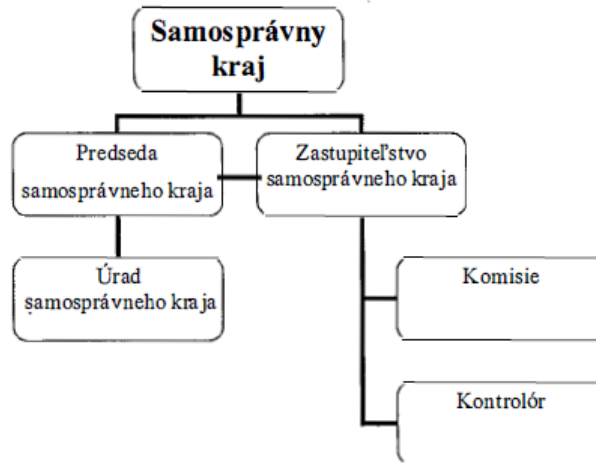
- Banskobystrický vyšší územný celok;
- Bratislavský vyšší územný celok;
- Košický vyšší územný celok;
- Nitriansky vyšší územný celok;
- Prešovský vyšší územný celok;
- Trenčiansky vyšší územný celok;
- Trnavský vyšší územný celok;
- Žilinský vyšší územný celok.

Samospráva vyššieho územného celku vyjadruje druhú úroveň samosprávy a vychádza z princípu subsidiarity, na základe ktorého má byť verejná správa vykonávaná orgánmi, ktoré sú k občanovi najbližšie a budovaná zdola nahor. Podľa Schavela a kol. (2008) základným predpokladom vybudovania druhej úrovne samosprávy je rozdelenie kompetencií medzi štát a územnú samosprávu tak, aby štát prostredníctvom orgánov miestnej štátnej správy zabezpečoval len tie úlohy, ktoré by neboli efektívne a hospodárne realizované prostredníctvom súkromného sektora jednotlivcov.

Samosprávny kraj je samostatný územný samosprávny a správny celok SR, ktorého územný obvod je zhodný s územným obvodom kraja. Ide o právnickú osobu, ktorá samostatne hospodári s vlastným majetkom a s vlastnými príjmami, pričom zabezpečuje a chráni práva i záujmy svojich obyvateľov. Samosprávny kraj sa pri výkone samosprávy stará o všestranný rozvoj zvereného územia i o potreby svojich obyvateľov. Obyvateľom samosprávneho kraja je každý, kto má trvalý pobyt v obci nachádzajúcej sa na jeho území. Obyvateľ samosprávneho kraja disponuje právom podieľať sa na jeho samospráve, a to predovšetkým prostredníctvom uplatnenia volebného práva (tak aktívneho, ako aj pasívneho) pri voľbe zastupiteľstva samosprávneho kraja a predsedu samosprávneho kraja, hlasovania v referende realizovanom na úrovni samosprávneho kraja, účasti na zasadnutiach zastupiteľstva samosprávneho kraja a podávania podnetov, sťažností či iných podaní na príslušné orgány samosprávneho kraja.

Základnými samosprávnymi orgánmi samosprávneho kraja sú:

- **zastupiteľstvo samosprávneho kraja** – kolektívny rozhodovací zbor;
- **predseda samosprávneho kraja** – výkonný a rozhodovací orgán, ktorý zastupuje samosprávny kraj navonok.

Obrázok č. 53: Organizačná štruktúra vyššieho územného celku

Zdroj: Schavel a kol. (2008)

Okrem toho sa v každom samosprávnom kraji zriaďujú aj tieto orgány:

- **úrad samosprávneho kraja** – orgán zabezpečujúci administratívne a organizačné záležitosti orgánov samosprávneho kraja;
- **riaditeľ úradu samosprávneho kraja** – orgán stojaci na čele úradu samosprávneho kraja a zodpovedajúci za jeho fungovanie;
- **hlavný kontrolór** – orgán nezávislej a nestrannej kontroly zákonnosti činnosti samosprávneho kraja, hospodárenia samosprávneho kraja, ako aj nakladania s vlastným majetkom a majetkovými právami;
- **útvar hlavného kontrolóra** – orgán zabezpečujúci odborné, administratívne a organizačné záležitosti týkajúce sa riadneho plnenia úloh zo strany hlavného kontrolóra;
- **mandátová komisia zastupiteľstva samosprávneho kraja;**
- **finančná komisia zastupiteľstva samosprávneho kraja.**

Popri týchto orgánoch môže samosprávny kraj rozhodnúť aj o zriadení ďalších orgánov. Ide najmä o iné **komisie** zastupiteľstva samosprávneho kraja (napr. sociálna komisia).

V rámci normotvornej činnosti môžu samosprávne kraje vydávať **všeobecne záväzné nariadenia**, a to tak pri výkone samosprávnych funkcií, ako aj pri výkone delegovanej štátnej správy (všeobecne záväzné nariadenia vydávané v rámci výkonu samosprávy majú vyššiu právnu silu).

Predstavili sme si základné jednotky územnej samosprávy a ich orgány. V ďalšej časti sa budeme vzhľadom k téme publikácie venovať sociálnemu zabezpečeniu na úrovni samosprávy. V predchádzajúcich kapitolách sme prezentovali druhy sociálneho zabezpečenia, teraz sa budeme orientovať len na tie, ktoré sú výlučne v samosprávnej pôsobnosti miest a obcí. Obce majú kompetencie len v oblasti sociálnej pomoci – pri riešení hmotnej a sociálnej núdze.

Sociálna pomoc na úrovni miest a obcí sa poskytuje v zmysle týchto troch zákonov:

- Zákon č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi v platnom znení
- Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele v platnom znení
- Zákon č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v platnom znení.

a) Kompetencie obce vyplývajúce zo zákona č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi

Obec v rámci svojej samosprávnej pôsobnosti v oblasti hmotnej núdze:

- a) rozhoduje o jednorazovej dávke v hmotnej núdzi,
- b) vykonáva poradenstvo pri zabezpečení základných životných podmienok pri pomoci v hmotnej núdzi,
- c) zabezpečuje výkon osobitného príjemcu dávky v hmotnej núdzi.

Jednorazovú dávku v hmotnej núdzi **možno** poskytnúť občanovi v hmotnej núdzi a fyzickým osobám ktoré sa s občanom v hmotnej núdzi spoločne posudzujú, a ktorým sa vypláca dávka v hmotnej núdzi a príspevky k dávke v hmotnej núdzi. Poskytovanie dávky a príspevkov a poskytovanie jednorazovej dávky v hmotnej núdzi sa navzájom nevylučujú.

Jednorazová dávka v hmotnej núdzi podľa § 15-§16 zákona slúži na:

- úhradu mimoriadnych výdavkov na nevyhnutné ošatenie,
- základné vybavenie domácnosti,
- zakúpenie školských potrieb pre nezaopatrené dieťa,
- na mimoriadne liečebné náklady.

Poskytuje sa do výšky preukázaných skutočných nákladov, najviac však do výšky trojnásobku životného minima. Obec si v rámci svojej samosprávnej pôsobnosti určí konkrétne podmienky či výšku v súlade so zákonom. Dôležité je upozorniť, že nejde o povinnosť obce, ale len o možnosť. Všetky ostatné opakované dávky a príspevky v hmotnej núdzi sú v pôsobnosti orgánov štátnej správy.

b) Kompetencie obce vyplývajúce z § 75 zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane a sociálnej kuratele

Obec pri výkone svojej samosprávnej pôsobnosti v oblasti SPO a SK zabezpečuje tieto úlohy:

- **vykonáva opatrenia zamerané na predchádzanie vzniku porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu detí a plnoletých fyzických osôb podľa §10 zákona:**
 - organizuje a sprostredkúva účasť na programoch, tréningoch a aktivitách zameraných na podporu plnenia rodičovských práv a povinností, na podporu plnenia funkcie rodiny,
 - organizuje a sprostredkúva účasť na programoch a aktivitách zameraných na predchádzanie sociálno-patologickým javom, sprostredkúva kultúrne, záujmové a iné aktivity zamerané na podporu vhodného využívania voľného času detí.
- **vykonáva opatrenia SPOD a SK na obmedzenie a odstraňovanie negatívnych vplyvov, ktoré ohrozujú psychický, fyzický a sociálny vývin dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby podľa § 11 ods. 1 písm. a) až e) zákona:**
 - ponúka pomoc dieťaťu, rodičom pri riešení výchovných problémov alebo rodinných problémov a pri uplatňovaní nárokov dieťaťa podľa osobitných predpisov
 - sleduje negatívne vplyvy pôsobiace na dieťa a rodinu,
 - organizuje alebo sprostredkúva účasť na programoch zameraných na pomoc pri riešení problémov detí v rodine, v škole,
 - organizuje alebo sprostredkúva účasť na programoch zameraných na pomoc deťom a plnoletým fyzickým osobám ohrozeným správaním člena rodiny, alebo iných osôb,
 - organizuje alebo sprostredkúva účasť na programoch zameraných na plnoleté fyzické osoby, ktoré svojím správaním ohrozujú členov rodiny,
 - organizuje a sprostredkúva programy obmedzujúce alebo odstraňujúce negatívne vplyvy prostredia, a ktoré predchádzajú sociálnemu vylúčeniu detí a plnoletých fyzických osôb.
- **organizuje:**
 - výchovné alebo sociálne programy pre deti, ktorým bolo orgánom SPOD a SK alebo súdom uložené výchovné opatrenia,
 - program na pomoc ohrozeným deťom a plnoletým fyzickým osobám,
 - resocializačné programy
- **spolupôsobí:**
 - pri výkone výchovných opatrení uložených súdom alebo orgánom SPOD a SK,
 - pri pomoci deťom, pre ktoré orgán SPOD a SK vykonáva SK a podieľa sa na spracovaní a plnení plánu sociálnej práce s dieťaťom,

- pri úprave a obnove rodinných pomerov dieťaťa finančnou podporou prostredníctvom príspevku na dopravu rodičovi pri návšteve dieťaťa umiestneného v detskom domove a finančný príspevok na úpravu a obnovu rodinných pomerov vo výške 10 % sumy priemerných bežných výdavkov na dieťa v detskom domove pre dieťa, ktoré malo na území obce trvalý pobyt najmenej 1 rok pred umiestnením dieťaťa do detského domova. Spôsob použitia celkovo vyčlenených finančných prostriedkov určí obec.
- **poskytuje:**
 - rodičovi dieťaťa alebo osobám, ktoré sa starajú o dieťa a sú obyvateľmi obce, príspevok na dopravu do detského domova, v ktorom je dieťa umiestnené. Formu príspevku na dopravu a podrobnosti jeho poskytovania ustanoví obec vo všeobecne záväznom nariadení.
 - informácie fyzickej osobe, ktorá ma záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom, na podanie žiadosti o zapísanie do zoznamu žiadateľov a o subjektoch vykonávajúcich prípravu na náhradnú rodinnú starostlivosť.
 - štatistické údaje z oblasti výkonu SPOD a SK štátnym orgánom SPOD a SK,
 - dieťaťu príspevok na tvorbu úspor, ak sa do jedného roka od umiestnenia dieťaťa do detského domova neupravili rodinné pomery alebo dieťa nebolo umiestnené do náhradného rodinného prostredia. Výška príspevku na tvorbu úspor je 10 % sumy priemerných bežných výdavkov na dieťa v detskom.
- **poskytuje pomoc:**
 - dieťaťu v naliehavých prípadoch, najmä ak je ohrozený jeho život, zdravie alebo priaznivý fyzický, psychický a sociálny vývin,
 - dieťaťu alebo plnoletej fyzickej osobe ohrozenej správaním člena rodiny, členov rodiny alebo správaním iných fyzických osôb,
 - na zachovanie a úpravu vzájomných vzťahov medzi dieťaťom a rodičom a úpravu rodinných pomerov dieťaťa, ak bolo dieťa umiestnené v zaradení na výkon ústavnej starostlivosti, predbežného alebo výchovného opatrenia,
 - mladému dospelému po skončení ústavnej starostlivosti pri zabezpečovaní bývania a zamestnania.
- **poskytuje súčinnosť**
 - štátnym orgánom SPOD a SK pri zisťovaní rodinných pomerov, bytových a sociálnych pomerov dieťaťa a jeho rodiny,
 - zariadeniu pri zabezpečovaní osamostatnenia sa mladého dospelého
- **utvára podmienky na prácu s komunitou**
- **môže zriaďovať** detský domov, detský domov pre maloletých bez sprievodu, krízové stredisko, resocializačné stredisko,
- **vyhl'adáva** fyzické osoby, ktorým by bolo možné zveriť dieťa do starostlivosti,
- **vyjadruje sa k spôsobu života** fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom alebo osvojiteľom,

- **vedie evidenciu detí, rodín a plnoletých fyzických osôb**, pre ktoré vykonáva opatrenia

Na základe uvedeného obec **môže** rodičom dieťaťa alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa, ktorí sú podľa osobitného predpisu obyvateľmi obce, poskytnúť **príspevok na dopravu** do detského domova, v ktorom je dieťa umiestnené. Formu príspevku na dopravu a podrobnosti jeho poskytovania ustanoví obec vo všeobecne záväznom nariadení obce.

Ak sa do jedného roka od umiestnenia dieťaťa podľa odseku 3 do detského domova neupravili rodinné pomery dieťaťa alebo sa neobnovili rodinné pomery dieťaťa ani použitím finančných prostriedkov podľa odsekov 3 až 5 tak, aby rodičia alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, mohli osobne vykonávať starostlivosť o dieťa alebo dieťa nebolo umiestnené do náhradného rodinného prostredia, **obec je povinná** poskytnúť dieťaťu **príspevok na tvorbu úspor**. Obec poukazuje príspevok na tvorbu úspor mesačne na osobný účet dieťaťa. Na nakladanie s prostriedkami na účte dieťaťa je potrebný súhlas súdu.

c) Kompetencie obce vyplývajúce zo zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách

Pôsobnosť obce upravuje § 80 zákona o sociálnych službách, podľa ktorého obec:

- a) zabezpečuje dostupnosť služieb a právo na výber konkrétnej sociálnej služby,
- b) vyhotovuje a schvaľuje komunitný plán sociálnych služieb vo svojom obvode,
- c) vytvára a zabezpečuje podporu komunitného rozvoja,
- d) je správnym orgánom v konaní o odkázanosti na sociálnu službu v zariadení pre seniorov, v zariadení opatrovateľskej služby,
- e) poskytuje a zabezpečuje napr. opatrovateľskú službu, prepravnú, odľahčovaciu službu,
- f) poskytuje základné sociálne poradenstvo,
- g) uzatvára zmluvy o poskytovaní sociálnej služby, o poskytovaní finančného príspevku pri odkázanosti fyzickej osoby na inú fyzickú osobu o úhrade ekonomicky oprávnených nákladov, o zabezpečení poskytovania sociálnej služby s budúcim poskytovateľom,
- h) zriaďuje, zakladá a kontroluje nocľaháreň, nízkoprahové denné centrum, zariadenie pre seniorov, zariadenie opatrovateľskej služby a denný stacionár,
- i) hradí inej obci ekonomicky oprávnené náklady,
- j) poskytuje finančné príspevky pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby,
- k) môže poskytovať finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnemu poskytovateľovi sociálnej služby,

- l) finančný príspevok pri odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby pri úkonoch sebaobsluhy a finančný príspevok na prevádzku poskytovanej sociálnej služby neverejnému poskytovateľovi sociálnej služby,
- m) kontroluje hospodárenie s finančným príspevkom uvedeným v písmene j),
- n) ukladá opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov pri výkone pôsobnosti a kontroluje ich plnenie,
- o) kontroluje účelnosť využitia finančných prostriedkov,
- p) vedie evidenciu
 - posudkov o odkázanosti na sociálnu službu podľa stupňa odkázanosti fyzickej osoby na pomoc inej fyzickej osoby,
 - rozhodnutí,
 - prijímateľov sociálnych služieb vo svojom územnom obvode,
- q) vyhľadáva fyzické osoby, ktorým je treba poskytnúť sociálnu službu,
- r) poskytuje štatistické údaje z oblasti poskytovania sociálnych služieb štátnym orgánom sociálnych služieb na účely spracovania štatistických zisťovaní a administratívnych zdrojov,
- s) uhrádza poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti zdravotné výkony na účely posúdenia odkázanosti na sociálnu službu.

5.3 Verejnoprávne inštitúcie

Podľa Hendrycha (2003) sú verejnoprávne organizácie **člensky organizovanými subjektmi verejnej správy, ktorým bola vymedzeným spôsobom zverená moc samostatne plniť určitý okruh verejných úloh.**

Veľmi podobne vymedzuje verejnoprávne korporácie aj Prúcha (1998). Zdôrazňuje pritom predovšetkým ich samosprávne postavenie a personálnu zložku. Verejnoprávne korporácie sú podľa neho zamerané na dosahovanie určitých cieľov pri realizácii verejného záujmu, pričom majú priznanú určitú právnu subjektivitu a ich pôsobenie je aprobované štátom. Z organizačného hľadiska je podstatné, že mnohé orgány verejnoprávnych korporácií sa väčšinou už ďalej nečlenia na nižšie organizačné zložky, majú relatívne samostatnú pozíciu, ktorá je ohraničená výlučne legislatívnym rámcom danej verejnoprávnej korporácie. Aj keď sa verejnoprávne korporácie zriaďujú zákonom a svoju subjektivitu v určitom zmysle odvodzujú od štátu, vystupujú vždy vo svojom mene, vo sfére vlastných kompetencií a za účelom dosiahnutia verejného záujmu, ktorý je však v ich prípade určený voľnejšie, ako to je tomu v prípade štátnej správy. (Klimovský, 2008)

Verejnoprávne inštitúcie predstavujú podľa Schavela a kol. (2008) jeden zo základných pojmov verejnej správy. Tieto organizácie sa vyznačujú osobitným okruhom činnosti, ktoré podporujú plnenie štátnych, resp. iných verejných úloh. Spravidla sú zriaďované zákonom a financované čiastočne aj zo štátnych

prostriedkov a vo svojej činnosti podliehajú štátnemu dozoru. Patria sem napr. Slovenská televízia, Slovenský rozhlas, Sociálna poisťovňa a ďalšie. V oblasti sociálnych vecí pôsobí len jedna verejnoprávna inštitúcia – Sociálna poisťovňa.

5.3.1 Sociálna poisťovňa

Sociálna poisťovňa vznikla 1. novembra 1994 zákonom č. 274/1994 Z. z. ako verejnoprávna inštitúcia poverená výkonom nemocenského poistenia a dôchodkového zabezpečenia, ktoré prevzala od svojej predchodkyne Národnej poisťovne. Od Slovenskej poisťovne prevzala 1. apríla 2002 aj poistenie zodpovednosti zamestnávateľa za škodu pri pracovnom úraze a pri chorobe z povolania.

Od 1. januára 2004 vykonáva v zmysle zákona č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie, úrazové poistenie, garančné poistenie, poistenie v nezamestnanosti, rezervný fond. Od 1. januára 2005 vykonáva aj činnosti v rámci starobného dôchodkového sporenia – vyberá príspevky, postupuje ich dôchodkovým správcovským spoločnostiam a registruje zmluvy o starobnom dôchodkovom sporení.

Sociálna poisťovňa je kontaktná inštitúcia na komunikáciu medzi príslušnými inštitúciami a príjemcami dávok a medzi inštitúciami členských štátov Európskej únie a inštitúciami štátov, ktoré sú zmluvnou stranou dohody o Európskom hospodárskom priestore a inštitúciou Švajčiarskej konfederácie. (www.socpoist.sk)

Orgány Sociálnej poisťovne sú:

- **generálny riaditeľ**: je štatutárny orgán Sociálnej poisťovne, jeho funkčné obdobie je šesťročné. Generálneho riaditeľa vymenúva a odvoláva vláda Slovenskej republiky. Riadi výkon sociálneho poistenia a zodpovedá za hospodárenie Sociálnej poisťovne vláde SR.
- **Dozorná rada Sociálnej poisťovne**: je dozorný a kontrolný orgán Sociálnej poisťovne, ktorý kontroluje hospodárenie Sociálnej poisťovne. Má 11 členov, ktorých okrem predsedu dozornej rady volí a odvoláva NR SR. Predsedom dozornej rady je minister práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Dozorná rada sa skladá:
 - z troch zástupcov navrhnutých reprezentatívnymi združeniami odborových zväzov,
 - z troch zástupcov navrhnutých reprezentatívnymi združeniami zamestnávateľov,
 - jedného zástupcu Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a z dvoch zástupcov Ministerstva financií SR navrhnutých vládou,
 - z jedného zástupcu navrhnutého záujmovými združeniami občanov reprezentujúcich poberateľov dôchodkových dávok.

- **riaditeľ pobočky** Sociálnej poisťovne: riadi pobočku poisťovne, za jej činnosť zodpovedá generálnemu riaditeľovi poisťovne. Riaditeľa pobočky vymenúva a odvoláva generálny riaditeľ Sociálnej poisťovne. Riaditeľ pobočky koná v mene poisťovne vo všetkých veciach patriacich do pôsobnosti pobočky poisťovne, rozsah pôsobností riaditeľa pobočky poisťovne je upravený v osobitnom vnútornom predpise. <http://www.socpoist.sk/o-socialnej-poistovni-yuz/49233s>

Hlavný kontrolór poisťovne vykonáva funkciu hospodárnosti a efektívnosti nakladania s vlastným majetkom Sociálnej poisťovne. Kontrolu vykonáva nezávisle a nestranne. Ide o vedúceho zamestnanca poisťovne, ktorý za svoju činnosť zodpovedá Dozornej rade Sociálnej poisťovne, ktorá ho aj volí a odvoláva. Na činnosť Sociálnej poisťovne dohliadajú orgány štátneho dozoru, ktorými sú Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky a Ministerstvo financií Slovenskej republiky.

Sociálna poisťovňa je právnická osoba so sídlom v Bratislave. Hospodári s vlastným majetkom a s finančnými prostriedkami. Taktiež môže mať v správe aj majetok štátu. Štát sa podieľa na zabezpečení platobnej schopnosti Sociálnej poisťovne. V prípade platobnej neschopnosti niektorého z fondov poskytne štát návratnú finančnú výpomoc. Sociálna poisťovňa vyberá poisťné do ôsmich fondov, a to: základný fond nemocenského poistenia, základný fond starobného poistenia, základný fond invalidného poistenia, základný fond úrazového poistenia, základný fond garančného poistenia, základný fond poistenia v nezamestnanosti, rezervný fond a správny fond.

Svoju pôsobnosť vykonáva Sociálna poisťovňa prostredníctvom výkonných orgánov:

- **Ústredie Sociálnej poisťovne,**
- **pobočky Sociálnej poisťovne.**

Do pôsobnosti pobočky v zmysle zákona patrí:

- rozhodovať v prvom stupni o nemocenských dávkach, úrazových dávkach (okrem úrazovej renty a pozostalostnej úrazovej renty), o dávke garančného poistenia a o dávke v nezamestnanosti,
- rozhodovať o povinnosti poberateľa vrátiť dávku ak dávky, o ktorých pobočka rozhoduje, boli vyplatené neprávom alebo vo vyššej sume,
- vyplácať nemocenské dávky, úrazové dávky okrem úrazovej renty a pozostalostnej úrazovej renty, dávku garančného poistenia a dávku v nezamestnanosti,
- vyberať a vymáhať poisťné,
- hospodáriť s finančnými prostriedkami a s majetkom, ktorý jej bol zverený,

- uplatňovať právo voči tretím osobám na náhradu škody, ktorá Sociálnej poisťovni vznikla výplatou dávok v dôsledku ich zavineného protiprávneho konania,
- vykonávať kontrolnú, konzultačnú a poradenskú činnosť vo veciach sociálneho poistenia.

Pobočka vystupuje v mene Sociálnej poisťovne vo všetkých veciach patriacich do jej pôsobnosti v konaní pred súdmi a orgánmi verejnej moci.

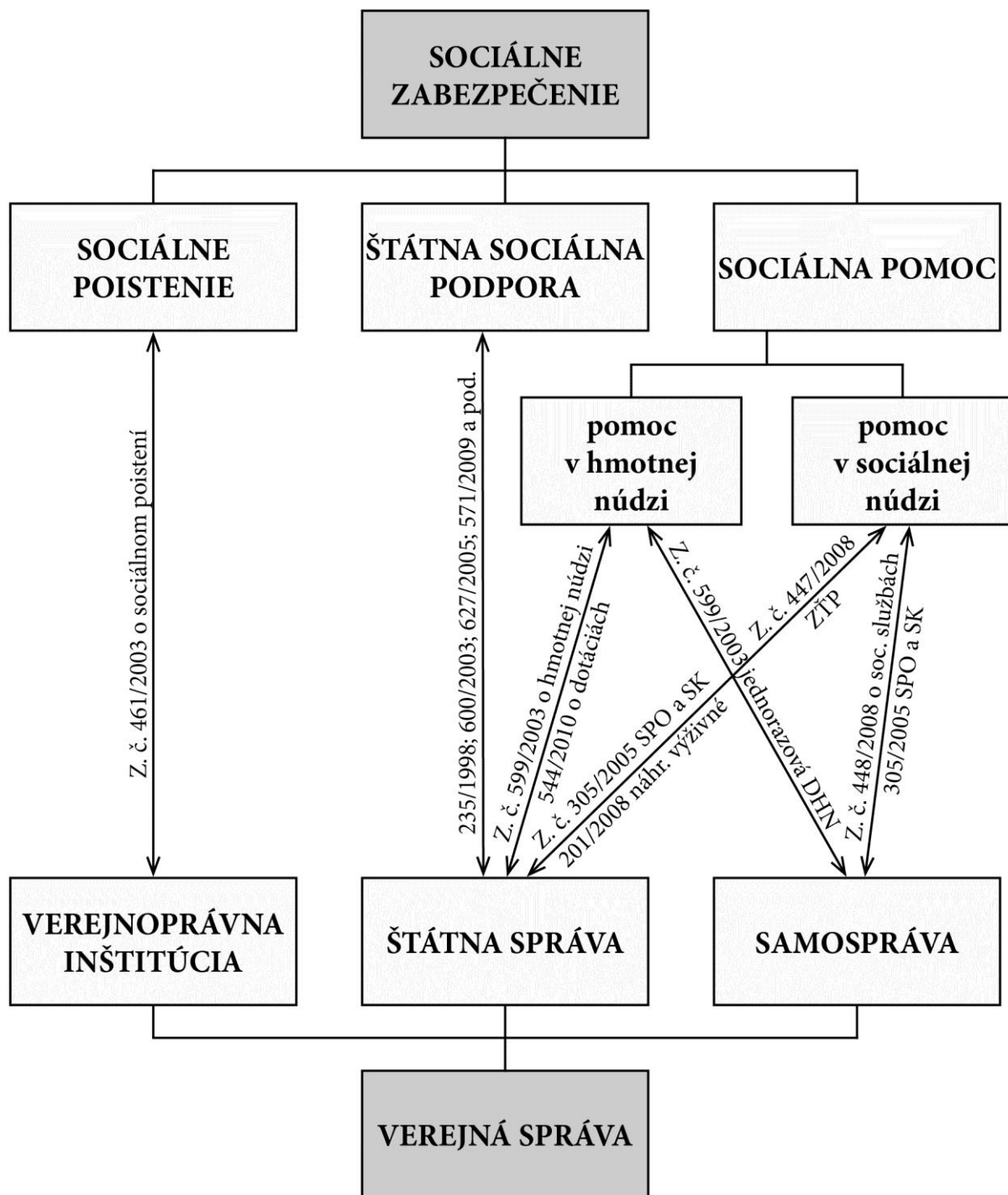
Do pôsobnosti ústredia v zmysle zákona patrí:

- rozhodovať v prvom stupni okrem iného predovšetkým o dôchodkových dávkach, o úrazovej rente a o pozostalostnej úrazovej rente,
- rozhodovať v druhom stupni vo veciach, o ktorých rozhodovanie v prvom stupni patrí do pôsobnosti pobočky,
- riadiť a kontrolovať činnosť pobočiek,
- hospodáriť s finančnými prostriedkami a majetkom Sociálnej poisťovne,
- vyplácať dôchodkové dávky, úrazovú rentu a pozostalostnú úrazovú rentu,
- uplatňovať pohľadávky na poistnom, pokutách, penále na dávke garančného poistenia,
- vykonávať lekársku posudkovú činnosť,
- vykonávať kontrolnú činnosť, konzultačnú činnosť a poradenskú činnosť vo veciach sociálneho poistenia,
- vykonávať ďalšie činnosti uložené zákonom o sociálnom poistení.

V mene Sociálnej poisťovne vystupuje ústredie vo všetkých veciach patriacich do jeho pôsobnosti v konaní pred súdmi a orgánmi verejnej moci.

V poslednej kapitole sme ponúkli postavenie a pôsobnosti orgánov verejnej správy v sociálnej oblasti. Prezentovaný systém verejnej správy má svoju platnosť do roku 2012. Dôraz v tejto kapitole bol kladený skôr na organizáciu a štruktúru systému verejnej správy v sociálnej oblasti, než na dôkladný rozbor jeho fungovania.

Úplne na záver, v snahe prepojiť systém verejnej správy so systémom sociálneho zabezpečenia, ponúkame schému tohto prepojenia. Dovolíme si konštatovať, že ten, kto pochopí toto prepojenie, pochopil problematiku sociálnej ochrany na Slovensku.

Obrázok č. 54: Prepojenie systému sociálneho zabezpečenia a verejnej správy

6 ZÁVER

Význam a postavenie sociálneho zabezpečenia v súčasnosti stále vzrastá, aj napriek čoraz ťažšej financovateľnosti dosiahnutého štandardu uznaných sociálnych práv, spôsobenú neúmerným rastom výdavkov, vzhľadom na stále pomalší rast hrubého národného produktu jednotlivých štátov, Slovensko nevyvímajúc. Problematickým sa stáva nákladnosť, efektívnosť a účelnosť poskytovaného sociálneho zabezpečenia. Na druhej strane vznikajú legitímne otázky o kvalitatívnej stránke, dostupnosti a úrovni poskytovania sociálnych služieb ako nástroja sociálnej pomoci.

Súčasný systém verejnej správy Slovenskej republiky nadväzuje na predchádzajúce historické skúsenosti a zároveň obsahuje nové prvky, ktoré sa doň implementovali nielen v dôsledku modernizačných snáh, ale aj ako súčasť záväzku Slovenska, ako jedného z členov Európskej únie, ktorí do tohto medzinárodného spoločenstva vstúpili k 1. máju 2004. Ako konštatuje Klimovský, je potrebné si uvedomiť, že akýsi pomyselný konečný stav systému verejnej správy nemožno dosiahnuť. Vzhľadom na dynamiku spoločensko-politickej situácie a neustále sa meniace ekonomické podmienky je totiž akákoľvek stabilita systému verejnej správy a sociálneho zabezpečenia iba relatívna a postupne podlieha rôznym kvalitatívnym i kvantitatívnym zmenám. Prezentovaný systém sociálneho zabezpečenia v nadväznosti na systém verejnej správy má svoju platnosť do roku 2012 a už je na čitateľovi, aby si prezentované informácie aktualizoval v súlade s ďalším vývojom.

Monografia vychádza z vedecky a politicky relevantných zdrojov a interpretuje fakty a autorské zistenia v novom, vlastnom vyjadrení. Publikácia má teoreticko-analytický charakter, je sumárom doterajších poznatkov o problematike sociálneho zabezpečenia a verejnej správy. Opierame sa v nej dôsledne o poznatky a zistenia renomovaných autorov z oblastí viacerých spoločenských vied, najmä sociologických disciplín a sociálnej politiky, súčasne o platnú legislatívu a dokumentáciu vládnych orgánov. Pri spracovaní témy sme vychádzali z množstva teoretických domácich i zahraničných publikácií, z množstva právnych noriem, nariadení, koncepcií a dokumentov, štatistických materiálov, výskumných správ, z vlastnej vedeckovýskumnej činnosti a dlhoročných skúseností vo verejnej správe.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ALMAŠIOVÁ, A. 2009. *Kvalifikačná a profesijná pripravenosť sociálnych pracovníkov a ich motivácia pre výkon povolania*. Ružomberok: PF KU v Ružomberku, 2009. 96 s. ISBN 978-80-8084-489-9.

ALMAŠIOVÁ, A. 2012. *Sociológia*. Ružomberok: Verbum, 2012. 131 s. ISBN 978-80-8084-878-1

ALMAŠIOVÁ, A., JANIGOVÁ, E. 2009. *La resocialisation en Slovaquie = The Resocialization in Slovakia*. In: *Nouveaux trends dans le domaine des Sciences humaines et naturelles*. Fribourg: S.É.C.T., 2009. ISBN 978-2-8399-0609-8.

ANTOLOVÁ, V. 2010. *Utečenci v dnešnom svete. Sociálna práca so žiadateľmi o azyl, azylantmi a maloletými bez sprievodu*. Ružomberok: Verbum, 2010. 65s. ISBN 978-80-8084-556-8.

ARNOLDOVÁ, A. 2004. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*. I. část. Praha, 2004. ISBN 80-246-0728-X.

BARANCOVÁ, H.: 2004. *Reforma sociálneho poistenia Slovenskej republiky v európskom kontexte*. In: *Právny obzor*. 2004, ročník 87, č. 6, 606 s. ISSN 0032-6984.

BEDNÁRIK, R. 2012. *Stav sociálnej ochrany na Slovensku (Situácia k 1. januáru 2012)*. Bratislava: IVPR, 2012. ISBN: 978-80-7138-134-1

BODJANOVÁ, J. 2012. *Poskytovanie peňažných príspevkov na kompenzáciu pre osoby s ťažkým zdravotným postihnutím v SR*. Ružomberok, 2012. Rigorózna práca

BODNÁROVÁ, B. 2006. *Reforma dôchodkového zabezpečenia a budovania nového dôchodkového systému s dôrazom na ochranu staroby*. In: *Premeny sociálnej politiky*. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2006. ISBN 80-7138-122-5

BODNÁROVÁ, B. - DŽAMBAZOVIČ, R. 2011. *Pripravenosť miestnej samosprávy na prevzatie kompetencií v oblasti hmotnej núdze*. Bratislava: IVPR, 2011. 83 s.

BODNÁROVÁ, B. - DŽAMBAZOVIČ, R. - FILADELFIOVÁ, J. – GERBERY, D.- PAFKOVÁ, K. – PORUBÄNOVÁ, S. 2004. *Rodinná politika a potreby mladých rodín*. Záverečná správa z výskumu. Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny, 2004.

- BODNÁROVÁ, B. - DŽAMBAZOVIČ, R. - FILADELFIOVÁ, J. – GERBERY, D.- KVAPILOVÁ, E. – PORUBĀNOVÁ, S.** 2005. *Transformácia sociálneho systému na Slovensku: stav, výsledky, riziká narušenia sociálnej súdržnosti a modely riešenia. Záverečná správa z riešenia úlohy.* Bratislava: Stredisko pre štúdium práce a rodiny, 2005.
- BODNÁROVÁ, B. – GERBERY, D.** 2006. *Jednorodičovské rodiny ohrozené chudobou.* Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2006.
- BOGNÁROVÁ, D.** 2010. Osamelá matka a nárok na materské. In *Sociálne poistenie*. 2010, roč. 42, č.2, s.21.
- BOSÁKOVÁ, K., DOKUPILOVÁ, K.** 2010. *Nárok na materské – všetko čo by ste mali o tejto dávke vedieť.* In *Sociálne poistenie*. 2010, roč. 42, č.8, s.7-10.
- BOTEK, O.** 2009. *Sociálna politika pre sociálnych pracovníkov.* Piešťany: PN print, s.r.o., 2009. ISBN 978-80-970240-0-0.
- BRNULA, P.** 2008. *Sociálna práca so žiadateľmi o azyl a azylantmi.* Prešov: Akcent print, 2008. ISBN 978-80-89295-10-4
- BRNULA, P.** 2010. *Základy sociálnej práce so žiadateľmi o azyl a azylantmi.* Bratislava: IRIS, 2010, 79 s. ISBN978-8089238-43-9.
- BUCHELOVÁ, J. – FILIPOVÁ, M.** 2009. *Sociálna pomoc po novom: Poradca pre samosprávu – jej postavenie a úlohy v sociálnej oblasti.* 1. vyd. Bratislava : Dr. Josef Raabe Slovensko, 2009. 122 s. ISBN 978-80-89182-35-0.
- CINGELOVÁ, Z.** 2005. *Dávky sociálneho poistenia.* In: Dane, účtovníctvo, vzory a prípady. Žilina, ISSN 1335-9630, 2005, roč. III, č. 3-4, s. 223 - 238.
- ČECH, J.** 2007. *Zásahy súdov do výchovy a právnej ochrany detí.* Ružomberok: KU v Ružomberku, 2007. 178s. ISBN 978-80-8084-200-0.
- ČIERNA, M., VASKA, L.** 2011. Vybrané nástroje aktívnej politiky trhu práce a ich využívanie zamestnávateľmi. s. 147-155. In Ondrušková, E. – Koscurová, Z. (eds.). 2011. *Realita v vízia sociálnej práce.* Zborník z medzinárodnej konferencie. 1. vyd., Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. 2011. ISBN 978-80-223-3075-6
- DŘÍZOVÁ, E.** 2001. *Kapitoly zo sociálnej politiky.* Nitra: Filozofická fakulta UKF Nitra, 2001.185 s. ISBN 80-8050-457-1.
- DUDOVÁ, I.** 1999. *Sociálna práca.* In: Stanek, V. a i.: *Sociálna politika.* Bratislava: Ekonóm, 1999. ISBN 80-888848-45-8.
- FILADELFIOVÁ, J.** 2006. *Zmeny v rodinnej politike.* In: *Premeny sociálnej politiky.* Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2006. ISBN 80-7138-122-5

- FUSEK, R.** 2004. *Dôchodková reforma v Slovenskej republike – Konceptia dôchodkovej reformy na Slovensku a základné východiská.* In: Národné poistenie. ISSN 1335-4795, 2004, roč. XXXVI., č. 12, s. 9–16.
- GAŠPAR, M.** 1993. *Československé správne právo hmotné.* Bratislava, 1993.
- GEJDOŠOVÁ, Z.** 2009. *Sociálno-ekonomická situácia rodín v hmotnej núdzi.* - Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity, 2009. - 144 s. - ISBN 978-80-8084-488-2
- GABURA, J.** 2005. *Sociálne poradenstvo.* 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005. 222 s. ISBN 80-89185-10-X.
- GERBERY, D. - DŽAMBAZOVIČ, R.** 2006. *Vývoj systému sociálnej pomoci a boj proti chudobe.* In: Premeny sociálnej politiky. Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2006. ISBN 80-7138-122-5
- GONDA, P. – DOSTÁL, O.** 2004. *Sociálna politika.* In: Súhrnná správa o stave spoločnosti Slovensko 2004. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2004. ISBN 80-88935-57-X.
- HENDRYCH, D.** 2003. *Správní věda. Teorie veřejné správy.* Praha: ASPI, 2003. Publishing.
- HERETIK, A.** 2004. *Forezná psychológia.* vyd. 2. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2004. 376 s. ISBN 80-10-00341-7.
- HUDECOVÁ, M., KRÁTKA, L.** 2009. *Zneužívanie sociálneho systému.* In Sociálne poistenie. 2009, roč. 41, č.7, s.17-19.
- JANIGOVÁ, E.** 2008. *O manažmente v sociálnej práci.* Ružomberok : PF KU, 2008. 90s. ISBN 978-80-84-301-4.
- JANIGOVÁ, E.** 2008. *Rodina ako objekt i subjekt sociálnej starostlivosti.* Ružomberok : Katolícka univerzita, 2008. - 67 s. - ISBN 978-80-8084-300-7.
- JANIGOVÁ, E., ŠPÁNIKOVÁ, M.** 2011. *Principles and practice for alternative punishment: a social work perspective.* In: Social Work in Adult Services in the European Union. London : College Publications, 2011. - ISBN 978-1-84890-027-1, P. 146-154.
- JÁGER, R.** 2002. *About correctness and justice of the representatives of the czechoslovakian public authority in 1938–1939.* In: Socioekonomické a humanitní studie 1/2012, volume 2, Praha: Bankovní institut vysoká škola, a.s. 2012. str. 26-30. ISSN 1804-6797
- JÁGER, R.** 2011. *Právne vyjadrenie termínu sociálna práca v právnom poriadku Slovenskej republiky.* In: Sociálna práca, manažment a ekonómia - výzvy v období ekonomickej krízy. PF KU, 2011. ISBN 978-80-8084-739-5

- JUSKO, P.** 2002. *Základy sociálnej politiky*. 1.vyd. Banská Bystrica: UMB PF, 2002. ISBN 80-8055-575-3.
- JUSKO, P. – HALÁSKOVÁ, R.** 2012. *Politika zamestnanosti*. Banská Bystrica: UMB PF, 2012. ISBN 978-80-557-0339-8.
- JUSKO, P., VAVRINČÍKOVÁ, L.** 2006. *Sociálne zabezpečenie pre sociálnych a misijných pracovníkov*. Banská Bystrica: PF UMB v Banskej Bystrici, 2006. ISBN 80-8083-255-2
- KAHOUN, V. a kol.** 2009. *Sociální zabezpečení*. Praha: TRITON, 2009. 445 s. ISBN 978–80–7387–346-2.
- KAMANOVÁ, I.** 2009. *Starý človek v spoločnosti*. Habilitačná práca. Ružomberok: PF KU. 2009.
- KAMANOVÁ, I.** 2011. *Qualité des services sociaux d'après la loi sur les services sociaux en pratique = Quality of social services according to the law of social services in practice*. In: Nouveaux trends dans le domaine des Sciences humaines et naturelles. Fribourg: S.É.C.T., 2011. ISBN 978-2-9700765-5-1
- KAMANOVÁ, I., JANIGOVÁ, E.** 2010. *Sociálno-ekonomické problémy prijímateľov sociálnych služieb*. In: Sociální, ekonomické, právni a bezpečnostní otázky současnosti: 2. mezinárodní slovensko-česká konference. Praha : Soukromá vysoká škola ekonomických studií, 2010. ISBN 978-80-86744-84-1, S. 201-204.
- KAMENISTÁ, Z.** 2009. *Dávka v nezamestnanosti pri strate zamestnania*. In: *Sociálne poistenie*. 2009, č. 7, 26 s. ISSN 1337-9844.
- KAMENISTÁ, Z.** 2011. *Uplatňovanie nároku na dávku v nezamestnanosti v rámci EÚ*. In: *Práca – Život - Rodina*. 2011, č. 8, 23 s. Reg. číslo: EV 4438/11.
- KASANOVÁ, A.** 2008. *Sprievodca sociálneho pracovníka. Rodina a deti*. 1. vyd. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2008. 499s. ISBN 978-80-8094-277-9.
- KLIMOVSKÝ, D.** 2008. *Základy verejnej správy*. Košice: UPJŠ, 2008. ISBN 978-80-7097-713-2
- KONEČNÝ, S.** 2005. *Sociálna politika*. PU v Prešove, 2005.
- KOŠČ, S.** 2007. *Katolícka sociálna náuka*. Ružomberok: PF KU v Ružomberku, 2007, ISBN 978-80-8084-151-5.
- KOZLOVÁ, L.** 2005. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2005. 60 s. ISBN 80-7254-662-7.

- KREBS, V. a kol.** 2007. *Sociální politika*. Praha: ASPI, a.s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-357-276-1.
- KUPKOVIČOVÁ, S.** 2008. *Novinky v nemocenskom poistení*. In *Národné poistenie*. 2008, roč. 40, č.2, s.7-8.
- LAHVIČKA, M.** 2008. *Dávky v nezamestnanosti bývalých vojakov a policajtov*. In: *Národné poistenie*. 2008, č. 6, 24 s. ISSN 1335-4795.
- LEVICKÁ, J.** 2006. *Na ceste za klientom*. Trnava: ProSocio, 2006. ISBN 80-969454-0-8.
- LEVICKÁ, J.** 2008. *Na ceste za klientom. Metódy, formy a prístupy v sociálnej práci*. 2. vyd. Trnava: Oliva, 2008. 283 s., ISBN 978-80-89332-03-8.
- MACKOVÁ, Z. a kol.:** *Základy práva sociálneho zabezpečenia*. Bratislava: Prosperity s.r.o., 2001. 299 s. ISBN 80-968219-3-8.
- MARSINA, A.** 2009. *Atraktívnejší tretí dôchodkový pilier*. In: *Sociálne poistenie*. ISSN 1337-9844, 2009, roč. XXXXI., č. 11, s. 1-2.
- MATLÁK, J. a kol.** 2004. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Bratislava, 2004. ISBN 80-7160-190-X.
- MATLÁK, J. a kol.** 2009. *Právo sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Čeněk Aleš, 2009. 383 s. ISBN 978-80-7380-212-7.
- MATOUŠEK, O.** 2008. *Slovník sociální práce*. Praha: PORTÁL, 2008. 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, O. a kol.** 2007. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha : Portál, 2007. 185 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
- MIŠTINOVÁ, D.** 2009. *Náhradné výživné*. In: *Zamestnanosť a sociálna politika*. 2009. ISSN 1336 5053. 2009. č. 7
- MYDLÍKOVÁ, E. – GABURA, J. – SCHAVEL, M.** 2005. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava : ASSP, 2005. 68 s. ISBN 80-968713-1-5.
- MYDLÍKOVÁ, E., KOVÁCS, K., BRNULA, P.** 2009. *Sociálna práca a poradenstvo*. 2009. ISBN 978-80-970123-2-8
- OKÁLOVÁ, O.** 2011. *Východiská výskumu v komunitnom plánovaní sociálnych služieb. Monitoring implementácie Zákona NR SR č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách - vybrané časti*. In: *Inovácie, plánovanie a kvalita sociálnych služieb v komunite*. Ružomberok: Verbum, PF KU v Ružomberku. 2011. 269 s. ISBN 978-80-8084-781-4.
- OLÁH, M.** 2005. *Sociálnoprávna ochrana detí*. Prešov: Prešovská univerzita, 2005. 206s. ISBN 80-806834-92.

- OLÁH, M., ROHÁČ, J.** 2008. *Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela*. 1. vyd. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 256s. ISBN 978-80-89271-35-1.
- OLÁH, M., SCHAVEL, M.:** *Úvod do štúdia a dejín sociálnej práce*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2006. 174 s. ISBN 80-969449-6-7.
- OŠKOVÁ, S. a kol.** 2006. *Sociálne zabezpečenie – aplikačné praktikum*. Bratislava: Ekonóm, 2006. 96 s. ISBN 80-225-2153-1.
- OŠKOVÁ, S. a kol.** 2009. *Sociálne zabezpečenie*. Bratislava: EKONÓM, 2009. 125 s. ISBN 978-80-225-2695-1.
- PAVELKOVÁ, B., KUBIČKOVÁ, G., ČEČOTOVÁ, V.** 2005. *Zákon o rodine – Komentár s judikatúrou*. Šamorín: Heuréka, Šamorín, 2005, ISBN 80-89122-24-8
- PEKARČÍK, Ľ.** 2007. *Systematic approach in relation to quality criteria for social services planning*. In: *Revue internationale des sciences humaines et naturelles*. Fribourg: Sciences, éducation, cultures, traditions, č. 2/12, 2012. ISSN 2235-2007.
- PILÁT, M. - KAMANOVÁ, I. - OKÁLOVÁ, O.** 2012. *Komunitné plánovanie sociálnych služieb. Teoretické prístupy, manažment, fázy procesu plánovania*. Ružomberok: VERBUM, PF KU. 2012. 166 s. ISBN 978-80-8084-886-6
- POTÚČEK, M.** 1995. *Sociální politika*. Praha: Slon, 1995. ISBN 80-85850-01-X.
- PRÚCHA, P.** 1998. *Základní pojmy a instituty správního práva*. Brno: Masarykova univerzita. 1998
- REPKOVÁ, K.** 1998. *Občania so zdravotným postihnutím v procese spoločenskej integrácie*. Bratislava: EPOS, 1998. 192 s. ISBN 80-8057-005-1.
- REPKOVÁ, K.** 2011. *Monitoring č. 2/2010 implementácie zákona č. 448/2008 Z. z. o sociálnych službách v obciach a vyšších územných celkoch za obdobie II. polroku 2010*. Bratislava: IVPR, 2011. - 41 s.
- REPKOVÁ, K.** 2011. *Analýza vývoja v zabezpečovaní nových kompetencií na úseku sociálnych služieb na Slovensku v rokoch 2009 - 2010.*, Bratislava: IVPR, 2011. - 63 s.
- RIEVAJOVÁ, E. a kol.** 2006. *Sociálne zabezpečenie*. Bratislava: Sprint, 2006. 271 s. ISBN 80-89085-62-8.
- RIEVAJOVÁ, E. a kol.** 2008. *Sociálne zabezpečenie*. Bratislava: EKONÓM, 2008. 236 s. ISBN 978-80-225-2545-9.

- RUSNÁKOVÁ, M.** 2007. *Rodina v slovenskej spoločnosti v kontexte sociálnej práce*. Ružomberok: KU, 2007. 167 s. ISBN 978-80-8084-248-2.
- SCHAVEL, M. a kol.** 2010. *Sociálna prevencia*. 3. doplnené vyd. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2010. 266 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- SCHAVEL, M. – ČÍŠECKÝ, F. – OLÁH, M.** 2008. *Sociálna prevencia*. 1. vyd. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 140 s. ISBN 978-80-89271-22-1.
- SCHAVEL, M. – OLÁH, M.** 2010. *Sociálne poradenstvo a komunikácia*. 2. vyd. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. ISBN 80-8068-487-1
- SCHAVEL, M., OLÁH, M., DEREVJANIKOVÁ, Š., ZEMAN, K.** 2008. *Sociálna práca vo verejnej správe*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2008. 192 s. ISBN 80-8082-065-1.
- SIVÁČKOVÁ, M.** 2003. *Poskytovanie nemocenských dávok podľa zákona o sociálnom poistení*. In *Národné poistenie*. 2003, roč. 35, č.12, s.5.
- SLOVÁKOVÁ, Z.** 2005. *Nárok na nemocenské dávky*. In *Národné poistenie*. 2005, roč. 37, č.7, s.20.
- STANEK, V. a kol.** 2002. *Sociálna politika*. Bratislava: Sprint, 2002. 474 s. ISBN 80-88848-92-X.
- STANEK, V. a kol.** 2006. *Sociálna politika*. Bratislava : SPRINT, 2006. 391 s. ISBN 80-89085-66-0.
- STANEK, V. a kol.** 2008. *Sociálna politika*. Bratislava: SPRINT, 2008. 375 s. ISBN 978-80-89393-02-2.
- STRIEŽENEC, Š.** 1996. *Slovník sociálneho pracovníka*. Trnava: AD, 1996. ISBN 80-967589-0-X.
- SVOBODA, Z.** 2010a. Možnosti podpory dětí ohrožených sociálním vyloučením v oblasti přípravy na vzdělávání. In: WEDLICHOVÁ, I. a kol. *Preprimární edukace v psychologických, pedagogických a sociálních souvislostech*. Bratislava: Slovenská technická univerzita v Bratislavě, 2010, s. 86–105. ISBN 978-80-227-3228-4.
- SVOBODA, Z.** 2010b. Pedagogické etnobryle aneb Tanec mezi hady. In: SVOBODA, Z., MORVAYOVÁ, P. a kol. *Schola Excludus*. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2010, s.49 – 89. ISBN 978-80-7414-221-5.
- ŠKULTÉTY, P.** 1995. *Verejná správa a správne právo*. Bratislava: Univerzita Komenského. 1995
- ŠKULTÉTY, P.** 1999. *Základy miestnej správy*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PF UK, 1999.

ŠTEFÁKOVÁ, L. – JUHÁSOVÁ, L. 2010. *Sociálne služby vo verejnom, súkromnom a neziskovom sektore a ich kvalita*. In Sociálna práca, manažment a ekonómia - s reflexiou na sociálne služby. Dolný Kubín : PF KU. 2010. ISBN 978-80-8084-621-3.

TICHÝ, D. 2003. *Správnou cestou je spolupráca obcí*. In: Verejná správa, roč. 58, 2003, č. 13.

TKÁČ, V. 2005. *Európska populácia na prahu tisícročia*. In: Zborník referátov z medzinárodnej vedeckej konferencie Rodina na prelome tisícročia. Bratislava, 2005.

TKÁČ, V. 2007. *Vybrané kapitoly medzinárodného sociálneho práva*. Sociálna politika. Zamestnanosť. UKF Nitra, 2007

TOKÁROVÁ, A. a kol. 2007. *Sociálna práca*. Prešov: Akcent Print, 2007. 572 s. ISBN 978-80-969419-88.

TOMEŠ, I. 2001. *Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost*. Praha: Socioklub, 2001. 262 s. ISBN 80-86484-00-9.

TOMEŠ, I. 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Portál. 2010. ISBN 9788073676803.

VASKA, L. 2007. *Význam supervízie v odbornej praxi študentov sociálnej práce*. In: Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie Nové trendy v príprave a uplatnení sociálnych pracovníkov. Bratislava, 2007. ISBN 978-80-89185-27-6

ZACHAR, D. 2005. *Reformy na Slovensku 2004 – 2005. Hodnotenie ekonomických a sociálnych opatrení*. Bratislava: Inštitút pre ekonomické a sociálne reformy, 2005. ISBN 80-89026-19-2.

ŽILOVÁ, A. 2003. *Vybrané teoreticko-metodologické otázky sociálnej práce*. In: Tokárová, A. a i.: Sociálna práca. Prešov, 2003. ISBN 80-968367-5-7.

Legislatíva

1. Opatrenie MPSVaR č. 6/2009, ktorým sa ustanovuje zoznam stavebných prác, stavebných materiálov a zariadení a maximálne zohľadňované sumy z ich ceny.
2. Opatrenie MPSVaR č. 7/2009 vydaného dňa 18. decembra 2008, ktorým sa ustanovuje zoznam pomôcok a maximálne zohľadňované sumy z ceny pomôcok.
3. Zákon NR SR č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci.

4. Zákon NR SR č. 43/2004 Z. z. o starobnom dôchodkovom sporení v znení neskorších predpisov.
5. Zákon NR SR č. 557/2009 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 650/2004 Z. z. o doplnkovom dôchodkovom sporení v platnom znení.
6. Zákon NR SR č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení v platnom znení.
7. Zákon NR SR č. 543/2010 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení.
8. Zákon NR SR č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov v znení neskorších predpisov
9. Zákon NR SR č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v platnom znení.
10. Zákon NR SR č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia v platnom znení.
11. Zákon NR SR č. 238/1998 Z. z. o príspevku na pohreb v platnom znení.
12. Zákon NR SR č. 571/2009 Z. z. o rodičovskom príspevku v platnom znení.
13. Zákon NR SR č. 235/1998 Z. z. o príspevku pri narodení dieťaťa a o príspevku rodičom, ktorým sa súčasne narodili tri deti alebo viac detí alebo ktorým sa v priebehu dvoch rokov opakovane narodili dvojčatá a ktorým sa menia ďalšie zákony.
14. Zákon NR SR č. 600/2003 Z. z. o prídavku na dieťa v platnom znení.
15. Zákon NR SR č. 131/2002 Z. z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
16. Zákon NR SR č. 561/2008 Z. z. o príspevku na starostlivosť o dieťa a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
17. Zákon NR SR č. 627/2005 Z. z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa.
18. Zákon NR SR č. 599/2003 Z. z. o pomoci v hmotnej núdzi a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
19. Zákon NR SR č. 601/2003 Z. z. o životnom minime v platnom znení.
20. Zákon NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti v platnom znení.
21. Zákon NR SR č. 544/2010 Z. z. o dotáciách v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.
22. Zákon NR SR č. 36/2005 Z. z. o rodine v platnom znení.
23. Zákon NR SR č. 201/2008 Z. z. o náhradnom výživnom v platnom znení.
24. Zákon NR SR č. 447/2008 Z. z. o peňažných príspevkoch na kompenzáciu ťažkého zdravotného postihnutia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

25. Zákon NR SR č. 448 /2008 Z. z. o sociálnych službách a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní v znení neskorších predpisov.
26. Zákon č. 460/1992 Ústava Slovenskej republiky
27. Zákon NR SR č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele v znení neskorších predpisov.
28. Zákon NR SR č. 453/2003 Z. z. o orgánoch štátnej správy v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
29. Zákon NR SR č. 302/2001 Z. z. o samospráve vyšších územných celkov.
30. Zákon NR SR č. 416/2001 Z. z. o prechode niektorých pôsobností z orgánov štátnej správy na obce a na vyššie územné celky v znení neskorších predpisov.
31. Zákon č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších právnych predpisov.

Internetové zdroje

EURÓPA 2020 Stratégia na zabezpečenie inteligentného, udržateľného a inkluzívneho rastu: <http://eur-ex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:SK:PDF>

Správa o sociálnej situácii obyvateľstva SR za rok 2010. Bratislava: MPSVR SR, 2011. <http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>

<http://www.socpoist.sk/zahranicie-a-eu/553s>

<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/nczi-demograficke-udaje-slovenska-a-eu-su-podobne>

<http://www.socpoist.sk/tabulka-platenia-poistneho-od-1-januara-2012/924s>

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=25370>

<http://www.employment.gov.sk/zmeny-od-1.-aprila-2012-posledna-novela.html>

<http://www.druhypilier.sk/dochodkove-spravcovske-spolocnosti-dss/>

<http://www.nbs.sk/sk/dohlad-nad-financnym-trhom/dohlad-nad-dochodkovym-sporenim>

<http://www.employment.gov.sk/prispevok-pri-narodenii-dietata.html>

<http://www.employment.gov.sk/priplatok-k-prispevku-pri-narodenii-dietata.html>

<http://www.employment.gov.sk/prispevok-rodicom-ktorym-sa-sucasne-narodili-tri-deti.html>

<http://www.employment.gov.sk/prispevok-na-pohreb.html>
<http://www.employment.gov.sk/pridavok-na-dieta.html>
<http://www.employment.gov.sk/priplatok-k-pridavku-na-dieta.html>
<http://www.employment.gov.sk/rodicovsky-prispevok.html>
<http://www.employment.gov.sk/prispevok-na-starostlivost-o-dieta.html>
http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/hmotna-nudza/nahradne-vyzivne.html?page_id=227
http://www.upsvar.sk/socialne-veci-a-rodina/hmotna-nudza/dotacie-pre-deti.html?page_id=228
http://www.upsvarsp.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=61
<http://www.employment.gov.sk/organizacna-struktura.html>
http://www.upsvar.sk/ustredie-psvr/organizacna-struktura.html?page_id=1338
<http://www.socpoist.sk/o-socialnej-poistovni-yuz/49233s>
http://www.ivpr.gov.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2012/Bednarik/stav_soc_ochrany.pdf
http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/social_protection/index_sk.htm
http://portal.statistics.sk/files/Sekcie/sek_600/Socialne_statistiky/Socialne_statistiky/Socialna_ochrana/esspros-2008-2009.pdf
<http://www.employment.gov.sk/analyticke-centrum.html>
<http://www.socpoist.sk/statistiky>
http://www.upsvar.sk/statistiky/socialne-veci-statistiky/2012-socialne-davky.html?page_id=151828
http://www.sspr.gov.sk/IVPR/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=11&lang=sk

Prílohy

Príloha č. 1: Aktívne opatrenia na trhu práce v SR

Podľa zákona NR SR č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti v platnom znení, sú uchádzačom o zamestnanie (UoZ), záujemcom o zamestnanie (ZoZ), zamestnancom za účelom ich umiestnenia a udržania na trhu práce a zamestnávateľom zabezpečené tieto aktívne opatrenia na trhu práce (AOTP):

a) podpora zvyšovania zamestnateľnosti uchádzačov o zamestnanie a záujemcov o zamestnanie

- informačné a poradenské služby (§42)
- odborné poradenské služby (§43)
- vzdelávanie a príprava pre trh práce uchádzača o zamestnanie a záujemcu o zamestnanie (§46)
- dávka počas vzdelávania prípravy pre trh práce a počas prípravy na pracovné uplatnenie občana so zdravotným postihnutím (§48b)
- príspevok na zapracovanie znevýhodneného uchádzača o zamestnanie (§49a)
- príspevok na vykonávanie absolventskej praxe (§51)
- príspevok na aktivačnú činnosť formou menších obecných služieb pre obec (§52)
- príspevok na aktivačnú činnosť formou dobrovoľníckej služby (§52a)
- príprava na pracovné uplatnenie občana so zdravotným postihnutím (§55a)

b) podpora zamestnanosti, vytvárania a udržania pracovných miest

- sprostredkovanie zamestnania (§32)
- vzdelávanie a príprava pre trh práce zamestnanca (§47)
- príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť (§49)
- príspevok na zamestnávanie znevýhodneného uchádzača o zamestnanie (§50)
- príspevok na podporu udržania v zamestnaní zamestnancov s nízkymi mzdami (§50a)
- príspevok na podporu vytvárania a udržania pracovných miest v sociálnom podniku (§50c)
- príspevok na podporu zamestnávania absolventov vzdelávania a prípravy pre trh práce (§51a)
- príspevok na dochádzku za prácou (§53)
- príspevok na presťahovanie za prácou (§53a)
- príspevok na dopravu do zamestnania (§53b)
- príspevok na vytvorenie nového pracovného miesta (§53d)
- projekty a programy (§54)
- príspevok na zriadenie chránenej dielne a chráneného pracoviska (§56)

- príspevok na udržanie občana so zdravotným postihnutím v zamestnaní (§56a)
- príspevok občanovi so zdravotným postihnutím na prevádzkovanie alebo vykonávanie samostatnej zárobkovej činnosti (§57)
- príspevok na obnovu alebo technické zhodnotenie hmotného majetku chránenej dielne alebo chráneného pracoviska (§57a)
- príspevok na činnosť pracovného asistenta (§59)
- príspevok na úhradu prevádzkových nákladov chránenej dielne alebo chráneného pracoviska a na úhradu nákladov na dopravu zamestnancov (§60)

c) protikrízové opatrenia

- príspevok na podporu udržania zamestnanosti (§50d)
- príspevok na podporu vytvorenia nového pracovného miesta (§50e)
- príspevok ku mzde zamestnanca (§50f)
- príspevok na podporu samostatnej zárobkovej činnosti (§50g)
- príspevok na samostatnú zárobkovú činnosť v oblasti spracovania poľnohospodárskych výrobkov a obchodovania s nimi (§50h)
- príspevok na podporu regionálnej a miestnej zamestnanosti (§50i)
- príspevok na podporu zamestnanosti na realizáciu opatrení na ochranu pred povodňami a na riešenie následkov mimoriadnej situácie (§50j)

Príloha č. 2: Opatrenie Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR č.7/2009, ktorým sa ustanovuje zoznam pomôcok a maximálne zohľadňované sumy z ceny pomôcok

Poradové číslo	Pomôcka	Maximálne zohľadňovaná suma z ceny pomôcky v eurách
1.	Mechanický vozík, jednoduchý kočík alebo špeciálne upravený kočík vrátane príslušenstva (fixačná vesta, popruh fixačný cez hrudník, pláštenka do dažďa)	Zariadenie, ktoré umožňuje pohyb. 2 489, 55 za jednu pomôcku
2.	Elektrický vozík vrátane príslušenstva (fixačná vesta, popruh fixačný cez hrudník, pláštenka do dažďa)	Zariadenie, ktoré umožňuje pohyb prostredníctvom ovládacích prvkov. 7 302, 67 za jednu pomôcku
3.	Špeciálne upravená stolička	Pomôcka, ktorá umožňuje zabezpečovať si sebaobslužné úkony a úkony starostlivosti o domácnosť. 829, 85 za jednu pomôcku
4.	Načúvací aparát	Zariadenie, ktoré umožňuje prijímať zvuky z prostredia a komunikáciu. 995, 82 za jednu pomôcku
5.	Pes so špeciálnym výcvikom a) vodiaci, b) asistenčný, c) signálny.	Pomôcka, ktorá zabezpečuje pomoc v každodenných činnostiach. 7 302, 67 za jednu pomôcku
6.	Práčka	Elektronické zariadenie slúžiace na pranie ošatenia a bielizne. 331, 94 za jednu pomôcku
7.	Umývačka riadu	Elektronické kuchynské zariadenie slúžiace na umývanie príslušenstva používaného v kuchyni. 497, 91 za jednu pomôcku
8.	Mikrovlnná rúra	Elektronické kuchynské zariadenie slúžiace na prípravu a ohrev potravín. 116, 18 za jednu pomôcku
9.	Mixér	Elektronické kuchynské zariadenie slúžiace na úpravu potravín. 99, 59 za jednu pomôcku
10.	Elektrický krájač alebo nôž	Elektronické kuchynské zariadenie slúžiace na krájanie potravín. 99, 59 za jednu pomôcku
11.	Kuchynská váha s hlasovým výstupom	Zariadenie s hlasovým výstupom, ktoré umožňuje získať informáciu o hmotnosti potravín. 165, 97 za jednu pomôcku
12.	Indikátor svetla	Zariadenie so zvukovým výstupom, ktoré umožňuje získať informácie o zdroji a intenzite svetla. 66, 39 za jednu pomôcku

13.	Časť špeciálneho kuchynského riadu	Kuchynská pomôcka, ktorá umožní prípravu a konzumáciu potravín a nápojov.	16, 60 za každú pomôcku
14.	Predmet na uľahčenie úkonov sebaobsluhy (pomôcka na obliekanie, podávač, držiak kľúčov, otvárač dverí, ergonomická úchytka na tužku, pomôcka na písanie, skracovač do vane)	Zariadenie, ktoré umožňuje vykonať, resp. uľahčiť vykonanie úkonov sebaobsluhy.	16, 60 za každú pomôcku
15.	Indikátor hladiny	Zariadenie, ktoré umožňuje získať informácie o úrovni hladiny tekutiny v nádobe.	33, 20 za jednu pomôcku
16.	Lekársky teplomer s hlasovým výstupom	Zariadenie s hlasovým výstupom, ktoré umožňuje získať informácie o telesnej teplote.	29, 88 za jednu pomôcku
17.	Súprava na umývanie vlasov pre imobilných	Zariadenie slúžiace na vykonávanie vlasovej hygieny.	49, 80 za jednu pomôcku
18.	Indikátor farieb	Zariadenie s hlasovým výstupom, ktoré umožňuje získať informácie o farbe.	630, 69 za jednu pomôcku
19.	Hovoriaci identifikátor etikiet	Zariadenie, ktoré umožňuje záznam a reprodukciu hlasovej informácie o predmetoch označených špeciálnymi etiketami.	248, 96 za jednu pomôcku
20.	Slepecké hodinky hmatové	Zariadenie, ktoré umožňuje získať informácie o čase prostredníctvom hmatu.	89, 63 za jednu pomôcku
21.	Slepecké hodinky s hlasovým výstupom	Zariadenie, ktoré umožňuje získať informácie o čase prostredníctvom hlasu.	33, 20 za jednu pomôcku
22.	Budík s hlasovým výstupom	Zariadenie, ktoré umožňuje získať informácie o čase prostredníctvom hlasu s funkciou budenia.	99, 59 za jednu pomôcku
23.	Vibračno-zábleskový budík alebo vibračné náramkové hodinky	Zariadenie, ktoré umožňuje budenie prostredníctvom vibrácií alebo svetelných zábleskov.	199, 17 za jednu pomôcku
24.	Signalizačné zariadenie, ktoré obsahuje a) senzory, b) centrálnu jednotku, c) signalizátor 1. prenosný signalizátor alebo 2. stabilné signalizátory.	Zariadenie, ktoré signalizuje zvonenie telefónu, domového alebo bytového zvončeka, plač dieťaťa, vytekajúcu vodu.	a) 165, 97 za každý senzor b) 431, 53 za jednu pomôcku c) 398, 33 za jednu pomôcku bez ohľadu na počet signalizátorov
25.	Špeciálne zariadenie na prenos zvuku a) samostatné bezdrôtové zariadenie alebo b) doplnkové zariadenie k načúvaciemu aparátu	Zariadenie, ktoré umožňuje individuálne nastavenie hlasitosti a zlepšenie zrozumiteľnosti hovoreného slova a informácií z rádia a z televízneho prijímača.	a) 265, 56 za jednu pomôcku b) 1 062, 21 za jednu pomôcku

26.	Kalkulačka s hlasovým výstupom	Zariadenie, ktoré umožňuje realizáciu výpočtov s hlasovým popisom jednotlivých úkonov.	116, 18 za jednu pomôcku
27.	Mobilný telefón s operačným systémom umožňujúcim použitie špeciálneho programu	Zariadenie, ktoré v spojení so špeciálnym aplikačným programom umožňuje prijímať a odosielať zvukové informácie.	302, 07 za jednu pomôcku
28.	Písací telefón	Zariadenie, ktoré umožňuje komunikovať cez alfanumerickú klávesnicu písaním textu.	398, 33 za jednu pomôcku
29.	Špeciálny telefón	Telefón s veľkoplošnými tlačidlami, reliéfnym značením alebo ich kombináciou, ktorý umožňuje jeho použitie fyzickou osobou so špeciálnymi potrebami.	49, 80 za jednu pomôcku
30.	Telefón pre nedoslýchavých	Zariadenie, ktoré umožňuje komunikovať prostredníctvom telefónu, ktorý je vybavený svetelnou signalizáciou a zosilňovačom zvuku.	165, 97 za jednu pomôcku
31.	Úchytka na telefónne slúchadlo	Zariadenie, ktoré umožňuje použiť telefón.	66, 39 za jednu pomôcku
32.	Bezdrôtový headset k telefonovaniu z mobilného telefónu	Zariadenie, ktoré umožňuje používať mobilný telefón.	66, 39 za jednu pomôcku
33.	Zosilňovač pre mobilné telefóny s indukčnou slučkou alebo so slúchadlami	Prídavné zariadenie, ktoré umožňuje komunikovať prostredníctvom mobilného telefónu.	265, 56 za jednu pomôcku
34.	Fax	Zariadenie, ktoré umožňuje komunikovať prostredníctvom písaného textu.	165, 97 za jednu pomôcku
35.	Písací stroj na Braillovo písmo	Zariadenie, ktoré umožňuje písať Braillovým písmom.	464, 72 za jednu pomôcku
36.	Kancelársky písací stroj	Zariadenie, ktoré umožňuje zaznamenať text v písomnej podobe.	99, 59 za jednu pomôcku
37.	Tyflonavigátor	Zariadenie, ktoré s použitím navigačného systému GPS umožňuje orientáciu prostredníctvom hlasového výstupu.	995, 82 za jednu pomôcku
38.	Tyflosonar	Zariadenie, ktoré umožňuje identifikovať prekážky pomocou akustického signálu.	265, 56 za jednu pomôcku
39.	Povelový vysielateľ	Zariadenie, ktoré slúži na ovládanie navigačných a orientačných systémov.	104, 57 za jednu pomôcku

40.	Audio prehrávač (rádiomagnetofón, CD prehrávač, MP3 prehrávač alebo audio zostava)	Zariadenie, ktoré umožňuje prehrávať zvukové záznamy.	165, 97 za jednu pomôcku
41.	Televízny prijímač s teletextom	Zariadenie, ktoré umožňuje sledovať televízne programy so skrytými a s otvorenými titulkami.	165, 97 za jednu pomôcku
42.	DVD recordér s funkciou nahrávania	Zariadenie, ktoré umožňuje nahrávať a prehrávať programy.	232, 36 za jednu pomôcku
43.	Špeciálny prehrávač digitalizovaných kníh	Zariadenie, ktoré umožňuje čítať digitalizované zvukové knihy.	497, 91 za jednu pomôcku
44.	Hlasový záznamník (diktafón, digitálny hlasový záznamník alebo hlasový organizér)	Zariadenie, ktoré umožňuje záznam zvuku a prehrávanie zvuku prostredníctvom nosičov - magnetofónovej pásky, minidisku, pamäte.	232, 36 za jednu pomôcku
45.	Špeciálny aplikačný program (hovoriaci program na využitie GPS systému na orientáciu, na prehrávač digitalizovaných kníh, program na hlasové sprístupnenie displeja mobilného telefónu alebo digitálneho personálneho asistenta DPA, handheld)	Špeciálny program, ktorý umožňuje používať technické zariadenie.	497, 91 za každú pomôcku
46.	Špeciálny zápisník pre nevidiacich a) s hlasovým výstupom alebo b) s kombináciou hmatového a hlasového výstupu	Zariadenie, ktoré umožňuje samostatné a pohotovú získavanie a spracúvanie textových informácií a komunikáciu s inou fyzickou osobou a s inštitúciami.	a) 3 319, 40 za jednu pomôcku b) 7 302, 67 za jednu pomôcku
47.	Stolový alebo prenosný osobný počítač (vrátane DVD mechaniky, grafickej a zvukovej karty, modemu, sieťovej karty, operačného systému, monitora, klávesnice, myši, reproduktorov, programového vybavenia na prácu s dokumentmi a prístupu na internet)	Zariadenie na získavanie a spracovanie informácií a na komunikáciu.	1 659, 70 za jednu pomôcku
48.	Špeciálny program (program na hlasový výstup, headmaster)	Špeciálny program, ktorý umožňuje použiť počítače v závislosti od druhu a špecifik zdravotného postihnutia.	2 323, 58 za jednu pomôcku
49.	Scanner s programom na optické rozpoznávanie písma (OCR)	Hardwarové periférne zariadenie počítača slúžiace na nasnímanie tlačenej predlohy do počítača a programové vybavenie na optické rozpoznávanie písma.	398, 33 za jednu pomôcku
50.	Tlačiareň	Prídavné zariadenie k počítaču, ktoré umožňuje vytlačiť spracovaný text.	165, 97 za jednu pomôcku

51.	Tlačiareň na slepecké Braillovo písmo	Prídavné zariadenie k počítaču, ktoré umožňuje vytlačiť spracovaný text v Braillovom písme.	5 642, 97 za jednu pomôcku
52.	Hmatový displej	Prídavné zariadenie k počítaču, ktoré umožňuje zobraziť informácie z obrazovky v Braillovom písme.	6 638, 79 za jednu pomôcku
53.	Elektronická čítacia lupa stolová	Zariadenie, ktoré umožňuje na monitore alebo displeji čítať text.	3 983, 27 za jednu pomôcku
54.	Elektronická čítacia lupa prenosná	Prenosné zariadenie, ktoré umožňuje na zabudovanom displeji alebo pripojenom monitore čítať text.	995, 82 za jednu pomôcku
55.	Prenosná kúpacia vaňa	Zariadenie, ktoré umožňuje zabezpečiť osobnú hygienu.	995, 82 za jednu pomôcku
56.	Suché chemické WC	Zariadenie na zabezpečenie vyprázdňovania močového mechúra a hrubého čreva.	165, 97 za jednu pomôcku
57.	Krauler	Zariadenie, ktoré umožňuje pohyb.	265, 56 za jednu pomôcku
58.	Doska na presun	Zariadenie, ktoré umožňuje ľahký presun fyzickej osoby (napr. z vozíka do auta a späť).	26, 56 za jednu pomôcku
59.	Špeciálna sedačka, sedadlo, autosedačka, stabilizačné upínacie a bezpečnostné pásy	Zariadenie, ktoré umožňuje fixáciu a prevoz fyzickej osoby v osobnom motorovom vozidle.	1 659, 70 za jednu pomôcku